

PREFACE.

The present edition of the *Hiranyakeśi Gṛhyasūtra*, which fills the 19th and 20th Prasnas of the great Kalpa of the *Hiranyakeśi*, is based on the following materials —

I *MSS of the text alone*

- 1 C, No 55 Bühler Sanskr MSS in the India Office Library, fols 51, ll 18, Śake 1733,
- 2 E, No 33 Sanskr MSS of the Court and State Library at Munich (Professor Haug's collection) fols 138, ll 40, Śake 1785 containing the whole Kalpasūtra of the *Hiranyakeśi* (the *Gṛhyasūtra* filling fols 96—108),
- 3 F, No 211^a Cod MSS Orient of the University Library at Göttingen, fols 45, ll 20, Śake 1738,
- 4 H a MS belonging to Professor Hillebrandt and lately copied at Benares pp 12 (numbered pp 421—462), about ll 20 :

II *MSS of the text with the commentary,*

- 5 A, a copy of a Bombay MS made by the late Dr Schönberg, which comprises the first twenty-six *Khandas* of *Prasna I*,
- 6 D, No 56 Bühler Sanskr MSS in the India Office Library, fols 97, ll 22, without date

III *MSS of the commentary alone,*

- 7 B No 41 Cod Sanskr of the Court and State Library at Munich (Professor Haug's collection), fols. 97, ll 18, without date,

* As I received this MS after the printing of my text had been begun I have not been able to give its complete *varietas lectionum* in the notes. But it has been added below

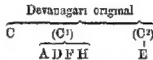
8 G, a modern MS in the possession of Professor Kielhorn, pp 127 ll 20

As regards the relation of the MSS of the text to each other, they appear to go back to one Devanagari copy, which probably has been copied from a Grantha MS. The latter conjecture is suggested by the fact that the Charana has its original home in southern India as well as by the circumstance, that Matridatta quotes in four passages¹ readings of the Udichyas or Northerners which with two exceptions are not found in my MSS.

The MS E it would seem, stands furthest from the *codex archetype*. For it shows the greatest number of independent readings. Thus it inserts —I, 1, 21 द्रव्याणि I 4 2 प्रज्ञान, I, 7, 21 सर्पिमिण्डस्य जुहोति, I 13 19 सद्य वा प्राप्य. Further it omits —I, 21, 2 सज्जम पदमत्रस्याप्य जपति I 22 2 अग्निम् II, 19, 6 वेदेभ्यश्च पृथक्पृथक्. Finally it offers —I, 2 18 सराधनी for सराधनी (a difference noted by the commentary) I 10 5 अन्तरेण for अपरेण, I, 10, 7 स्वाहामार रितं for अस्यादाकारे II, 4 9 धत्तसो धात्री for द्वादश्रादुतो, II, 9 9 कथनेय for पनाशयु II 10, 7 प्रायश्चित्तिपर्यन्त for व्याप्तिम्.

As regards *C* my materials indicate that it comes nearest to the *codex auctoritatis*. This MS has very few independent readings only in some cases it agrees with one or the other of the group just described. Thus it reads with L H II 4 15 अमृतं with D F H I 14 अमृतं with E F H I 17 1 अमृतं नमः

The facts just stated permit us to draw up the following pedigree

As regards the MSS of the commentary it will suffice to note that *G* agrees more closely with *A* and *D* than with *B* but that the latter copy in spite of numerous clerical errors is most important for restoring the original readings.

As *Matridatta's* commentary is very full and nearly everywhere clearly shows his readings of the *Sūtras* I have tried to restore his text as far as the prose portions are concerned. For the *Mantras* the explanation of which he in general omits I very much felt the want of a good *Grantha* MS which no doubt would have solved many difficulties. As I was unable to procure such a copy from southern India I have consulted besides the published *Gṛhyasūtras* the *Mantrapāṭha* of *Apastamba's* *Gṛhyasūtra*¹ the *Gṛhyasūtras* of *Baudhāyana*² *Bṛhadārya*³ and *Māṇḍ*⁴ and the *Mantrabrahmana* of *Gobhila's* *Gṛhyasūtra*⁵ in order to remove the numerous corruptions. Two longer passages however II 3 7 and II 7 2 I've withstood all my attempts at emendation. The proposed corrections have in every case been inserted in the notes not in the text.

The language of the *Gṛhyasūtra* shows many irregularities. Thus we have — विदुः fem for विदुः I 1 17 यमुना for यमुना

¹ The copy used is a transcript made by Dr Winternitz and kindly placed at my disposal.

² No 33 Bühler Sanskr MSS in the Ind. & Off. Library.

³ A copy kindly procured by Dr Peterson from the library of the Ministry of Education.

⁴ No 38 Bühler Sanskr MSS in the Ind. & Off. Library.

⁵ A copy was kindly lent to me by Prof. Hauser.

1, 1, 21; सरस्यते for सरस्यति I, 2, 9; चाहुतीभिः for आहुतिभिः I, 3, 7; परिधातया उ for परिधातया त I, 4, 2, ममिष्टम् (a Prakritic form) for मयष्टम् I, 4, 6, अभ्यात्मन् for अभ्यात्मम् I, 5, 8; पुष्करमादिः for पौष्करमादिः I, 6, 8; योयम् for योयम् I, 6, 9 12, 17, 21, 2; सायनीय for सानोय I, 9, 19; अमिष्टोः for अष्टिः I, 11, 1; नक्षि for नक्षि I, 16, 3. अधिपोत् for अधापोत् । अधोचोत् for अहोत् । उदचोत् for उदधिचत् I, 17, 5; भूयास्त for भूयास्त I, 18, 3; अभ्याप्त्य for अभ्याप्त्य I, 20, 2; अतिक्रामोः for क्रामोः I, 20, 10, देहनि for देहनी I, 22, 6; वाचनियमौ for वाचनयो I, 22, 10; सह-चरो for सहचरो I, 21, 5; अनभिगच्छोः for अतिः I, 26, 23; स्यूयो for स्यूयो I, 27, 7; व्याहृतीभिः for अतिभिः II, 1, 3; अभिज्ञाय for अभिज्ञाय II, 4, 17; चान्दनः चान्दने II, 9, 7, विद्यात् for विद्यात् II, 12, 4; कर्णाम्बुकाः for कर्णाम्बुकाः II, 12 8; वृद्धम् for वृद्धम् II, 12, 8; एषादि for एषादि II, 17, 3, एकप्रेक्ष्यन्त for एकप्रेक्ष्यन्त II, 19, 6.¹

To a different class belong the cases of erroneous nasalization in दंष्ट्रे मेधा I, 8, 4, दत्ते मे I, 13, 13, and probably in समितौ I, 27, 4 (compare Rig. Prāt XIV, 24); the addition of a Visarga caused by a following न in अपोयानः for न I, 5, 10, the cases of a faulty substitution of *e*, *ai* for *i* in:—चोपे I, 10, 6. 11, 3; कलयेः I, 27, 4, and कल्पयेः II, 16, 8. All these forms are owing to a negligent pronunciation, and the same remark applies to छां for छां I, 16, 8; चोयोः for चोयो I, 18, 8 (compare Rig. Prāt XIV, 19); अमृष्टम् for अमोष्टम् । विषयते for विषयते I, 20, 2; धेनुया for धेनुका I, 25, 1; अग्नेयस्योः for अग्ने अयोः II, 3, 7; जायय and जायत for जायय and जायत II, 4, 5; क्रोधावहं for क्रोधावहं II, 14, 3. Finally जगम्या for जगम्याः or जगम्यात् I, 8, 4 may be noted here.

New words occur also both in the Sūtras and the Mantras, but the readings of most of them are doubtful I note here अनुमन्त्रिण, अनुमन्त्रिजिन and अनुपनिषा, all three explained by the commentary.

As regards the original form of the Sūtra, the 26th Khanda of the first Praśna is without a doubt spurious.² Possibly the three last Khandas of the second Praśna may also be later additions, for the commentator says at the end of chapter II, 17 ममाप्तानि च अध्वर्यवैश्विनः.

¹ In many cases these forms are characterized by the commentary as अपषाट् or प्रमादषाट्, sometimes with the alternative हान्दस्य.

² See note to I, 26, 22

The age and the relation of the Haranyakeśas to the other schools of the Black Yajurveda have been discussed by Professor Bühler S B E II, pp XVI, XXIII

Matridatta seems to have written before the end of the sixteenth century A D, as he is quoted by Kamalakaraḥṭṭa, who wrote the Nirṇayasindhu in Vikramasamvat 1668¹ He frequently quotes the opinions of earlier commentators and gives sometimes as many as three different opinions He seems to have been very learned in the science of the sacrifice, but his acquaintance with Sanskrit grammar was only superficial For he commits numerous grammatical mistakes and uses such forms as प्रज्ञानयित्वा I, 2, 11, ज्ञानयित्वा I, 5, 8, प्रत्यङ्मुखा I, 20, 1, रजस्यन्ते I, 24, 7, यज्ञान II, 6, 4, ऋष्यादिमच II, 14, 7

In conclusion I have to thank Professor BÜHLER, at whose recommendation I undertook the edition of this work, for his continued assistance during its preparation and printing, to the Imperial Academy of Sciences of Vienna for its generous patronage, to Professors HILLEBRANDT, KIELHORN, KNAUER, PETERSON and to Dr WINTERVITZ, as well as to the Chief Librarians of the India Office, of the University of Goettingen and of the Court and State Library in Munich for the liberal manner in which they have lent me their MSS

J KIRSTE

¹ See Aufrecht, Cat. p 279^a

APPENDIX.

Varietas Lectionum of the MS H

(See also above the preface and the notes to I 11 5 20 2 24 3. II 3 8
12 10 15 3)

I,

1, 10 'समदधाति । 11 प्रागयेदं । 2, 6 कुमारमुप । 3, 5 पुत्र । 7 'ष्टकृद्वि
द्वा' । सगुतहुते । 14 'मम्मान । 4, 2 परिधावयति । 3 पुरुषो । 5 उत्तरे ना ।
5 2 दानवसमा । 6, 10 'याज्ञनी क' । 7, 6 प्रासोदो । 17 प्रथमीयास्य । 8, 7
प्रतपतामचा । 9, 16 कोशममृषु । 10, 4 देवैभ्य । 11 7 प्रपद्य । 12, 2 अतो ।
5 करिष्यता । 13 1 यज्ञो । 12 नृणान्वसु । 14 4 यदिती मानतिमन्दायध्य ।
15 3 नायनी । 16 8-13 दातेषते । 16 यदुपस्य । यद्यैरमु । 17 अनिहुत ते
परिष्टुत । 17, 1 शालीवृको । 5 उन्का कपोत । 18 3 स्य मा खोद्य । 5 दिशो
दिय । 19, 7 सांम्ये ब्रजा । पौत्रमघन्त री । यिकेनुर । 21 6 'धिषयाति ।
22, 9 पुषा निवीदसु । 24 6 यद्युक्ते । 27, 1 'म्यतरणाम् । 28, 1 सु शचीरति
the first time ।

II,

3, 1 'इ यज्ञति । 8 'मानभ्यते । 4, 5 om दय । 17 om हुम । 6, 13
पयापाद । 7, 2 इत्यनुशास्यधान्वाजिमच्छ । 9, 2 सम रनत्रय । 10 तत्र यज्ञते ।
14, 3 प्रेयायति पि । 4 शायया धाव्यत । 15 2 पितृन्सा । 3 अर्धेनामुप्रा-
कृति । 4 प्रावति प । 10 'यज्ञनाय । 16, 5 ज' म' क' दि' ज' व्य the
third time । 10 कनो' r' p m यनोन् s m । 17 1 सावयथी । 3 द्रा
दियन्ति । 18, 6 कयादोन् । 19, 6 सु यज्ञते सुत यज्ञते । 20, 9 कयादोन् ।
10 om या शतेन ।

विषयानुक्रमणी

विषयः	पृष्ठम्
उपनयनम्	1
समावर्तनम्	18
अर्थः	26
अमात्यान्तेधामिदुष्टि	29
द्वारगुप्ति	31
पदगुप्ति	31
शोधयनयनम्	31
मयादाभिज्ञयनम्	32
प्रायश्चित्तानि	33
विज्ञात	39
शान्ताकर्म	53
सौमन्तोवचनम्	57
पुनर्वचनम्	58
लासकर्म	59
मेषजननम्	62
नामकरणम्	64
अवभाषनम्	65
कृद्वाक्यम्	66
श्वपदप्रायश्चित्तम्	68
शूलमन्त्रम्	70
दाहयितार	71
मासिकम्	73
अष्टका	79
अद्वयकर्म	83
प्रायहायसी	85
उपाकरणस्मिन्ने	88

अथ हिरण्यकेशिगृह्यसूत्रम्

उपनयनं व्याख्यास्यामः । १ ।

सप्तवर्षे ब्राह्मणमुपनयीत । २ ।

एकादशवर्षे राजन्यं द्वादशवर्षे वैश्यम् । ३ ।

वसन्ते ब्राह्मणं यौष्मे राजन्यं शरदि वैश्यम् । ४ ।

आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे विशेषेण पुंनामधेये । ५ ।

युग्मान्ब्राह्मणानन्नेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति
वाचयित्वा । ६ ।

आशितस्य कुमारस्य केशान्वापयित्वा स्नातमलंकृतम् । ७ ।

अहतं वासः परिधाप्य । ८ ।

प्राचीनप्रवणे उदीचीनप्रवणे प्रागुदक्प्रवणे समे वा देशे
उद्धत्यावोक्ष्य । ९ ।

अग्निं मथित्वा लौकिकं वाह्यं न्युथोपसमादधाति । १० ।

प्राग्यैर्दर्भैरग्निं परिस्तृणाति । ११ ।

अपि वोदग्याः पश्चात्पुरस्ताच्च भवन्ति । १२ ।

दक्षिणानुत्तरान्करोत्युत्तरानधरान्यदि प्रागुदग्याः । १३ ।

I 1, 7 'त्याग्नि' C 'त्याग्नितस्य' F 'अग्नि' DGB s m

I 1 9 उद्गृहीत' F

I 1, 12 पञ्चापु' F

I 1 13 'दग्यान्' C

दक्षिणेनाग्निं ब्रह्मायतने दर्भान्संस्तीर्य । १४ ।

मयि गृह्णामि ॥ यो नो अग्निः ॥ इति द्वाभ्यामात्मन्त्रमि
गृहीत्वा । १५ ।

उत्तरेणाग्निं दर्भान्संस्तीर्य यथार्थं द्रव्याणि प्रयुनक्ति । १६ ।

अश्मानमहतं वासोजिनं मौञ्जीं मेखलां त्रिवृतां ब्राह्मणस्य
ज्यां राजन्यस्यावीसूत्रं वैश्यस्य वैत्वं पालाशं वा दण्डं
ब्राह्मणस्य नैय्यपोथं राजन्यस्यौदुम्बरं वैश्यस्य । १७ ।

एकविंशतिदारुमिध्मं संनहत्याहुतिपरिमाणं वा । १८ ।

तस्मिञ्छम्याः परिधीनिध्म उपसंनहति । १९ ।

दर्वीं कूर्चमाज्यस्थालीं प्रणीताप्रणयनं येन चार्घ्यः । २० ।

सकृदेव सर्वाणि यथोपपदं वा । २१ ।

एतस्मिन्काले ब्रह्मा यज्ञोपवीतं कृत्वाप आचम्यापरेणाग्निं
दक्षिणातिक्रम्य ब्रह्मसदनात्तृणं निरस्याप उपस्पृश्या-
ग्निमभिमुख उपविशति । २२ ।

सनावप्रच्छिन्नायौ दर्भौ प्रादेशमाचौ पवित्रे कृतान्येन
नखाच्छिन्नाद्गिरनुमृज्य पवित्रानर्हिते पात्रेप आनी-
योपविलं पूरयित्वा दगयाभ्यां पवित्राभ्यां चिरुपूयोत्त-
रेणाग्निं दर्भेषु सादयित्वा दर्भैरपि दधाति । २३ ।

I 1 15 T B 5 7 9 1 : स्वन्मग्नि D

I 1 16 दर्भौ B* F

I 1 17 त्रिवृता see the comm. : ज्याय रा F : नैय्यपोथ C नय्यपोथ F

I 1 19 तस्मिन् F तस्मिन् GNE : धमसु DE

I 1 20 कुट्टं D : DF add प्राक्षणेपात्र before येन but see the comm. :

B joins this sūtra with the following

I 1 21 E ins द्रव्याणि after सर्वेणि : यथाकृपात् all MSS but see the comm

तिरःपवित्रं प्रोक्षणीः संस्कृत्य यथा पुरस्ताद्विलबन्धुत्तानानि

कृत्वा विषायेध्मं चिः सर्वाभिः प्रोक्षति । २४ ।

दर्वीं निष्टप्य संमृज्य पुनर्निष्टप्य निदधाति । २५

संमार्गानभ्युक्ष्यामावादधाति । २६ ।

आज्यं विलाप्य पवित्रान्तर्हितायामाज्यस्थात्यामाज्यं निरू-

प्योदीचोद्गारान्निरूढ्य तेष्वधिश्चित्वावद्योत्य दर्भतरुणा-

भ्यां प्रत्यस्य चिः पर्यसि कृत्वोदगुद्वास्याङ्गाराभ्रतूह्यो-

दगमाभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारमाज्यं चिरुत्पुस्य प्रवि-

त्रेयावाधाय । २७ । ॥ १ ॥

शम्याभिः परिदधाति । १ ।

अपरेणामिमुदीचीनकुष्ठां मध्यमां निदधाति । २ ।

दक्षिणेनामिं संस्पृष्टां मध्यमया प्राचीनकुष्ठाम् । ३ ।

उत्तरेणामिं संस्पृष्टां मध्यमया प्राचीनकुष्ठाम् । ४ ।

अपरेणामिं प्राङ्मुख उपविशति । ५ ।

दक्षिणतो यज्ञोपवीत्याचान्तः कुमार उपविश्यान्वारभते । ६ ।

अथ परिपिञ्चति । ७ ।

अदितेनुमन्यस्व ॥ इति दक्षिणतः प्राचीनम् । ८ ।

I, 1, 24 प्रोक्षति F

I, 1, 25 समृज्य E

I 1, 27 पवित्रेणा all MSS except C n m पवित्रे ऋ, which the
comm., too has without a remark

अनुमतेनुमन्यस्व ॥ इति पश्चादुदीचीनम् । सरस्वतेनुमन्यस्व ॥

इत्युत्तरतः प्राचीनम् । ९ ।

देव सवितः प्रसुव ॥ इति सर्वतः प्रदक्षिणम् । १० ।

परिधिष्वेधमङ्क्ताभ्यादधाति ।

अयं त इध्म आत्मा जातवेदस्तेनेध्वस्व वर्धस्व चेन्दि ।

वर्धय चास्मान्नजया पशुभिर्घ्नहवर्चसेनान्नाद्येन समेधय ।

स्वाहा ॥ इति । ११ ।

अथ दर्श्या जुहोति । १२ ।

उत्तरं परिधिसंधिमन्ववहत्य दर्वीम् । प्रजापतये मनवे स्वाहा ॥

इति मनसा ध्यायन्दक्षिणाप्राञ्चमृजुं दीर्घं संततं जुहोति । १३ ।

दक्षिणं परिधिसंधिमन्ववहत्य । इन्द्राय स्वाहा ॥ इति प्राञ्च-

मुदञ्चमृजुम् । १४ ।

आधारावाधायोज्यभागौ जुहोति । १५ ।

अग्नये स्वाहा ॥ इत्युत्तरार्धपूर्वार्धे । सोमाय स्वाहा ॥ इति

दक्षिणार्धपूर्वार्धे । १६ ।

तावन्तरेणेतरा जुहोति । १७ ।

युक्तो वह जातवेदः पुरस्तादग्ने विद्धि कर्म क्रियमाणं यथेदम् ।

I, 2, 9 सरस्वतेनुमन्यस्व Bhar I, 4 Āp 2, 3, Bandh I, 4, but Gobh I : 3 has सरस्वत्यनुमन्यस्व ।

I, 2, 10 सवित्रु प्रसुव E : T S 1, 7, 7, 1

I, 2, 11 दध्यासि D : चेन्दि is probably a corruption of चेदः, or चेदः Āp 1, 10, 12 and Bhar I 1, but in the latter too, चेदः is followed by यथेधि ।

I, 2, 15 B omits आधारावाधायः ।

I, 2, 16 यन्मे is superfluous and against the metre but it is found too in the versions of Bandh I, 5 and Bhar I 7.

त्वं भिषग्भेषजस्यासि कर्ता त्वया गा अश्वान्मरुपान्सनेम ।

स्वाहा ॥

या तिरथी निपद्यसेहं विधरणी इति ।

तां त्वा घृतस्य धारयाग्नौ संराधनौ यजे । स्वाहा ॥

संराधन्यै देव्यै स्वाहा ॥ प्रसाधन्यै देव्यै स्वाहा ॥ इति । १८ ॥ २ ॥

सर्वदर्विहोमाणामेष कल्पः । १ ।

मन्त्रान्ते नित्यः स्वाहाकारः । २ ।

अमन्त्रासु । अमुष्मै स्वाहा ॥ इति यथादेवतम् । ३ ।

भूः ॥ भुवः ॥ सुवः ॥ इति व्याहृतिभिर्जुहोत्येकैकशः समस्तो-
भिद्य । ४ ।

आयुर्दो अग्ने ॥ इत्येषा ।

आयुर्दो देव जरसं गृणानो घृतप्रतीको घृतप्रृषो अग्ने ।

घृतं पिवन्नमृतं चारु गव्यं पितेव पुत्रं जरसे नयेमम् ।

स्वाहा । ५ ।

इमं मे यरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥

I, 2, 18 गार्ग्यान्मु F : निपद्यसेहं Bhr I, 5, Baudh I, 5, Ap M II, 9, 5, while Gobh M I, 5, 6 gives निपद्यति । संराधनौ F. अग्नि Baudh I, 5 । स्यात् = omitted by Ap M II, 9, 5 and Gobh M I, 5 6 । D has only the pratika of this sūtra

I, 3, 1 सर्वदर्विहो F.

I, 3, 3 BD om अमन्त्रासु ।

I, 3, 5 आयुर्दाने E : T 1, 3, 11, 4 : D om आयुर्दो देव* स्यात् । गृणानो Bhr I, 5, Baudh II, 5, Ap M II, 2, 1, but Ath V II, 13, 1 and Mastr S IV, 12, 4 गृणानो ।

I, 3, 6 T S 2, 1, 11, 6 : 2, 5, 12, 3 : A om स* अग्ने ।

त्वमपे अयास्यया सन्मनसा हितः ।

अया सन्मनसूहिषेया नो धेहि भेषजम् । स्वाहा ॥

प्रजापते ॥ इत्येषा । ६ ।

यदस्य कर्मणोत्परीरिचं यद्वा न्यूनमिहाकरम् ।

अपिष्टत्स्विष्टकृद्विज्ञान्सर्वं स्विष्टं मुहुतं करोतु मे ॥

अयमे स्विष्टकृते मुहुतहुते सर्वहुत आहुतीनां कामानां स-
मर्थयिषे स्वाहा ॥ इत्युत्तरार्धपूर्वार्धसंसक्तामितराभिरा-
हुतीभिर्जुहोति । ७ ।

अथैके जयाभ्यातानान्नाष्टभृत इत्युपजुहति पुरस्तात्स्विष्ट-
कृतः । ८ ।

चिन्तं च स्वाहा ॥ चिन्तिष्व स्वाहा ॥ इति जयाञ्जुहोति ।

चित्ताय स्वाहा ॥ चिन्तये स्वाहा ॥ इति वा । ९ ।

अपिर्भूतानामधिपतिः स मावतु ॥ इत्यभ्यातानान् । १० ।

अस्मिन्मसन्नस्मिन्मसि ॥ इत्यभ्यातानेष्वनुपजति । ११ ।

पितरः पितामहाः ॥ इति प्राचीनायीती जुहोत्युपतिष्ठते
वा । १२ ।

I, 3, 6 The metre requires the separation of अया in each pad. T II 1, 5, 14, 2. D has only the pratika of this sutra.

I, 3, 7 मुहुत appears to be a gloss, but = found Baudh. I, 7 Ap 2, 7 and Adv I, 10 27. स्विष्टकृते E. अहुतिभिर्जु. all MSS., but see the comm.

I, 3, 8 D has अया before पुरस्तात्.

I, 3, 9 T 6 3, 1 1

I, 3, 10 T 6 3 1, 5

I, 3, 12 T 6 3 1, 5

चृतापाहुतधामा ॥ इति राष्ट्रभृतः । पर्यायमनुदृत्य । तस्मै
 स्वाहा ॥ इति पूर्वामाहुतिं जुहोति । ताभ्यः स्वाहा ॥
 इत्युत्तराम् । १३ ।
 अग्नेणोत्तरं परिधिसंधिमश्मानं निधाय दक्षिणेन पादेन
 । १४ । ॥ ३ ॥

कुमारमास्थापयति ।
 आतिष्ठेममश्मानमश्मेय त्वं स्थिरो भव ।
 प्रमृणीहि दुरस्यून्तहस्व पृतनायतः ॥ इति । १ ।
 अथैनमहतं वासः परिधापयति पूर्वं निधाय ।
 या अकृन्तन्नवयन्त्या अतन्वत याश्च देवीरन्तानभितोददन्त ।
 तास्वा देवीर्जैरसा संष्यन्त्वायुष्मानिदं परिधत्स्व वासः ॥
 परिधत्त धत्त वाससैनं शतायुषं कृणुत दीर्घमायुः ।
 बृहस्पतिः प्रायच्छद्वास एतत्सोमाय राज्ञे परिदातवा उ ॥
 जरां गच्छासि परिधत्स्व वासो भवा कृष्टीनामभिर्शस्तिपावा ।
 शतं च जीव शरदः सुवर्चा रायश्च षोडशमुपसंष्यस्व ॥ इति । २ ।
 परिधायाभिमन्त्रयते ।
 परीदं वासो अधिधाः स्वस्तयेभूरापीणामभिर्शस्तिपावा ।

I 3 13 T 6 3 4 ~ । *दृत्य D *दृत्य F

1 4 1 *स्वापत्त्या F । *अग्नेयं स्थि D । स्थिरा मय F

I 4 9 F 109 प्रजात before निधाय । *जैर स F । परिधत्स्वा A ।
 कृणातु F । परिदातवा 1570 doubt a corruption for परिधत्तवा which gives
 G p m and which is found Bhar I 3 Baulh II 5 Ap M II 2 6
 and Ath V II, 13 2 । जौय 1 E F । D gives only the pratika of
 this sutra

I 4 1 वासोधि C F F L *धिधा A । *पौनाय* A

त्वमग्ने अयास्यया सन्मनसा हितः ।

अया सन्हव्यमूहिषेया नो धेहि भेषजम् । स्वाहा ॥

प्रजापते ॥ इत्येपा । ६ ।

यदस्य कर्मणोत्परीरिच यद्वा न्यूनमिहाकरम् ।

अपिष्टत्स्विष्टकृद्विद्वान्सर्वं स्विष्टं सुहुतं करोतु मे ॥

अमये स्विष्टकृते सुहुतहुते सर्वहुत आहुतीनां कामाना समर्धयिचे स्वाहा ॥ इत्युत्तरार्धपूर्वार्धससक्तामितराभिराहुतीभिर्जुहोति । ७ ।

अचैके जयाभ्यातानानाग्रभृत इत्युपजुहति पुरस्तात्स्विष्टकृत । ८ ।

चित्तं च स्वाहा ॥ चित्तिश्च स्वाहा ॥ इति जयाञ्जुहोति ।

चित्ताय स्वाहा ॥ चित्तये स्वाहा ॥ इति वा । ९ ।

अग्निर्भूतानामधिपतिः स मावतु ॥ इत्यभ्यातानान् । १० ।

अस्मिन्मसन्नसिग्मश्चे ॥ इत्यभ्यातानेष्वनुपजति । ११ ।

पितर पितामहा ॥ इति प्राचीनावीती जुहोत्युपतिष्ठते वा । १२ ।

I 3 6 The metre requires the separation of अया in each pada ।
T S 1 8 14 * । D has only the pratka of this sutra

I 3 7 सुहुत appears to be a gloss but is found Baudh I

Ap 2 7 and Adv I 10 23 । स्विष्टकृत L । आहुतिभिर्जु* all MSS । t
are the comm

I 3 8 D has अया before पुरस्ता* ।

I 3 9 T S 3 1 4

I 3 10 T S 3 1 5

I 3 12 T S 3 1 4 ,

चृतापाहुतधामा ॥ इति राष्ट्रभृतः । पर्यायमनुदुत्य । तस्मै
 स्वाहा ॥ इति पूर्वामाहुतिं जुहोति । ताभ्यः स्वाहा ॥
 इत्युत्तराम् । १३ ।
 अयेणीत्तरं परिधिसंधिमश्मानं निधाय दक्षिणेन पादेन
 । १४ । ॥ ३ ॥

कुमारमास्थापयति ।
 आतिष्ठेममश्मानमश्मेव त्वं स्थिरो भव ।
 प्रमृणीहि दुरस्यून्सहस्र पृतनायतः ॥ इति । १ ।
 अथैनमहतं वासः परिधापयति पूर्वं निधाय ।
 या अकृन्तन्नवयन्या अतन्वत याश्च देवीरन्तानभितोददन्त ।
 तास्वा देवीर्जस्ता संव्ययन्वायुष्मानिदं परिधत्स्व वासः ॥
 परिधत्त धत्त वाससैनं शतायुषं कृणुत दीर्घमायुः ।
 बृहस्पतिः प्रायच्छद्वास एतत्सोमाय राज्ञे परिदातवा उ ॥
 जरां गच्छासि परिधत्स्व वासो भवा कृष्टीनामभिश्चस्तिपावा ।
 शतं च जीव शरदः सुवर्चा रायश्च पोपमुपसंव्ययस्व ॥ इति । २ ।
 परिधाप्याभिमन्त्रयते ।
 परीदं वासो अधिधाः स्वस्त्येभूरापीणामभिश्चस्तिपावा ।

I 3 13 T S 3 1 ~ । *दुत्य D *दुत्य F

I 4 1 *स्थापय F । *अये स्थि D । स्थिरो भव F

I 1 2 B 100 प्रजात before निधाय । *जरां स F । परिधत्तया A ।
 कृणुत F । परिदातया 1410 doubt a corruption for परिधातया which gives
 C p m and which is found Bhar I 5 Baudh II 5 Ap XI II 2 6
 and Ath V II 13 2 । जरां AEF । D gives only the prefix of
 this sutra

I 4 3 धासाधि C F F L धिवा A । *परीनाम A

शतं च जीव शरदः पुरुचीर्वसूनि चाय्यो विभजा स जीवन् ॥
इति । ३ ।

अथैनं मेखलया नाभिदेशे त्रिः प्रदक्षिणं परिव्ययति ।
द्विरित्येके ।

या दुरिता परिवाधमाना शर्मवरूपे पुनती न आगात् ।
प्राणापानाभ्यां बलमावहन्ती स्वसा देवानां सुभगा मेख-
लेयम् ॥ इति । ४ ।

उत्तरतो नाभेस्त्रिवृतं यन्त्रिं कृत्वा दक्षिणतो नाभेः परि-
कर्पति । ५ ।

अथास्मा अजिनमुत्तरीयं करोति ।

मित्रस्य चक्षुर्धरुणं धरीयस्तेजोयशस्वि स्थविरं समिद्धम् ।

अनाहनस्य वसनं जरिष्णु परीदं वाज्यजिनं धत्स्वासौ ॥

अदितिस्ते कक्षां यधातु वेदस्यानुवक्तवै मेधायै श्रद्धाया

अनूक्तस्यानिराकरणाय ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसाय ॥ इति । ६ ।

1 4, 3 जीव A E F : विभया E's चाय्यो, thus also Ap II 11, 2 8 but चाय्यो Bhār I 1; and चाय्य Gobh V 1, 1, 6 point to चाय्य as original reading. Instead of विभजा स one might read विभजासि according to Bhār I 6 13 Āp M I c and Ath V XIX 21, 6 Baudh II, 5 has विभजा मुनीयतः D has only the pratika of the mantra.

1, 1 1 पुनती A : The same form of the last pada with a redundant syllable occurs also Bhār I, 6 Baudh II 5 Āp M II, 2 9 : D gives only the pratika of this sutra.

1, 4, 5 दक्षिण F

1 4, 6 समिद्धम् is apparently a prakrit form found also Bhār I 6 Baudh II 5 Āp M II, 2, 11 for समिद्धम् Sankh II, 1, 30 : जरिष्णु जरिष्णु which is also found Bhār I 6 Baudh II, 5, Āp M II 2 11, seems to be corrupt Sankh II, 1, 30 जरिष्णु : कक्षा F : वेदस्याः D : D gives only the pratika of this sutra.

कृष्णाजिनं ब्राह्मणस्य सौरवं राजन्यस्य वस्ताजिनं वैश्यस्य । ७ ।
अथैनं परिददाति ।

परीममिन्द्र ब्रह्मणे महे श्रोत्राय दध्मसि ।

अथैनं जरिमा णयेज्ज्योक्थोत्रे अधिजागरत् ॥ इति
ब्राह्मणम् ।

परीममिन्द्र ब्रह्मणे महे राष्ट्राय दध्मसि ।

अथैनं जरिमा णयेज्ज्योपाष्ट्रे अधिजागरत् ॥ इति राजन्यम् ।

परीममिन्द्र ब्रह्मणे महे पोषाय दध्मसि ।

अथैनं जरिमा णयेज्ज्योक्पोषे अधिजागरत् ॥ इति
वैश्यम् । ८ ।

तमपरेणामिमुदञ्चमुपवेश्य हुतोच्छेषणं प्राशयति । त्वयि
मेधां त्वयि प्रजाम् ॥ इत्येतैः संनतैः । ९ ।

पृषदाज्यमेके प्राशयन्ति । १० ।

योगे योगे तवस्तरम् ॥ इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि ॥ इति
द्वाभ्यां प्राश्नन्तं समीक्षते । ११ ।

प्राशयन्त्येके । १२ ।

आचान्तमुपस्पर्शयित्वाभिमन्त्रयते ।

गतमिन्द्रु शरदो अग्निं देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।

I 1, 8 खण्ड्यारु CEF : *वेधितः Cp m : णयेज्ज्योक् CFF :
*वेधितः C m : णयेज्ज्योक् CEF : उपालो F : *वेधितः Cp m :
*जाल F : D gives only the pratika of the mantra

I 4 3 T A 10 41 (Cale ed p 916)

I 4 10 प्राशति F

I 4 11 *रमिमन्त्र E : TS 1 1, 2, 1 2 3 10 3

I, 1 12 BDG om this sutra but gave the comm

पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिपतायुर्गन्तो. ॥
इति । १३ । ॥ ४ ॥

प्रथमः पटलः

आगत्वा समगन्महि प्र स मृत्युं युयोतन ।

अरिष्टाः संचरेमहि स्वस्ति चरतादिह ॥

स्वस्त्या गृहेभ्यः ॥ इति प्रदक्षिणमग्निं परिक्रामन्तमभिमन्त्र-
यते । १ ।

अथैनमभिष्याहारयति । ब्रह्मचर्यमागामुप मा नयस्व ब्रह्म-
चारी भवानि देवेन सवित्रा प्रसूतः ॥ इति । २ ।

तं पृच्छति । ३ ।

को नामासि ॥ इति । ४ ।

असौ ॥ इत्याचष्टे यथानामा भवति । ५ ।

स्वस्ति देव सर्वितरहमनेनामुनोद्वचमशीय ॥ इति नामनीं
गृह्णाति । ६ ।

गं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । गं योरभिस्रवन्तु नः ॥
इति मार्जयेते । ७ ।

अथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणमंसमन्वारभ्य सच्येन सच्यं

व्याहृतिभिः सावित्र्येति दक्षिणं बाहुमभ्यात्मनुपनयते ।
देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ता-
भ्यामुपनयेसौ ॥ इति च । ८ ।

अथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणं हस्तं साङ्गुष्ठं गृह्णाति ।
अग्निष्टे हस्तमयभीत्सोमस्ते हस्तमयभीत्सविता ते हस्त-
मयभीत्सरस्वती ते हस्तमयभीत्पूषा ते हस्तमयभीदृह-
स्पतिस्ते हस्तमयभीन्मित्रस्ते हस्तमयभीवृहस्पतिस्ते हस्त-
मयभीवृषा ते हस्तमयभीचाता ते हस्तमयभीद्विष्णुस्ते
हस्तमयभीप्रजापतिस्ते हस्तमयभीत् ॥ इति । ९ ।

सविता त्वाभिरक्षतु मित्रस्त्वमसि धर्मणा । अग्निराचार्यस्तव ॥
देवेन सयिचा प्रसूतो बृहस्पतेर्देव्यक्षारी भवासावपोगानः
समिध आधेहि कर्म कुरु मा दिवा स्वाप्सीः ॥ इत्येनं
संशस्ति । १० ।

अथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणमंसमुपर्युपर्यन्ववमृश्य हृद-
यदेशमभिमृशति ।

मम हृदये हृदयं ते अस्तु मम चित्तं चित्तेनान्वेहि ।
मम वाचमेकमना जुषस्व बृहस्पतिस्त्वा नियुनक्तु मह्यम् ॥
माग्नेवानुसंभस्व मयि चित्तानि सन्तु ते ।
मयि सामीच्यमस्तु ते मह्यं वाचं नियच्छतात् ॥ इति । ११ ।
प्राणानां यन्धिरसि स मा विस्रसः ॥ इति नाभिदेशम् । १२ ।
भूर्भुवः सुवः सुप्रजाः प्रजया भूयासं सुवीरो वीरैः सुवर्चा

I, 5, 8 अनुपनयते E अनुपनयते D

I, 5, 10 सविता D । दृहस्पतिः B ॥

I, 5, 11 वार्च E

वर्चसा सुपोयः पोपैः सुमेधा मेधया सुवह्ना ब्रह्मचा-
रिभिः ॥ इत्येनमभिमन्त्र्य । भूर्बुध्नो त्वाग्नौ पृथिव्यां वाचि
ब्रह्मणि ददेसौ । भुवो यजुःषु त्वा वायावन्तरिक्षे प्राणे
ब्रह्मणि ददेसौ । सुवः सामसु त्वा सूर्ये दिवि चक्षुषि
ब्रह्मणि ददेसौ ॥ इष्टस्ते प्रियोसान्यसावनलस्य ते प्रि-
योसान्यसौ ॥ इदं वत्स्यावः प्राण आयुषि वत्स्यावः प्राण
आयुषि वसासौ ॥ इति च । १३ ।

अथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणं हस्तं साङ्गुष्ठं गृह्णाति ।
अग्निरायुष्मान् । इति पञ्चभिः पर्यायैः । १४ ।
आयुष्टे विश्वतो दधत् ॥ इति । १५ । ॥ ५ ॥

दक्षिणे कर्णे जपति । १ ।

आयुर्दो अये ॥ इत्युत्तरे । २ ।

अग्नौ पृथिव्यां प्रतितिष्ठ वायावन्तरिक्षे सूर्ये दिवि ॥ यां
स्वस्तिमग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा आपोनुसंचरन्ति तां
स्वस्तिमनुसंचरासौ ॥ प्राणस्य ब्रह्मचार्यभूरसौ ॥ इत्यु-
भयवानुपजति । ३ ।

मेधां त इन्द्रो ददातु मेधां देवी सरस्वती ।

मेधां ते अश्विनावुभावाधत्तां पुष्करस्रजौ ॥

I 5 13 E om अग्नौ after ददे the first two times : *धनञ्जय C1)
perhaps *एनममन्त्रे to be read

I 5 11 1 S 2 3 10 3

I 5 10 T 9 1, 3 11 1

I 6 2 *दोम्य I : T 9 1 3 14 1 : G om the pratika of this
sutra

I 6 1 अग्निनामा 1)

इति तस्य मुखेन मुखं संनिधाय जयति । ४ ।

अथैनं परिददाति । कपकाय त्वा परिददाम्यन्तकाय त्वा
परिददाम्यघोराय त्वा परिददामि गदाय त्वा परिददामि
यमाय त्वा परिददामि मखाय त्वा परिददामि वशिन्यै
त्वा परिददामि पृथिव्यै त्वा सवैश्वानरायै परिददाम्य-
द्भस्त्वा परिददाम्योषधीभ्यस्त्वा परिददामि वनस्पति-
भ्यस्त्वा परिददामि द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिददामि
सुभूताय त्वा परिददामि ब्रह्मवर्चसाय त्वा परिददामि
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः परिददामि सर्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः परि-
ददामि सर्वाभ्यस्त्वा देवताभ्यः परिददामि ॥ इति । ५ ।

अत्र सावित्री वाचयति यदि पुरस्तादुपेतो भवति । ६ ।

यद्यनुपेतस्त्यहे पर्यवेते । ७ ।

सद्यः पुष्करसादिः । ८ ।

अपरेणाग्निसुदगमं कूर्चं निधाय तस्मिन्नाह-मुख उपविशति ।

राष्ट्रभृदस्याचार्योसन्दी मा त्वद्योपम् ॥ इति । ९ ।

आदित्यायाञ्जलिं कृत्वाचार्योपसंगृह्य दक्षिणतः कुमार

उपविश्य । अधीहि भो । इत्युक्त्वाथाह । सावित्री भो

अनुवृहि ॥ इति । १० ।

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे ॥ इत्येनमग्निमन्त्रायास्मै

पञ्चोयेन्वाहाथार्धर्चशेष संतताम् ।

J, 6, 5 कपकाय P B begins a new sutra with कपकाय । गदाय त्वा
प* comes after यमाय त्वा प* in E

I, 6, 6 यदि is cancelled in C. B begins there a new sutra

1, 6, 5 पुष्करसादिः all MSS, but see the comm

I, 6, 9 D has only the preface of this sutra

I 6, 11 T S 2, 3, 14, 3

भूस्तत्सवितुर्वरेण्यम् ।

भुवो भर्गो देवस्य धीमहि ।

सुवर्धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

भूर्भुवस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

सुवर्धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

भूर्भुवः सुवस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो
नः प्रचोदयात् । इति । ११ । ॥ ६ ॥

अथ सप्त पालाशीः समिध आर्द्रा अप्रच्छिन्नायाः प्रादेश-
मात्रीर्घृतान्वक्ता अभ्याधापयति । १ ।

अपये समिधमाहर्षिं बृहते जातवेदसे । यथा त्वमग्ने समिधा
समिध्यस एवं मां मेधया प्रज्ञया प्रजया पशुभिर्घ्न-
वर्चसेनान्नाद्येन समेधय स्वाहा ॥ इत्येकाम् । २ ।

अपये समिधौ ॥ इति द्वे । ३ ।

अपये समिधः ॥ इति चतस्रः । ४ ।

अथ परिपिञ्चति यथा पुरस्तात् । ५ ।

अन्वमंस्थाः ॥ प्रासावीः ॥ इति मन्त्रान्त्वान्तं नमति । ६ ।

अथ देवता उपतिष्ठते । ७ ।

अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि ॥ इत्यग्निम् । वायो व्रतपते ॥

I, 6, 11 F om भूस्तत्सवितुर्वरेण्यम् इति ।

I 7, 1 भूस्तत्सवितुर्वरेण्यम् F.

I, 7 2 महर्षिं D महर्षिं F । F om प्रज्ञया ।

I 7, 5 B begins a new sutra with यथा । See above I 2, 7

J 7, 6 See above I 2 8—10

इति वायुम् । आदित्य व्रतपते ॥ इत्यादित्यम् । व्रतानां
घतपते ॥ इति व्रतपतिम् । ८ ।

अत्र गुरवे वरं ददाति । ९ ।

उदोयुषा ॥ इत्युत्थाप्य । सूर्येण ते पुत्रस्तं ते परिदामि ॥
इति परिदाय ।

तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुचरात् ।

पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् ।

नन्दाम शरदः शतं मोदाम शरदः शतम् ।

भवाम शरदः शतं शृण्वाम शरदः शतम् ।

प्रभवाम शरदः शतमजिताः स्याम शरदः शतम् ।

ज्योक् च सूर्ये दृशे ॥ इत्यादित्यमुपतिष्ठते । १० ।

अपिष्ट आयुः प्रतरां कृणोत्वपिष्टे पुष्टिं प्रतरां दधातु ।

इन्द्रो महद्भिहि ते दधान्वादित्यस्ते वसुभिरदधातु ॥

इति दण्डं प्रदायामवं प्रयच्छति । ११ ।

अथाह । भिक्षार्चये चर ॥ इति । १२ ।

स मातरस्तेवाये भिक्षेत । १३ ।

अतोन्त्येषु रातिकुलेषु । १४ ।

आहृत्य । भैक्षम् ॥ इति गुरवे प्राह । १५ ।

तत्सुभैक्षम् ॥ इत्युक्त्वा । १६ ।

यस्य ते प्रथमवास्यं हरामस्तं त्वा विश्वे अवन्तु देवाः ।

I 7, 10 T 5 1 2 8 1 यज्रोक्त स्यात् F

I 7, 11 ददातु E instead of दधातु ।

I, 7, 10 E om आहृत्य गुरवे । CD om गुरवे । गुरवे is cancelled in F ।

भैक्षम् ACD & in F 3 (3 om this sutra

I 7 16 तत्सुभैक्षम् CD 1 C has this sutra in the margin

तं त्वा भ्रातरः सुहृदो वर्धमानमनुजायन्तां बहवः सुजातम् ॥

इति प्रथमवास्यमस्यादत्ते । १७ ।

उपस्थितेन श्रोतनस्यापूपानां सक्तूनामिति समवदाय

सर्पिर्मिथस्य जुहोति । अग्नये स्वाहा ॥ सोमाय स्वाहा ॥

अग्नयेन्नादाय स्वाहा ॥ अग्नयेन्नपतये स्वाहा ॥ प्रजा-

पतये स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा ॥ सर्वाभ्यो

देवताभ्यः स्वाहा ॥ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा ॥ इति । १८ ।

सर्वचैवमनादिष्टदेवते । १९ ।

अमुष्मै स्वाहा ॥ इति यथादेवतमादिष्टदेवते । २० ।

एतेषामेवान्नानां समवदाय प्रागग्रेषु दर्भेषु बलिं करोति ।

वास्तुपतये स्वाहा ॥ इति । २१ ।

चिवृतान्नेन ब्राह्मणान्यरिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति

वाचयित्वा । २२ । ॥ ७ ॥

अहवतं चरति । १ ।

अक्षारमलवणमगमीधान्यं भुञ्जानोधःशाय्यमृन्मयपाय्यशू-

द्रोच्छिष्ठमधुमांसाग्न्यदिवास्वापुभौ कालौ भिक्षा-

चर्यमुदकुम्भमित्याहरन्नहरहः काष्ठकलापमुभौ कालौ

सायं सायं वा समिधोभ्यादधाति । २ ।

I 7 15 II begins a new sūtra with अहवतं म्याह ।

I 7 20 यथादिष्टदेवते D

I 7 21 E 30 = सर्पिर्मिथस्य जुहोति after समवदाय । अमुष्मै 2

I 5 2 'मन्वाद्य' F । 'नृद्धिपु' F Cp m । 'स्वाहृन्दह' D p

F om इति । 'अपापुभा' 上

पुरस्तात्परिषेचनात् । यथा ह तद्वसवो गौर्यम् ॥ इति प्रद-
 क्षिणमयिं परिमृज्य परिषिञ्चति यथा पुरस्तात् । ३ ।
 व्याहृतिभिः समिधोभ्यादध्यात्यैकैकशः समस्ताभिश्च ।
 एषा ते अग्ने समिधया वर्धस्व चा च प्यायस्व ।
 वर्धिषीमहि च वयमा च प्यासिषीमहि । स्वाहा ॥
 मेधां मे इन्द्रो ददातु मेधां देवी सरस्वती ।
 मेधां मे अश्विनावुभावायज्ञां युष्करस्रजौ । स्वाहा ॥
 अस्मरासु च या मेधा गन्धर्वेषु च यन्मनः ।
 देवी मेधा मनुष्यजा सा मां मेधा सुरभिर्जुषताम् । स्वाहा ॥
 आ मां मेधा सुरभिर्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या ।
 ऊर्जस्वती पयसा पिन्वमाना सा मां मेधा सुप्रतीका जुष-
 ताम् । स्वाहा ॥ इति । ४ ।
 तथैव परिमृज्य परिषिञ्चति यथा पुरस्तात् । ५ ।
 यत्ते अग्ने तेजस्तेनाहम् ॥ इत्येतैर्मन्त्रैरुपतिष्ठते । मयि मेधां
 मयि प्रजाम् ॥ इति च । ६ ।
 अहे पर्यवेते तथैव त्रिवृताब्देन ब्राह्मणान्परिविष्य पुण्याहं
 स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वा व्रतं विसृजते । अग्ने
 व्रतपते व्रतमचारिषम् ॥ इत्येतैः संनतैः । ७ ।
 एतद्भूत एवात ऊर्ध्वम् । ८ ।

1, 8 3 T S 1 7 1 > T : See I 2 7—10
 1 5 1 व्यहृतिभिः F s m : अध्या F : Read द्वौ with T A 10
 11 1 म मा 1 1 उर्जः C ऊर्जः D : सुप्रस्ताम C D E
 1 5 1 तेज इत्येतैर्मन्त्रैः D तेज इत्येतैरुपतिष्ठते C E : T A 1 12 2 19
 1 6 7 पुण्याहं व्या F : D om सन्तैः : See above I 7 5
 1, 5 5 एषा ऊ E

आचार्यकुलवास्यश्नाति क्षारं लवणं शमीधान्यमिति । ९ ।

दण्डी जटी मेखली । १० ।

शिखाजटो वा स्यात् । ११ ।

काषायमजिनं वा वस्त्रे । १२ ।

न स्त्रियमुपैति । १३ ।

अष्टाचत्वारिंशद्वर्षाणि चतुर्विंशतिं द्वादश यावद्ग्रहणं वा । १४ ।

न त्वेवाग्रतः स्यात् । १५ ।

काण्डोपाकरणे काण्डविसर्गे च ।

सदसस्पतिमनुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।

सनिं मेधामयासिषम् । स्वाहा ॥

इति काण्डर्षिर्द्वितीयः । इमं मे वरुण ॥ तस्मा यामि ॥ त्वं

नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥

यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥ इति च । अत्रैके जयाभ्या-

तानान्नाष्टभूत इत्युपजुहति यथा पुरस्तात् । १६ । ॥ ८ ॥

द्वितीयः पटलः

अधीत्य वेदं ह्यनम् । १ ।

तद्वाख्यास्यामः । २ ।

उदगयन आपूर्यमाणपक्षे रोहिण्यां मृगशिरसि तिथ्य उक्त-
रयोः फल्गुन्योर्हस्ते चित्रायां विशाखयोर्ज्येष्ठे चैत्रायात् । ३ ।

I 8 ॥ *मयश्नाति D

I 8 11 *यतिर्द्वादश D

I 6, 16 १ om काषाय *सं च । *द्वितीयः I । See above I 3 5

I, 9 2 ह्यनम् L

यथापस्तत्रत्वाग्निमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा पालाशौ
समिधमादधाति ।

इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव संमहेमा मनीषया ।

भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यसे सख्ये मा रिषामा वयं तव ।

स्वाहा । इति । ४ ।

अथ व्याहृतिभिर्जुहोति यथा पुरस्तात् । ५ ।

आयुषं जमदग्नेः कश्यपस्य आयुषम् ।

यद्देवानां आयुषं तन्मे अस्तु आयुषम् । स्वाहा । ६ ।

इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥

त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्यरीरिचम् ॥

इति च । अचैके जयाभ्यातानावाष्ट्रभृत इत्युपजुहति

यथा पुरस्तात् । ७ ।

ब्राह्मणान्त्वेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वा-

चयित्वा व्रतं विसृजते । अग्ने व्रतपते व्रतमचारिपम् ॥

इत्येतिः । ८ ।

व्रतं विसृज्य । उदु त्यम् ॥ चिचम् ॥ इति द्वाभ्यामादित्यमु-

पतिष्ठते । ९ ।

उदुत्तमं वरुण पाशमस्सत् ॥ इत्युत्तरीयं वस्त्रचारिवासो नि-

धायान्यत्परिधाय । अवाधमम् ॥ इत्यन्तरीयम् । वि

I, 9, 4 स्तोमर्हते D १ अर्हतिरसि ■ १ संसद्यसे GE

I, 9, 5 See above I, 3, 4

I, 9, 7 See I, 3, 8

I, 9, 8 See I, 8, 7.

I, 9, 9 उदु त्यम् F 1 T ■ 1, 1, 43, 1

I, 9, 10 1 S 1, 2, 11, 3 1, "चारिवासो" DEO ~ m.

मध्यमम् ॥ इति मेखलाम् । अथा वयमादित्य व्रते ॥
इति दशडम् । मेखलां दशडं कृष्णाजिनं चाप्सु प्रवेश्या-
परेणाग्निं प्राङ्मुख उपविश्य क्षुरं संमृशति । क्षुरो ना-
मासि स्वधितिस्ते पिता नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः ॥
इति । १० ।

वभ्रे प्रदायोन्दनीया अपोभिमृशति । शिवा नो भवथ स-
सृजे ॥ इति । ११ ।

आप उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय वर्चसे ॥ इति दक्षिण
गोदानमुनक्ति । १२ ।

ओपधे वायस्वैनम् ॥ इत्यूर्ध्वायामोषधिर्मन्तर्दधाति । १३ ।

स्वधिते मैन हिंसीः ॥ इति क्षुरेणाभिनिदधाति । १४ ।

देवशूरेतानि प्रवपे ॥ इति प्रवपति । १५ ।

यत्क्षुरेण मर्चयता सुपेशसा वप्नर्वपसि केशम्भु ।

वर्चया मुख मा न आयुः प्रमोषीः ॥

इति वप्नारं समीक्षते । १६ ।

म्भशूरेयमे वापयतेथोपपक्षावथ केशानथ लोमान्यथ न-
खानि । १७ ।

पानद्गृहे शकृत्पिण्डे संयम्य केशश्मश्रुलोमनखानि । इदम-
हममुष्यामुष्यायणस्य पाप्मानमवगूहामि ॥ इति गोष्ठ
उदुक्षरे दर्भस्तब्धे वा निखनति योस्य रातिर्भवति । १८ ।
ज्ञायनोयेनोत्साद्यौदुक्षरेण दन्तान्मृद्यालयते । १९ । ॥ ९ ॥

अन्नाद्याय ब्रूहध्वं दीर्घायुताय ब्रूहध्वं ब्रह्मवर्चसाय ब्रूहध्वं
दीर्घायुर्हमन्नादो ब्रह्मवर्चसी भूयासम् ॥ इति । १ ।
अथोष्णशीताभिरद्भिः स्नापयति । आपो हि षा मयोभुवः ॥
इति तिसृभिः । हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः ॥ इति
चतसृभिः । प्रवर्मानः सुवर्जनः ॥ इति चैतेनानुवाकेन । २ ।
गोष्ठे वावच्छाद्य संपरिस्थित्य पुरोदयमादित्यस्य प्रविशति ।
अत्र सर्वं क्रियते ॥ नैनमेतदहरादित्योभितपतीत्येके-
षाम् । स्नातानां वा एष तेजसा तपति य एष तपति
तस्मात्स्नातकस्य मुखं रेफायतीव । ३ ।
आहरन्त्यस्मै सर्वसुरभि चन्दनं वा पिष्टम् । तदभ्युक्ष्य । नमो
ग्रहाय चाभियग्रहाय च नमः शकज्जम्भाभ्यां नमस्ताभ्यो
देवताभ्यो या अभियाहिणीः ॥ इति देवेभ्यः प्राचीन-
मञ्जलिं कृत्वा तेनानुलिम्पते ।
अप्सरसु च यो गन्धो गन्धर्वेषु च यद्यशः ।
दैव्यो यो मानुषो गन्धः स मामाविशतादिह ॥ इति । ४ ।

I 10 2 F 5 4 1 3 1 । चतसृभिः D instead of तिसृभिः । I S
+ f 1 + I B 1 3 5

I 10 3 वावच्छाद्य C ; F om इति । According to the comm. we
ought to read स्नातानां वा एष न तपति । रेफायति F

I 10 4 अभियाद्याय F ; A D E C u m om च before या गन्धः ।

आहरन्त्यसा अहते वाससी । ते अभ्युक्ष्य ।
 सोमस्य तनूरसि तनुव मे पाहि ।
 स्वा मा तनूराविश शिवा मा तनूराविश ॥
 इत्यन्तरीयं वासः परिधायाप उपस्पृश्य तथैवोत्तरीयमपरे-
 णामि प्रादमुख उपविशति । ५ ।
 आहरन्त्यसै कुण्डले चान्दनमणिं बादरं वा सुवर्णमिच्छाद-
 नम् । तदुभय दर्भेण प्रवध्योपर्यग्नौ धारयन्नभिजुहीति ।
 आयुष्यं वर्चस्यं रायस्योपमौद्भिदम् ।
 इदं हिरण्यमायुषे वर्चसे जैत्र्यायाविशतां माम् । स्वाहा ॥
 उच्चैर्वीजि पृतनासाह सभासाहं धनंजयम् ।
 सर्वाः समयो वृद्धयो हिरण्योस्मिन्समाभृताः । स्वाहा ॥
 गुणमहं हिरण्यस्य पितुरिव नामायभिपम् ।
 तं मा हिरण्यवर्चसं करोतु पूरुषु प्रियम् ।
 ब्रह्मवर्चसिनं मा करोतु स्वाहा ॥
 प्रियं मा कुरु देवेषु प्रियं मा ब्रह्मणि कुरु ।
 प्रिय विश्येषु शूद्रेषु प्रिय मा कुरु राजसु । स्वाहा ॥
 द्यमोपधे त्रायमाणा सहमाना सहस्वती ।
 सा मा हिरण्यवर्चसं करोतु पूरुषु प्रियम् ।
 ब्रह्मवर्चसिनं मा करोतु स्वाहा ॥ इति । ६ ।

I 10 ५ अन्तरीयामि ।

I 10 ६ 'भिजान' F : पद्याया D : 'अनुवर्ति' D : B l. c. ५ = 'dev
 extra with आयुष्य' : 'आतिव्य' दृष्टं B l. c. II 21 : 'अवाया' D : F C = m
 B l. c. II 21 : 'विशताम्' A : 'नामावर्चसम्' B l. c. II 21 : 'R. l. m. n. a
 रिपम्' : 'पुरुषु' (F) 'पुरुषि' F B l. c. II 21 : 'ब्रह्मणि' कुड F 'ब्रह्मणि' कुड
 D : (F) : 'I n l' द्यमापधो 'cor. l. c. (F) : 'I n l' ५ II II 7
 10 m l. B l. c. II 21 l. a. B 'आपधे' : 'महर्षि' F : 'पुरुषु' (F)

एतैरेव पञ्चभिरस्वाहाकारैस्त्रिः प्रदक्षिणमुदपात्रेणुपरिग्राह्य
१७१॥१०॥

चिराजं च स्वराजं चाभिष्टीर्या च नो गृहे ।
लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तया मा ससृजामसि ॥
इति कुण्डले प्रतिहरते दक्षिणे कर्णे दक्षिणं सथ्ये सथ्यम् । १ ।
चतुर्भिर्घातैरायुषे वर्चसे ।
संवात्सरस्य धायसा तेन सन्ननुगृह्णासि ॥
इति कुण्डले संगृह्णीते । २ ।
इयमोपधे चायमाणा सहमाना सहस्वती ।
सा मा हिरण्यवर्चसं करोतु पूरुषु प्रियम् ॥
ब्रह्मवर्चसिनं मा करोत्वपाशोसि ॥ इति श्रीवायां मणि प्रति-
मुञ्चते । ३ ।
शुभिके शुभमारोह शोभयन्ती मुख मम ।
मुख च मम शोभय भूयांसं च भगं कुरु ॥
यामाहरन्जमदग्निः श्रद्धायै कामायास्यै ।
इमां तां प्रतिमुञ्चेहं भगेन सह वर्चसा ॥
इति द्वाभ्यां स्रजं प्रतिमुञ्चते । ४ ।

I 10 - 'मिमन्त्रैस्वाहाकारैर्दक्षिणैः' F : 'पात्रेणुपरि' A F C p n दात्रे
पापरि D

I 11 1 तया मा all M 95

I 11 2 Read with A II 1 1 95 13 तत्र सन्नु कथमसि therewith
we make (them) touch our jaws

I 11 3 Read आद्यर्थो as above I 10 6 1 म F 3 पूरुषु C F पूरुषु E

I 11 4 'द्राभ्या' A : Bhor II 22 a 1 A I M II 5 10 कामायास्यै ।
कामायास्ये may perh. stand for कामायास्ये (अयास्ये dative of 'अयासि') ;
इमा तं प्रति A : D om th whole sutra

यदाञ्जनं चैककुटुं जातं हिमवत उपरि ।
 तेन वामाञ्जेहं भगेन सह वर्चसा । मयि पर्वतपूरुषम् ॥
 इति चैककुटेनाञ्जनेनाङ्गे तस्मिन्नविद्यमाने येनैव केन-
 चित् । ५ ।

यन्मे मनः परागतम् ॥ इत्यादर्शवेद्यते । ६ ।
 देवस्य त्वा ॥ इति वैणवं दराडं प्रतिगृह्य । इन्द्रस्य वज्रोस्य-
 श्विनौ मा पातम् ॥ इति चिरुध्वंमुन्मार्ष्टि । ७ ।
 वेगे वेजयासहृषतस्तस्करान्सरीसृपाञ्छापदान्छांसि पि-
 शाचान्पौरुषयाद्भयाच्चो दराड रक्ष विश्वस्माद्भयाद्रक्ष
 सर्वतो जहि तस्करान् ॥

ञ्जनयः सर्ववृक्षेषु जायसे त्वं सपत्नहा ।
 जहि शत्रुगणान्सर्वान्समन्तं मघवानिव ॥
 इति निः प्रदक्षिणमुपर्युपरि शिरः प्रतिहरते । ८ ।
 प्रतिष्ठे स्यो देवते मा मा संताप्रम् ॥ इत्युपानहावध्यवरो-
 हति । ९ ।

प्रजापतेः शरणमसि ब्रह्मणश्छदिः ॥ इति छच्चं प्रतिगृह्णा-
 ति । १० ।

I 11, 5 उपरि A C D F F Bhar II, 22 Ap M II, 5 11 'यतस्पर
 H which according to Ath V 13 9 9 might be corrected to 'यतस्परि ।
 भगेन F । It appears from Ap M II 9 1 that मयि पर्वत is only the
 beginning of a longer mantra

I 11, 6 T S F 1 7, 2

I 11, 7 T S 7 1 11

I 11, 8 विजया F । "उज्जयादा" A "भजयापदा" F F "वज्रयापदा" (

पर्याय C । न न मघा D

I 11, 10 ब्रह्मणश्छदि F

यो मे दण्डः परापतद्विहायसोधि भूम्याम् ।
 इमं तं पुनराददेयमायुषे च वलाय च ॥
 इति दण्डं पुनरादत्ते यद्यस्य हस्तात्पतति । ११ । ॥ ११ ॥

तृतीयः पटलः

ज्ञानयन्त्यस्मै रथमश्वं हस्तिनं वा । १ ।
 रथंतरमसि वामदेव्यमसि बृहदसि ॥
 अङ्गौ न्यङ्कावभितः ॥ इत्येषा ।
 अयं वामश्विना रथो मा दुःखे मा सुखे रिपत् ।
 अरिष्टः स्वस्ति गच्छतु विविघ्नन्नभिदासतः ॥
 इह धृतिरिह विधृतिरिह रम इह रमताम् ॥ इति रथमाति-
 ष्ठते यदि रथेन प्रविशति । २ ।
 अश्वोसि हयोसि मयोसि ॥ इत्येकादशभिरश्वनामभिरश्वं
 यद्यश्वेन । ३ ।
 उन्द्रस्य त्वा वज्रेणाभ्युपविशामि बह कालं बह धियं मा-
 भिवह हस्त्यसि हस्ति यशसर्मसि हस्तिवर्चसमसि हस्ति-
 यशसि हस्तिवर्चसी भूयासम् ॥ इति हस्तिनं यदि
 तेन । ४ ।

J II 11 Par II, § 12 reads लभते पुनराददे and it is possible that आददेयम् is a corruption of आददेहम् †

I 12 2 I S 1 7 7, 2 † D om the whole sūtra

I 12 3 See I S 7, 1 12 Ap M. II 21 20—30 and V 5 22

1) where however the third name is जरा see the comment

I 12 1 इन्द्र स्या E † कालं बह D E † E. as हस्ति अत्र हस्त्यसि ।

E om हस्ति यशसि हस्तिवर्चसी । G om this sūtra

तद्वच्छति यथासा अपचितिं करिष्यन्तो भवन्ति । ५ ।

संस्रवन्तु दिशो मयि समागच्छन्तु सूनृताः ।

सर्वे कामा अभियन्तु नः प्रिया अभिस्रवन्तु नः प्रियाः ॥

इति दिश उपतिष्ठते । ६ ।

यशोसि यशोहं त्वयि भूयासम् ॥ इति योस्यापचितिं करि-
ष्यन्भवन्ति तमभ्यागच्छन्समीक्षते । ७ ।

अथासा आवसथं कल्पयित्वा । अर्घः ॥ इति ग्राह । ८ ।

कुरुत ॥ इति प्रत्याह । ९ ।

कुर्वन्त्यसौ चिवृतं पाङ्कं वा । १० ।

दधि मधु घृतमिति चिवृत् । ११ ।

दधि मधु घृतमापः सक्तव इति पाङ्कः । १२ ।

कंसे दध्यानीय मध्वानयति । १३ ।

हृसीयस्यानीय वर्षीयसापिधायानूचीनानि पृथगादापयति

कूर्चे पाद्यमर्घ्यमाचमनीयं मधुपर्क इति । १४ ।

अन्वद्वन्द्वसंवृजिना सोनुपकिंचया वाचिकैकं ग्राह । १५ ।

I 12 5 अपचितिं I. (s om this extra

I 12 6 (joins it after the first and second 1 11 3

I 12 7 पाप्मा अथ D. Possibly the original reading was पाप्मा अ ।

I 12 8 D om चि after इति ।

I 12 9 कस्तु 1

I 12 10 पाङ्क (पाङ्क I पाङ्क I. G joins this extra with the two
f flows.

I 12 12 पाङ्क I पाङ्क (D

I 12 11 वरिषसा D. B begins a new sūtra with कूर्च 1 मध्वान
मोक्षयु ।

I 12 13 अन्वद्वन्द्व D अन्वद्वन्द्व A B 1. I ch. and 13 अनुसंवृजिना and
the c 1

कूर्चः ॥ इति कूर्चम् । १६ ।

तस्मिन्नाहमुख उपविशति । राष्ट्रभृदस्याचार्यासन्दी मा
त्वद्योपम् ॥ इति । १७ ।

अथासौ । पाद्यम् ॥ इति प्राह । १८ ।

तेनास्य शूद्रः शूद्रा वा पादौ प्रक्षालयति सव्यमये ब्राह्मणस्य
दक्षिणमितरयोः । १९ । ॥ १० ॥

विराजो दोहोसि ॥ मयि दोहः पद्यायै विराजः ॥ इति योस्य
पादौ प्रक्षालयति तस्य हस्तावभिमृश्यात्मानं प्रत्यभि-
मृशति । मयि तेज इन्द्रियं वीर्यमायुः कीर्तिर्वैर्चो
यशो बलम् ॥ इति । १ ।

अथासौ । अर्घ्यम् ॥ इति प्राह । २ ।

तत्प्रतिगृह्णाति । आ मागन्धशसा संसृज तेजसा वर्चसा
पयसा च ।

तं मा कुरु प्रियं प्रजानामधिपतिं पशूनाम् ॥ इति । ३ ।

समुद्रं वः प्रहिणोम्यक्षिताः स्वां योनिमपिगच्छत ।

अच्छिद्रः प्रजया भूयास मा परासेचि मत्वयः ॥

इति शेषं निनीयमानमनुमन्त्रयते । ४ ।

अथासौ । आचमनीयम् ॥ इति प्राह । ५ ।

1 12 16 G om the sutra

1 12 17 'वृत्तस्या' D F

1 12 19 लक्ष्मणाय F

1 13 1 B begins a new sutra with मयि तेज । 'वृत्तते F' 1 14

1 13 2. D joins the mantra with the following sutra । 'यं जना
नामधि' A

अमृतोपस्तरणमसि ॥ इत्यप आचामति । ६ ।

अथासै । मधुपर्कः ॥ इति प्राह । ७ ।

तं सावित्रेणोभाभ्यां हस्ताभ्यां प्रतिगृह्य । पृथिव्यास्त्वा नाभौ
सादयामीडायाः पदे ॥ इति पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य ।

यन्मधुनो मध्व्यं परममन्त्राद्यं रूपम् ।

तेनाहं मधुनो मध्व्येन परमेण रूपेण परमो मध्व्योन्नादो
भूयासम् ॥ इत्यङ्गुष्ठेनोपमध्यमया चाङ्गुल्या चिः प्रद-
क्षिणं संयुज्य । तेजसे त्वा श्रियै यशसे वलयाद्वाद्याय
प्राश्नामि ॥ इति चिः प्राश्य योस्य रातिर्भवति तस्मा
उच्छिष्टं प्रयच्छति । ८ ।

सर्वे वा प्राश्य अमृतापिधानमसि ॥ इत्यप आचामति । ९ ।

अथासै । गौः ॥ इति प्राह । १० ।

तस्याः कर्मोत्सर्गो वा । ११ ।

गौर्धेनुर्भव्या

माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानाममृतस्य
नाभिः ।

प्र शु वीचं चिकितुपे जनाय मा गामनागामदितिं वधिष्ट ॥
पिवतूदकं तृणान्यधु ॥ अमृतमुत्सृजत ॥ इत्युत्सर्गे संशस्ति । १२ ।

I 11, 6 इत्यप आचामति E

I 13 5 मयिच्रेणो F The Savitra Yajus stands I 6 7, 1 11 1 1

*दाया पदे D । पामवाद्य F । रूपेण F

I 13 11 अमृतापिधानम् D

I 13, 11 तस्या क* F । TI connects *ema* to read *स्मर्गे वा ।

I 13 12 गौर्धेनुर्भव्या all MSs Bands 1, 4 and Bhar II 2 1

पृथिव्याय F

गौरस्यपहतपाप्माय पाप्मानं जहि मम चामुष्य च हतं मे
द्विपन्तं हतो मे द्विपन् । कुरुत ॥ इति क्रियमाणा-
याम् । १३ ।

उत्सर्गेन्येन मांसेनान्नं संस्कृत्याथासै । भूतम् ॥ इति ग्राह । १४ ।
तत्सुभूतं विराडन्नं तन्मा क्षायि तन्मेशीय तन्म ऊर्जे धास्त-
त्सुभूतम् ॥ इत्युक्तायाह । ब्राह्मणान्भोजयत ॥ इति । १५ ।
तेष्वसै भुक्तवत्स्वनुसंवृजिनमन्नमाहारयति । १६ ।

तत्प्रतिगृह्णाति । द्यौस्ते ददातु पृथिवी प्रतिगृह्णातु पृथिवी
ते ददातु प्राणः प्रतिगृह्णातु प्राणस्वाध्नातु प्राणः
पिबतु ॥ इति । १७ ।

इन्द्रायी मे वर्चः कृणुताम् ॥ इति यावत्कामं प्राश्य योस्य
रातिर्भवति तस्मा उच्छिष्टं प्रयच्छति । १८ ।

यं कामयेत न विच्छिद्येतेति ।

यस्मिन्भूतं च भयं च सर्वे लोका इह श्रिताः ।

तेन त्वाहं प्रतिगृह्णामि त्वामहं ब्रह्मणा त्वा मह्यं प्रतिगृह्णा-
म्यसौ ॥ इत्याचम्य । १९ । ॥ १३ ॥

I, 13, 13 'य च हत मे C । द्विपन्तं F । हत stands for हत compare Van I, 9 हतो मे यामा यामान मे हतो मुहतेति and Bhac II, 24 अति द्वि-
पन्ते शङ्खोमसतिष मुहतेति [?] ।

I, 13, 14 G om this sutra with the count

I, 13, 15 छाया E । क्षयित्वे C D । तन्मेशीय तन्म C D

I 13, 17 'स्यामातु E । F om इति ।

I, 13, 18 F adds वर्चः मोमो वृष्टयति वर्चः मे विभजे देवा वर्चो मे
धतमग्निना before इति ।

I, 13, 19 Before च E om सर्वे या ब्राह्म । 'मये न पि' F कथञ्चि D
'कामयेता' G p m । सर्वे कामा D । यस्मिन् F । ब्राह्मणा F । त्वामहं प्र C
स्यामहं गृह्णामि । मह्यं यस्मिन् F

भुक्तवतो दक्षिणं हस्तं गृह्णीयात् । १ ।

यममात्यमन्त्रेवासिनं प्रेषं वा कामयेत ध्रुवो मेनपायी
स्यादिति स पूर्वोह्ने स्नातः प्रयतवस्तोहःक्षान्तो ब्राह्म-
णसंभाषो निशायां तस्यावसथं गत्वा जीवशृङ्गे प्रसाध-
यिः प्रदक्षिणमावसथं परिषिञ्चन्परिक्रामेत् ।

परि त्वा गिरेरिह परि भ्रातुः परि ध्वसुः ।

परि सर्वेभ्यो ज्ञातिभ्यः परिषीदः क्लेषसि ॥

शश्वत्परिकुपिलेन संक्रामेणाविच्छिदा ।

ऊलेन परिमीढोसि परिमीढोस्यूलेन ॥ इति । २ ।

अग्निगुप्ते जीवशृङ्गं निदधाति । ३ ।

यस्मा अमात्या अन्तेवासिनः प्रेषा वोद्भवेयुस्तान्परिक्रोशेत् ।

अनुपौहदनुपहृयेच्चवर्तो यो न्यवीवृधः ।

ऐन्द्रो वः परिक्रोशः परिक्रोशतु सर्वदा ॥

यदिति मामतिमन्यध्वं मायादेवा अवतरन् ।

इन्द्रः पाशेन वः सिल्का मह्यं पुनरुदाजतु ॥ इति । ४ ।

I 14 2 'वासिनं प्रेषं' C । कामयेत P । B begins new sutras with स पूर्वोह्ने and जीवशृङ्गे । परिषिञ्चन् D । प्रदक्षिणमय P । गिरेरिहमिद ACFF Bhar II, 27 । D om परि भ्रातुः 'इति । परिषीदमा क्ले' Bhar II 2; परिषीद is possibly a corruption of परिषित Ap M II, 22 5 has परिषीत । क्लेषसि A क्लेषसि Ap, real क्लेषसि compare Par III 7, 2 क्व गमिष्यसि । शश्वत् P F Ap read 'कुपिलेन' Bhar त्यक्तेन । ऊलेन I and Ap but Bhar उपलेन, which may be correct । A F om परिमीढोसि । परिमीढो A

I, 14 1 'येयु म्मान्य' F । अनुपहृद F अनुपौहदनुपहृयो Ap M II 22, 9 'नुत्ययो' Bhar II 21 । अन्यं C II m न्यवीवृध Ap I c The mantra might be restored as follows अनु वो ह्यदनुपहृयो निधता वो निधी दतत । परिप्राय I । यतिदिति F Dek ति with Ap M II 22 10 and Bhar II 27 । मामतिमन्यध्वं C s m F । 'मन्यध्वं' C p m 'मन्यध्वं' D । मायादेः D । अवतरन् A अवतरं I । अवतर C D । पाशेन C F । परि सित्या with Par III, 7, 3 । 'वदाजितु' F

सोथ स्वागारं प्रविश्य सैध्वकौ समिधमाधाय । अ वर्तन
वर्तय ॥ इत्याकर्षणेन जुहोति । ५ ।

अथातो दासुग्निम् । ६ ।

स्थूरा दृढा जरी चूर्णानि कारयित्वा सुभायै योनिमुपवपेत् ।
इन्द्राययास्य शेषमलीकमन्येभ्यः पुरुषेभ्योन्यत्र सत् ॥
इति । ७ ।

अथातः पर्यसिद्धिः । ८ ।

पर्यस्यापादाय जुहोति । ९ । ॥ १४ ॥

यहो देवाः प्रपणं चराम देवा धनेन धनमिच्छमानाः ।
तस्मिन्तोमो रुचमादधात्वगिरिन्द्रो बृहस्पतिरीशानश्च ।
स्वाहा ॥ इति । १ ।

अथातः क्रोधविनयनम् । २ ।

या त एषा रराट्या तनूर्मन्योर्मृदस्य नाशिनी ।
तां देवा ब्रह्मचारिणो विनयन्तु मुमेधसः ॥
यत् एतन्मुखे मत्तं रराटमुदिव विधत्सि ।

I, 14, 5. सोथ C D F. BG om सोथ. T 6 3, J, 10, 1. In EF
is ultra 5 the last of chapter 11.

I, 14, 6. दासुग् E

I, 14, 7. स्थूरा F. स्थूरा C. दृढा रिक्ता G. F. दृढाज्जा D. F mis
जरी after चूर्णानि. गुभायै D. इन्द्राय यया चाय J. Read इन्द्र आयाम्य.
शेषमलीक C E F. 'यास्य फनोः' D. सत् D

I, 15, 1. यहो F. प्रपणं E प्रपणं F. 'शानं च D. Ap. M. II, 22, 4
instead of ईशानश्च puts in स्वाहा.

I, 15, 2. नयनं D

I, 15, 3. रराट्या G p m. तनूर्मन्योः F. 'मत्प्राप्य J. read 'संतप्य'.
मन्योः 'verba superflua'. D m. स्वा after तां. यत् C. m. J. F.
मत्तं F. 'टमुदय D. Read विधत्सि with Ap. M II, 22, 1.

अब द्यामिव धन्विनो हृदो मन्युं तनोमि ते ॥

अहर्द्योश्च पृथिवी च विधे क्रोधं नयामसि । गर्भमश्वतर्या इव ।
इति क्रुद्धमभिमन्त्रयते । ३ ।

अथातः संवादाभिजयनम् । ४ ।

निशायामन्तरागारेमिमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा क
शैराज्यमिथैर्जुहोति ।

अबजिह्व निजिह्विकाव त्वा हविषा यजे ।

यथाहमुत्तरो वदाम्यधरो वदसौ वदा । स्वाहा ॥ इति । ५ ।

अथैनं संनिधावभिजपति ।

आ ते वाचमास्याददे मनस्यां हृदयादधि ।

अज्ञादज्ञात्ते वाचमाददे यव यव निहिता वाक्तां त आददे ॥

रुद्र नीलशिखण्ड वीर कर्मणि कर्मणि । इमं मे प्रतिसंवा-
दिनं वृक्षमिवाशनिना जहि ॥

अधो वदाधरो वदाधस्ताहूम्या वद ।

अधोप्रतिरिव कूटेन निजस्य निहितो मया ।

I 10 3 According to Ap M I e 31 Ath V VI 47 we ought
to read द्यामिव धन्विना : Read द्यामि वाह according to दृष्टिप्रो वाह of 1st
III 13 . : According to Ap M II, 22 2 वि ते वाह as 1st Par III
14 . ता त वाह one might correct वि ते वाह .

I 10 4 अभिजनन D

I 10 निजिह्वतसाय D : वयिषा F : यवहमु F : वदाधौ E : Read
मदमा according to Ap M II III 32 and वदात given by Blur II 2
(अधधरासां वदात) .

I 15 : आस्याद A D : दधे D The original reading was probably
आस्याददे : मनस्या D : आस्या हृदः F : ता वाक्तां F : अश्वि धोर F :
A F o the 1st कर्मणि : मयादिन D प्रतिवादिन . as to the required
15 11 : the 1 अधो D : वदात : 1 11 11 1 कूट to be read : निहिता A
D C : 10 : 1 11 11 1 निजस्य to be read

तत्तत्तयं यदहं ववीम्यधरो मत्पद्यस्वासौ ॥ इति । ६ ।

हिरण्यचाहुः सुभगा जिताक्ष्यलंकृता मध्ये ।

देवानामासीनार्थं मह्यमवोचत्स्वाहा ॥

इति सभामालभ्य जपति । ७ ।

मम परे ममापरे ममेयं पृथिवी मही ।

ममाग्निश्चेन्द्रश्च दिव्यमर्घमसाधयन्निव ॥

इति परिपदमभिवीक्षतेभ्येव जपति । ८ । ॥ १५ ॥

चतुर्थः पटलः

दर्शे चन्द्रमसं दृष्ट्वाप आचम्यापो धारयमाणः । आ प्यायस्व ॥

सं ते ॥ नवो नवो भवति जायमानः ॥ यमादित्या

अंशुमाप्याययन्ति ॥ इति चतसृभिरुपतिष्ठते । १ ।

मयि दक्षक्रतू ॥ इति जज्ञभ्यमानो जपति । २ ।

सिगसि नसि वज्रो नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः ॥ इति

सिचाधिष्ठिप्रो जपति ॥ ३ ॥

तस्य तन्तुमाच्छिद्य मुखवातेन प्रध्वंसयेत् । ४ ।

ये पक्षिणः पतयन्ति विभ्यतो निर्ऋतैः सह ।

I 15, 6 प्रथमः f । अर्थातिवृत्तिः D

I 15, 7 सुभगा जिताक्ष्यः f । कृता C D । मह्यमेव D । अवोचति C ।
*धत्तमासाः D f । अत्य D

I 15, 8 अग्निः D । अन्त्य D । योतमभ्येय D

I 16, 1 T 5 1 2 7, 1 in 1 2 1 1 1 । अर्थातिवृत्तिः f । अतिष्ठते f

I, 16, 3 A f in वेति । A f 1 in मि after वज्रो । शिवा f

I, 16, 4 E in मा after अक्षिद्य । अक्षिद्यमपि f

I 16, 5 निर्ऋते सह f । Po 11 h = c r u g h n of निर्ऋते महा

ते मा शिवेन शम्भेन तेजसोन्दन्तु वर्चसा ॥

इति वयसाधिष्ठितो जपति तदन्येन हस्तात्ममृज्याद्भिः प्र-
क्षालयीत । ५ ।

दिवो नु मा बृहतो अन्तरिक्षादपां स्तोको अभ्यपतच्छिवाय ।
समिन्द्रियेण मनसाहमागां ब्रह्मणा गुप्तः सुकृता कृतेन ॥

इति जपेद्यद्येनमविज्ञातोपां स्तोकोभिच्छादयेत् । ६ ।

यदि बृहस्पत्यादभ्यपतत्फलं यज्ञान्तरिक्षात्तदु वायुरेव ।

यच्चा बृहस्तनुवै यच्च वास आपो वाधन्तां निर्वृतिं पराचैः ॥

इति जपेद्यद्येनमविज्ञातं फलमभिपतेत् । ७ ।

नमः पथिषदे वातेषवे रुद्राय नमो रुद्राय पथिषदे ॥ इति
चतुष्पथमवक्रम्य जपति । ८ ।

नमः पशुषदे वातेषवे रुद्राय नमो रुद्राय पशुषदे ॥ इति
शकृद्वतौ । ९ ।

नमः सर्पसदे वातेषवे रुद्राय नमो रुद्राय सर्पसदे ॥ इति
सर्पसृप्ते । १० ।

नमोन्तरिक्षसदे वातेषवे रुद्राय नमो रुद्रायान्तरिक्षसदे ॥

इति जपेद्यद्येनं संवर्तवात आगच्छेत् । ११ ।

I 16, 5 ते मा शिवे D तेन मे शिवेन F । वयसा^१ I । ब्रह्मणा^२ I ।

I 16, 6 न मा I । मनसा I । अन्त शिवे I । समिन्द्रेण F । सुकृतेन I ।
कृतेन I । "द्यजेनम" I । "व्यतिष्ठे" II which is found too, in the coran
ms. of "व्यास" I.

I 16, 7 बृहता C. x. 11 ब्रह्मणा I । "पतत्यन" I । "रिचतदु" F । वा
गुप्ता I । वाधन्ता I । "पेद्यजेनम" C. p. n

I 16, 8 पथिषदे वातेषवे I । पथिषदे वातेषवे I । रुद्रायान्तरिक्षसदे I । पथिषदे I

I 16, 9 I m. नमो रुद्राय अति r "पथे रुद्राय" । जकृद्वतौ I

I 16, 10 सर्पसदे I । सर्पसदे I C. F. I. but in the coran I इति सर्पसदे

I 16, 11 पथिषदे I । जपेद्यद्ये I

नमोऽप्सुषदे वातेषवे रुद्राय नमो रुद्रायाऽप्सुषदे ॥ इति नदी-
मुदन्वतीमवगाह्य जपति । १२ ।

नमस्तत्सदे वातेषवे रुद्राय नमो रुद्राय तत्सदे ॥ इति चित्रं
देशं देवयजनं वनस्पतिं वाक्रम्य जपति । १३ ।

सूर्याभ्युदितोहनि नाश्रीयाद्वाग्यतोहस्तिष्ठेत् । १४ ।

सूर्याभिनिमुक्तो रावावेवम् । १५ ।

न यूपमुपस्पृशेत् । यद्युपस्पृशेद्दुरिष्टं यज्ञस्य प्रतिमुञ्जीत । यद्ये-
कमुपस्पृशेत् । एष ते वायो ॥ इति धूयाद्यदि द्वौ । एतौ
ते वायू ॥ इति यदि बहून् । एते ते वायवः ॥ इति । १६ ।

अनिहूतं परिहूतं परिपुतं शकुने रुदितं च यत् ।

मृगस्य शृतमदृश्या तद्विपद्मो भयामसि ॥

इत्यध्वानमभिप्रव्रजजपति । १७ ।

उन्नातेव शकुने साम गायसि ब्रह्मपुत्र इव सवनेषु शंससि ।

स्वस्ति नः शकुने अस्तु शिवो नः सुमना भव ॥

इत्यनभिप्रेतं शकुनं प्रतिजपति । १८ ।

यदेतद्भूतान्यन्वाविश्य देवी वाचं वदसि ।

द्विपतो नः परावद तान्मृत्यो मृत्यवे नय ॥

1, 10 12 *मुष्णाद्य F

I 10, 13 नमस्तदे D ; F om वातेषवे* तत्सदे ।

I 10 11 नाश्रीयाद्वा F

I 11 16 *मुदीक्यस्थमु F *मुदीक्ये B

I 16 17 Probably अनुहूत (Baudh on Pravalatīa १ अनुहूत) ।

A om परिपुत read परिहूत with Baudh । Dele परिपुत । मतम् A C E F
probably मतम् (Baudh मतम्) । D om तद । Read मज्जामसि (Baudh
दशाम्यहम् Bhar II 31 दिशाम्यहम्) । यज्ञं जपति F

I 16, 18 सवनेषु B

I 10, 19 देवी F । त्वम् D ; m तव D s m

इत्येकसूक्तम् । १९ ।

अथास्मा उभयत आदीप्तमूलमूकं तां दिशं प्रति निरस्यति।

अग्ने अग्निना संवदस्व मृत्यो मृत्युनां संवदस्व ॥ इत्य
उपस्युश्य । ३० ।

अथैनमुपतिष्ठते । विभूरसि प्रवाहणः ॥ इत्येतेनानुवाकेन
। २१ । ॥ १६ ॥

यदीषितो यदि वा स्वकामी भयेद्दको वदति वाचमेताम्।

तामिन्द्राणी प्रत्यक्षा संविदानौ शिवामस्मभ्यं कृणुतं गृहेषु ॥

इति सलावृकीम् । १ ।

प्रसार्य सकथ्यौ पतसि सव्यमद्वि निपेपि च ।

मेह कस्य चनाममात् ॥

इति शकुनिम् । ३ ।

हिरण्यपद्मः शकुनिर्देवाना वसतिंगमः ।

याम प्रदक्षिणं कृत्वा स्वस्ति नो वद कौशिक ॥

इति पिङ्गलम् । ३ ।

पुनर्मैत्रिन्द्रियं पुनरायुः पुनर्भगः ।

पुनर्मादणमैतु मा पुनर्दणमैतु मा ॥ इति

1. 10 सा प्रति दिना प्रति 1. In B D) this extra cost with is
रुपयत । इत्युपपन्नम् ।

१॥ ७॥ शत्रुघ्नना ॥ १॥ ६॥ १॥

11. शिवा ना रात्रि क (11) माना (11) मान

१। २ मन्त्रः । निषिद्धात् । ३। ४। ५। ६। ७। ८। ९। १०। ११। १२।

११३ "पयः" D. "अशुभिते" F. "मन्त्रोत्तम" D. "पिण्डा" १

१। १०। पुनर्निधि १। मास ॥ १॥

अथैते धिष्ण्यासो अथयो यथास्थानं कल्पन्तामिहैव ।

स्वाहा ॥

पुनर्म आत्मा पुनरायुरागात्पुनः प्राणः पुनराकूतमागात् ।
वैश्वानरो रश्मिभिर्वावृधानोन्तस्तिष्ठतु मे मनोमृतस्य केतुः ।

स्वाहा ॥

यदन्नमद्यते सायं न तन्मातरवति द्युधः ।

सर्वं तदस्यान्मा हिंसीन्न हि तद्विवा ददृशे दिवः । स्वाहा ॥

इत्यनभिप्रेतं स्वप्नं दृष्ट्वा तिलैराज्यमिष्टैर्जुहोति । ४ ।

अथैतान्यद्भुतप्रायश्चित्तानि भवन्ति । कुम्भा कपोत उपावि-
क्षत् । मध्यागार उपाविक्षत् । गौर्गामधैषीत् । स्यूणा
व्यरौक्षीत् । वल्मीक उदैक्षीदित्येवंरूपाणि । ५ ।

स पूर्वाह्णे स्नातः प्रयतयस्त्रोहःस्नान्तो ब्राह्मणसंभाषोन्तरा-
गारेणमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा जुहोति । इमं
मे वरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥ त्वं नो अमे ॥ स त्वं नो अमे ॥
त्वममे अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्यरीरिचम् ॥
इति च । अथैके जयाभ्यातानान्नाष्ट्रभृत इत्युपजुहति
यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणानन्नेन परिविष्य पुण्याहं स्व-
स्त्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वा । ६ । ॥ १७ ॥

I, 17, 1 यथाय कल्पन्ता F । पुनराय F 'पुनं आयात D । 'कूत म आगात D ।
तन्मातर इत्यदि D । 'आ हि' F । तिलो न D द्विसेन A E C : m F । स्त-
विया } F । इत्यभिप्रेते D

I, 17, 2 Read कुम्भा with Ap 23, 3 । कुपेत F । उपाविक्षत् D ।
उपाविक्षत् U = m. उपाविगत D । 'धैषो स्यूणा व्यरौ' D । उदैक्षीत् stands
probably for उदैर्धक्षीत् or an irregular form उदैर्धक्षीत्, comp अनुवत् for
अनुवत् (Rig Prat IV, 11)

I, 17, 6 पूर्वाह्णे स्ना D । 'त आतिता D । See above I, 3, 6 । पुण्याहगस्त F

अपामिदं न्ययनम् ॥ नमस्ते हस्ते शोचिषे ॥ इति च । ५ ।
 डमं मे चरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥ त्वं नो अये ॥ स त्वं नो अये ॥
 त्वमये अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥
 इति च । अत्रैके जयाभ्यातानान्नाष्टभूत इत्युपबृंहति
 यथा पुरस्तात् । ६ । ॥ १८ ॥

पञ्चमः पटलः

समावृष्ट आचार्यकुलान्मातापितरौ विभृयत् । १ ।
 ताभ्यामनुज्ञातो भार्यामुपयच्छेत्सजातां नभिकां ब्रह्मचारि-
 णीमसगोचाम् । २ ।
 अहः पञ्चसु कालेषु प्रातः संगवे मध्यंदिनेपराह्णे सायं
 वितेपु यत्कारी स्यात्पुण्याह एव कुस्ते । ३ ।
 अग्निमुपसमाधाय परिधानान्नं कृत्वा बधूमान्नीयमानां स-
 मीक्षते ।
 सुमङ्गलीरियं बधूरिमां समेत पश्यत ।
 सौभाग्यमस्यै दत्त्वायाथास्तं विपरेतन ॥ इति । ४ ।
 दक्षिणतः पतिं भार्योपविशति । ५ ।
 आचान्तसमन्वारव्यायां परियिञ्चति यथा पुरस्तात् । ६ ।

I 18 5. भाताना F. T 4 1. 1. 1

I 18 6. See above. I 3 8

I 18 7. विष्णवे 3

I 18 8. "समातान" D F F

I 18 9. C p 11. दत्तु कान्तु । D om the whole sutra

I 18 10. परिधाना F. परिधिपरिधाना C F. I be-108 & 109 sutra

with इन्द्र 3. "यद्यन्त" F

I 18 11. आचान्तस D आचान्त F. See I 2 10-11

व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा जुहोति ।

अग्निरैतु प्रथमो देवतानां सोस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।
तदयं राजा वरुणो नुमन्यतां यथेयं स्त्री पौत्रमघं न रोदात् ।

स्वाहा ॥

इमामपि स्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः ।

अशून्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभिप्रवुष्य-
तामियम् । स्वाहा ॥

मा ते गृहे निशि घोष उत्थादन्यत्र त्वदुदत्यः संविशन्तु ।

मा त्वं विकेश्युर आवधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके विराज-
प्रजां पश्यन्ती सुमनस्यमानाम् । स्वाहा ॥

द्यौस्ते पृष्ठं रक्षतु वायुरूक्ष अश्विनौ च स्तनं धयतस्ते पुत्रा-
न्तविताभिरक्षतु ।

आ वाससः परिपानाद्बृहस्पतिर्विश्वे देवा अभिरक्षन्तु प-
श्चात् । स्वाहा ॥

अप्रजस्तां पौत्रमृत्युं पाप्मानमुत वायम् ।

शीर्णैः स्रजमिवोन्मुच्य द्विपद्मः प्रतिमुञ्चामि पापम् ।
स्वाहा ॥

देवकृतं व्याहृणं कल्पमानं तेन हन्मि योनिपदः पिशाचान् ।

क्रव्यादो मृत्यूनधरात्वादयामि दीर्घमायुस्तव जीवन्तु पुत्राः ।
स्वाहा ॥ इति । ७ ।

1, 19 7 वेदान्त A । सोमस्यै (P m) यदयं D । अघप्रथमो D ।
प्रथमो D । उद्या P । विकेश्युर D विकेश्युर (C) 11 । विराज D ।
वद D । वद A । पानाय F । अश्विन D । द्विपद्म A । कल्पमान (P m) ।
मृत्यूनधरात्वादयामि । मृत्यूनधरात्वादयामि (P m) । पुत्रमघं । पुत्रमघात् D । (C)
11 इति ।

इमं मे वरुण ॥ तच्छा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥
त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ इति हुत्वाश्मानमास्था-
पयति ।

आतिष्ठेममग्मानमश्मेव त्वं स्थिरा भव ।

प्रमुणीहि दूरस्यन्तहस्व पतनायतः ॥ इति । ८ ।

अप्ररेणामिं ह्यान्दर्भान्पूर्वापरानुदग्यान्संस्त्यै तेषु पूर्वाप-
राववतिष्ठेते । ९ । ॥ १९ ॥

प्राइमुखः प्रत्यइमुख्या हस्तं गृह्णीयात्प्रत्यइमुखः प्राइमुख्या
वा । यदि कामयेत् पुंसो जनयेयमित्यङ्गुष्ठं गृह्णीयात् ।
यदि कामयेत् स्त्रीत्यङ्गुलीः । यदि कामयेत्तोभयं जन-
येयमित्यभीव लोमान्यङ्गुष्ठं सहाङ्गुलिभिर्गृह्णीयात् ।

सस्वाति प्रेदमिव सुभगे वार्जिनीवति ।

तां त्वा विश्वस्य भूतस्य प्रजायामस्ययतः ॥

गृह्णामि ते सुप्रजास्त्वाय हस्तं मया पत्न्या जरदट्टिर्यथासत्।

भगो अयमा सविता पुरंधिर्मह्यं त्वादुर्गार्हपत्याय देवाः ॥

इति । १ ।

I 19 S S e alone I 3 e 1 first C p m

11) 3. $\text{H}_2\text{O} + \text{C} + \text{D}$ on the whole extra

I 90 : अहमस्य प्रा. A : अनोभिः A : I end प्रेदस्य according to

III r I 10 Ap 4 I 3 5 Rindl I Capl I r I - 2 Van I 10

1. प्रत्यक्ष : नीयता A : B :: M I १ ० Man I IO and Per I २

मयावश्यम्भूतं without doubt the original reading. But I to B all

The 14th and 15th MSS of P₁ (see the critical notes) too gave प्रतीयाम्

मृत्यु : लेखक का मृत्यु १९५६ में भारत की आजादी के

İp M I 3 3 etc

तामयेण दक्षिणमंसं प्रतीचीमभ्यावृत्याभिमन्त्रयते ।
 अघोरचक्षुरपतिष्ठेधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ।
 जीवसूवीरसूः स्योना शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे ॥
 तां नः पूषञ्छिवतमामेरयस्व यस्यां बीजं मनुष्या वपन्ति ।
 या न ऊरु उशती विस्रयाति यस्यामुशन्तः प्रहरेम शेषम् ॥
 सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविद उत्तरः ।
 तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयोहं मनुष्यजाः ॥
 सोमोददाह्मन्धर्वाय गन्धर्वोऽग्रेयेददात् ।
 पशूंश्च मह्यं पुत्रांश्चाग्निर्ददात्यथो त्वाम् ॥
 अमूहमस्मि सा त्वं द्यौरहं पृथिवी त्वं सामाहमृक्कं तावहि
 संभवाव सह रेतो दधावहै पुंसे पुत्राय वेत्तवै रायस्यो-
 पाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय ॥
 इमां त्वमिन्द्र मीढुः सुपुत्रां सुभगां कुरु ।
 दशास्यां पुत्रानार्थेहि पतिमेकादशं कुरु ॥ इति । २ ।
 तां यथायतनमुपवेश्याथास्या अञ्जलावाज्येनोपस्तीर्य ला-
 जान्दिरावपति ।
 इमाँल्लाजानावपामि समृद्धिकरणान्मम ।

तुभ्यं च संवननं तदर्पितुमन्यतामयम् ॥ इति । ३ ।

अभिधार्य ।

इयं नार्युपद्रुतेयौ लाजानावपन्ती ।

दीर्घायुरस्तु मे पतिरेधन्तां ज्ञातयो मम । स्वाहा ॥

इति तस्या अञ्जलिना जुहोति । ४ ।

उदायुषा ॥ इत्युत्थाप्य ।

विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव । अतिगाहेमहि द्विपः ॥

इति प्रदक्षिणमग्निं परिक्रम्य तथैव लाजानावपति । ५ ।

द्वितीयं परिक्रम्य तथैव लाजानावपति । ६ ।

तृतीयं परिक्रम्य सौविष्टकृत्तौ जुहोति । ७ ।

अत्रैकै जयाभ्यातानानाष्टभृत इत्युपजुहति यथा पुरस्तात् । ८ ।

तामपरेणाग्निं प्राचीमुदीची वा विष्णुक्रमान्क्रामयति । ९ ।

अथैनां संशास्ति । दक्षिणेन प्रक्रम्य सव्येनानुप्रक्राम मा
सव्येन दक्षिणमार्तक्रामीः ॥ इति । १० । ॥ २० ॥

एकमिपे विष्णुस्त्वान्वेत् । द्वे जर्जे विष्णुस्त्वान्वेत् । त्रीणि
प्रताय विष्णुस्त्वान्वेत् । चत्वारि मायोभवाय विष्णु-
स्त्वान्वेत् । पञ्च पशुभ्यो विष्णुस्त्वान्वेत् । षड्रायस्पोषाय

1, 20, ॥ उभ्यं च E । *तामिदम Cs m F

I 20, 1 *वपन्ती F

I, 20, 5 G adds ताम् before उदा° । T 5 1 2 S । लाजानावपि L

I, 20, 9 See above I 7 8

I 21 9 *नक्रापति E

1, 20 10 All MSS अतिगाहो but no note in the comm

विष्णुस्त्वान्वेतु । सप्त सप्तभ्यो होत्राभ्या विष्णुस्त्वान्वेतु ॥
इति । १ ।

सप्तमं पदमवस्थाप्य जपति । सखायौ सप्तपदावभूव सख्यं ते
गमेयं सख्यान्ते मा योषं सख्यान्मे मा योषाः ॥ इति । २ ।
अथास्या दक्षिणेन पादेन दक्षिणं पादमवक्रम्य दक्षिणेन
हस्तेन दक्षिणमंसमुपर्युपर्यन्ववमृश्य हृदयदेशमभिमृ
शति यथा पुरस्तात् । ३ ।

प्राणानां ग्रन्थिरसि स मा विस्रसः ॥ इति नाभिदेशम् । ४ ।
तामपरेणामिं प्राचीमुपवेश्य पुरस्तात्पत्यङ्गं तिष्ठन्नङ्गिः प्रो
क्षति । आपो हि ष्टा मयोभुवः ॥ इति तिसृभिः । हि
रायवर्णाः शुचयः पावकाः ॥ इति चतसृभिः । पवमान
सुवर्जनः ॥ इति चैतेनानुवाकेन । ५ ।
अथ बीजान्यधिष्ठयन्ति । ६ । ॥ २१ ॥

पष्ठः पटलः

तां ततः प्रवाहयन्ति प्र वा हारयन्ति । १ ।
समोषैतर्मापमनुहरन्ति । २ ।
नित्यो धार्यः । ३ ।

I 21 1 I om इति ।

I 21 2 I सप्तमं पदमवस्थाप्य जपति । *पटलम् C *पटलम् D

I 21 3 अथास्या (D I) see above I 2 11

I 21, 1 प्राणदेन उक्ताय प्राणानां J

I 21 D in सखा before पुरस्तात् । *स्वयदमुज्जिमिष्ट D 1 २०

above I 10 2

I 22 2 मायाये I I in धर्मिम् ।

अनुगतो मन्यः श्रोत्रियागाराद्वाहार्यः । ४ ।

उपवासश्चानुगते भार्यायाः पत्युर्वी । ५ ।

आगारं प्राप्याथैनां संगतिः । दक्षिणं पादमपेतिहर देहलिं
माधिष्ठाः ॥ इति । ६ ।

पूर्वार्धे जालायां न्युषोपसमादधाति । ७ ।

अपरेणाग्निं लोहितमानदुहं चर्म प्राचीनपीवमुत्तरलोमास्तृ-
णाति । ८ ।

तस्मिन्नाद्मुखावुदद्मुखौ वोपविशतः । पश्चात्पतिं भार्योप-
विशति ।

इह गावो निषीदन्विहाश्वा इह पूरुषाः ।

इहो सहस्रदक्षिणोपि पूषा निषीदतु ॥ इति । ९ ।

वाचंनियमावासाते आ नक्षत्राणामुदयात् । १० ।

उदितेषु नक्षत्रेषु प्राचीमुदीची वा दिशमुपनिष्क्रम्य । देवीः
षडुर्वीः ॥ इति दिश उपतिष्ठते । ११ ।

मा हासहि प्रजया ॥ इति नक्षत्राणि । १२ ।

मा रधाम द्विषते सोम यजन् ॥ इति चन्द्रमसम् । १३ ।

सप्तर्षयः प्रथमां कृत्तिकानामरुन्धती मे ध्रुवतां ह निन्युः ।

पदकृत्तिकामुख्ययोगं वहन्तीयमस्माकं भ्राजत्वष्टमी ॥

I, 22, 4 'तुगाराण्यय' E C

I, 22, 6 'यना शान्ति D

I, 22, 9 'नक्षत्र' & 'निषीदति' Y

I, 22, 10 'वाचपमा' C F m

I, 22, 11 'दिशमुप' EF : This mantra and the next two are found
T b 1, 7, 11 2

I, 22 12 'यजन् यजय D : C p m om ये : न्यु F : मा अस्त C',
'त्वष्टमिति f

इति सप्रर्षीनुपस्थाय ध्रुवमुपतिष्ठते ।

ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवमसि ध्रुवत स्थितम् ।

त्वं नक्षत्राणां मेथ्यसि स मा पाहि पृतन्यतः ॥

नमो ब्रह्मणे ध्रुवायाच्युतायास्तु नमो ब्रह्मणः पुत्राय प्रजा-

पतये नमो ब्रह्मणः पुत्रेभ्यो देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो नमो

ब्रह्मणः पुत्रपौत्रेभ्योऽङ्गिरोभ्यः ॥

यस्त्वा ध्रुवमच्युतं सपुत्रं सपौत्रं ब्रह्म वेद ध्रुवा अस्मिन्नुवाः

पौत्रा भवन्ति । प्रेष्यान्तेवासिनो वसनं कक्षलानि कंसं

हिरण्यं स्त्रियो राजानोन्नमभयमायुः कीर्तिर्वर्चो यगो

वलं ब्रह्मवर्चसमचाद्यमित्येतानि मयि सर्वाणि ध्रुवा-

राच्युतानि सन्तु । १४ । ॥ २२ ॥

ध्रुवं त्वा ब्रह्म वेद ध्रुवोहमस्मिंल्लोकेसिंश्च जनपदे भूयासम् ॥

अच्युतं त्वा ब्रह्म वेद माहमस्माल्लोकादस्माच्च जनपदाश्चोपि

द्विपन्ने भ्रातृव्योस्माल्लोकादस्माच्च जनपदाश्च्यवताम् ।

अचेष्टं त्वा ब्रह्म वेद माहमस्माल्लोकादस्माच्च जनपदाश्चेष्टिपि

द्विपन्ने भ्रातृव्योस्माल्लोकादस्माच्च जनपदाश्चेष्टताम् ।

अयथमानं त्वा ब्रह्म वेद माहमस्माल्लोकादस्माच्च जनपदा-

श्चापिपि द्विपन्ने भ्रातृव्योस्माल्लोकादस्माच्च जनपदाश्च-

पताम् ॥

I 27 14 ध्रुवमुपतिष्ठते as cat cell d in D. 'क्षितिर्ध्रु' D. 'यमसि' स्थि
 I ध्रुव स्थित C 1 in 1. देवेभ्यः ब्रह्म C F. ब्रह्मपुत्र C F in 1. सपुत्र D E
 I. पुत्रास्मि C D. भयसि D. यमनक D. कीर्तिर्वर्च C F. D 0. 22
 I 23 1 'यमसि' नाके C D F. 'पदाच्युतायास्तु' F. 'भ्रातृव्यो' F. 'यथा
 चोष्टिपि' D. 'जनपदाश्चेष्टताम्' D

नभ्यं त्वा सर्वस्य वेद नभ्यमहमस्य जनपदस्य भूयासम् ।
 मध्यं त्वा सर्वस्य वेद मध्यमहमस्य जनपदस्य भूयासम् ।
 तन्तिं त्वा सर्वस्य वेद तन्तिरहमस्य जनपदस्य भूयासम् ।
 मेथीं त्वा सर्वस्य वेद मेथ्यहमस्य जनपदस्य भूयासम् ।
 नाभिं त्वा सर्वस्य वेद नाभिरहमस्य जनपदस्य भूयासम् ॥
 यथा नाभिः प्राणानां विपूवानेवमहं विपूवान् । एकगतं
 तं पाप्मानमृच्छतु योऽसन्देष्टि यं च वयं द्विष्मो भूयांसि
 मामेकशतात्पुण्यान्यागच्छन्तु ॥ इति । १ ।
 अत्र मनोज्ञेन संभाषागारं प्राप्याथैनामामेयेन स्थालीपाकेन
 याजयति । २ ।
 पत्न्यवहन्ति । ३ ।
 अर्पयित्वाभिघामोहास्याग्नये हुत्वाग्नये स्विष्टकृते जुहोति । ४ ।
 तेन ब्राह्मणं विद्वावन्तं परिवेवेष्टि । ५ ।
 योस्यापचितो भवति तस्मा चूपमं ददाति । ६ ।
 नित्यमत ऊर्ध्वं पर्यस्वाग्नेयेन स्थालीपाकेन यजते । ७ ।
 नित्यं सायं प्रातर्ग्रीहिभिर्यवैर्वा हस्तेनैते आहुती जुहोति ।
 अग्नये स्वाहा ॥ प्रजापतये स्वाहा ॥ इति । ८ ।
 सौरीं पूर्वां प्रातरेके समामनन्ति । ९ ।
 चिराचमक्षारालवणाशिनावधःशायिनावलंकुर्वाणौ ब्रह्म-
 चारिणौ वसतः । १० ।

I, 23, 1 नभ्यमहमस्य D : मध्यमहमस्य D : तन्तिरहमस्य F : मेथ्यमहमस्य J मेथि-
 रामस्य E : E om त before पाप्मानः । अतपुपपा D p in

I, 23, 2 मनोज्ञेय F

I, 23, 4 D has अर्पयित्वा in the margin

I, 23, 8 प्रातर्ग्रीहि D : हुतोर्जुहोति I : E om अग्नये इति ।

चतुर्थ्यामपराचेयिमुपसमाधाय प्रायश्चित्तिपर्यन्तं कृत्वा
नव प्रायश्चित्तीर्जुहोति । ११ । ॥ २३ ॥

अप्रे प्रायश्चित्ते त्व प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम
उपधावामि यास्यै घोरा तनूस्तामितो नाशय स्वाहा ॥
वायो प्रायश्चित्ते त्वं प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम
उपधावामि यास्यै निन्दिता तनूस्तामितो नाशय
स्वाहा ॥

आदित्य प्रायश्चित्ते त्वं प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम
उपधावामि यास्यै पतिघ्नी तनूस्तामितो नाशय स्वाहा ॥
आदित्य प्रायश्चित्ते वायो प्रायश्चित्तेमे प्रायश्चित्तेमे प्रायश्चित्ते
वायो प्रायश्चित्त आदित्य प्रायश्चित्ते ॥ इति । १ ।
हुत्वायास्यै मूर्ध्नि संसाव जुहोति । भूर्भगं त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥
भुयो यशस्त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥ सुवः श्रिय त्वयि जुहो-
मि स्वाहा ॥ भूर्भुवः सुवस्त्वयि त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥
इति । २ ।

अथैवोदपाच निधाय प्रदक्षिणमग्निं परिक्रम्यापरेणामि
प्राचीमुदीची वा संवेश्याथास्यै योनिमभिमृणति ।
अभि त्वा पञ्चशक्तेन शिवेनाविद्विषावता ।
साहस्रेण यशस्विना हस्तेनाभिमृणामसि सुप्रजास्त्वाय ॥
इति । ३ ।

I 91 1 F 63 वात्मन उपधावामि = the second and third mātṛa ।
I 91 वाया प्रायश्चित्ते coming after आदित्य प्रायश्चित्ते ।

I 21 7 मुपस्त्वयि \ सुवः श्रिय C F

I 91 7 अभिष्टा D F । हस्तेन विद्विषावता II r I 19 शिवेनाविद्वि
all MSS except II । सदृशेण C D F and Bjar I 11

अथैनानुपयच्छते ।

सं नान्नं सं हृदयानि सं नाभिः सं त्वचः ।

सं त्वा कामस्य योक्तेण युञ्जान्यविमोचनाय ॥ इति । ४ ।

अथैनां परिष्वजते ।

मामनुवता भव सहचर्या मया भव ।

या ते पतिग्री तनूर्जाग्रग्री त्वेता करोमि ।

शिवा त्वं मह्यमेधि क्षुरपविर्जारेभ्यः ॥ इति । ५ ।

अथास्यै मुखेन मुखमीप्सते ।

मधु हे मध्विदं मधु जिह्वा मे मधुवादिनी ।

मुखे मे सारघं मधु दातु संवननं कृतम् ॥

चाक्रवाकं संवननं यवदीभ्य उदाहृतम् ।

यद्युक्तो देवगन्धर्वस्तेन संवनिनौ स्वके ॥ इति । ६ ।

चिराचं मलयदाससा ब्राह्मणव्याख्यातानि प्रतानि चरति । ७ ।

चतुर्थ्यां स्नातां प्रयतवस्वामलंकृतां ब्राह्मणसंभाषामाचम्यो-

पह्यते । ८ । ॥ २४ ॥

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिशतु ।

आसिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥

I 24 4 I read with Ba II (in Pindh 2 स ओ मय * न तनुव्यच
I correct नाभि ।

I 24 5 मह्यमेधि all MSS

I 24 6 I read of मध्विदं मधु Baud I 16 ar 1 Baud I 16 gave
मध्यमासु । मदननी F । In text of स्वयं रेव स्वयं for स्व (Baud I 6)

I 24 7 चिराचमय A । ब्राह्मण F C s m । D has only the prefix
of the rules

गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।
 गर्भं ते अश्विनावुभावाधत्तां पुष्करस्रजौ ॥
 हिरण्ययी अरणी यं निर्मन्यतो अश्विना ।
 तं ते गर्भं हवामहे दशमास्याय सूतवै ॥
 यथासिगर्भा पृथिवी क्षीर्यथेन्द्रेण गर्भिणी ।
 वायुर्यथा दिशं गर्भं एवं गर्भं दधामि ते ॥
 यस्य योनिं प्रति रेतो गृहाण पुमान्पुत्रो जायतां गर्भो अन्नः ।
 तं माता दश मासो विभर्तु स जायतां वीरतमः स्वानाम् ॥
 आ ते गर्भो योनिमेतु पुमान्वाण इवेपुधिम् ।
 आ वीरो अत्र जायतां पुत्रस्ते दशमास्यः ॥
 करोमि ते प्राजापत्यमा गर्भो योनिमेतु ते ।
 अन्ननः पूर्णो जायतामनन्धोष्ट्रोणोपिशाचधीरः ॥
 यानि प्रभूणि वीर्याण्यृषभा जनयन्तु नः ।
 तैस्त्वं गर्भिणी भव स जायतां वीरतमः स्वानाम् ॥
 यो वशायां गर्भो यश्च वेहतीन्द्रस्तं निदधे वनस्पतौ ।
 तेन त्वं गर्भिणी भव सा प्रसूर्धेनुगा भव ॥
 सं नाम्नः ॥ चाक्रवाकम् ॥ इति च । १ ।
 भूः प्रजापतिनात्यृषभेण स्कन्दयामि वीरं धत्स्वासी ।
 भुवः प्रजापतिनात्यृषभेण स्कन्दयामि वीरं धत्स्वासी ।

I 25 1 मित्रोदानी C 1 11 8 सरस्व D 1 अरणी D 1 यथासिगर्भा (1 11 1 यस्य Sakl I 11 1 read व्याय with Ag 21 I 11, 3 1 निर्मनं (1 11 1 पुमा-यस्य 1 1 यामि C 1 R 11 with Sakl I 11 1 Car 1 Ath V III 21 1 जनयन्ति for जनयन्तु 1 इन्द्रस्तं नि (1 11 1 इन्द्र स्तं नि 1 1 Real अनुगा accord ng to Sakl I 19 1 at 1 Ath V III 21 1 1 1 1 I 24 4 and 1

सुवः प्रजापतिनात्युपभेण स्कन्दयामि वीरं धत्स्वासौ ॥

इति वीरं हैव जनयति । २ ।

सर्वाण्युपगमनानि मन्त्रवन्ति भवन्तीत्याचेयः । ३ ।

यच्चादौ यच्चर्ताविति वादरायणः । ४ । ॥ २५ ॥

[पाणिग्रहणादिरग्निस्तमौपासनमित्याचक्षते । १ ।

तस्मिन्गृह्णाणि कर्माणि क्रियन्ते । २ ।

तस्यौपासनेनाहिताग्निं तथा पार्वणेन चरुणा दर्शपूर्ण-
मासयाजित्वं चेति । ३ ।

द्वादशाहं विच्छिन्नः पुनराधेयः । ४ ।

प्रतिसंख्याय वा सर्वान्होमाञ्जुहुयात् । ५ ।

परिश्रित उद्धतेवोक्षिते सिकतोपोमे । ६ ।

उदुम्बरशाखाभिः स्रक्षशाखाभिर्वा प्रच्छाद्य यथालाभं तूष्णीं
संभारान्संभृत्य याज्ञिकात्काशादपि मथित्वा लौकिकं
वाहय्य सते कृत्वा प्रज्वलयित्वाभ्यादधाति । ७ ।

भूर्भुवः सुवरो प्रतिष्ठ ॥ इति । ८ ।

अथैनमग्निमुपसमाधाय आहूतिपर्यन्तं कृत्वा द्वे मिन्दाहुती
जुहोति । यन्म आत्मनो मिन्दाभूत् ॥ पुनरग्निश्चक्षुर-
दात् ॥ इति । ९ ।

I 25 2 तिव A D

I 25 3 'त्यात्रय E

I 26 1 'मित्य यण E । चरुण A

I 26 5 'न्दोमान्तु C 'न्दोमा तु D E

I 26 6 प्रतिष्ठ E । 'वोद्धते D । कतेपोमे E

I 26 7 'दुम्बरशाखा A । तूष्णीं A । सते कृत्या all MSS । प्रज्जालय

E F । 'आदधाति D

I 26 9 T S 3 2 3 1

तिस्रस्तनुमतीर्जुहोति । तनुं तन्वन् ॥ उडुध्यस्वाग्ने ॥ त्रय-
स्त्रिंशत्तन्वः ॥ इति । १० ।

चतस्रोभ्यावर्तिनीर्जुहोति । अग्नेभ्यावर्तिन् ॥ अग्ने अङ्गिरः ॥
पुनरुर्जा ॥ सह रथ्या ॥ इति । ११ ।

एकैकशो व्याहृतीः समस्ताश्च । १२ ।

हुत्वा ।

अयाश्चापेस्यनभिगस्तीश्च सत्यमिहमया असि ।

अयसा मनसा धृतोयसा हव्यमूहिषेया नो धेहि भेषजम् ।
स्वाहा ॥ इत्येतां मनस्वतीम् । १३ ।

प्राजापत्यां सप्तवतीं च हुत्वा दशहोतारं मनसानुदृत्य सयहं
हुत्वा ॥ इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥
स त्वं नो अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्राजापते ॥ यदस्य
कर्मणोत्परीरिचम् ॥ इति च । अत्रैके जयाभ्याताना-
नाप्रभृत इत्युपजुहति यथा पुरुस्तात् । १४ ।

वास्तृणानन्नेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाच-
यित्वा प्रसिद्धमाग्नेयेन स्थालीपाकेन यजते । १५ ।

अथ गुरवे वरं ददाति वाससी धेनुमनद्वाहं वा । १६ ।

यदि प्रयायाश्चाख्यातमात्मन्ब्रह्मणोर्वा समारोपणम् । १७ ।

समिधि वा समारोपयेत् । १८ ।

I 21 10 1 9 1 2 2 1 7 13 1 10 1

I B 11 'भ्यावर्तिनी' F 'तिनीं तु' D T S 1 2 1 2 1

I 11 11 'अयासि' B D

I 26 11 A वा म स्य ना चान्ने । प्राजापतेष्ट D । चादेरे A । her
akure 1 1 5

I 21 17 अयादुगा D अयायाश्चाख्यातमात्मन्ब्रह्मणोर्वा समारोपयेत् = B 1

अरणी कल्पेन खादिरः पालाश औदुम्बर आश्वत्थश्च । १९ ।
अचैकतरस्मिन्यत्रावस्येत्तस्मिञ्छ्रोत्रियागारादयिमाहृत्याजु-
ह्वानः । उबुध्यस्व ॥ इति द्वाभ्यां यस्यां समारूढस्ता-
मादधाति । २० ।

व्याख्यातो होमकल्पः । २१ ।

यदि पार्वणो विच्छिद्येत तस्मिन्पाथिकृतेन याजयेत् । यदि द्वौ
वैश्वानरपाथिकृतौ । यदि बहुन्युनराधेयः । यदि नाशे वि-
नाशे वान्यैरपिभिरप्यौ संसृष्टे वा पुनराधेयः । २२ ॥ २६ ॥]

सप्तमः पटलः

शालां कारयिष्यन्नुदगयन आपूर्यमाणपथे रोहिण्यां चिपु
चोत्तरेष्वपिमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा जुहोति ।
इमं मे वरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो
अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणीत्यरी-
रिचम् ॥ इति च । अचैके जयाभ्यातानान्वाष्ट्रभृत इत्यु-
पजुह्वति यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणानन्नेन परिविष्य
पुरायाहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वाहतं वासः

1 20 19 Probably अरणि m to be read । व्यादिते वास्तार्थेदुम्यर्था
श्यासी वा A । C om च ।

I 26 20 C F om च । *मिन्को C D E F । T S 4 7, 13 5

I, 26 22 Instead of the acc यदस्य the nom अदस्य is required ।
The last यदि disturbs the construction and is superfluous । वा अग्ने-
C E वाग्येदानीमि A । *मिरान्द स D । The chapter on which no count
is given and which is wanting in B and G is no doubt spurious । The
colophon of Prasna I however includes it and the number of the
chapters is stated to be 29

I 27 1 अरपाति F । See above I 9 9

परिधाय उपस्पृश्य । देवस्य त्वा ॥ इत्यभिमादाय ।
परिलिखितम् ॥ इति चिः प्रदक्षिणं परिलिख्य यथार्थ-
मवटान्वात्वाभ्यन्तरं पांसून्करोति । १ ।

इहैव ध्रुवां निमिनोमि शालां क्षेमे तिष्ठति घृतमुक्षमाणा ।
तां त्वा शाले सुवीराः सर्ववीरा अरिष्टवीरा अनुसंचरेम ॥
इति दक्षिणां द्वारस्थूणामुच्छ्रयति । २ ।

इहैव ध्रुवा प्रतितिष्ठ शाले अश्वत्वाती गोमती सूनृतावती ।
ऊर्जस्वती पयसा पिब्वमानोच्छ्रयस्व महते सौभगाय ॥
इत्युत्तराम् । ३ ।

आ त्वा कुमारस्तरुण आ चत्सो जगता सह ।
आ त्वा हिरण्मयः कुम्भ आ दध्नः कलशैरयन्निव ॥
इति संमितावभिमृशति । ४ ।

एवमेव स्थूणाराजावुच्छ्रयति । ५ ।
एवमभिमृशति । ६ ।

भूतेन स्थूणावधिरोह वंशोध्मो विराजन्वपसेध शबून् ।
अथास्मभ्यं सहवीरां रयिं दाः ॥ इति पृष्ठवंशमारोपयते । ७ ।

I, 27, 1 T S 6, 2, 10, 1 । कर्मावधौ D

I, 27, 2 निमिनोमि C । तिष्ठ F । 'मुक्षमाणा D । सर्ववीरा D in the margin । 'चत्सो A । द्वारस्थूणा F

I, 27, 3 प्रतितिष्ठ F । उर्जो C F

I, 27, 4 अयता सद्य Bhār II, 3 and Ath V III, 12, 7 Mān II, 11
saya सद्य सद्य, while Par III, 4, 1 has अयतेः सद्य । In Adv. II, 6, 16 and
Ap M II, 15, 1 we find अयतां सद्य । अयतनः कर्मावधिर्नय F. Read with
Ap and Bhār कर्मावधिन्, as a noun pl is required. The other parallel
passages have all कर्मावधि, owing to a bad pronunciation

I, 27, 6 अयता F

I, 27, 7. स्वधावधि D । वंशोध्मो B । 'यं चारी D । पृष्ठं सवारोपयते F.

मा नः सपत्नः शरणः स्योना देवो देवेभिर्विमितास्यये ।
 तृणं वसानाः सुमना असि त्वं शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे ॥
 इति छन्नामभिमृशति । ८ ।
 ततो नूराधैर्वास्तुशमनम् । ९ ।
 निशायामन्तरागारेग्रिमुपसमाधाय व्यादितिपर्यन्तं कृत्वा जु-
 होति । १० । ॥ २७ ॥

वास्तीप्यते ॥ वास्तीप्यते ॥ इति द्वे ।
 वास्तीप्यते प्रतरणो न एधि गयस्कानो गोभिरश्वेभिरिन्द्रो ।
 अजरासस्ते सख्ये स्थाम पितेव पुत्रान्रति नो जुषस्व । स्वाहा ॥
 अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु ।
 पर्णे वनस्पतेरिवाभि नः शीयतां रयिः सचतां नः शची-
 पतिः । स्वाहा ॥
 परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात् ।
 वास्तीप्यते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिपो मोत
 वीरान् । स्वाहा ॥
 इदमू नु श्रेयो वसानमागन्म यज्ञोजिह्वनजिदश्वजिद्यत् ।
 पर्णे वनस्पतेरिवाभि नः शीयतां रयिः सचतां नः शची-
 पतिः । स्वाहा ॥

I 27, 8 सपत्नशरणस्योना D । शरणं Blar II, 3 । 'मितास्ये' F । Ath
 V III, 12, 5 मानस्य एषि शरणं म्याना देवो देवेभिर्विमितास्यये as more correct ।
 Read with Blar and Ath V 1 c वसाना । D om the second व ।
 छन्नामि C D E छिन्नग्रभिः F See the comm

I, 27, 9 'राधैर्वा' F 'राधैर्वा' D

I 28, 1 T & १, 4, 10, 1 । गयस्कानो D F । 'रिन्द्रो' E । D om स्वाहा ।
 मृत्यु F । मृत्योपति F । F om स्वाहा । इदमू C D E

इमं मे वरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥
 त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥
 इति च । अत्रैके जयाभ्यातानान्वाष्ट्रभृत इत्युपजुहति
 यथा पुरस्तात् । वासुणानन्वेन परिविष्य पुण्याहं स्व-
 स्थयनमृद्धिमिति वाचयित्वा । १ ।

एवं विहितं संवास्तरे संवास्तरे वास्तुशमनम् । २ ।
 ऋतावृतावित्येके । ३ । ॥ २८ ॥

गृहा मा विभीत मा वेपिद्वमूर्जं विभ्रत एमसि ।
 ऊर्जं विभ्रद्वसुवनिः सुमेधा गृहानेमि मनसा मोदमानः ॥
 येषामध्येति प्रवसन्नेति सौमनसो बभुः ।
 गृहानुपह्रयामहे ते नो जानन्तु जानतः ॥
 उपहूता इह गाव उपहूता अजावयः ।
 अथो अन्नस्य कीलाल उपहूतो गृहेषु नः ॥
 उपहूता भूरिस्तवाः सखायः स्वादुसंसुदः ।
 अरिष्टाः सर्वपूरुषा गृहा नः सन्तु सर्वदा ॥
 ऊर्जस्वनतः पयस्वनत इरावन्तो हसामुदः ।
 अन्नश्या अतृष्या गृहा मास्मद्विभीतन ॥
 इति गृहानभ्येति । १ ।

I, 28, 1 See above I, 3 8

I, 29 1 *वेपिद्वमूर्जं DFC p m and Blav I 20, 1 *अभ्येति GFF ।
 According to Blav I c, Sukh III 7, 2 and Ath V VII 60, 3 we ought
 to read प्रवसन्नेषु सौमनसो बभुः । सौमनसं D C p m । ते ते यो L । अचतोत्तान
 उपहूता E । अन्नश्या F Perhaps अन्नश्या अतृष्या स्त to be read, compare
 Ath V VII, 60 1

शेमाय वः शान्यै प्रपद्ये शिवं शमं शं योः शं योः ॥
 इति प्रविशति ॥ तदहरागतः कलहं करोति ।
 गृहानहं सुमनसः प्रपद्ये अवीरघ्नो वीरतमः सुशेवान् ।
 इरां बहन्तः सुमनस्यमानास्तेष्वहं सुमनाः संविशामि ॥
 इति संविशति ।
 विष्ठा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव । अतिगाहेमहि द्विषः ॥
 इति भार्यो समीक्षते समीक्षते । २ । ॥ २९ ॥

अष्टमः पटलः

प्रथमः प्रश्नः समाप्तः ॥

अथातः सीमन्तोन्नयनम् । १ ।
 प्रथमगर्भायाश्चतुर्थे मास्यापूर्वमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रेषामु-
 पसन्नाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा । धाता ददातु नो र-
 यिम् ॥ इति चतस्रो धात्रीर्जुहोति । २ ।
 इमं मे वरुण ॥ तस्मा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥
 त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥
 इति च ॥ अचैके जयाभ्यातानान्नाप्रभृत इत्युपजुहति
 यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणानच्चेन परिविष्य पुण्याहं स्व-

I 29 2 शेमाय वः शान्यै प्रपद्यते F । शम D । यो अ F । प्रपद्यते D F
 II 1 2 T ९ ३ ३ II 2 ३
 II 1, ३ See above I 3 5

स्त्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वा स्नातां प्रयतवस्त्रामलं-
कृतां ब्राह्मणसंभाषामपरेणाग्निं मण्डलागारे प्राचीमु-
पवेश्य वेण्या शलस्या शलालुपसमुपसंगृह्य पुरस्ता-
त्प्रत्यङ् तिष्ठन्व्याहतीभिः । राकामहम् ॥ यास्ते राके ॥
इति द्वाभ्यामूर्ध्वं सीमन्तमुचीयाभिमन्त्रयते ।

सोम एव नो राजेत्याहुर्घ्रासणीः प्रजाः । विवृण्वचक्रा आ-
सीनास्तीरे तुभ्यं गङ्गे ॥

विश्वो उत त्वया वयं धारा उदन्या इव । अतिगाहेमहि
द्विषः ॥ इति । ३ । ॥ १ ॥

अथातः पुंसवनम् । १ ।

तृतीये मास्यापूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रेषामुपसमाधाय
व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा । धाता ददातु नो रयिम् ॥ इति
चतस्रो धात्रीर्जुहोति ॥ इमं मे वरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥
त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजा-
पते ॥ यदस्य कर्मणोत्यरीरिचम् ॥ इति च । अत्रैके
जयाभ्यातानान्वाष्ट्रभूत इत्युपजुहति यथा पुरस्तात् ।
ब्राह्मणानन्वेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति
वाचयित्वा स्नातां प्रयतवस्त्रामलंकृतां ब्राह्मणसंभाषा-
मपरेणाग्निं मण्डलागारे प्राचीमुपवेश्य । वृषासि ॥
इति तस्या दक्षिणे पाणी यवमादधाति । २ ।

II 1 3 महना f. । 'मुपविष्य' f. । 'वृषासु' f. इत्य D. । 'व्याहृतिभिः'
C D f. । T 5 3 3 11 2. । 'घ्रासणी' D. । तच्छ D. । Bior J. 9
Bauh. I 13 and 1p M II 11 12 तस्यैतां तय ।
II 2 2 T 5 1, 3 11 2 3. 5c alone I 3 5

आरादौ स्थः ॥ इत्यभितो यवं सर्षपौ धान्यमाषौ वा । ३ ।
 श्वावृक्षत् ॥ इति दधिद्रुप्तम् । तदेनां प्राशयति । ४ ।
 आचान्ताया उदरमभिमृशति । आभिष्टाहं दशभिरभिमृशामि
 दशमास्याय सूतवै ॥ इति । ५ ।
 न्ययोधशृङ्गं वा घृतेन कोशकारौ वा प्रैयङ्गवेण संयावेन
 यूपशकलं वोत्तरपूर्वस्याभिष्टेरसिं वा निर्मन्थ्य मूर्ध्नी-
 लोपधानायै दक्षिणे नासिकाछिद्रे प्रणयेत् । ६ ।
 यदि गर्भः स्रवेदार्लेणास्याः पाणिना त्रिरुर्ध्वं नाभेरुन्मार्ष्टि ।
 पराञ्चं त्वा नार्वाञ्चं त्वष्टा बभ्रातु बन्धने ।
 स ऋतूनुपवेश्य दश मासो अवीरहा ॥ इति । ७ ।
 विजननकाले क्षिप्रप्रसवनम् । गिरस्त उदकुम्भं निधाय
 पतस्तूर्यन्तीमयास्या उदरमभिमृशति । ८ । ॥ २ ॥

यथैव वायुः पवते यथा समुद्र एजति ।
 एवं ते गर्भ एजतु सह जरायुणावसर्पतु ॥
 इत्यवाहवमार्ष्टि । ९ ।

II, 2, 1 श्वावृक्ष इति F s m Perhaps श्वावृक्षत् to be read
 II, 2, 5 आभिष्टा D F s m Ap M¹ II, 11, 11, too, has आभिष्टा ।
 II, 2 6 प्रया U E प्रया F । वोत्तर D F p m । स्वाभिष्टेरसे वा C
 s m स्वाभिष्टेरसे C p m स्वाभिष्टेरसिं निर्म E स्वाष्टेरसिं F p m ।
 मूर्ध्नी 'm' सुर् D । 'मुर्ना' C D 'मुर्ना' F
 II, 2 7 बन्धने given by Bihar I, 21, seems to be more correct
 II, 2 8 त्वष्टा सखन F
 II, 3, 1 यथा which Ap M II, 11, 10 सह जरायुणा निधाय प्रतिनिष्ठतु
 Bihar I, 21 सह जरायुणावसर्पतु and Baudh Gii Paris II, 2 सह जरायु
 णावसर्पतु give likewise as superfluous

जातेऽग्निं परशुं निधायोपरिष्टाद्विराग्यं तेषूत्तराधरेषूपरि-
ष्टात्कुमारं धारयति ।

अश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमस्तृतं भव ।

वेदो वै पुत्रनामासि जीव त्वं शरदः शतम् ॥

अङ्गादङ्गास्तंभवसि हृदयादधिजायसे ।

आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतम् ॥ इति । २ ।

यद्यपरा न पतेदञ्जलिनोदकमादाय मूर्धानमस्यावसिञ्चेत् ।

तिलदेव पद्यस्व न मांसमसि नो दलम् । अवपद्यस्व स्व-

पयात् ॥ इति । ३ ।

उपनिर्हरन्त्यौपासनमतिहरन्ति सूतिकायिम् । ४ ।

स एष उक्तपनीय एव । ५ ।

नासिन्किञ्चन कर्म क्रियतेन्यचोद्भूयनात् । ६ ।

अथैनं कणैः सर्पपमिश्रैरुद्भूयति ।

शखडौ मर्क उपवीरः शारङीकोर उलूखलः । च्यवनो नश्यता-

दितः । स्वाहा ॥

आलिखन्विलिखन्ननिमिषन्किंवदन्त उपश्रुतिः । स्वाहा ॥

अर्यम्णः कुम्भी शत्रुः पावपाणिर्निपुणिः । स्वाहा ॥

आन्वीमुखः सर्पपारुणी नश्यतादितः । स्वाहा ॥

II 3 2 D in प्रातः before कुमार । स जीव शर D in the first mantra

II 3 3 According to the comma we ought to read 'सदा यद्य-
मिञ्चेत् । F on न after पद्यस्य । 'पद्यमश्नातात् D 'पद्यस्यत्यात् F दाय-
पयात् C F 'उपपयात् is given by H

II 3 4 'उद्भूयनात् F

II 3 7 शारङी F C p m \p M II 13 S las अङ्गिरे I ar I
II 23 योपिहरेत् H ar I 22 सुविहरेत् स निपुणः F Par I m gives यमसि
'total of निपुणः I r las दन्वीमुखः ।

केशिनी श्वलोमिनी वजाबोजोपकाशिनी । अपेत नश्य-
तादितः । स्वाहा ॥

कौवेरका विश्ववासो रक्षोराजेन प्रेषिताः ।

यामान्सजातयो यन्तीप्सन्तः परिजाकृतान् । स्वाहा ॥

एतान्हतैतान्वधीतेत्ययं वसणो दूतस्तानपिः पर्यसरत् ।

तानिन्द्रस्तान्वृहस्पतिस्तानहं वेद ब्राह्मणः ।

प्रमृगतः कूटदन्तान्विकेशान्वसन्तान् । स्वाहा ॥

नक्तंचारिण उरस्पेशञ्जूलहस्तान्कपालपान् । स्वाहा ॥

पूर्वं एषां पितेत्युच्चैःश्राव्यकर्णकः ।

माता जघन्या गच्छन्ति यामे विखुरमिच्छन्ती । स्वाहा ॥

नक्तंचारिणी स्वसा सन्धिना प्रेक्षते कुलम् ।

या स्वपत्सु जागर्ति यस्यै विजातायां मनः । स्वाहा ॥

तासां त्वं कृष्णवर्त्मने क्रीमानं हृदयं यकृत् । अयेयक्षीणि

निर्देह । स्वाहा ॥

इति प्रतिमन्त्रमङ्गारेष्वावपति । ७ ।

II 3 7 यजाबोजोपका D Ap M II, 13 10 gives यजाका पोबोप
काशिनी B at I 22 यजाबोजोपः B at I 22 and Ap M II 13, 11
give यिजयामम कौवेरका रक्षा । यामै F । यजल F यमतीपरिकाः D यजा
नेयो गच्छन्तीच्छन्ती पनितः एतान्स्याद्वा Ap M I c सजातयो गच्छन्तीच्छन्ती परि-
जादकृता स्याद्वा B at I s । ब्राह्मणो F p m । तानिन्द्र स्ताः F । Read
माम्यनस्तान with B at I c । उरस्पेशञ्जूलहस्तान्कृ O उरस्पेशान्कृ F उरस्पेशान्कृ D
उरस्पेशा कृ F । पूर्वं यदा यजल B at I c Ap M II, 14, 1 and B at I
Read गच्छति Ap M I c gives सर्पति at I विधुमि instead of विधु-
रमि । प्रदीपधारिणी (sic) given by B at I corresponds better with the
metre । प्रेक्षते C D F । यामपत्यः F स्वपत्सु F । यस्यै F F । B at I gives
या स्वपत्सु दीपति यस्यै । वर्त्मने F वर्त्मने F । यतिनि D F Read यामे
यतिनि with Ap M II 14 2

ततः पाणी प्रक्षाल्य भूमिमालभते ।
यत्ते सुसीमे हृदयं दिवि चन्द्रमसि स्थितम् ।
तस्यामृतत्वस्य नो धेहि माहं पौचमघं रुदम् ॥
येद ते भूमि हृदयं दिवि चन्द्रमसि स्थितम् ।
तस्यामृतत्वस्येशानो माहं पौचमघं रुदम् ॥ इति । ८ ।
अपातो मेधांजननम् । दर्भेण हिरण्यं प्रवध्य तदन्तर्धायोष-
रिष्टात्माञ्चं कुमारं धार्यमाणं घृतं प्राशयति । भूर्भुवः
स्त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥ भुवो यजूंषि त्वयि जुहोमि
स्वाहा ॥ सुवः सामानि त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥ भूर्भुवः
सुवर्षर्वाङ्गिरसस्त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥ इति । ९ ।
अथैनमुष्णशीताभिरग्निः स्नापयति ।
द्यौचियै त्वा निर्वृण्यै त्वा द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।
अनागसं ब्रह्मणे त्वा करोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे इमे ॥
शं ते अग्निः सहाङ्गिरस्तु शं द्यावापृथिवी सहौषधीभिः ।
शमन्तरिष्टं सह वातेन ते शं ते चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ॥
सूर्यमृतं तमसो यास्या यदेवा अमुञ्चन्सृजन्व्येनसः ।
एवमहमिमं द्यौचियाज्जामिशंसाद्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पा-
शात् ॥ इति । १० ।
अथैनं मातुरुपस्थ आदधाति । ११ । ॥ ३ ॥

II, 3, 5 सुसीमे C s m E F : तस्यामृतस्य D : तस्यामृतस्य नो धेहि मा F : तस्यामृतस्येशानो धेहि मा D

II 3, 9 धार्यमाण F : दध. स्त्वयि F

II 3, 10 F om एवमः D gives only the practices of the numbers 1 द्यौचियै, thus also Ap M II, 12 6, Baudh II, 1 and 7, F Br 2, 6 1 1, 1st Ath V II, 10, 1 gives द्यौचियाज्जामिशंसाद्रुहो मुञ्चामि पा F : -इति ।

या दैवीश्चतस्रः प्रदिशो वातपत्नीरभि सूर्यो विचष्टे ।
तासां त्वा जरस आदधामि प्र यक्ष्म एतु निर्ऋतिं पराचैः ॥
इति । १ ।

आधायाभिमन्त्रयते ।

मा ते पुत्रं रक्षो हिंसीन्मा धेनुरतिसारिणी ।

प्रिया धनस्य भूया एधमाना स्वे वशे ॥ इति । २ ।

प्रक्षाल्य दक्षिणं स्तनमाधापयति ।

अयं कुमारो जरां धयतु सर्वमायुरेतु ।

तस्मै स्तनं प्रणायस्वायुः कीर्तिर्वर्चो यशो बलम् ॥ इति । ३ ।

एवमुत्तरम् । ४ ।

नामयति न रुदति यत्र वयं वदामो यत्र वाभिमृशामसि ॥

इत्युभावभिमृशयाथास्थै शिरस्त उदकुम्भमपिहितं निद-
धाति ।

आपो गृहेषु जायत यथा देवेषु जायथ ।

एवमस्यै सुपुत्रायै जायत ॥ इति । ५ ।

द्वादश्यां मातापुत्रौ स्नातः । ६ ।

शुच्यगारं कुर्वन्ति । ७ ।

उपनिर्हरन्ति सूतिकाभिमतिहरन्त्यौपासनम् । ८ ।

II 4 1 D has only the peṭika : निर्ऋतिं thus also Ap VI II 12 8 and T Br 2 o C 2 but Ath V II 10 o has निर्ऋति, which is a letter reading.

II 1 2 हिंसीन्मा F : एधमाना C : स्वया इति E : ये पर Ap VI II 13 J

II 4 3 कीर्तिर्वर्च F

II 4 5 इत्युभाव अभिमृशयाथास्थै E : जायत instead of जायथ E. Read जायत and जायथ.

II 1 5 उपसन P

तमग्निमुपसमाधाय ब्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा । धाता ददातु
नो रयिम् ॥ इति द्वादशाहुतीर्जुहोति । त्रयोदशेत्येके
षाम् । ९ ।

इमं मे वरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥
त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्यरीरिचम् ॥
इति च । अचैके जयाभ्यातानान्नाष्टभृत इत्युपनुहति
यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणानच्चेन परिविष्य पुण्याहं स्व-
स्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वा पुत्रस्य नाम दध्याद्द्व-
क्षरं चतुरक्षरं वा घोषवदाद्यन्तरक्तस्थं दीर्घाभिनिष्ठा-
नान्तं यष वा स्वित्युपसर्गः स्यात् । तद्धि प्रतिष्ठितमिति
विज्ञायते । १० ।

पिता मातेत्येभिर्ब्याहरेयाताम् । विज्ञायते च मम नाम
प्रथमं जातवेद इति । ११ ।

द्वे नामनी कुर्यात् । विज्ञायते च तस्माद्विनामा ब्राह्मणोर्ध्वक
इति । १२ ।

नक्षत्रनाम द्वितीयं स्यादन्यतरङ्गुलं स्यात् । १३ ।

अन्यतरेणैनमामन्वयीरन् । १४ ।

सोमयाजी तृतीयं नाम कुर्वीतेति विज्ञायते । १५ ।

II, 1, 9 D om तम् । T S 3, 3, 11, 2—5 । इति चतस्रो धातुर्जुं E

II, 1, 10 See above I, 3, 5 । दध्याद्वक्षरं E । 'निष्ठा' C s m ।

स्वित्यु' E

II, 1, 11 'तवेदस इति F

II, 1, 12 'वर्षा' F

II, 1, 13 'तरुण' F

II, 1, 14 'अन्यतरेण' F C p m

II, 1, 15 'याजीति तृतीय' C E

प्रवासादेत्यागतं वा पुत्रमभिमृशति । सोमस्य त्वा द्युम्नेना-
 भिमृशाम्यग्रेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसा ॥ इति । १६ ।
 पशूनां त्वा हुंकारेणाभिजिघ्राम्यसावायुपे वर्चसे हुम् ॥ इति
 मूर्ध्निभिजिघ्र ॥ १७ ।
 अथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणं हस्तं साङ्गुष्ठं गृह्णाति ।
 अग्निरायुष्मान् ॥ इति पञ्चभिः पर्यायैः । १८ ।
 आयुष्टे विश्वतो दधत् ॥ इति दक्षिणे कर्णे जपति यथा
 पुरस्तात् । १९ । ॥ ४ ॥

अथ पष्ठे मास्यन्नप्राशनम् । १ ।

आपूर्यमाणपष्ठे पुण्ये नष्टचेयिमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्त
 कृत्वा जुहोति । इमं मे वरुण ॥ तस्त्वा यामि ॥ त्वं नो
 अग्ने ॥ स त्व नो अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥
 यदस्य कर्मणोत्यरीरिचम् ॥ इति च । अचैके जयाभ्या-
 तानान्नाप्रभृत इत्युपजुहोति यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणा-
 नच्चेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाचयि-
 त्वाथैनं दधि मधु घृतमिति त्रिवृत्प्राशयति । भूस्त्वयि
 दधामि भुवस्त्वयि दधामि सुवस्त्वयि दधामि ॥ इति । २ ।
 अथैनमन्नं प्राशयति । अपां त्वीयधीनां रसं प्राशयामि

II 4 16 मशामान्ने F त्रिविधाम्यन्ने E

II 4 1 मूर्ध्निभिः F मूर्ध्निभिः F

II 4 13 See above I 4 13—13 3 : D joins this sutra with the preceding.

II 4 2 6 F 1 3 5 : D om the last इति ।

II 4 3 रस F

एवमितरात्रदक्षिणम् ।

येनावपत्तविता क्षुरेण सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान् ।

तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्य ऊर्जमं रय्या वर्चसा संसृजाथ ॥

इति पश्चात् ।

येन पूषा बृहस्पतेरपेरिन्द्रस्य चायुषेवपत् । तेन तेहं वपाम्यसौ ॥ इत्युत्तरतः ।

यथा ज्योक्सुमना असत् । ज्योक् च सूर्ये दृष्टे ॥ इति पुरस्तात् । १० ।

उभ्रा यथोचितं चूडाः कारयति यथर्षिं वा । ११ ।

संयम्य केशान् ।

यच्च पूषा बृहस्पतिः सविता सोमो अग्निः ।

तेभ्यो निधानं बहुधा ध्येच्छन्नन्तरा द्यावापृथ्वी जपः सुवः ॥

इति गोष्ठ उदुम्बरे दर्भस्तम्बे वा निखनति योस्य रातिर्भवति । १२ ।

यथाश्रद्धं ब्राह्मणाय ददाति । १३ ।

सर्पिष्मन्तमोदनं नापिताय । १४ ।

एवं विहितं षोडशे वर्षे गोदानकर्म । १५ ।

सगिखं वापयते । १६ ।

II, 6, 10 अथोर्जमं C F T । ज्योक्सुमना E । D gives only the pratika of the first mantra

II, 6, 11. वप्या C F । यथोदितं C D E यथादितं E, see the comm. । चूडाः E । कारयति all MSS. but see the comm.

II, 6, 12 D gives only the pratika of the mantra

II, 6, 13 D gives only the pratika

II, 6, 15 षोडशवर्षे E.

II, 6, 16 द्यापयति C = m

शिवास्त आप ओषधयः सन्वनमीवास्त आप ओष-
धयो भवन्तु ॥ इति । ३ । ॥ ५ ॥

तृतीये वर्षे चूडाकर्म । १ ।

आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रेणिमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्त
कृत्वा जुहोति । इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो
अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥
यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥ इति च । अत्रैके जयाभ्या-
तानान्नाष्टभृत इत्युपजुहति यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणा-
नन्नेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाचयि-
त्वापरेणाग्निं प्राडमसः कमा लघविशति । २ ।

टेकश्च ससरमटङ्कश्च तूलश्च वितूलश्चार्जुनश्च लोहितश्च ।
 उत्सृज त्वं शितिम् त्वं पिशंक रोहितः ॥
 अमी ये के सरस्यका अवधावति तृतीयस्यामितो दिवि ।
 छदपेहि सीसरम् सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 दूत्या ह नाम वो माता मण्डाकको ह वः पिता ।
 छदपेहि सीसरम् सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 दुला ह नाम वो माता मण्डाकको ह वः पिता ।
 छदपेहि सीसरम् सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 समश्चा वृषणः पदो न सीसरिदतः ।
 छदपेहि सीसरम् सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 संतप्ता हन्ति चक्रिणो न सीसरिदतः ।
 छदपेहि सीसरम् सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥ इति । २ ।
 अथाह । वरं वृणीष्व ॥ इति । ३ ।
 कुमारमेवाहं वरं वृणे ॥ इति । ४ ।
 एवं समुपसृते चिरन्हः प्रातर्मध्यंदिने सायं च कुर्याद्यदि
 चागतः स्यात् । ५ । ॥ ७ ॥

द्वितीयः पटलः

II, 7, 2 टङ्कश्च D । I' om छितुमश्च । E om शितिम् त्वं । Perhaps
 शितिम् to be read । पिशंक F पिशङ्ग रोहितः Bhar II, 5, *त CEF, per-
 haps पिशङ्ग रोहित to be read । समी D । एके CD Bhar II, 5 । Read अय-
 पयन्ति with Ap M II, 16, 7 । द्विष Bhar II, 7, but II, 5 द्विषि । छदपेहि D ।
 सीसरम् नमस्ते अस्तु सीसरं दूत्या ह F । मण्डाकको D मण्डाकको F ।
 छदपेहि D । सीसरः F । मण्डाकको E मण्डाकको Ap M II, 16, 5 । सीसरः F ।
 The mantra beginning with दुला इ' is omitted in D । मण्डाकको वः D ।
 यथायः पादो न F । सीसरिदतः उद्धः D । सीसरिदतः उद्धः D । सारमेय ॥ इति F

II, 7, 3 अथाह D

II, 7, 5 समुपसृते CEF । I' om स्यात् ।

टेकश्च ससरमटङ्कश्च तूलश्च वितूलश्चार्जुनश्च लोहितश्च ।
 उत्तृज त्वं शितिश्च त्वं पिशंक रोहितः ॥
 अमी ये के सरस्यका अवधावन्ति तृतीयस्यामितो दिवि ।
 छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 दूयां ह नाम वो माता मण्डाकको ह वः पिता ।
 छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 दुला ह नाम वो माता मण्डाकको ह वः पिता ।
 छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 समश्वा वृषणः पदो न सीसरिदतः ।
 छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 संतथा हन्ति चक्रिणो न सीसरिदतः ।
 छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥ इति । २ ।
 अथाह । वरं वृणीष्व ॥ इति । ३ ।
 कुमारमेवाहं वरं वृणे ॥ इति । ४ ।
 एवं समुपसृते चिरहः प्रातर्मध्यंदिने सायं च कुर्याद्यदि
 चागतः स्यात् । ५ । ॥ ७ ॥

द्वितीयः पटलः

II, 7, 2 टङ्कश्च D : F om विस्तृतश्च । E om शितिश्च त्वं । Parity
 शितिश्च to be read । पिशङ्क F । पिशङ्क रोहित Bhar II 5, 'हस C F F, 1er
 lapa पिशङ्क रोहित to be read । समी H । एके C D Bhar II, 8 । Real अ-
 धायन्ति with Ap M II, 16, 7 । दिवि Bhar II, 7, 1 ut II, 5 दिवि । छदपेहि D ।
 सीसराय नमस्ते अस्तु सीसरे दूयां ह F । मात मः D । मण्डाकको D मण्डाको E ।
 छदपेहि D । मरि. F । मण्डाको E मण्डाको Ap M II, 16 S । सीसर I ।
 The mantra beginning with दुला ह is omitted in D । मण्डा वृषण मः D ।
 वृषण. पादो न F । सीसरिदतः गृह्य D । सीसरिदतः गृह्य D । सारम ॥ इति F

II, 7, 1 अथाह D

II, 7 5 समुपसृते C F F । T om स्यात् ।

रुद्रस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥ शर्वस्य देवस्य पत्न्यै स्वा-
हा ॥ ईशानस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥ पशुपतेर्देवस्य
पत्न्यै स्वाहा ॥ उग्रस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥ भीमस्य
देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥ महतो देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥
इति । ७ ।

अथ मध्यमौदनस्य जुहोति । जयन्ताय स्वाहा ॥ जयन्ताय
स्वाहा ॥ इति । ८ ।

अथ सर्वेभ्य ओदनेभ्यः समवदाय सौविष्टकृतीं जुहोति ।
अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा ॥ इति । ९ ।

अभित एतमग्निं गा स्थापयन्ति यथा हूयमानस्य गन्धमा-
जिघ्रेयुः । १० ।

स्वस्ति नः पूर्णमुखं परिक्रामन्तु ॥ इति सर्वतः प्रदक्षिणं
परिक्रम्य ।

नमस्ते रुद्र मन्यवे ॥ इत्येतैरनुवाकैरुपतिष्ठते प्रथमोत्तमाभ्यां
वा । ११ । ॥ ८ ॥

अथातो बौद्धविहार एव । १ ।

गृहपोपस्पृश गृहपाय स्वाहा ॥ गृहष्पुपस्पृश गृहप्यै स्वाहा ॥
द्वारपोपस्पृश द्वारपाय स्वाहा ॥ द्वारष्पुपस्पृश द्वारप्यै

• II, 5, 7 अतिर्देवस्य F । स्वाहाप्रत्यय F

II, 5, 5 मध्यमौदनस्य D । E om one जयन्ताय स्वाहा ॥

II, 5, 10 अभित I । ह्यग्निं E । स्थापयन्ति C s m

II, 5, 11 पूर्णमुख D Ap M II, 15, 12 द्वयस्वस्ति नः पूर्णमुख
परिक्रामन्तु । T S 1, 3, 1-11

II, 9, 1 द्वाभ्यः F C p m (?)

II J, 2 गृहपुष्प D । गृहप्यै ॥ गृहप्यै E । गृहपुष्प द्वारपुष्प D

स्वाहा ॥ इति चत्वारि पलाशानि ददाति । घोषिण
उपस्पृशत घोषिभ्यः स्वाहा ॥ निषङ्गिण उपस्पृशत
निषङ्गिभ्यः स्वाहा ॥ अन्वासारिण उपस्पृशतान्वासा-
रिभ्यः स्वाहा ॥ प्रयुन्वन्त उपस्पृशत प्रयुन्वद्भ्यः स्वाहा ॥
विचिन्वन्त उपस्पृशत विचिन्वद्भ्यः स्वाहा ॥ समग्रन्त
उपस्पृशत समग्रद्भ्यः स्वाहा ॥ इति । २ ।

दशाथापराणि । देवसेना उपस्पृशत देवसेनाभ्यः स्वाहा ॥
इति । ३ ।

दशैवाथापराणि । या आख्याता देवसेना याश्चानाख्याता
उपस्पृशत ताभ्यः स्वाहा ॥ इति । ४ ।

अथ पर्णपुटं कृत्वा तस्मिन्नुपस्तीर्णोभिघारितमोदनपिण्ड-
मवदाय परोगध्यूतिं गत्वा वृक्षं आसजति । निषङ्गिण
उपस्पृशत निषङ्गिभ्यः स्वाहा ॥ इति । ५ ।

अथोपतिष्ठते । नमो निषङ्गिण इयुधिमतो तस्कराणां पतये ॥
इति । ६ ।

अथ चान्दनसुरोदकाक्षताक्षतगोमयदूर्वास्तम्बोदुम्बरपलाश-
शमीवैकङ्कताश्वत्थेन गोवाल्लेनेति गा. प्रोक्षति वृषा-
णमेवाप्ये । शिवो भव शिवो भव ॥ इत्यथ शिवो ह्यैव
भवति । ७ ।

II 1 2 'स्पृश' चा F । प्रयुन्वद्भ्यः F । विचिन्वद्भ्यः F । समग्रन्तभ्यः F ।

II 1 3 दशैवाथापराणि ।

II 1 4 तस्कराणां F । D F 14 नमो after पतये । I ५ ३ ७ १ ।

II ३ 7 छन्दः D । 'यव्य' F ।

अथैनं दैवपत्यं पयसि स्थालीपाकं अपयित्वाभिघार्योद्वास्य

गवां मार्गेनयौ दैवस्य पतिं यजति । ८ ।

चतुर्षु सप्तसु वा पलाशेषु तं तथैवावाहयति यथा शूलग-
बम् । ९ ।

नूतं यजते । पाको देवः । १० ।

अथोपतिष्ठते । दैवस्य पतिना वयं॥ दैवस्य पते॥ इति । ११ ।

अथैतस्य दैवपत्यस्य ये सनाभयो भवन्ति ते प्राश्नन्ति
यथैवैषां कुलधर्मो भवति । १२ । ॥ ९ ॥

तृतीयः पटलः

अमावास्यायामपराह्णे मासिकमपरपक्षस्य वायुस्त्वहःसु
। १ ।

पितृभ्योन्नं संस्कृत्य दक्षिणाग्रान्दर्भानासनानि कल्पयित्वा
प्राक्षणाञ्छुचीन्मन्त्रवतः समङ्गानयुज आमन्त्रयते यो-
निगोचमन्त्रासंबन्धान् । २ ।

नार्धापेक्षो भोजयेत् । ३ ।

अपिमुपसर्माधाय दक्षिणाप्राग्यैर्देभैः परिस्तीर्यैकपदिचा-

H 9 8 F om यद्य । होत्रपत्यस्य D F दैवपत्यस्य C । मध्येनार्धो D ।
दैवपति C F F

H 9 9 छात्रु D । कषायेषु F । सर्वत्र छात्रु D

H 9, 10 नूतन F । The comm says नूतं शोधय without any further
remark on the form. Let us say नूतं to be real ; D omits the extra

H, 9 11 होत्रपतिना E । C F om यद्य । T 9 1 1, 11 2 1

H 10 1 अज्यदम् C

H 10 2 दक्षिणान्दर्भा F । 'प्राग्युयो' D F F 'प्राग्युयो' C

H 10 3 F rejects the extra and inserts after the first भाजयेत्
the words प्राक्षणा 'बन्धान् of the preceding extra

नर्हितायामाज्यस्यात्यामाज्यं संस्कृत्य प्रसव्यं परिषि-
च्यौदुक्षरमिधमभ्याधायौदुक्षर्या दव्या जुहोति । ४ ।

आज्यभागान्तं कृत्वा प्राचीनावीती पितृनावाहयति ।

आयात पितरः सोम्या गम्भीरः षधिभिः पूर्यैः ।

प्रजामसभ्यं ददतो रयिं च दीर्घायुत्वं च शतशरदं च ॥ इति । ५ ।

एतामेव दिशमभ्यषः प्रसिञ्चति ।

आपो देवीः प्रहिणुतापिमेतं यज्ञं पितरो नो जुपन्ताम् ।

मासीमामूर्जमुत ये भजन्ते ते नो रयिं सर्ववीरं नियच्छन्तु ॥
इति । ६ ।

यज्ञोपवीती व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा प्राचीनावीती जुहोति ।

सोमाय पितृमते स्वधा नमः ॥ यमायाङ्गिरस्वते पि-

तृमते स्वधा नमः ॥ याः प्राचीः संभवन्त्याप उत्तरतश्च

या अङ्गिर्विश्वस्य भुवनस्य धर्षीभिरन्तरन्यं पितुर्दधे

स्वधा नमः ॥ अन्तर्दधे पर्वतैरन्तर्मह्या पृथिव्या दिवा

दिग्भिरन्ताभिरुतिभिरन्तरन्यं पितामहादधे स्वधा

नमः ॥ अन्तर्दधे ऋतुभिरहोरात्रैः सुसन्धिभिरर्धमासैश्च

मासैश्चान्तरन्यं प्रपितामहादधे स्वधा नमः ॥ इति । अथ

नामधेयैर्जुहोति । अमुष्मै स्वधा नमः ॥ अमुष्मै स्वधा

नमः ॥ इति ।

यन्मे माता प्रलुलोभ चरत्यननुवता ।

II 10 5 D joins this sutra with the following but repeats the
pratika of 5 c in the conn

II 10 6 दिग्भिः D । परिषिञ्चति D । 'मुत ये D । नियच्छन्ति D
नियच्छन्ति C । F

II 10 7 'तो प्राचीर्दधेतिपर्यन्तं F । F 11 1 आयात पितरः सोम्या गम्भीरः
षधिभिः पूर्यैः । for आयात । उत्तरतश्च F

तन्मे रेतः पिता वृद्धामाभुरन्योपपद्यताम् । स्वधा नमः ॥
 इति । एवं द्वितीयां तथा तृतीयाम् । यन्मे पितामही ॥
 यन्मे प्रपितामही ॥ इति मन्त्रं संनमति । ७ । ॥ १० ॥

ये चेह पितरो ये च नेह यांश्च बिभ्र याँ उ च न प्रविभ्र ।
 अप्रे तान्वेत्थ यदि ते जातवेदस्तया प्रभं स्वधया मदन्तु ।
 स्वधा नमः ॥

यद्वः क्रव्यादङ्गमदहस्योक्तानयं प्रणयन्नातवेदाः ।
 तद्वोहं पुनरावेशयाम्यरिष्टाः सर्वैरङ्गैः संभवत पितरः । स्वधा
 नमः ॥

वहाज्यं जातवेदः पितृभ्यो यच्चैतान्वेत्थ निहितान्वराके ।
 आज्यस्य कूल्या उप तान्क्षरन्तु सत्या एषामाशिषः सन्तु
 कामैः । स्वधा नमः ॥ इति ।

एवं द्वितीयां तथा तृतीयाम् । पितामहेभ्यः ॥ प्रपिताम-
 हेभ्यः ॥ इति मन्त्रं संनमति । १ ।

एवमन्नस्य जुहोति । वहान्नम् ॥ इति मन्त्रं संनमति । २ ।
 अथ सौविष्टकृती जुहोति । अपये कथ्यवाहनाय स्विष्टकृते
 स्वधा नमः । इति । ३ ।

अथान्नमभिमृशति ।

पृथिवी ते पाचं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्त्वा मुखे जुहोमि वा-
 स्रणानां त्वा प्राणापानयोजुहोमि । अक्षितमसि मा

II, 10, 7 वृद्धामा D वृद्धामा CF

II 11, 1 तान्वेत्थ P । मदन्यो L । वाहाज्य P । तान्वेत्थ P

II, 11, 1 द्राक्षन् D द्राक्षन्स्य मुखे L । वाहना F । F was पित्राघता

after त्वा । पानयोजु D

पितृणां श्लेष्टा अमुचामुष्मिँलोके । पृथिवी समा त-
स्याप्तिरुपद्रष्टा दत्तस्याप्रमादाय ॥

पृथिवी ते पाचं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्त्वा मुखे जुहोमि ब्राह्म-
णानां त्वा प्राणापानयोजुहोमि । अक्षितमसि मा
पितामहानां श्लेष्टा अमुचामुष्मिँलोके । अन्तरिक्षं समं
तस्य वायुरुपद्रष्टा दत्तस्याप्रमादाय ॥

पृथिवी ते पाचं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्त्वा मुखे जुहोमि ब्राह्म-
णानां त्वा प्राणापानयोजुहोमि । अक्षितमसि मा
प्रपितामहानां श्लेष्टा अमुचामुष्मिँलोके । द्यौः समा
तस्यादित्य उपद्रष्टा दत्तस्याप्रमादाय ।

इति ब्राह्मणानुपस्यर्जयति । ४ ।

प्राणे निविश्यामृतं जुहोमि ॥ इति । ५ । ॥ ११ ॥

भुञ्जानान्समीक्षते । ब्रह्मणि म आत्मा मृतत्वाय ॥ इति । १ ।

भुक्तवतोनुप्रघज्य शेषमनुज्ञाथोदकुम्भं दर्भमुष्टिं चादाय द-
क्षिणपूर्वमयान्तरदेशं गत्वा दक्षिणायान्दर्भान्संस्तीर्य
तेष्ववाचीनपाणिर्दक्षिणापवर्गांस्त्वीनुदकाञ्जलीन्निन-
यति । मार्जयन्तां पितरः सोम्यासः ॥ मार्जयन्तां पि-

II 11 1 पितृणां D C a m १ मा दयाना ले १ । ब्राह्मणस्त्वा D ।
प्राणयुः E । पानयुः D । ब्राह्मणः 1 1 1 gives a to the pre like of the
n on 1 at 1 the ma tr a १ मयर्जयति १

II 11 १ श्लेष्टा E. Ap II 2 2 Bull II 17 and T 17
10 33 give निविश्यामृतं १

II 12 १ भुञ्जानां १

II 12 १ भुक्तवतोनुप्रघज्य E । शेषमनु C । दर्भमुष्टिं D । चादिदे १ ।
मार्जयति निन १

तामहाः सोम्यासः ॥ मार्जयन्तां प्रपितामहाः सो-
म्यासः ॥ इति । असाववनेनिहृस्वासाववनेनिहृस्व ॥
इति वा । २ ।

तेष्ववाचीनपाणिर्दक्षिणापवर्गान्पिरुदन्ददाति । एतत्ते त-
तासौ ॥ इति पिबे पिरुदं ददाति । एतत्ते पितामहा-
सौ ॥ इति पितामहाय । एतत्ते प्रपितामहासौ ॥ इति
प्रपितामहाय तूष्णीं चतुर्थम् । स कृताकृतः । ३ ।

अथ यदि नामधेयानि न विन्धात् । स्वधा पितृभ्यः पृथि-
विपद्मः ॥ इति पिबे पिरुदं दद्यात् । स्वधा पितृभ्यो-
न्तरिक्षसद्मः ॥ इति पितामहाय । स्वधा पितृभ्यो दि-
विपद्मः ॥ इति प्रपितामहाय । ४ ।

अवाञ्जनाभ्यञ्जने वासश्चानुपिरुदं ददाति । ५ ।

आहृस्वासावाहृस्वासौ ॥ इति चिराञ्जनम् । ६ ।

अभ्यहृस्वासावभ्यहृस्वासौ ॥ इति चिरभ्यञ्जनम् । ७ ।

एतानि वः पितरो वासांस्यतो नोन्यत्पितरो मा यूदुम् ॥ इति

दशमूर्णस्तुकान्वा छित्त्वा न्यस्यति पूर्वं वयसि । ८ ।
स्वं लोम छित्त्वोत्तरे । ९ ।

अथ पात्रं संक्षाल्य ।

II 12, 2 तामो १ : प्रपितासौ D

II, 12, 1 अथा १ : विन्धात् III MSS and the comm. where, how-
ever, no remark on the form is made : पृथिवीपः F : ददाति DF

II, 12, 6 D joins this sūtra with the following but repeats the
pratika of the latter in the comm. It adds moreover the mantra of
१ ५ but repeats it in its proper place

II, 12 ९ वामात्म्यतो नोन्यत् १ : D repeats the mantra but finishes
it the second time with यूदुम् ।

II, 12, 10 संक्षाल्य D

पुचान्यौचानभितर्पयन्तीरापो मधुमतीरिमाः स्वधां पितृभ्यो
अमृतं दुहानाः ।

आपो देवीरुभयांस्तर्पयन्तु नदीरिमा उदन्वतीर्वेत्स्विनीः
सुतीर्थ्याः ।

अमुष्मिँल्लोक उप वः क्षरन्तु ॥ इति प्रसव्यं परिधिच्य नु-
क्त्वाचं पाणी व्यत्यस्य दक्षिणमुत्तरमुत्तरं च दक्षिणम् ।
नमो वः पितरो रसाय ॥ इति नमस्कारैरुपतिष्ठते । १० ।
तत उदकान्तं गत्वा चीनुदकाञ्चलीन्निनयति । ११ । ॥ १२ ।

एष ते तत मधुमौ ऊर्मिः सरस्वान्यावानग्निश्च पृथिवी च
तावत्यस्य माचा तावानस्य महिमा तावन्तमेनं भूतं
ददामि यथाग्निरक्षितोनुपदस्त एवं मह्यं पिबेक्षितो-
नुपदस्तः स्वधा भवतां तं स्वधामक्षितं तैः सहोपजी-
वासावृचस्ते महिमा ॥

एष ते पितामह मधुमौ ऊर्मिः सरस्वान्यावान्वायुश्चान्तरिक्षं
च तावत्यस्य माचा तावानस्य महिमा तावन्तमेनं
भूतं ददामि यथा वायुरक्षितोनुपदस्त एवं मह्यं पि-
तामहायक्षितोनुपदस्तः स्वधा भवतां तं स्वधामक्षितं
तैः सहोपजीवासौ यजुंषि ते महिमा ॥

एष ते प्रपितामह मधुमौ ऊर्मिः सरस्वान्यावानादित्यश्च
द्यौश्च तावत्यस्य माचा तावानस्य महिमा तावन्तमेनं

II, 12 10 *स्तर्पयन्ति O E II p m *पितृ D m *पितृ D s m
*पर्वति F T 5 3 2, 5 5 6 1 *स्फुरत्येत्यादिमुप DF
II 13, 1 यथा वायुरक्षितो instead of यथाग्निर E

भूतं ददामि यथादित्योक्षितोनुपदस्त एवं मह्यं प्रपि-
तामहायाक्षितोनुपदस्तः स्वधा भवतां त स्वधामक्षितं
तैः सहोपजीवासौ सामानि ते महिमा ॥ इति । १ ।

प्रत्येत्य प्रतिष्ठितमुदपात्रेणोपप्रवर्तयति ।

परायात पितरः सोम्या गम्भीरैः पथिभिः पूर्यैः ।

अथ मासि पुनरायात नो गृहान्हविरहं मुप्रजसः सुवीराः ॥
इति । २ ।

एतेन माध्यावर्षे व्याख्यातम् । ३ ।

तत्र मांसं नियतम् । ४ ।

मांसाभावे शाकम् । ५ । ॥ १३ ॥

चतुर्थः पटलः

अष्टकां व्याख्यास्यामः । १ ।

माध्याः पौर्णमास्या योपरपद्यस्तस्याष्टमीमेकाष्टकेत्याच-
क्षते । २ ।

ततः पूर्वद्युरनूराधेष्वपराह्णेपिमुपसमाधाय दक्षिणाप्राग-
यैर्देभिः परिस्तीर्यैकपविशान्तर्हितानि चत्वारि ग्रीहि-
शरायाणि निर्वपति । इममपूषं चतुःशरावं निर्वपामि
क्लेशावहं पितॄणां सांपराये देवेन सवित्रा प्रसूतः । दे-
वस्य त्वा सर्वितुः प्रसवेत्थिनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां

II 13 2 E om पितरः । D om मासि ।

II 13 3 माध्या L F

II 13 4 अत्र F

II 14 3 'रनूराधेष्व' C रनूराधेष्व' D । मुपास्या C । निर्वपयति

D । Probably *क्षेत्राणां* to be read

अपूपस्यान्नस्येति समवदाय सर्पिर्मिश्रस्य जुहोति । अग्नये
 कव्यवाहनाय स्विष्टकृते स्वधा नमः ॥ इति । ६ ।
 तं घृतवन्तं मधुमन्तमन्नवन्तं श्राद्धाभिमर्शनेनाभिमृश्य पि-
 रडानामावृता पिरडान्ददाति । ७ ।
 तेन घ्राक्षणांस्विद्यावतः परिवेवेष्टि । ८ ।
 तेभ्यो यथाश्रद्धमन्नं धनं च ददाति । ९ ।
 प्रसिद्धमोदकाञ्जलिदानाद्यथा मासिके । १० । ॥ १४ ॥

श्रोभूते पितृभ्यो गामालभते । १ ।
 अप्रिमुपसमाधाय दक्षिणाप्रागयैर्देभैः परिस्तीर्य ।
 इमां पितृभ्यो गामुपाकरोमि तां मे समेताः पितरो जुपन्ताम् ।
 मेदस्वतीं घृतवतीं स्वधावतीं सा मे पितृन्सांपराये धि-
 नोतु । स्वधा नमः ॥
 इत्तुपाकरणीयां हुत्विकेन बर्हिषैकगूलया च वपाश्रप्रययौद-
 श्वर्योपाकरोति । पितृभ्यस्त्वा जुष्टामुपाकरोमि ॥ इति । २ ।
 अथैनां प्रोक्षति । पितृभ्यस्त्वा जुष्टां प्रोक्षामि ॥ इति । ३ ।

II 14 7 अर्धाभिमर्शनेना D । See II 11 4 । 'मादृतान पि D ।
 See II 12 2—10

II 11 11 'श्राद्ध' FF

II 11 10 'प्रसिद्धमुद' D । See II 11 1—13 1

II 10 2 ता मे D । 'जुपन्ता' C । 'परययौ' G E F । 'वपाश्रप्रययौ' D ।

इत्तुपा D, B or II 11

II 10 3 D 1a3 उपाकरामि instead of प्रावति । जुष्ट भी MSS except
 H and G (con 1)

तां प्रोक्षितां पर्ययि कृत्वा तामपरेणाग्निं प्रत्यक्शिरसं दक्षि-
णापदीं संज्ञपयन्ति । ४ ।

संज्ञप्रायै तूष्णीमद्भिः प्राणानापाय्य तूष्णीं वपां हृदयं मतस्ते
उद्धरति । ५ ।

औदुम्बर्या वपाथपण्या वपां अपयन्त्यौदुम्बरेषु शूलेषु पृथगि-
तराणि । ६ ।

अपयित्वाभिघार्योद्वास्य प्रसव्यं परिपिच्यौदुम्बरमिध्ममभ्या-
धायौदुम्बर्या दर्व्योपस्तीर्णाभिघारितां वपां जुहोति ।

बह वपां जातवेदः पितृभ्यो यच्चैतान्वेत्थ निहिताम्पराके ।
मेदसः कूल्या उप तान्क्षरन्तु सत्या एषामाशिषः सन्तु कामैः ।
स्वधा नमः ॥ इति । ७ ।

सर्वहुतां वपां जुहोति शेषमुक्तृष्य ब्राह्मणान्भोजयेत् । ८ ।
उपस्थितेन ओदनस्य मांसानामिति समवदाय सर्पिर्मिथ्य-
स्य जुहोति ।

एकाएकां पश्यत दोहमानामन्नं मांसवद्धृतवत्स्वधावत् ।
तद्ब्राह्मणैरतिपूतमन्नंतमक्षितं तन्मे अस्तु स्वधा नमः ॥
एकाएका तपसा तप्यमाना संवत्सरस्य यत्नी दुदुहे प्रपीना ।

II, 15, 4 ओत्थयति B D । दक्षिणाप्यदोर्निगः D दक्षिणपदी C

II, 15, 5 उद्धरति D

II, 15, 6 G begins a new sutra with औदुम्बरेषु ।

II, 15, 7 जातवेदं वि F । साम्येय्य F । मेदसः कू F

II, 15, 8 शेष उक्तः E शेषमुपाकृत्य C D

II, 15, 9 पश्यति B का पश्यति D का तपयति F । अचभामः D । मे
प्राणमेदतिपूतमन्नंतः D । According to Ap M II, 28, 11 पूतमन्नंतमक्षय्य
and Ithar II, 17 पूत पुनतमक्षय्ये the correct reading is पूतमन्नंतम
क्षय्यः प्रपीता F

तं दोहमुपजीवाथ पितरः संविदानाः स्विष्टेयं सुहुतो म-
मास्तु । स्वधा नमः ॥

संवत्सरस्य प्रतिमाम् ॥ इति । ९ ।

हुत्वाक्षस्य मांसानामिति समवदाय सर्पिर्मित्रस्य जुहोति ।
अपये कथवाहनाय स्विष्टकृते स्वधा नमः ॥ इति । १० ।

प्रसिद्धमोदकाञ्जलिदानाद्यथा मासिके । ११ ।

अन्नधनदाने त्वचानियते । १२ ।

श्वोभूते मांसशेषेण पितृभ्योन्नं संस्कृत्य । त्वमग्ने अयासि ॥
प्रजापते ॥ इति जुहोति । १३ ।

प्रसिद्धमोदकाञ्जलिदानाद्यथा मासिके । १४ । ॥ १५ ॥

पञ्चमः पटलः

अथातः श्रवणाकर्म । १ ।

तद्या पौर्णमासी श्रवणेन युज्यात्तस्यामुपरिष्ठात्तायमग्नि-
होत्रस्य दक्षिणाग्निमुपसमादधात्यौपासनमनाहिताग्निः
। २ ।

अथोपकल्पयतेक्षतधाना अक्षतलाजान्स्तकून्किंशुकान्याञ्ज-
नाभ्यङ्गने आज्यमिति । ३ ।

II 15 3 T 9 3 " 2 1

II 15 10 हुत्वा अ F : वाहना स्थि F

II 15 11 अजनिना यथा D : 5 II 11 4-13 1

II 15 12 अन्नदाये त्व F

II 15 11 अग्निरुमुद D : अग्निके इति D : See II 11 1-13 1 1

BD make the extra below, to the preceding portion of the co

II 16 2 युज्याता D F युज्यातत्रामुप F : सुप्रविष्टत्वा D : गीताग्ने
all MSS let see the com

II 16 3 D on अक्षतधाना । अक्षतान्ना F F : युक्तान्वज्जना D : (p in : आज्यमिति C

दर्शामुपस्तीर्यैतेषामेवान्नानां समवदाय सर्पिर्मिश्रस्य जुहो-
ति । नमोऽग्रे पार्थिवाय पार्थिवानामधिपतये स्वाहा ॥
नमो वायवे विभुमत आन्तरिक्षाणामधिपतये स्वाहा ॥
नमः सूर्याय रोहिताय दिव्यानामधिपतये स्वाहा ॥
नमो विष्णवे गौराय दिश्यानामधिपतये स्वाहा ॥
इति । ४ ।

किंशुकान्याज्येन संयुज्य जुहोति ।

जग्धो मशको जग्धा विचष्टिर्जग्धो व्यध्वरः ॥

जग्धो व्यध्वरो जग्धा विचष्टिर्जग्धो मशकः ॥

जग्धा विचष्टिर्जग्धो मशको जग्धो व्यध्वरः ॥ इति । ५ ।

उदकुम्भं दर्भमुष्टिं चादाय प्राङ्मुखो निष्क्रम्य प्राची दर्भा-
न्संस्तीर्य तेषु चतुरो वलीन्हरति । ये पार्थिवाः सर्पा-
स्तेभ्य इमं वलिं हरामि ॥ य आन्तरिक्षाः ॥ ये दिव्यः ॥
ये दिश्याः ॥ इति । ६ ।

अथाञ्जनाभ्यञ्जने दत्त्वोपतिष्ठते । नमो अस्तु सर्पेभ्यः ॥ इत्ये-
तेर्मन्त्रैः । ७ ।

II 16 1 मशकावाक् 1) । विभुमत F

II 16, 6 Perhaps the following is to be restored:

जग् म जग् वि जग् व्य ॥

जग् व्य जग् म जग् वि ॥

जग् वि जग् व्य जग् म ॥

which is given by 1) M II 16 10—17 Instead of विचष्टि Ap 199
विचष्टि 1) has instead of the last जग् व्य जग्धा विचष्टिर्जग्धा मशको जग्धो
व्यध्वरः ।

II, 16 7 पश्यद्गुणः F । प्राची D F, but the comma makes no remark
on the form । व्य दत्तः ख D । आन्तरिक्षाः F । D om ये दिव्यः । दिश्या
य दृश्या ।

II 16 7 1 N 1, 2 5 3 । D joins the suffix with the following.
1st repeats the prefix of the latter in the 2nd

उदकुम्भमादाय त्रिः प्रदक्षिणमावसथं परिषिञ्चन्परिक्रामे-
द्यावता कामयेतैतावता मे सर्पा नावक्रामेयुरिति ।

अथ श्वेत पदा जहि पूर्वण चापरेण च ।

सप्त च मानुषीरिमास्त्रिस्रश्च राजबन्धवैः ।

न वै श्वेतस्याभ्याचरेणाहिर्जघान कं चन ॥

श्वेताय वैदर्वाय नमो नमः श्वेताय वैदर्वाय ॥ इति । ८ ।

अथोपतिष्ठते । समीची नामासि प्राची दिक् ॥ इत्येतैर्मन्त्रैः

प्रतिदिशम् । ९ ।

नित्यमत ऊर्ध्वं बलिं हृत्या मार्गशीर्षाः । १० ।

नाथ किंशुकहोमः । ११ ।

न परिषेचनं विद्यते । १२ ।

निरवदास्यन्निरवदास्यन् ॥ इत्यन्ततो बलीन्हरति । १३ ॥ १६ ॥

पष्ठः पटलः

आयहायशी व्याख्यास्यामः । १ ।

मार्गशीर्षा पीर्णमास्यामग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य पय-

II 16 8 युरिषिञ्च D । द्यावता मम समीपे सर्पा ना D 8 । । D 10
तर्हि instead of जहि । चापरेण । D । मास्तमश्च I 9 11 । व्याचरे P r
II 11 4 Sankh IV 19 1 but Ap M II 17 27 व्याचरो and Aśv
II 3 1 व्याचरो which is a letter read G M II 7 1 9 व्याचरो
Bhar II 1 व्याचरे । न वै श्वे C । आहितजघान D । Real अवादातिर्ज
घान which can be got rid from व्याचरे V 1 M II 1 9 1 r II
14 5 व्याचरे M n II 7 व्याचरे V 16 II 3 3

II 16 3 T 2 5 10 1—2

II 16 10 गङ्गोर्वृत D

II 16 2 मार्गशीर्षा मार्गशीर्षाग्निमु D

सि स्यालीपाकं थपयित्वाभिघार्योदास्य व्याहृतिपर्यन्तं
कृत्वा जुहोति ।

इडाये सृष्टं घृतवच्चराचरं जातवेदो हविरिदं जुपस्व ।

ये याम्याः पशवो विश्वरूपास्तेषां सप्तानामिह रन्तिरस्तु
पुष्टिः । स्वाहा ॥

यां जनाः प्रतिनन्दन्ति राक्षिं धेनुमिवायतीम् ।

संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली । स्वाहा ॥

शिवा पशुभ्यो दारेभ्यः शिवा नक्तं शिवा दिवा ।

संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली । स्वाहा ॥

पौर्णमासी पूरयन्त्यायान्यपरापरान् ।

मासार्धमासान्विभजति सा नः पूर्णाभिरस्तु । स्वाहा ॥
इति । २ ।

अथ सौविष्टकृती जुहोति ।

स्विष्टमये अभि तत्पृणाहि विश्वा देव पृतना अभिय ।

उरं नः पन्थां प्रदिशन्विभाहि ज्योतिष्मद्देह्यजरं न आयुः ॥
इति । ३ ।

ततः पाणी प्रक्षाल्य भूमिमालभते ।

प्रति द्यावे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु ।

प्रत्यङ्गेषु प्रतितिष्ठाम्यात्मअति प्राणेषु प्रतितिष्ठामि पुष्टे ।

प्रति द्यावापृथिव्योः प्रतितिष्ठामि यज्ञे ॥

II 17 2 Instead of इडाये सृष्टं Har II 2 1 as इडाया घृतं ।
सृष्टं corresponds to सरोमेष of the verse इडायास्य घृतसरोमेष जातवेदो
एति इष्या सभाय Ath V III 10 c Goll M II 2 11 । संवत्साम्य
एतो the a cor 1 time F । गन्धिधज्जतो C II

II 17 3 C F F ० अथ । अभिष्या D । ऊर्ध्वं F । न F F । m

चया देवा एकादश त्रयस्त्रिंशः सुराधसः ।

बृहस्पतिपुरोहिता देवस्य सवितुः सवे । देवा देवैरवन्तु मा ॥

इति । ४ ।

तेषां दक्षिणा गृहपतिरुपविशति । ५ ।

उत्तरा उत्तरे । ६ ।

प्रजोत्पत्त्यानुपूर्व्येण । ७ ।

तेषां ये मन्त्रविदस्ते मन्त्राञ्जपन्ति । ८ ।

स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥

वदित्वा पर्वतानाम् ॥ इति द्वाभ्यां दक्षिणैः पार्श्वैः संवि-
शन्ति । ९ ।

उदायुषा ॥ इत्युत्तिष्ठन्ति । १० ।

उदस्थामामृता ज्जभूम ॥ इत्युत्थाय जपन्ति । ११ ।

एवं रावेस्त्रिः संजिहते । १२ ।

ब्राह्मणानन्वेन परिबिष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वा-
चयित्वाथैतां राविं वसन्ति । १३ । ॥ १७ ॥

सप्तमः पटलः

II 17, 7 अनुपूर्व्येण F D C १ m

II 17 8 E rejects मन्त्रविदस्ते ।

II 17 9 भाषायां C । Read सप्रथा । T S १, 2 12 2

II, 17 10 T S 1 १ 8 1 । नित्यंति D

II 17 11 उदस्थामामृता D उदस्थाममृता C P m । इत्युत्थाय E ।

जपन्ति D

II, 17, 13 वसन्ति D वसतति E

अथात उपाकरणोत्सर्जने व्याख्यास्यामः । १ ।

श्रवणापक्ष ओषधीषु जातासु हस्तेन पौर्णमास्यां वाध्या-
योपाकर्म । २ ।

अग्निमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा कारुडर्षीञ्जुहोति ।
प्रजापतये कारुडर्षये स्वाहा ॥ सोमाय कारुडर्षये स्वा-
हा ॥ अग्नये कारुडर्षये स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः का-
रुडर्षिभ्यः स्वाहा ॥ स्वयंभुवे कारुडर्षये स्वाहा ॥ इति
कारुडर्षयः कारुडनामानि वा सावित्रीमृगवेदं यजुर्वेदं
सामवेदमथर्ववेदं सदसस्पतिमिति । ३ ।

हुत्वा चीनादितोनुवाकानधीयते । ४ ।

कारुडादीन्वा सर्वान् । ५ ।

जयादि प्रतिपद्यते । ६ ।

स्विष्टकृदन्त कृत्वा अहमेकाहं वा क्षम्य यथाध्यायमध्येतव्य-
मिति बदन्ति । ७ ।

तैषीमक्षस्य रोहिण्या पौर्णमास्यां वोत्सर्गः । ८ ।

सगरा प्राचीमुदीची वा दिग्मुपनिष्क्रस्य यवापः सुखाः
सुखावगाहास्तदवगाह्याधमर्षणेन चीन्नाणायामान्कृ-

II 15 1 अथात B । व्याख्यात F

II 15 2 वा अध्या E

II 15 3 D F 108 पञ्च before कारुडर्षी । *यद्वक्ष्ये C D । *यद्वक्ष्ये
C D । यद्वक्ष्ये C । *यद्वक्ष्ये C । E. om all from प्रजा
पतय to इति । यद्वक्ष्ये C

II 15 4 ओषत D F F G

II 15 5 कारुड्या B

II 15 6 जयपादि कर्म प्रति B

II 15 7 वाप्य B 10 11) वाप्य to be written B on बदन्ति ।

II 15 8 वागमर्षणम् F 1 III 1 13 11—R \ \ 120

त्वा सपविचैः पाणिभिः । आपो हि ष्ठा मयोभुवः ॥
इति तिसृभिः । हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः ॥ इति
चतसृभिः । पवमानः सुवर्जनः ॥ इति चैतेनानुवाकेन
स्नात्वा दर्भानन्योन्यस्मै संप्रयच्छन्तो दित्सन्त इवान्यो-
न्यम् । ९ ।

ततः शुचौ देशे प्राचीनप्रवणे प्रागयैर्दर्भैरुदगपवर्गाण्यास-
नानि कल्पयन्ति । १० । ॥ १८ ॥

प्रक्षणे प्रजापतये बृहस्पतयेऽग्नये वायवे सूर्याय चन्द्रमसे न-
क्षत्रेभ्य इन्द्राय राज्ञे यमाय राज्ञे वरुणाय राज्ञे सोमाय
राज्ञे विश्ववर्णाय राज्ञे वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो वि-
श्वेभ्यो देवेभ्यः साध्येभ्य ऋभुभ्यो भृगुभ्यो मरुतोऽथर्व-
भ्योऽङ्गिरोभ्य इति देवगणानाम् । १ ।

विश्वामित्रो जमदग्निर्भरद्वाजोऽथ गौतमः । अचिर्वसिष्ठः क-
श्यपः ॥ इत्येते सप्तर्षयः । २ ।

निवीतिन उत्तरत उदीचीनप्रवणे उदगयैर्दर्भैः प्रागपवर्गा-
ण्यासनानि कल्पयन्ति विश्वामित्राय जमदग्नेये भरद्वा-
जाय गौतमायात्रये वसिष्ठाय कश्यपाय । ३ ।

वसिष्ठकश्यपयोरन्तरालेरुन्धत्यै कल्पयन्ति । ४ ।

II 15 9 See above I 10 2 । अन्योन्यस्मै C अन्योन्यस्मै D । भक्त
यदा D

II 15 10 प्राचीनाष्ट B

II 15 1 1 om चतसृभ्यः ।

II 15 2 अग्निर्भ D

II 15 3 नीवीतिन B । अग्रतः D । उदीचि कन्य B । कश्यपय B

II 15 4 F om वसिष्ठकश्यपयोर । कश्यपाय B । अन्तराले C F ।

*रुन्धत्यै C । M alls ex left कन्य

दक्षिणतः प्राचीनप्रवणेगस्त्याय । ५ ।

तत एकवेद्यान्तेभ्यः कृष्णद्विपायनाय जातूकार्याय तरुक्षाय
तृणविन्दवे वर्मिणे वरूधिने वाजिने वाजश्रवसे सत्य-
श्रवसे सुश्रवसे सुतश्रवसे सोमशुष्मायणाय सत्ववते
बृहदुक्थाय वामदेवाय वाजिरत्नाय हर्यज्जायनायोद-
मयाय गौतमाय ऋणंजयाय ऋतंजयाय कृतंजयाय
धनंजयाय वभ्रवे अरुणाय चिर्वर्षाय चिधातवे शिवि-
न्ताय मराशराय विष्णवे रुद्राय स्कन्दाय काशीश्वराय
ज्वराय धर्मायार्थाय कामाय क्रोधाय वसिष्ठायेन्द्राय
त्वष्ट्रे कर्त्रे धर्त्रे धात्रे मृत्यवे सवित्रे सावित्र्यै वेदेभ्यश्च
पृथक्पृथग्गृचेदाय यजुर्वेदाय सामवेदायापर्ववेदाये-
तिहासपुराणयेति । ६ ।

दक्षिणतः प्राचीनावीतिनो दक्षिणाप्रवणे दक्षिणायैर्देवैः
प्रत्यगप्रवर्गाण्यासनानि कल्पयन्ति । ७ । ॥ १९ ॥

वैशम्पायनाय पलिङ्गवे तित्तिरायोखायाचेमाय पदकाराय
कौरिडस्याय वृत्तिकाराय सूचकारेभ्यः सत्यापाढाय प्र-
वचनकर्तृभ्य आचार्येभ्य ऋषिभ्यो वानप्रस्थेभ्य ऊर्ध्वरे-
तोभ्य एकपत्नीभ्य इति । १ ।

II, 19, 5. दक्षिणतः B । प्राचीनः E

II, 19, 6. 'वेदंतेभ्यः' D । 'कवर्षाय' D । 'वाजिश्रवसे' F । 'तुर्व' C. Per-
haps for 'तुर्व' ; Dhāt II, 19 gives 'तुर्व' । 'नाय उदमः' E । 'गौत' F ।
पार्थ F । E om. 'वेदेभ्यश्च' एवम्पुनः । I om. all from 'सत्याप' finishing with
'इतिहासपुराणयेति' ।

II, 20, 1. 'कौरिडस्याय' F 'कौरिडस्याय' C.

यथास्वं पितृभ्यो मातामहेभ्यश्च कल्पयन्ति । २ ।
 अमुष्मै कल्पयाम्यमुष्मै कल्पयामि ॥ इत्यासनेन । ३ ।
 अमुं तर्पयाम्यमुं तर्पयामि ॥ इत्युदकेन । ४ ।
 अमुष्मै नमोमुष्मै नमः ॥ इति गन्धपुष्पधूपदीपैः । ५ ।
 अमुष्मै स्वाहामुष्मै स्वाहा ॥ इत्यन्वेन । ६ ।
 अमुं तर्पयाम्यमुं तर्पयामि ॥ इति फलोदकेन । ७ ।
 अमुष्मै नमोमुष्मै नमः ॥ इत्युपस्थाय । ८ ।
 अपरेण वेदिमग्निमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा काण्ड-
 र्धीञ्जुहोति काण्डनामानि वा सावित्रीमृग्वेदं यजुर्वेदं
 सामवेदमथर्ववेदं सदसस्पतिमिति । हुत्वा प्रथमेनानु-
 वाकेनाधीयते । काण्डादीन्वा सर्वान् । जयादि प्रतिप-
 द्यते । स्विष्टकृदन्तं कृत्वा अहमेकाहं वा क्षम्य यथा-
 ध्यायमध्येतव्यमिति वदन्ति । ९ ।
 काण्डात्काण्डात् ॥ या गतेन ॥ इति द्वाभ्यामुदकान्ते दूर्वा
 रोपयन्ति । १० ।
 उदधिभूर्मिमन्तं कृत्वा प्राचीमुदीचीं वा दिग्मातमितोरा-
 जिं धायन्ति । ११ ।
 प्रत्येत्यापूपैः सक्तुभिरोदनेनेति ब्राह्मणांस्तर्पयन्ति । १२ ।

II 20 2 B 11: कल्पयिष्या । before यथाभ्य ।

II, 20 4 इत्युदकेन B

II 20 7 F repeats अन्वेन 3 C 9 1

II, 20 3 एव काण्डस्यो F ; D F in- काह्येय after 'होति' । 'धीयते' D F F

II 20 10 B D F have प्रारहन्ती a tail of या गतेन । T S 1

2 3 2

II 20 11 'मूर्मिन्तं' क B । त्रिशर्मितारतिं धायते B

II 20 12 व्याहृत्यान्व त D

एवं पारायणसमाप्तौ दूर्वारेपणोदधिधावनवर्जम् । १३ ।

नित्यमेवाग्निर्देवानृषीन्वितंश्च तर्पयन्ति तर्पयन्ति । १४ ॥ २० ॥

अष्टमः पटलः

द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः ॥

. II, 20, 13. D F 1118 कांडात्कांडादिति after 'समाप्तौ' ।

II, 20, 14 'न्यितंश्च' F 'न्यितश्च तर्पयन्ति' । B

1. ... येन कर्मणा यस्मिन्वा कर्मण्याचार्यसमीपं नी-
यते कुमारस्तदुपनयनम् । किम् । तदग्न्यायतनोद्दननादि-
सावित्रीव्रतविसर्गान्तं तद्विस्तरेण सकलं वक्ष्यामः । सोयं
उद्यार्थः संस्कार उपनयनं नाम विद्यार्थिन आचार्यसमीप-
मुपगमनमुपनयनं विद्यार्थस्य श्रुतितः संस्कार इति वच-
नात् (Dh. I, 1, 8) । तच्चैवर्णिकाणामेव स्याच्च शूद्राणामुप-
नयनं वेदाध्ययनमिति शूद्रादीनां प्रतिषेधात् (Dh. I, 1, 5) ।
तस्माच्छूद्रसमीपे नाध्येतथमित्यादिना तत्समीपेध्ययनप्रति-
षेधाच्च । पुंसामेव क्रियते न स्त्रियाः । स्त्रिया नाध्येयम् । न
स्त्रीशूद्रसमीपे ब्रह्म आवयेदिति च स्त्रिया अध्ययनप्रतिषे-
धात् । पाणिन्याहो विधिः स्त्रीणामौपनायनिकः पर इत्युप-
नयनभक्तित्वाच्च विवाहस्य (s. Mann II, 67) । ...

2. सप्त वर्षाणि यस्य जन्मतः परिमाणं स सप्तवर्षः ।
ब्राह्मणं तमुपनयेत् । उपनयीतेत्यपवादः । जन्मत आरभ्य
सप्तमे वर्षे उपनयेतेत्यर्थः । धर्मेषु चैतदेव वक्ष्यति गर्भाष्टमेपु
ब्राह्मणमिति (Dh. I, 1, 18) । तस्मादिह वचनम् । गर्भाष्टमे
वर्षे ब्राह्मणमुपनयेदिति शास्त्रान्तरे दर्शनात् (Āśv. I, 19, 2) ।

3. एतयोरपि पूर्ववदर्थः । जन्मतः संख्या गर्भादारभ्य
तदुभयं धर्मेषु विकल्पात्प्राप्ते (Dh. I, 1, 18) ।

4 सर्वचोपनयेदिति शेषः । कालस्यापि धर्मेषु सिद्धस्य पुनर्विधानं कालान्तरदर्शनादेकेषामुदगयन आपूर्यमाणपक्षे कल्पाणे नक्षत्रे चैलकर्मोपनयनगोदानविवाहा इति ।

5 ... विशेषेणेति वचनात्पुंनामधेये विशिष्टमुपनयनमन्यसिचपि पुण्ये न गर्हितम् । अश्वयुक्पुनर्वसू तियो हस्तः शतभिषक्प्रोष्ठपदा इति पुंनामधेयानि ।

6 युग्मान्युगमप्रभृतीन्समसंख्याकान् । वृद्धौ फलभूयस्त्वम् (B Aśv IV, 7, 3) । ... परिविष्य तर्पयित्वा तैः पुण्याहं सुदिनत्वं सर्वकालमहनि स्वस्त्ययनं रक्षापुष्टिपुचधनधान्याद्यभिवृद्धिः । पुण्याहं भवन्तो ब्रूवन्तु । स्वस्तिं भवन्तो ब्रूवन्तु । ऋद्धिं भवन्तो ब्रूवन्तित्येवं पुण्याहवाचनविधिना वाचयितेत्यर्थः । इतिशब्दो न्याय्याभिवचनानां परियहार्थः ।

7 मात्यानुलेपनादिना मण्डितम् ।

8 अहतमनुषयुक्तं वासः ।

9 प्राचीनोदीचीनप्रागुदगवनतानामन्यतमस्मिन् । शालान्तरदर्शनादिपुमाचावरे (Aśv I, 3 1) । अग्न्यायतनमुद्धृत्याभ्यान्तेन वा । पुनर्धर्मशास्त्रे दर्शनादुपसमाधानदेशे तिस्रो रेखाः प्राचीरुदगपवर्गास्तिस्रश्चोदीचीः प्रागपवर्गा लिखित्वा (Dh II, 1, 13) । कृत्स्नमग्न्यायतनमद्भिस्त्वोत्थोत्तिथ्याबोध्यणोदकशेषमुत्तरेण पूर्वेण यान्यदुपनिदध्यात् ।

10 श्रीचियागारादन्यायतनमध्य उपसमादधाति कान्यभ्याधाय प्रज्वलयतीत्यर्थः । इहोपनयनादिषु कर्मसु पूर्वद्युस्तदहरेव वा प्राक्कर्माभ्यान्दीमुखं आहं शालान्तरे दृष्टं सर्वे कुर्वन्ति । तदणविरोधात्तत एवागमस्य कार्यम् ।

11 तमग्निं प्राग्यैर्दर्भैः पुरस्तादक्षिणतः पश्चादुत्तरत इति परिस्तृणाति । . . .

12 अग्निं वा पश्चात्पुरस्ताच्च ये दर्भास्त उदगया भवन्ति प्रागया एव दक्षिणा उत्तराश्च ।

13 प्रागयाश्चोदगयाः । प्रत्येकमयशब्दः परिसमाप्यते । यदि परिस्तरणदर्भाः प्रागुदगया भवन्तीत्येतस्मिन्पक्ष इत्यर्थः । तत्र दक्षिणान्दर्भान्पूर्वापरेभ्यो दर्भेभ्य उत्तरानुपरिगयान्करोति । उत्तरांश्च दर्भानधरानधःशयान्करोति । यदि प्रागुदगया इति वचनमुत्तर एव पक्षेयं विधिः स्याच्च प्रागपपक्ष इत्येतदर्थम् । नैतदस्ति । आनन्तर्यादसंभवादेतत्सिद्धं हि । एवं तर्हि । यैतेष्वपि स्तरणमधरोत्तरभाव एव भवेदितिदं दक्षिणप्रागयतायामप्युदगयताया अपवादं [810] वा दक्षिणायतायाः । एवं भवत्येव ।

14 दक्षिणेन परिस्तीर्णमग्निं ब्रह्मण आरयन्तने प्रवेशन-
देणे दर्भान्सम्यग्बहुलान्संस्तीर्य ।

15 . . . आत्मीयमग्निमात्मनि गृहीत्वा तथा संकल्प्य जपित्वेत्यर्थः ।

16 यथार्थं यथाप्रयोजनं द्रव्याणि प्रयुनक्ति । कानि तानि । अश्मादीनि दश येनात्येनापि प्रयोजनं तच्च ।

17 अश्माक्रमणाय । वासः परिधानार्थम् । अजिनमुत्तरीयार्थम् । . . . चिवृत्तिगुणा । चिवृतामित्यपरः पाठः । अजादिपाठो विभाषानुमेयः (P. in IV, 1, 4) । सर्वेषां व्यञ्जनानामाकारं वष्टि भागुरि(रुभीष्टि)रित्येके ।

18 एकविंशतिदारुमेकविंशतिकाष्ठमिध्मं संनस्यति ।

संनह प्रयुनक्तोत्यर्थः । आहुतीनां परिमाणं संख्याहुतिपरिमाणमिव परिमाणं यस्य साहुतिपरिमाणः । उप्रमुखवदुत्तरपदलोपः । यावत् आहुतयस्तावद्धारुको भवेदित्यर्थः ।

19 तस्मिन्निध्मे शम्याः शम्याकृतिकांस्त्रीन्परिधीनुपसंनहति । शम्याशब्द इहाकृतिवचनः । यथा यज्ञायुधेषु । तस्मात्ते याज्ञिकस्य वृक्षस्य ।

20 दवीर्म । कृदिकारादक्तिन इतीकारः (Unadis 3, 84) । पालाशी होमार्थत्वात् । खादिर्यपि दृष्टा शास्त्रान्तरे ।
आज्यस्थाली मृन्मयी प्रसिद्धा । प्रणीताः प्रणीयन्ते येन तत्र प्रणीताप्रणयनम् । तदपीह मृन्मयमेवान्यस्यावचनात् । येन चार्थ इत्यनुक्तानामपि प्रयोजनवतामुपसंयहार्थम् । यथा प्रोक्षणार्थं पाचं बहिरद्गारनिरूहणार्थं काष्ठमिति ।

21 सकृदेव युगपदेव सर्वाणि प्रयुनक्ति यथोपपादं वा यथासंभवं वेत्यर्थः । यथोपपदमित्युपपाठः । यथोपपादं यथैवोपपद्यन्ते तथैव प्रयुनक्ति नान्यत्र ।

22 एतस्मिन्काले ब्रह्मर्षिः . . . उत्तरेणापरेण वा कर्तारं गत्वा . उपविशति । एतस्मिन्काल इति वैदिकेपि प्राचासादनानन्तरमेव ब्रह्मणः प्रवेगे नार्वगित्येतदर्थम् । अप्रजाचम्येति शुद्धस्यापि कर्माङ्गं पुनराचमनम् । यज्ञोपवीतग्रहणं कर्माङ्गस्याविकाजिनस्य वाससो वोपादानार्थं पित्र्ये वा तस्य प्राचीनावीतत्वनिराकरणार्थमथवा यज्ञोपवीतं कृतेति यज्ञोपवीतस्य प्राधान्यप्रस्थापनार्थम् । तेन ब्रह्मालाभे तत्स्थाने यज्ञोपवीतं वा स्यात् । तथैकेषामुक्तं लुप्तं यज्ञोपवीतं कमण्डलुं वेति । . . . एतस्मिन्काल इति वचन-

मनित्यः पुरुषो नित्यः काल इत्येतदर्थम् । तेन च्छत्तादीना-
मेको वा ग्रहणः स्थाने स्यात् । ...

23. ... उपविलं पूरयित्वा यथा न स्कन्दति । ...

24. ... प्रोक्षति पात्राणि । प्रोक्षणीः संस्कृत्येत्येव
सिद्धे तिरःपवित्रमिति वचनं प्रागप्यस्माद्धर्मोस्तीति ज्ञा-
पयति । तेन तूष्णीं पात्रस्य चिः प्रक्षालनं द्विस्त्वासिध्य
पूरणं प्रणीतास्त्रिव न भवतीति गम्यते । ...

25. ... जुह्वत्संमार्गं इत्युपदिशन्ति । निधानं दर्भ-
ध्विति निशब्दादथ एव नोपरि वा काष्ठादौ ।

26 संमार्गान्दर्भानद्भिर्भ्युक्ष्य ...

Khanda 2

1. ... पुनराज्यग्रहणं प्राधान्यख्यापनार्थम् । तेन गे-
व्यमाज्यं स्यात् । द्रव्यान्तरसंसर्गप्रतिषेधार्थं वा । तेन शोध-
यित्वोपरि पवनेन ग्राह्यम् । ... अवद्योत्य दर्भैर्वाचीनज्वा-
लैरुपरि ज्वलयित्वा । ... तानङ्गारांस्तेनैव काष्ठेन प्रत्यूहायै
पुनः प्रक्षिप्य निरस्य काष्ठम् ... चिरत्यूय पश्चादात्म्य प्रा-
गपवर्गमुत्त्यूय ... पुनः पवित्रग्रहणं विस्रस्य पृथग्भूतयोः
सहाभ्याधानार्थम् । तस्मादादित एव ते च द्वे स्याताम् । ...
व्यक्तं च बौधायनः पवित्रे विस्रस्याग्निः संस्पृशेदित्याह
(Baudh I, 4) । ...

4 ... अधरोत्तरभावः परिस्तरणवदथ द्रष्टव्यः । इहा-
धिकारादेव सिद्धे वीक्ष्यग्रहणानि क्रियन्ते । तानि केव-
लस्याग्नेः संप्रत्ययार्थं परिस्तीर्णस्य मा भूदिति । तेनोपर्येवं

परिस्तरणानामपेः परिधानं कार्यं न बाह्यत इति । इतरथा पात्रासादनवद्वत्सदनवच्च बाह्यतश्च प्राप्नोति हि । * *

5 प्राङ्मुखः कर्ताचार्य उपविशति । * *

6 * आचमनयज्ञोपवीते [sic] कुमारस्यातः प्रभृति स्यान्नावगितः । सिद्धयोरपीह वचनं केषाचिदिह मन्त्रेण यज्ञोपवीतस्य क्रियोक्ता । यज्ञोपवीतेनोपथयामि दीर्घायु-
त्वाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय सर्वेषां वेदानामाधिपत्याय
यशसे ब्रह्मवर्चसाय त्वामिति कौपीतकानामय मन्त्रः । वी-
धायनीयानां त्वेके । यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत्स-
हज पुरस्तात् । आयुष्यमग्न्यं प्रतिमुञ्च शुभ्र यज्ञोपवीतं बल-
मस्तु तेज इत्येष मन्त्रः (Bṛudh II, 5) ।

7 अथानन्तरमाचार्यः परिपिञ्चति सर्वतः सिञ्चती-
त्यर्थः ।

9 * * सरस्वत इत्येतस्मिन्नन्त्रे पत्नीगर्भिणीवस्त्रिया
छान्दसे ह्रस्वत्वे संबुद्धिलोपो गुणश्च स्यात् ।

10 * * सावित्रहोममन्त्रस्यादियहणमेतदित्येके छन्दो-
गाना तथा दर्शनात् (Gobh I 3 4) । तन्त्रेत्युत्तरञ्च प्रतिपाद-
यिष्याम. (I, 7, 6, c) । *

11 * इध्ममाज्येन दर्प्याइत्का प्रक्षालयित्वाग्नौ [sic]
हस्तेनाभ्यादधाति । * *

12 * * अथगच्छ इध्माधारयोः सवन्थार्थः । तेनाधारव-
त्येव दर्पिहोम इध्मो नान्यत्र ।

13 उत्तरं परिधिसधिमनुलक्षयित्वा [sic] तेन पथेत्यर्थः ।
अथदत्त प्रवेग्य दर्वीम् । *

14 ... मनसा ध्यायन्निति निवर्ततेतो वाचैवाभिघा-
रयति । एतयोराधारयोज्योतिष्मति होमः । सर्वेषामिध्म-
काष्ठानां संस्पर्शनं चेयते ।

15 ... आज्यभागाविति संज्ञासंयवहारार्थम् ।

16 अग्रेरुत्तरार्धस्य पूर्वार्धमुत्तरपूर्वार्धं तथा दक्षिणार्ध-
पूर्वार्धं । जुहोतीत्युभयोः शेषः ।

17 तावाज्यभागावन्तरेण तद्योमदेशयोर्मध्य इतरा
आहुतीर्जुहोति । ...

18 ... चतस्रो जुहोति । द्वितीये संराधनीमिति प-
ठितव्यं यजेः सकर्मकत्वादित्येके । यथापठितमेव विभक्ति-
ष्यत्ययादित्यग्रे । तन्न । उदीच्यानां संराधनीमिति पाठः ।
तस्माच्चिरनुनासिकोपपाठः । स्वाहाकारस्यापाठेपि त्वसमाप्ते
यज इत्येतदन्तो होममन्त्रः । मन्त्रान्ते नित्यः स्वाहाकार इति
परिभाषायाः स्वाहाकारः स्यात् (L 3, 2) ।

Khanda 3

1 ... सर्वे दर्विहोमाः सर्वदर्विहोमाः । के पुनस्ते ।
उपनयनस्नानविवाहाष्टकादयः । तेषामेष कस्यो विधिर्भ-
वति योसायुद्धननादिरनुक्रान्तः । ... अथ सर्वयहणं कि-
मर्थम् । त्रिप्रकारा दर्विहोमा आधारवन्त आपूर्विका आ-
पिहोत्रिकाश्चेति । तत्र येषामेतदन्तं सर्वं भवति त आधा-
रवन्तः । येषां यावदुक्ता एवाहुतयस्त आपूर्विकाः । येषां
द्विहोमस्त्रिंशः प्रागनं त आपिहोत्रिकाः । तेषां सर्वेषामने-
नातिदेगः स्यादित्येतदर्थम् । ...

२ तेषु दर्विहोमेषु यैर्मन्त्रैर्होमस्तेषामन्ते नित्यं स्वाहाकारः स्यात् । यत्र पाठो नास्ति स्वाहाकारः स्यात्तदर्थमयं पाठः । इदानीं किमर्थम् । मन्त्रचिकीर्षार्थम् । तत्र श्रौतं प्रायश्चित्तमितरत्र स्मार्तमितरत्र [मित्यत्र] ग्रहणम् । पित्रेपि यत्र स्वधाकारो न पठ्यते तत्र स्वाहाकारार्थम् । यत्र तु पठ्यते तत्र स्वधाकारस्यापि प्रदानार्थत्वाच्चास्ति स्वाहाकारः । तत्राप्येके स्वाहाकारं कुर्वन्ति नित्यवचनात् । श्रौते विहितमिह न स्यादिति सूचम् ।

५ आयुः० ० स्वाहेत्येषा प्रधानाहुतिः । अभिरक्षतादिमम् । जरसे नयेममिति लिङ्गतः पुरुषसंबन्धात् । केचिदप्येति पूर्वस्यां वचनं प्रधानाहुतित्वस्थापनार्थम् । तदेवोक्तं स्यामनुवर्तते तेन तस्या अपि प्रधानाहुतित्वमिति चेत् । न । एकस्या एकवद्भावप्रतियोग्यमेवेत्याचार्यशैली । ब्रह्मप्रतिष्ठेत्युक्तं हि । बहूनि चास्मिन्सूत्रे एवेति वचनानि । यदि सर्वेषां शक्यते प्रयोजनं वक्तुं ततोवापि वक्तव्यम् ।

७ ... आहुतीभिः । दीर्घोपपाठः । असंसक्तामसंस्पृष्टामतिहायेतरा आहुतीर्जुहोति ।

८ अचास्मिन्कर्मणि । ... यद्यचेति कर्म प्रकृतं निर्दिश्यते नार्थोनेन प्रकरणादेव सिद्धत्वात् । देशार्थस्तर्ह्यस्मिन्देशे जुह्वतीति । ननु तदपि कर्म पुरस्तात्स्विकृत एव सिद्धम् । एवं तर्हि । देवभाषेण जयादीनां प्राजापत्यान्ते संबन्धो नोपहोमत्वेनैतेतदर्थम् । तस्माद्वाहतिपर्यन्तस्य चारुण्यादेश्चाद्रव्यमेव यथोक्तमधस्तात् । यद्येवमत्रप्रागनादिषु प्रधानाहुतेरेवानाग्नानात्तासामेत उपहोमाः स्युः । एवं तर्हि ।

तदभयमेव तत्र प्रधानमिति ब्रूमः । एवमपि तस्यैव । त-
त्कथम् । इदमङ्गत्वादप्रधानत्वमित्युपपन्नम् । अपि तत्र य-
चेति वचनं जयादिष्वस्ति । तत्किं कुर्यात् । एवं तर्हि ।
यदूर्ध्वमप्याज्यभागाभ्यां व्याहृतिपर्यन्तं कर्म तत्साधरणं प्रधा-
नमिति क्रमः । यच्चायुर्दादि तद्विशेषिकमिति । तत्र प्रधान-
स्याङ्गरूपत्वादङ्गवदतिदेशः कृतो द्रष्टव्यः ।

॥ . . चयोदश जयाञ्जुहोति । देवासुरा इत्यादि ब्राह्म-
णम् । चित्ताय स्वाहा । चित्तये स्वाहेत्येवं चतुर्थ्यनैर्वा द्वा-
दशभिर्जुहुयादविकृतैव चयोदशी । एवमपि शास्त्रान्तरेऽस्ति
पाठ इत्यवगन्तव्यम् (8 Man I, 11) । . .

10 अग्निस्त्रिष्टयादशभ्यातानाञ्जुहोति ।

11 अस्मिन्ब्रह्मचित्त्यादिदेवहूत्यामित्येतदन्तमभ्याताने-
ष्वनुपजति ।

12 . . उपतिष्ठते वा तेन मन्त्रेण प्राचीनावीती पि-
तृन् । अग्निमित्येके । लिङ्गविरोधस्तथा स्यात् ।

13 द्वादशैते पर्यायास्ते सप्तमोत्तमा एकाहुतिकाः । . .
उत्तरां जुहोति । अत्र पर्यायमनुदृत्येतदनुवर्तते । नानु-
वर्तत इत्येके । तेषां सर्वपर्यायेषु नामादिषान्वन्तीनुपङ्ग
इति । तत्र पर्यायम [य सा] नुपङ्गमनुदृत्य तस्मै स्वाहेति
पूर्वाहुतिर्होतव्या । यथा । संहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्व-
स्तस्य मरीचयोप्सरस आयुवो नाम स इदं ब्रह्म द्वात्रिंशं पातु
ता इदं ब्रह्म द्वात्रिंशं पातु तस्मै स्वाहेति [पूर्वा] ताभ्यः स्वा-
हेत्युत्तराम् । एवमुत्तरास्वपि । तथा सति ताभ्य इत्येतस्य सा-
काङ्क्षस्यौपधयोप्सरस इत्यन्ययमपेक्षमाणस्य पृथक्प्रयोगो

नोपपद्यत इति । अपरेचैवं वर्णयन्त इत्याहुः । तेषां पूर्वा-
हुतिः पर्यायं सानुपङ्गमनुदृत्य होतव्या । यथा । ऋतापाहुत-
धामागिर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोप्सरस ऊर्जो नाम स इदं ब्रह्म
क्ष्वं पातु ता इदं ब्रह्म क्ष्वं पान्तु तस्मै स्वाहेति । एवमु-
त्तरास्वपि । तत्र पूर्वस्यामाहुतावयं पिण्डार्थः । य एवं गुण-
वाग्वन्धर्वो यस्य सभूता एवंनामानोप्सरसः स ताभिः सहेदं
ब्रह्म क्ष्वं पान्तु [sic] ताभ्यः स्वाहा हविर्जुहोमीत्युत्तरस्याम् ।
अन्येषां त्वेवमेव सूचार्थः । अर्थवशेन पदानि सहानुषङ्गेण
विभज्य पूर्वोत्तरयोराहुत्योस्तुद्रवणं पर्यायैकदेशे च पर्यायश-
ब्दसैलघृतपञ्चालादिवत् । तच्चैवं प्रयोगः । ऋतापाहुतधा-
मागिर्गन्धर्वः स इदं ब्रह्म क्ष्वं पातु तस्मै स्वाहा । तस्यौष-
धयोप्सरस ऊर्जो नाम ता इदं ब्रह्म क्ष्वं पान्तु ताभ्यः
स्वाहेति । एवमुत्तरास्वपि । - - - -

Khanda 4

1 - - - गत्यर्थत्वादादपूर्वस्य तिष्ठतेः प्रयोज्यस्य कर्तुः
कर्मत्वम् । दक्षिणेनेति नियमार्थमुभयनिवृत्त्यर्थं वा । प्रक-
रणात्सिद्धेऽपि कुमारस्यहणमस्य विधेरन्यथापि प्रसङ्गोस्तीति ।
तेन विवाहेष्येणोत्तरं परिधिसंधिं निधाय दक्षिणेन पादे-
नायं विधिः सिद्धो भवति । स्पष्टत्वमेव वा । तथैवमग्ना-
दीत्येवमादीनि द्रष्टव्यानि ।

2 - - पूर्व वासः परिधापितं प्रज्ञानं निधाय । या
अकृन्तन्निति परिधापनमन्त्रः । इदं वासः पुण्ये कर्तव्यमिति

शास्त्रान्तरे दृष्टं तदस्माकमप्यविरुद्धम् । उक्तक्रमादेव सिद्ध-
ज्ञानान्तर्यं श्रथेति वचनं नित्यः क्रमो द्रष्टव्यो मन्त्रावनित्या-
विति ख्यापनार्थम् । तेनाजिनस्य वा परिधानं स्यात्तत्र
च मन्त्राख्यानमपि । वक्ष्यति च धर्मेषु ब्रह्म* (Dh I, 3, 9) ।
अन्येस्यानित्यत्वरूपख्यापनार्थोऽथशब्द इत्याहुः । तेषां पुनरुपन-
यने नास्ति परिधानम् ।

3 . . परिधानं कृत्वा न परिधानाभावेतश्चाजिनपक्षे
न स्यात् ।

4 . . परिष्ययति परिवेष्टयति नाभिदेशमन्तरतो ना-
भिमिति दर्शनात् । . . श्रथेत्यभावात्थः पुनरुपनयने । . .

5 . . असाधयति संबुद्धा कुमारस्य नास्ती महणम् ।
अचाप्यथशब्दः पूर्ववद्ब्रूयन्नित्यत्वाय । तेन वासोक्त [स उक्त]
रीयं स्यात् । वक्ष्यति च धर्मेषु ब्रह्म* (Dh I, 3, 9) । अभा-
वायास्य पुनरुपनयन इत्येकेषां पूर्वोपात्तमेव स्यात् (I, 4,
2, c) । . .

8 . . . अचानियतत्वाय पुनरुपनयनेथशब्दः । बहु-
चानामप्युक्तमनिरु* (Aśr I, 22, 27) । एनमिति वैश्याधि-
कारनिवृत्त्यर्थम् ।

9 . . संनैरुहितैर्मयि मेधामित्येषा मयिशब्दानां स्था-
ने त्वयिशब्दान्कृत्वेत्यर्थः । चयाणामन्ते प्रागनम् । इतिवच-
नमाचार्यस्य मन्त्रप्रयोगार्थं वैश्याधिकारनिवृत्त्यर्थं च ।

12 . . एतेनोभाभ्यां मन्त्राभ्यां न पूर्वैः । तत्र समीप्याणां
न विद्यते ।

Khanda 5

1 * * स्वयमासीनः * * अभिमन्त्रयते । * *

2 * * यच्च यचापशब्दस्य प्रयोजनं नीच्यते तच्च शा-
स्त्रान्तरे क्रमान्तरदर्शनात्क्रमनियमार्थमित्यवगन्तव्यम् । * *
आचार्यसंबोधनार्थत्वादाचार्यो वाचयेत् । एकश्रुत्यं स्यादस्य
संबोधनार्थत्वात् ।

3 कुमारमाचार्यः पृच्छति ।

5 * * यथोत्तरञ्च (su 6) नामनी गृह्णातीति वचनं व-
योरपि नात्नोराख्यानं यथा देवदत्तः कार्त्तिकोस्तीति ।

6 * * नामनी गृह्णाति व्यावहारिकं नाक्षचं च । वक्ष्य-
ति हि नक्षत्रनाम द्वितीयं स्यादिति (II, 4, 13) । यथानेन
देवदत्तेन कार्त्तिकेनोदचमाशीयेति ।

7 * * उभौ कुमारचार्यौ मार्जयेते । उभयोर्मन्त्रः । * *

8. * * * दक्षिणं कुमारस्य बाहुमभ्यात्मन्नात्मन आभि-
मुख्येनानयित्वा [sic] दक्षिणतः समासीन उपनयते समीपं
नयति नीत्वा संस्पर्शयतीत्यर्थः । अथवा स्वं दक्षिणं बाहु-
मभ्यात्मन्नाभिमुख्येन कुमारमुपनयते समीपं नयति । अत्रा-
साविति संबुद्ध्या व्यावहारिकस्यैव ग्रहणम् । एवमुत्तरबा-
हि । * * सावित्र्येतिशब्दो मन्त्रपठितस्य ग्रहणार्थो न यथो-
त्तरञ्च पाठः (I, 6, 11) । * * *

10 * * अपोशान इत्याचमनाद्युपलक्षणार्थम् । अग्नी-
त्यर्थे वाभिव्याप्तावध्नोति[:]. समिध आधेहीति सायं प्रात-
रभ्याधानाभिप्रायम् । कर्म कुर्विति गुरुश्रुत्वाभिप्रायम् ।

11 .. उपर्युपरि दक्षिणस्यांसस्योपरि सामीयेन पृष्ठतः प्रवेश्यान्ववमृश्य क्रमेणावाचीनमभिमृश्य हृदयदेशमभिमृ-
गति । .. उपर्यादिषु चिष्विति द्वितीया (Karkī on Pan
II, 3, 2, Kielhorn, M Bl I, p 441) । सामीयादुपरिशब्दस्य
द्विर्वचनम् (Pan VIII, 1, 7) ।

Khanda 6

3 अप्रावित्युभयोः कर्णयोरनुपजति ।

6 अत्रास्मिन्काले परिदानानन्तरम् । ... प्रायश्चित्तार्थे
पुनरुपनयनमित्यर्थः । कस्मात् । चरितव्रतत्वात् । अचेति
वचनं अहेपर्यवेतेस्मिन्नेव काले सावित्रीवाचनार्थम् ।

7 .. सावित्री वाचयति । कुतः । व्रतचरणार्थम् ।
वक्ष्यति हि व्रतचर्याम् । अहव्रतं चरतीत्यादि (I, 8, 1) ॥

8 पुष्करेक्षरिणे सीदतीति पुष्करसादिर्क्षपिस्तस्यापत्यं
पौष्करसादिशकाशगमनः । अवकाशे निश्छाये सीदतीति
वा । पद्मस्य वा समीपे पुष्करिणीतीरे सीदतीति पुष्कर-
सदृपिस्तस्यापत्यं पौष्करसादिः । बाह्यादित्वादित् (Pan IV,
1, 96) । अनुगतिकादित्वादुभयपदवृद्धिः (Pan VII, 3, 20) ।
पुष्करसादिरित्यपपाठः । वक्ष्यति धर्मेषु तथा* (Dh I, 19,
7) । ..

9 .. आचार्यः प्राहमुख उपविशति । ..

10 .. आचार्यायोपसंगृह्य । तादर्थ्यं चतुर्थी । यथाग-
स्तमुपसंगृह्येत्यर्थः । .. अधीहि भोः .. सावित्री भो अनु-
ब्रूहीत्युभयमेकश्रुत्या । तत्राधीहीत्यध्यापय वेदमित्यर्थः । भो

वत्सलानुकम्पक । सावित्री भो अनुव्रूहीति सावित्रीमन्-
त्ररमेव व्रूहीत्यर्थः । . . .

1) एनमिति कुमाराभिमन्त्रणार्थं लिङ्गाद्वल-
णस्पतेर्मा भूदिति । अत्र ब्रह्मणो वेदस्य पाचत्वात्पालयितृ-
त्वाद्वा कुमार एव ब्रह्मणस्पतिरभिमतः । . . . अस्मा इति
सावित्री कुमाराय प्रदीयत इति ख्यापनार्थम् । अतस्तेनापि
सा वाच्या न श्रवणमाचमत एवीकं सावित्री वाचयतीति
(I, II 6) । अये पञ्च इति वचनमेवं संततमुक्त्वा तदशक्तौ
यथाशक्ति वाचयेदिति । वङ्गचानामप्युक्तं यथा० (Asi I
21 6) .

Khanda 7

1 अथेति कुमारकर्मान्तराधिकारार्थः । तेन समिदा-
धानादि प्रधानाङ्गमेव न सावित्रीवाचनाङ्गम् । तस्मादनु-
पेतस्य परिदानानन्तरमेव कार्यम् । अभ्याधापयत्यसौ
कुमारेण । कुमारे मन्त्रं व्रूते लिङ्गादाचार्यस्त वाचयति
प्रयोजकत्वात् । एतदर्थोऽथशब्द इत्येके ।

४ . एतयोरप्याहार्यं बृहत् इत्याद्या अनुपज्या अविष्कृ-
तास्त्वमपे समिधा समिध्यस इति । .

5 . अथशब्दः पूर्वैरनुत्यक्त्वाख्यापनार्थः । तेन सर्वद-
र्विहीमाणादिमङ्गं नोपनयनस्यैव ।

॥ . यथा । अदितेन्वमंस्थाः । देव सवितः प्रासावी-
रिति । तत्र मन्त्रानित्येव सिद्धेन्तग्रहणं देव सवितः प्रसुवेति
यावदङ्गमेव समयो नादिग्रहणमिति ख्यापनार्थम् । .

7 .. अथेत्यनन्तरेण तुल्यत्वाय तेनोपनयनाङ्गं न सर्व-
दर्विहोमार्थम् । ..

8 औपनायनिकोयिः प्रकृतहानेरथाङ्गपतिः । केचि-
त्पार्थिवमयि मन्यन्ते । ... व्रतं चरिष्यामीति लिङ्गादेतद्व-
तोपायनं ब्रह्मचर्यव्रतं चैतत्समावर्तने विसर्गदर्शनात् । त-
स्मात्तद्वैव परिमाणं बुद्ध्या संकल्पनीयम् । ..

9 अथ गुरव आचार्याय वरं ददाति कुमारः । गुरुग्रहणं
ब्रह्मनिवृत्त्यर्थम् । पितुः स्याद्वरदानम् । उक्तो वरः । ..

10 .. उत्थाप्य कुमारम् । कुमारो मन्त्रस्य वक्ता लि-
ङ्गादाचार्यो वाचयिता हेतुत्वात् । .. आदित्यमुपतिष्ठत
आचार्य एव समानकर्तृकत्वात्परिदानोत्थापनाभ्याम् । केचि-
त्प्रत्यङ्गाशीष्ठान्मन्त्रस्य [810] कुमारमेवोपस्थातारं मन्यन्त उप-
तिष्ठते च हेतुः कर्तरि कर्तृव्यपदेशः । यथा पञ्चभिर्हलैः कृपती-
ति । तेषामाचार्यो वाचयिता कुमार उपस्थाता । आचार्य-
कर्तृत्वेपि यां कांचिद्विगाशिपमाशास्ते यजमानस्य यथे-
त्याशीर्वचनमुपपद्यत एव । ..

11 .. कुमाराय दण्डं प्रदायामवं मृन्मयं भाजनं तूष्णीं
प्रयच्छति ।

12 द्रहायणशब्दः पुनरुपनयने भिक्षाचर्याभावात् ।
तदर्थत्वाच्च दण्डामवदानं निवर्तते । ..

13 .. एवकारकरणमन्यप्रसङ्गास्तित्वख्यापनार्थम् । तेन
मातृभावे मातृस्थानीयामप्रत्याख्यायिनीं भिक्षेत । नास्ति
प्रायश्चित्तम् । बह्वचानामविशेषणीकृतमप्रत्या (Δ ५१ १, 2६ 6
7) । ..

15 . . भैक्ष्यमि[भैक्षमि]दं भो इत्यस्य प्रतीकग्रहणमित्येके । यावदुक्तमित्यपरे वचनसामर्थ्यादिह । तदाचार्यः प्रतिगृह्णाति दृष्टार्थत्वात् । बौधायनीयेषुक्तम् (Baudh II, 8) ।

16 प्रतिगृह्णातीति ।

17 . . अस्य कुमारस्य प्रथममाच्छाद्यत इति प्रथमवास्यं पूर्वं निहितं वास इत्यर्थः (I, 4, 2) । तदाचार्य आदायात्मसात्करोतीत्यर्थः । केचित्प्रथमं वासो निहितं वासस्तत्र भवं तेनोपहितं प्रथमवास्यं भिक्षामाच[मन्]वर्णकस्यानुकर्षणात् । भवे छन्दसीति (Pan. IV, 4, 110) । तदाचार्य आदाय शिष्यायैव वासः प्रयच्छतीत्यत एव गम्यते । तेनोपनिधाय भिक्षा चरित्येति । अन्ये प्रथमं वास्यते निधीयते इति प्रथमवास्यं मानुर्लभ्यं भैक्षं द्रव्यं तदादत्ते । अथ (भैक्ष्यस्य) भैक्ष्यंष्टां कुमाराय प्रयच्छति । स पित्रे तददातीति । किमचार्यवक्ष्यम् । पूर्वनिहितं वास इति । दृष्टं हि बौधायनीये अहे पर्ययेतेनेन मन्वेण तस्यादानम् (Baudh II, 8) ।

18 उपस्थित आगत आनीतेनैवात्मणपरिवेषणार्थम् । . . . नाचावदानधर्मोऽस्यापूर्विकत्वात् (II, 1, 1, 4) । उपस्थितवचनं किमर्थम् । शोदनम्यापूषानां सकूनामित्युच्यमानेष्वसंस्कारः प्राप्नोति । बहिः संस्कृतम्यानयनार्थमिदम् । एवमप्युपस्थितानामोदनापूपमकूनां समवदायेत्येतावता सिध्यति । किमन्वयहरेण । एवं तर्हि । सप्यश्रुनार्थमन्वयग्रहणम् । तेन ज्ञायते भोजनापूपमप्येतदुपस्थितं न होमाद्यभेदेति । शनैन ज्ञायते भोजनं हुतगोपम्यैव नान्यम्येति ।

19 नादिष्टानादिष्टा देवता यस्मिन्नन्नहोमे सोनादिष्ट-
देवतस्तस्मिन्सर्वस्मिन्नेता आहुतीर्जुहुयात् । कः पुनः सः ।
यत्र ब्राह्मणानन्वेनेति चोद्यते तत्रानेनातिदेशदिहापि ब्राह्म-
णभोजनस्य भावः । यत्राचारोप्यस्ति तत्रायं विधिः
स्यादित्येतदर्थं सर्वग्रहणमित्युक्तम् । आचारभावादभावः
स्यात् ।

20 यत्रान्नहोम आदिष्टा देवता तत्र । . . . सर्वचेति
चानुवर्तते । तेनाचारादृद्धमाख्येपु विष्णुरुद्रस्कन्ददिवाकरादिषु
यज्ञेष्वप्येवं स्यात् ।

21. एतेषामेवौदनादीनाम् । . . एतेषामिति वचनं व्य-
ञ्जननिवृत्त्यर्थम् । एवकारकरणं चिवृत्तोन्यत्र महाराजदर्श्यादी-
ना भूदिति । बलिं करोतीति वचनात्प्रथममवोक्ष्य न्युय
बलिं ततः परिपिञ्चति ।

Khanda 8

1 . . चिप्प्रकारस्यान्नस्य प्रकृतत्वादन्नेत्येव सिद्धे चि-
वृतेति वचनमन्यत्र चिवृद्ग्रहणं एषां संप्रत्ययार्थम् । यथा
तथैव चिवृत्तान्नेनेति । इहापि देवतोपस्थानं कर्तव्यमित्ये-
केषाम् । . .

2 गुडादिरिष्टुविकारः क्षारस्ततोऽन्यदक्षारम् ।
मृन्मयेन पिबतीति मृन्मयपायी . . । पानं भोजनोपलक्ष-
णार्थं गरावादावभुञ्जान इत्यर्थः । उच्छिष्टं भुक्तशेषस्तदस्या-
स्तीत्युच्छिष्टी । न भवति गूढ उच्छिष्टी । अदाता गूढायो-
च्छिष्टमित्यर्थः । उभौ कालौ सायं प्रातः । भिक्षया

याचनेन चरित्यं भिक्षाचरणद्रव्यमित्यर्थः । उदकुम्भमिति ।
इतिशब्दः प्रकारार्थः । अन्यदप्युपकारकमाहरन्नाचार्याय ।
काष्ठकलापः काष्ठसमूहस्तमाहरन् । उभौ कालौ सायं प्रातः
सायमेव वा समिधो वक्ष्यमाणा अभ्यादधाति । सायं सा-
यमिति वीप्सावचनमादिविकल्पार्थम् । आदित आरभ्या
समावर्तनादेक एव पक्षो भवति ।

४ परिमृज्य सोदकेन पाणिना संमृज्य

५ अष्टौ समिधोभ्यादधाति ।

६ तथैव यथा ह तदिति (su 3)

७ एवं समिध आधायैतमग्निम् उपतिष्ठते ।

८ तथैव तेनैव प्रकारेणोपस्थितेन ओदनस्येत्येव-

मादिना (I, 7, 18) । तत्र परिवेषणवचनादेव सिद्धे होमे

तथेति वचनमापारातिदेशार्थं तेनोपनयनाग्नावेवान्नहोमः ।

यत्तं च वौधायनीये ग्रहं धारणमुक्तम् (Baudh II, 8) ।

केचिद्भूतोपायनविसर्गेषु व्रतस्य नामोपदिशन्ति । यथा सा-

विद्या व्रतं चरिष्यामीति व्रतमचारिणमिति च । तद्भूतस्य

ज्ञानं भवतीति । तन्न वचनाभावात् ।

९ एतदिति प्रकृतं सावित्रं व्रतमक्षारलवणभोजनादि-

प्रति निर्दिश्यते । एतद्भूतं यस्य सोयमेतद्भूतः । एतद्भूत एवात

ऊर्ध्वमपि स्यात् । एवकारकरणं वक्ष्यमाणान्यपि व्रतानि

ग्रहे स्युरित्येतदर्थम् ।

१० द्वौ ब्रह्मचारिणाचार्यकुलवासी नैष्ठिकश्च । त-

योऽर्थो विद्यार्थमेवाचार्यकुले वसति स आचार्यकुलवासी

यस्त्वाथमार्यूर्ध्वमपि विद्याक्रियायां [या] ब्रह्मचर्यं चरति

नैष्ठिकः । तयोराचार्यकुलवास्यध्याति क्षारं०० । अपरा व्याख्या । एतद्भूत० ०कुलवासी । एतद्भूत एवात ऊर्ध्वमपि सन्नाचार्यस्य गृहवासी । प्राक् अहादुपनयनस्या समाप्तत्वात्पितुरेव कुले वासस्तत ऊर्ध्वमाचार्यकुलवास एव न पितुर्गृहे । किं सर्वाणि साविचघ्नतानि भवन्ति । नेत्याह । अध्याति क्षारं०० । अथैक एवार्थयोगः । एतद्भूत०० धान्यमिति । एतद्भूत एवं भूत्वाचार्यकुले वसन्धारादीन्यध्यातीत्यर्थः । एतयोर्ब्याख्यानयोर्धर्मेषु क्षारलक्षणप्रतिषेधः किमर्थः । नानु० (Dh I, 2, 22; 23) । अनशने फलमूलाशने न दीय इत्येतदर्थः । प्रथमे व्याख्याने कथमाचार्यकुलवासः सिध्यति । उपेत० (Dh I, 2, 11) ।

11 -- शिक्षामेव धारयेदितरान्केगान्वापयेदित्यर्थः ।

12 -- वस्तु आच्छादयति । काषायग्रहणं प्रदर्शनमात्रं मास्त्रिष्टं हारिद्रमिति यथावर्णं भवति । एवं पूर्वत्र धर्मेषु (Dh I, 3, 1, 2) ।

14 -- एकस्य द्वयोस्त्रयाणां चतुर्णां वाध्ययने विकल्पेनेति विकल्पा इति केचित् । अपरे प्रतिवेदं द्वादशेति तत्र त्रयाणामध्ययने षट्षिंशतं [sic] भवति धर्मेपूक्तत्वात् (Dh I, 2, 13) । यावद्ग्रहणं तु सर्वत्र विशेषः । तस्मिन्नपि षष्ठे द्वादशस्योर्ध्वं यावद्ग्रहणं वा द्वादशवारार्ध्यमिति धर्मे वचनात् (Dh I, 2, 16) । अन्य आहुः विनिवेशविकल्पा एते तुल्यविकल्पत्वे कृष्णकेशोष्णीनादधीतेति श्रुत्या विरोधात् ।

15 -- किमर्थमेतत् । इहानुक्तान्यपि व्रतानि धर्मेभ्य

आगम्य तैरपि व्रतवानस्यादित्येतदर्थम् । अनुदितमेव सिद्धमेव । ००००

16 चत्वारि काण्डानि प्राजापत्यं सौम्यमाग्नेयं वैश्वदेवमिति । पञ्चमं स्वायंभुवमेके । तेषामनुक्रमणं काण्डानुक्रमणे दृश्यम् । तेषां काण्डानामुपाकरणं काण्डोपाकरणं तस्मिन्काण्डोपाकरणे काण्डव्रतारम्भ इत्यर्थः । काण्डानां विसर्गः काण्डव्रतविसर्गः । तस्मिंश्च व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा सदसस्पतिं जुहोति काण्डर्षिं जुहोति । ०००० केचित्सदसस्पतिमिति काण्डर्षिद्वितीय इति वर्णयन्ति । तेषामादौ काण्डर्षिं हुत्वा सदसस्पतेरिहैव होमः । अथ द्वितीयवचन[नं] प्रसिद्धस्य काण्डर्षेः प्राथम्यार्थम् । ००००

Khanda 9

1. ०० स्नानादिमला[माला]न्तं स्नानं गुरुकुलात्समावर्तनमित्यर्थः । तदधीत्य वेदं वेदौ वेदान्वा कर्तव्यं प्रतिवेदमिति जातिनिर्देशः ।

2. ००० वागश्चः स्नानस्य विकल्पायः स्नायान्न वा स्नायादिति । तेन यस्य कर्मस्वधिकारो नास्ति तस्य नैष्ठिकब्रह्मचर्यमेव स्यात् । अनुक्रमणादेव सिद्ध एतेष्विति वचनं रोहिण्यादिष्वसंभवे तादृशेष्वन्येषु पुरुषेषु स्नायादिति । ०००

4 यस्य भूतलस्य समीप आपो भवन्ति तद्वत्त्वा सामर्थ्यात्तवेति गम्यते । अथ यस्य देशस्य समीप आपः सामर्थ्यात्तद्देशं गत्वा । ००० यथाग्निमुपसमाधायेत्युच्यते तत्रोदनादिना

संस्कृते देशेऽपिमाहृत्य स्थापयित्वागौ होमः । यत्र नीच्यते
तत्र स्वस्थानेवस्थिते परिस्तरणादिना कार्यम् ।

5. . . जुहोत्याज्यहोमार्थम् ।

8 . . . अष्टाचत्वारिंशत्परिमाण उपनयन उपेतस्य
ब्रह्मचर्यव्रतस्यायं विसर्गः ।

0. . . व्रतं विसृज्येति वचनमुक्तानां वक्ष्यमाणानां च
पदार्थानामान्नातैव कर्ता नाध्यापयितेति ख्यापनार्थम् ।
अन्यथाचार्यो होमं कुर्यादित्याशङ्का स्यात् । काण्डोपाकरण-
विसर्गादिष्ववाचार्यकर्तृत्वं तस्य दृष्टमिति । तस्मादनुज्ञाया-
चार्यं तस्मिन्नुपद्रष्टरि स्वयमेवेदं कर्म कुर्यात् ।

10 वि मध्यमं ध्यायेति मन्त्रपूर्वयार्थावदु-
क्तमित्येके । अपरेनुपङ्गो वाक्यपस्मिमाप्तिरित्येतेन न्यायेन
वरुण पाशमसच्छ्रध्यायेति च सर्वमन्त्रानुषङ्ग इति । यथा ।
उदुत्तमं व० पा० ०य ॥ अवाधमं व० पा० ०य ॥ वि मध्यमं
व० पा० ०ध्यायेति । . . अप्सु प्रवेश्यं प्रक्षिप्योत्तरीयमर्चिने
दद्यात् । . .

11. तं द्युरं वप्ने नापिताय प्रदायोन्दनीयाश्छेदनाहः
गीतोष्ण अपोभिमृशति ।

15 . . उन्दनादिवपनानां वप्नुः कर्म । मन्त्रास्त्वाचार्य-
स्येत्येके । तच्च वचनसामर्थ्यात्सान्नाय्यदोहनादिष्विव वप्नुर्म-
न्त्राध्ययनं भविष्यति ।

17. वापयतीति [sic] सर्वत्र ज्ञेयः । . . .

18 . . . संयम्य निधायान्तर्भूतानि कृत्वा . . . निखनति ।
अवटं स्वात्वायेण निधाय पुरीषेण प्रच्छादयतीत्यर्थः । अमु-

येति स्नातुः पश्चा नाम्नो ग्रहणम् । अमुष्यायमामुष्यायण
इति । तथैव गोव्रनाम । यथा । इदमहं देवदत्तस्य कौडि-
[कौरिड]न्यस्य पाप्मानमवगूहामीति । ००

Khanda 10

1 स्नात्यनेनेति स्नानीयं तच्चूर्णकल्कादि । स्नायनीयमि-
त्यपपाठः । अथवा स्नायः स्नानं स्नातीत्यनर्थान्तरम् । स्नायं
करोतीति श्युदचेत्युत्पत्ते (Pin III, 1, 147) तदन्तात्कृत्ये स्ना-
यनीयमित्यपि स्यात् । ००

2 ०० सर्वान्ते स्नानं वचनादेकस्य कर्मणो बहुमन्त्र-
त्वम् । केचित्प्रतिमन्त्रं स्नानमिच्छन्ति । तत्र नास्ति प्रमा-
णम् । ०००

3 ० सर्वतः परिश्रित्योपरिष्टाच्च निग्निद्धं प्रच्छादयि-
त्वा [sic] । ० तपोपसमाधानादि सर्वे क्रियन्ते । ०० स्नातानां
प्रक्षचारिणां वै तेजसा हतो नैव तपति । कः । य एष इमं
लोकं तपस्यादित्यः । तस्मात्स्नातकस्य मुखं रेफायतीव दीप्य-
तीव [sic] । अस्य तेजस आदित्येन हरं [हरणं] मा भूदिति । ००

4 ०० सर्वसुरभि सर्वसुगन्धि द्रव्यम् । ० तदङ्गिरभ्युक्ष्य
तेन पाणी प्रलिप्य । ० अनुलोममात्मानं लिम्पते । अथ-
वाभ्युक्ष्य नमस्कृत्य पाणी प्रलिप्यानुलिम्पते । ००

5 ००० अप उपस्पृश्याचम्येत्यर्थः ००० अपरेणापिसि-
ति वचनादनुलेपनवस्त्रपरिधाने स्नानप्रदेश एव गम्यते ।

6 ०० चान्दनश्चासौ मणिश्च चान्दनमणिस्तं चादरं वैत-
मेव मणिम् । ० तस्य मणेरुपरिष्टान्तोष्ठप्रदेशे सुवर्णेन स्ना-

दितं सुषिरं सूत्रेण प्रीतश्च भवतीत्यर्थः । तदुभयं कुण्डलयु-
गलं मणिं च । * अभ्युपरि तस्य । * तदुभयमभिजुहोति ।
अथबोभयमुपरि धारयंस्तदभि तस्योपरिष्ठादग्नौ जुहोति ।
मणिकुण्डलसंस्कारत्वात्परिषेकाभावः । पूर्वसंस्कृतमाज्यमव-
गेष्य तेन जुहोति ।

Khanda 11

1 * अनुपरिष्ठात्थाज्यं प्रक्ष्वात्येत्यर्थः । अस्वाहाकारव-
चनं मन्त्रे मन्त्रे पाठान्ते । * प्रतिहरत आवधाति । * प्रति-
कुण्डलं मन्त्रावृत्तिः ।

2 * संगृह्णीतेपिधानेनापिदधाति । *

3 * प्रतिमुञ्चते वधाति ।

4 * प्रतिमुञ्चते गिरसि । प्रसिद्धस्तस्यां मालाशब्दो
(ये)न केनचिदुपायेन प्रयोक्तव्यः प्रयोगे तेनैव स्रगित्यभि-
धापयितव्यमिति ।

० * * * सय्यं पूर्वमाचारादपरिमितकृत्वश्च । सय्यं हि
पूर्वं मनुष्या आज्ञतेपरिमितं हि मनुष्या आज्ञत इत्यनुया-
दाच्च । तत्र सय्येषि वा(म)मिति (द्वयं) युगपदशक्यत्वात्प्रति-
चक्षुर्मन्त्रावृत्तिः । पुनः पुनरप्यावृत्तौ चक्षुःसंस्कारकत्वाच्चै-
कासन्निति न्यायेन सकृदेव मन्त्रो द्वाभ्यां हस्ताभ्यां द्वयो-
रक्षोर्युगपदाञ्जनस्य शक्यत्वाच्च मन्त्रावृत्तिरित्येके ।

8 * * प्रतिहरते प्रतिभ्रमयति । सकृदेव मन्त्रः ।

9 * अध्यवरोहत्युपमुञ्चत इत्यर्थः । युगपदशक्यत्वान्न-
न्त्रावृत्तिः । शक्ये सकृदेव ।

11 * प्रायश्चित्तमेतत् । आ मधुपर्कसमाप्तेः सति निमित्ते । यावज्जीवमित्यपरे स्नातकस्य नित्यत्वाद्देणुदण्डधारणस्य । **

Khanda 12

॥ ** यामं प्रविशति ।

४ ** तत्र तैत्तिरीयाणां मयोसीत्येतत्तृतीयं नाम षट्ठितं नास्ति याज्ञसनेयिनां चतुर्थमेतत्षट्ठितम् । येषां तृतीयमस्यान्तानं यथा तेषां षाठस्तथा ग्राह्याणि । केचिदश्वोसि ह्योस्यत्योसि नरोसीत्येवं ययुर्नामासीत्येतदन्तानि यथा तैत्तिरीयाणां षाठस्तथा गृह्णन्ति ।

५ ** अपचितिं पूजाम् ।

६ ** आरोहणानन्तरमेव । केचिद्ब्रह्मतीत्युक्त्वा वचनाद्ब्रह्मेवोपतिष्ठत इत्याहुः ।

७ अवहृत्तत्कार्यमित्येकेनवरुह्येत्यपरे ।

८ अथापचितेः कर्ता प्राह । **

१० * वा मधुपर्कम् । बहुवचनमनियतकर्तृकत्वाय । तेन परिकर्मिभिरासादयितव्यानि मधुपर्कद्रव्याणि ।

१२ ** धर्मेषु तु दधि° (Dh. II, 8, 8 9) इत्युक्तं तदनेन विकल्प[त्प्राप्ते] ।

१३ ** आनयति ततो घृतं पारिजेण्यादिति त्रिवृत् । षाड्गे दध्यादीनां नास्ति क्रमो घृतमन्ततोभिधारणरूपत्वात् ।

१४ ** अनूचीनानि वक्ष्यमाणान्योपपूर्विकाणि । प्रदाता स्नातकेनादापयति । *** एतानि क्रमेण सादयित्वा

पश्चादादापयति । यदि मधुपर्कस्यैव हृसीयस्थानीय वर्षी-
यसा प्रच्छादनमिष्टं तत एवं कर्तव्यम् । हृसीयसि कांस्ये द-
धानीय मध्यानयति वर्षीयसापिधाय । अनूचीनानीति
गुरुनिर्देशस्य प्रयोजनं पाठार्थाचमनीयानामपि हृसीय-
स्थानीय वर्षीयसापिधानार्थम् । तेषां तु कांस्यनियमो
नास्ति । . . .

15 अन्वद्वनुगच्छन्नादातुरभिप्रायानुकूलो भूवेत्यर्थः । अ-
नुसंप्रजिना सह कूर्चादिना द्रव्येण तदयतः कृत्वानुगन्ता ।
अनुसंवृजिनेति प्रमादपाठः । संप्रदातानुपकिंचयान विद्यत
उपधातिका वाग्यस्य सेयमनुपकिंचा वाक् । पृषोदरादि-
कोधिकारो द्रष्टव्यः (Pan VI, 3, 109) । वाचीक्षरेणानुपहत-
योश्चैर्भूतयेत्यर्थः । वाचैकैकं ग्राह कूर्चादिकं द्रव्यम् । केचिद-
नुसंप्रजिनेति पाठान्तरं कृत्वा वाग्विशेषणमिच्छन्ति । यथा
मृष्टा वाक्संस्कृता वाक्तृया चेति । अपरे यथापाठमेवमर्थ-
मिच्छन्ति । एकैकमिति यौगपद्यप्रतिषेधार्थमिति केचित् ।
पृथग्वचनादुत्तरञ्च कूर्चादीनां प्रत्येकं वचनाच्च सिध्यति ।
यथेदं प्रयोजनद्रव्यस्यैकत्वं नियतं शब्दस्याभ्यावृत्तिर्वा स्या-
दिति । तेन त्रिस्त्रिंशैकैकं ग्राह । अथवैकैकमिति वचन-
मेकैकमसकृत्प्रवचनं द्विरिति । तेनावमनीयस्य नास्ति दि-
तीयं प्रवचनम् ।

17. . . . उदङ्मुख इह कूर्चः स्याद्वद्वृचानामुक्तत्वात्
(Aśv I 24, 8) ।

19. . . इतरयोः । राजन्यवैश्ययोः ।

Khanda 13

1 .. प्रक्षालयितुर्हस्तावित्येव सिद्धे योस्य पादावित्ये-
वमादिवचनं प्रक्षालयितुरनियमार्थम् । तेन ब्राह्मणस्य ब्रा-
ह्मणो वा प्रक्षालयेत् । तदुक्तं बह्वृचानाम् (Asv I, 24, 11, 12) ।

2 .. अर्घ्येणोदकेन गन्धमाल्यवस्त्रालंकारयुक्तेन सहा-
गत्यर्घ्यमिति प्राह । केचिदर्घ्य इति प्राहेति पाठं मन्यन्ते
पूर्वचार्यमाचमनीयमित्युक्तत्वात् (I, 12, 14) । तत्र । अर्हत्य-
नेनेति पूजार्थस्य द्रव्यसमूहस्यार्घ्यशब्देनाभिवदितत्वा[^{sic}]द-
शक्यस्तदेकदेश उदके पूर्वचार्यार्थत्वादर्थ्यशब्दप्रयोगस्योप-
पन्नत्वाच्च ।

3 तदर्घ्यादिद्रव्यम् । ..

4 .. शिष्टमुदकं प्रदाचे प्रदाय तदुदकं तेन निनीयमा-
नम् .. अभिमन्त्रयते ।

6 .. तदित्येकदेशसमुदायशब्दः (su 3) । उत्तरचाप्या-
चमनवचनादर्धमेव गृहीत्वावशिष्टं प्रदाचे प्रदायाचामति ।

8 .. उभाभ्यामाकाशज्जलिना प्रतिगृह्य । .. संयुज्या-
लोद्भ । ..

9 .. अभावे विकल्प एषः । रातेरभावे सर्वप्राशनं ब-
ह्वृचानामप्युक्तम् (Asv I, 24, 26, 27) । .. अप आचामति ।
तेनाचमनीयस्यावशिष्टा अप आचामति । ..

10 अथास्मै गामुद्याणं वेहतं चानीय गौरिति प्राह ।
तद्यथादौ मनुष्यराजस्वागतेष्वन्यस्मिन्वाहेत्युद्याणं वा वेहतं
वा शदन्त एवमेवास्मा एतत्शदन्ते । यदग्निं मन्यत्यग्निर्हि

देवानां पशुस्त्यातिथ्यायामग्निमन्थनवाक्येणे नित्यानुवादवचनाभावात् । अस्माकं गोमात्रमेव सा च स्येव मन्त्रलिङ्गात् । स्त्रीलिङ्गनिर्देशाच्चेत्येके ।

11. तस्याः । गोः कर्मसंज्ञपनक्रियायां सौर्थः स्यादुत्सर्गे यथेष्टचर्यार्थः ।

12. * * तस्मिन्मन्त्रे प्र णु वोचमिति यः पाठः स साधुरस्योपपाठः । केचित्सर्वेण मन्त्रेण संशासनमिच्छन्ति । तदयुक्तं प्रणवादेरेव संशासनत्वात् । भूतिकर्मस्वेतदादीन्येव वाक्यानि स्युरिति धर्मेषु वचनाद्बहुचानां पूर्वस्य जपवचनाच्च (Dh. I, 13, 8; Āśv. I, 24, 32) ।

13. * * तच्च मन्त्रेमुष्य चेत्येतत्पूजयितुर्नाम पष्ठ्या गृह्णाति यथां मम च देवदत्तस्य चेति । अत्राह । ओमुत्सृजतेत्युत्सर्गे संशास्ति कुरुतेति कारयिष्यन्नित्येतावता सिद्धे तस्याः कर्मोत्सर्गे[र्ग] इत्यनर्थकम् । नानर्थकं क्रियावदुत्सर्गस्यापि सुरुपत्वख्यापनार्थत्वात् । तेन नोत्सृष्टा स्वामिना दातव्या । इतरस्य स्वं स्यादर्हणार्थत्वात् । तस्यापि न स्वं तेनोत्सृष्टत्वात्कस्यचित्स्वत्वाद्वाष्ट्रादिवदित्यपरे । अन्ये हिंसाप्रतिषेधार्थं उत्सर्गः । स्वामिन एव स्वत्वम् । अन्ये स्त्रीत्वख्यापनार्थं तस्याः कर्मोत्सर्गो वेति वचनमिति पुंस्त्वेऽपि गोजातिमात्रस्य विवक्षितत्वाच्छ्रुतित्वाच्च । धेनुर्भक्ष्येत्यादेःनुवृत्तिरेव जपस्य । अथ किमर्थं कर्मोत्सर्गे[र्ग] इति पूर्वमुक्त्वा पश्चात्कर्मविपर्ययासेनोत्सर्गस्य विधिः प्रथममुच्यते । दृष्टाभावाद्भिंसाभविष्याया उत्सर्गकरणं चलीय(त), इति ख्यापनार्थम् ।

15 * * अथाहैनं ब्राह्मणं भोजयतेति ।

16 * * अनुचीनं च तत्सर्वं व्रजिनं चानुसंव्रजिनम् ।
अनुसंव्रजिनमित्यपपाठः । शेषभूतं व्यञ्जनैः संगतमित्यर्थः ।
पृष्ठं सव्यञ्जनमनुसंव्रजिनमित्येके पाठान्तरं कृत्वा । अन्ये य-
थापाठमेवामुमर्षमिच्छन्ति । * * आहारयति पूजयिता
हेतुकर्तृत्वादयः संस्कारकर्ताहरति ।

18 * * अन्नपानीय एवोच्छिष्टदानं न सुरादावाचार-
विरोधान्नापि शूद्राय ज्ञातित्वाभावात् ।

Khanda 14

1 यं रातिं न विच्छिद्येत मदधीनः स्यादिति कामयेत
स्वयमाचम्य तस्य यतोच्छिष्टस्य भुक्तवत आचान्तस्य द-
क्षिणं हस्तम् * * गृह्णीयात् । तत्रासाविति संबुद्ध्या रातेर्नाम
गृह्णाति । आचम्येत्यनुवर्तमाने पूजयिता पूज्यस्य हस्तं गृ-
ह्णीयादिति । तन्मा भूत् । अतः पूज्य एव रातेर्गृह्णीयादि-
त्येतदर्थम् । हस्तग्रहणमनित्यं काम्यत्वात् । * *

2 यममात्यमन्तेवासिनम् । शिष्यान्तेवासिनौ । इदं
वेदाध्ययनम् । यो गुरुकुले यसति स शिष्यो योधीत्य वेदं श्रव-
णार्थं सोन्तेवासी । यत्रोभयोर्यहणं तत्रैष भेदः शिष्यान्तेवा-
सिन इत्यादौ । यत्रान्यतरस्य ग्रहणं तत्रोभयोरपि संप्रत्ययः ।
प्रेष्यं दासादिकर्मकरं कामयेत ध्रुवो नित्योनषाय्यनपक्रम-
णीयो मे मम स्यादिति । * * रात्रौ निगयामष्टमे मुहूर्ते
प्रदोषान्ते वा । * * जीवतः पणोः णृद्ध उदकं गृहीत्वा छि-

द्रेण तत्प्रसाध्य तेनोदकेनाथवा जीवशृङ्गे प्रसाध्य मूत्रयि-
त्वाचम्य तेन सूत्रेण परिपिञ्चनपरिक्रामेत् । ३ तत्रास्ति क-
श्चिदनपायी ध्रुवो मरणादीनामस्ति ध्रुवो दीर्घायुस्त्वपायीति
तस्मादिदमुभयमुक्तम् । अथ द्विरावसथग्रहणं किमर्थम् । पूर्वं
वेश्मार्थमुत्तरं शालार्थम् ।

३ परिपिच्य तज्जीवशृङ्गमनिगुप्तेरक्षितेपरिगृहीते देशे
बहिर्वेश्म गोमार्गादौ निदधाति ।

४ यस्मै यदर्धं वर्तमानाय यस्य वा पष्ठचर्चं चतुर्थी । ४
परिक्रीशेत्सर्वत आहूयेत् । ५

५ ॥ आकृष्यन्तेनेनामात्यादय इत्याकर्षो [sic] ज्ञानार्थमा-
कर्षग्रहणम् । केचिदाकृष्यन्तेस्मिञ्छरा इत्याकर्षो न्यूनं फलकं
दध्याः स्थान इत्यर्थे मन्यन्ते । अगारं प्रविश्येति वचनं बहिः-
प्रसक्तमिति ख्यापनार्थम् । तस्माद्यां दिशं ते गता बहिर्या-
मात्स्यत्वा परिक्रीशनं कर्तव्यम् । आपूर्विकीयं दर्विहोमः
समिदाधानलिङ्गात् ।

६ ॥ अतो हेतौ । यस्मादप्रमत्ता रक्षतेत्येवमादिवच-
नादाराः प्रयत्नेन रक्षितव्यास्तस्माद्वारुणप्रिरिदमु [रित्यु] शरं
वक्ष्यत इति (Dh. II, 13, 7, where however the text gives
रक्षय) ।

७. स्थूरा दृढाः । स्थूराः शतपद्यस्ताश्चूर्णानि कारयित्वा ।
यस्य गृहे जाये विद्यते स जारी । स एवं कृत्वा तानि चूर्णा-
नि सुप्तायै सुप्ताया भार्याया योनिमुपवपेद्योन्यां प्रक्षिपेत् ।
॥ देशान्तरजिगमिषुलैतत्कर्तव्यम् । एवं कृत उपगमनासमर्था-
योनिर्भवतीत्युपदिशति । पुनरागत्य वस्तमूत्रेण प्रक्षालये-

दित्यापस्तम्बेनोक्तम् (Ap 23, 4 however वभूमूत्रेण) । कर्म-
सिद्धौ वस्तमूत्रेण प्रक्षालयेदित्यौषधं किलैतस्य ।

8 °° पण्यसिद्धिम् [sic] । महार्घमाशुविक्रयश्च पण्य-
सिद्धिः । °°

Khanda 15

1 पण्यस्य होमार्हस्य सर्वस्यैकदेशमादाय ° एकामा-
हुतिं जुहोत्यौपासने । अयमप्यापूर्विकः । अन्ये त्वाहुः पण्य-
स्यैकदेशं यावद्विक्रेतव्यं तावदपादाय विक्रयार्थं जिगमि-
पुरेतामाहुतिमाज्येन हुत्वा गच्छेदिति । तेषां विशेषलिङ्गा-
भावादाधारादापूर्विकीयं स्यात् ।

4 संवादो द्रव्यविषयो ज्ञानविषयो वा विवादस्तस्या-
भिजयनमभिभूय प्रतिवादिनमात्मनो जयः । °°

5 प्रत्यासत्ते जयपराजयकाले कस्यांचिन्निशाग्रामन्त-
रागार आत्मनो गृहमध्ये °° करवीरबीजमादाय तैः °° दद्यात्
जुहोति । तत्रासावित्यत्र प्रथमया वादिनो नाम गृह्णाति ।
ततो वारुण्यादिपरिषेकान्तं स्यात् ।

6 °° प्रविश्य सभासंनिधौ समीप एनं प्रतिवादिन-
मभिवीक्ष्यमाणो जपति । ° तत्रासाविति संबुद्ध्या तस्य
नामग्रहणम् । यथापरो मत्तद्यस्व देवदत्तेति ।

8 °° परिषदं सभ्याभ्युरूपानभिवीक्ष्यते । एवं कुर्वाणः
प्रतिवादिनमभिजपत्येवेत्यर्थवादः ।

Khanda 16.

1. अथ पुरुषप्रायश्चित्तानि वक्ष्यन्ते तानि सर्वाणि ब्रह्मचारिणोपि स्युः ॥ दर्श इत्यादि । दर्शमावास्यायां समीपे प्रतिपद्यस्मिन्नहनि प्रथमं चन्द्रमसं दृष्ट्वा ॥ अफो हस्ताभ्यां धारयमाणः ॥ उपतिष्ठते । सं त इत्यनया । साहचर्यादेषा यास्या ।

2. जज्ञभ्यमानस्यास्य यज्ञेन विवरणं कृत्वा मयि दक्ष-
क्रतू [इति] जपति । यद्यपीदमिहोक्तं दर्शपूर्णमासप्रकरणे
तत्रैव श्रवणात्पुरुषाणां स्याद्विरोधाभावादित्येके । एष एव
न्याय्यो निर्णयोसर्वार्थ एव तत्रायचनादित्यपरे । तत्रापि
याजमानमा[न आ]पस्तम्ब आह । ऋत्विजामपि भवेदित्येत-
दर्शमिह वचनमित्यन्ये । (Nothing is found in Āp. Śr. S. IV.)

3. सिगसीत्येनं पराञ्छादितेनोत्तरीयेण वाससाधिष्ठिप्र
उपरिष्ठिप्रो जपति । उत्तरीयेण चेत्येक उत्तरसिचेति प्रयोगे
दृष्ट इति । सर्वत्र नानाकर्मार्थत्वादविकाराभावात्पुनः पुनर्ज-
पतीति वचनात् ।

4. ॥ तस्य वाससः । ॥

5. ॥ वयसा पक्षिणा तन्मूत्रेण पुरीषेण वोपरिष्ठिप्रो
जपति ।

6. ॥ पुर ईदृश इत्यविज्ञातः । ॥ अभिञ्छादयेदुपरि क्ष-
रति । ॥

7. यद्येनमविज्ञातमविज्ञातेनागतं फलमुपरि पतेत् । ॥

8. ॥ अष[व]क्रम्य परिक्रम्य ॥

9. . . अवक्रम्य जपति ।

10. नमः सर्पसद इति सर्पसृप्रे देशे जपति । तमवक्रम्येति । सप्रम्या निर्देशोधिष्ठाने लक्ष्मणे च प्रायश्चित्तार्थः समानप्रकारत्वादधिकारानुवृत्तिरवचनानां कर्मत्वेषु ।

11. . . संवर्तवातो मण्डलीभूतो वातः । . .

12. चिचं वायनीमं [वायनीयं] पूजनीयं संनिहित-
देवताकं देशं देवयजनं वा यज्ञभूमिं वनस्पतिं वा पुराणं
वृक्षमभिलक्षितमभिक्रम्य . .

13. . . धर्मेषु (Dh. II, 13, 14) वचनादेव सिद्ध इह व-
चनं विशिष्टविषयत्वरूप्यापनार्थम् । तेन कर्मश्रान्तस्य न
स्यात् । उक्तं बहुचानामभ्यु० (Āśv. III, 7, 2) ।

14. इदं तु धर्मपूक्तेनानशनेन विकल्प्यते । ध्या-
धितस्य चाभ्युदयास्तमयाप्रायश्चित्तं न स्याद्बहुचानामि-
त्युक्तम् (Āśv. III, 7, 1) । प्राणायामश्चोभयत्र धर्मपूक्तो वि-
कल्पेन स्यात् (Dh. II, 12, 15) ।

15. . . दुरिष्टं दुष्कृतं दोषं यज्ञस्य [प्रति]मुञ्चीत प्रा-
भूयात् । . . तत्र दुरिष्टमिति भूतविभक्त्या निर्देशात्समाप्त
एव यागे प्रतिषेधः प्रायश्चित्तं च नासमाप्त इति सिद्धान्तः ।
अनु[नि]वन्ध्याया अक्रियायामवभृथादारभ्यायं प्रतिषेधः ।

16. . . अनभिप्रेतमनिष्टं शकुन्मुपलभ्य तं प्रति तद्दो-
षोपशमनार्थं जपति । साम गायसीति लिङ्गादाकथ्यवण
एवेदं प्रायश्चित्तमित्येके । स्तुत्यर्थं न सर्वधेत्यन्ये ।

17. . . एकसृकं वाश्यमानं प्रति जपति । शृगालो मृ-
गगण्डं कुर्वण एकसृक इत्युच्यते ।

20 अथानन्तरमेकसृकाय । संप्रदानरूपत्वाच्चतुर्थी ता-
दर्थ्या वा । उभयतोऽधस्तादुपरिष्टाच्च ॥

21 अनन्तरमप्युपस्पृशेत्तमेकसृकमुपतिष्ठते विभूषी-
त्येतेनानुवाकेन रौद्रमनीकं सर्वत्रानुपज्य । पूर्वापरसंबन्धार्था-
वधारण्यै । तेनोत्सुकाभावे सर्वं लुप्यते ।

Khanda 17

1 सलावृकी वाश्यमानां प्रति जपति । आरण्यः
श्वा सलावृकस्तस्य स्त्री सलावृकी । जातिमात्रं विवक्षितं
न स्त्रीत्वमित्येके ।

2 ॥ शकुनिर्धातुः । तस्य शकुनिनिमित्त एव शब्दे
जपो न काकशब्दे । अभिप्रेते तु स्वरे भवत्येव जपः । अन-
भिप्रेते पूर्वश्चायं च । (सा) केचित्सर्वेष्वेवानभिप्रेतमित्यनु-
वर्तयन्ति । तेषामभिप्रेते न स्यात् । शकुनौ पूर्वे नैतद्वाच्यते ।

3 ॥ पिङ्गलेन[लं] वाश्यमानं प्रति जपति । उलूकः
पिङ्गलेत्युच्यते ॥

4 ॥ स्वाहाकारवयस्य दर्शनात्तिष्ठ एता आज्याहुतय
इत्येके । मन्त्रचतुष्टयाच्चतस्रो न्याय्याः । बह्वचानां हि पुनर्मा-
मित्येकेषां कल्पज्ञानां पृथङ्मन्त्रो द्वयः (Ab. III, 6, 8) । त-
स्मादस्यान्ते परिभाषायाः स्वाहाकारः कर्तव्यः । यथा या
तिरश्चीत्यत्रायमापूर्विको दर्विहोमः (I, 2, 18) ।

5 ॥ कृत्वा [कुम्भां] परुष(1)ः कपोतो गर्हितः पतंग
आरण्यः पारापतः । उपाविक्षदध्यासितवान् । आगारप्रवे-
गेपलक्षणास्याप्यमि[णार्थमि]दम् । एतद्वा[दु]क्तं बह्वचानां

कपो० (ASV III, 7, 7) । मधुकरीभिः क्रियमाणमध्वागार
उपाविक्षदुपविष्टवान् [sic] । गौर्वत्सादन्यां गामधैषीतिव-
ति । स्यूणा व्यरौक्षीर्जृहोपरि रूढवती [sic] । वल्मीक उदै-
क्षीर्जृह उत्थितः ।

6 * एतेषां सर्वेषामिदं प्रायश्चित्तम् । अथ गवि गवा
धीतायामसिन्कृते देशेपि सर्वमुच्यते ।

Khand 18

2 अपराहे गृहं प्रत्यागच्छन्तीर्गाः प्रतीक्षते ।

3 आगत्य सहस्थिता गाः प्रतीक्षते ।

4 * गोष्ठं गताः प्रतीक्षते । अयन्तामित्येतदन्तो द्वि-
तीयो मन्त्रः । यदे[यद्ये]वमपिहोचोपस्थानेस्यैकमन्त्रत्वाद्दि-
तीयस्यादिग्रहणं चकारेण चानर्थकम् । एवं तर्हि । तच्चा-
पि द्वावेवोचितौ मन्त्रौ गोष्ठोपस्थानाविति ख्यापनार्थम् ।
अथवा सहस्रपोषं वः पुष्पासमिति चेत्येतदन्तं सूत्रमिहैत-
दन्तो मन्त्र इत्येतदर्थं द्वितीयग्रहणम् । तथा सति मयि वो-
रायः अयन्तामित्येतस्य लोपश्चकारकरणं चानर्थकं स्यात् ।

5 * गवां मध्ये गोष्ठे ।

6 * वास्याद्याद्याज्येन स्विष्टकृत् । पयसेत्येके प्रधानजे-
पातस्य क्रियेति मन्यमानाः । न । पाकयज्ञ इत्येतदस्ति जे-
पात्स्विष्टकृतं यजति प्रणीताभिः संयौतीति च । यदि हि
स्यादाज्यहोमेषु स्विष्टकृत् स्यात्प्रणयनं च । दृश्यते चोभय-
मुपनयनादौ । तस्माद्यच्च यचन नास्ति तच्चाज्येनैव स्विष्ट-
कृदिति सिद्धान्तः ।

Khanda 19

१ उपनयनप्रभृति ब्रह्मचार्याचार्याधीनः सन्कृतविद्य
आचार्यकुलात्समावृत्तः स्नातक इत्यर्थः । स मातापितरौ
गुश्रूषयन्यान्वाहरणादिना विभृयात्पोषयेन्मातापित्रधीनः
स्यादित्यर्थः । . . .

२ . . . उपयच्छेत्स्वीकुर्यात् । कीदृशीम् । सजातां स-
वर्णां समानाभिजनां च । नमिकामासन्वार्तवाम् । नमप-
तिरपि परिपठितो ब्रह्मविद्येपणार्थः । ततोर्हं एषुक् [एषुच]
(Pan III, 3, 111) कर्तरि च (Pan II, 2, 16) स्यात्कृतो बहुलं
कृति । तस्माद्ब्रह्मविद्येपणार्हो नमिका मैथुनार्हेत्यर्थः । ब्रह्म-
चारिणीमस्पृष्टमैथुनाम् ।

३ यत्कर्तव्यं कर्म तत्कर्तुं शीलं यस्य स यत्कारी
सर्वाणि तेष्वेव कालेषु करणशील इत्यर्थः । स पुण्याह एव
प्रशस्त एव दिने कुरुते । तच्च प्रागुदयादेका नाडिकोर्ध्वं चै-
का प्रातरित्युच्यते । प्राक् प्रथमाहश्चतुर्थभागान्तादेका ना-
डिकोर्ध्वं चैका संगवः । प्राग्द्वितीयाहस्तृतीयभागान्तादेका
नाडिकोर्ध्वं चैका स मध्यंदिनः । प्राक्तृतीयाहश्चतुर्थभागा-
न्तादेका नाडिकोर्ध्वं चैका सोपराह्नः । प्रागस्तमयादेका
नाडिकोर्ध्वं चैका तत्सायम् । अयं सर्वकर्मणां कालो न वि-
वाहस्यैव यत्कारीति वचनात् ।

४ . . . पतिमित्यपपाठो यत्ययो वा दक्षिणेन पतिमि-
ति वा पठितव्यम् । पतिर्भार्येति भविष्यद्वृत्त्या निर्देशः ।

५ सम्यगन्वारव्यः समन्वारव्यः पतिर्यस्या अस्ति सा

समन्वारब्धा । अकारो मन्वर्णीयो विभक्तियत्तर इति यथा
समन्वारब्धा भवतीत्यर्थः । आचान्ता चासौ समन्वारब्धा चा-
चान्तसमन्वारब्धा । कर्माद्गमिदमाचमनं प्रयताया एव । "

7 अग्निरित्ति यद् प्रधानाहुतीर्जुहोति ।

8 " बधूमग्मानमास्थापयति । आतिष्ठेति यथावर्ण-
मिह मन्त्रः ।

9 " इयोर्देशयोः स्तरणात्तत्तदवयवत्वं तेन यत्रत्ययः ।
तेषु दर्भेषु पूर्वापरौ दम्पती अचतिष्ठेते । एकत्र स्त्रीर्णे जा-
यापरश्च पतिः ।

Khand 20

1 अपरेषु दर्भेष्ववस्थितः प्राङ्मुखः पतिः पूर्वेष्वव-
स्थितायां प्रत्यङ्मुखाया[सु]भार्याया हस्तं गृह्णीयात्प्रत्यङ्मु-
खो वा पूर्वेष्ववस्थितोपरेष्ववस्थितायाः प्राङ्मुखः । "
अभीष्टं लोमान्यपर्याप्ररोमाणमङ्गुष्ठमङ्गुलीभिः सह गृह्णी-
यात् । " यदि कामयेत पुंसो जनयेयमित्येवमादिना सिद्धे
किमर्थं हस्तं गृह्णीयादित्युच्यते । कामाभावेऽपि हस्तग्रह-
णार्थम् । इतरथा हि सत्येव कामेङ्गुष्ठादीनामेव ग्रहणं स्या-
न्नासति कामे । - - -

2 तां भार्यामात्मनोऽप्येव दक्षिणेन संस्थिता प्रत्यङ्मु-
खी च यथा भवति तथाभ्यावृत्याभिमन्त्रयते । " अभ्या-
वृत्येत्यपवादः । प्रत्यङ्मुखः प्राङ्मुखः वेत्यस्मिन्पक्षे इदं
विधानम् । तामात्मनोऽप्येव दक्षिणमंसं प्रत्यङ्मुखीमवस्था-
प्याभिमन्त्रयते । अथवोत्तरेण तां गत्वा प्रसव्यमावृत्य प्राङ्मु-

सो यथात्मनोयेण दक्षिणमंसं संस्थिता भवति तथा स्थित्वा
प्रदक्षिणां तां प्रत्यङ्मुखीमावृत्याभिमन्त्रयते । प्राङ्मुखः
प्रत्यङ्मुख्या इत्येतस्मिन्पक्षे तामीपदक्षिणेन ।

३ * * वर एव कर्तान्यस्याश्रवणात् । अथयहणं परि-
भाषार्थम् । यथाधारवत्यवदानं तथैवं यथावदानं चोद्यते त-
थापि । यथौदुम्बरा दूर्वोपस्तीर्णाभिधारितं द्रव्यमुपस्तीर्य-
तेषामेवादानां समवदायेत्यादौ । अन्य आहुः । परकृत-
स्थापनार्थोपशब्द इति । स चाद्यो भ्राता भ्रातृस्थानीयो
वा । तस्मिञ्छा[ञ्छा]लशब्दः स्यात् । शूर्पाक्षाजानावप-
त्येतेन निमित्तेन प्रवृत्तमिति । शास्त्रान्तरे च तथा दृष्टम्
(Asv I, 7, 8) । पूर्वस्मिन्पक्षे शा[श्या]ल आसन्नः संयोगेनेति
नैदानादित्येतन्निर्वचनं द्रष्टव्यम् । द्विरिति च प्रदर्शनमात्रं
त्रिः पञ्चावज्ञानां स्यादावपनं वैदिके शास्त्रान्तरे च दर्श-
नात् (Asv I, 7, 9) ।

४ अभिघार्यावज्ञानेव लाजान् । अवशिष्टानपीत्येके
शास्त्रान्तरे च दर्शनात् (Asv I, 7, 10) । तस्या अञ्जलिं
पूरयित्वा सुवस्थानीयेन वरो जुहोति । कर्तुरवचनान्न सा
कर्त्तुं वर एव कर्ता । तस्मात्तस्या हस्तावालभ्य स्वयमेव
मन्त्रमुक्त्वा जुहोति ।

५ * * स्वयमेव मन्त्रमुक्त्वा तथा सह तं प्रदक्षिणमेव-
मग्निं परिक्रम्य तथैव लाजानावपति जुहोत्युपविश्योपस्त-
रणादिना धर्मेण ।

७ * * आज्येन सौविष्टकृती द्रव्यान्तरावचनात् । के-
चित्तु लाजाधिकारमनुवर्त्य लाजैरिच्छन्ति लाजैरितरान्वेति

वौधायनीये दर्शनात् । तदन्याय्यं तेषां प्रधानहोमानामाज्य-
द्रव्यकत्वादनामत्वाच्च ।

9 * * क्रामयति । दीर्घोपपाठः । प्राचीमित्येके मुख-
वादं मन्यन्ते । तेषामर्थाद्दिगपि भविष्यति ।

10 * * अथेति परियेकविसर्गादिकर्मपरिस्समाप्रा[प्त्या]-
नन्तर्यार्थम् ।

Khanda 21

1 * वर एव मन्त्राणां वक्तान्वेत्येति लिङ्गात् । परि-
गृह्यैव पादं क्रामयति(हे)त्येति ग्रहणात् । संग्रहसनेन मन्त्रव-
चनेन हेतुत्वात्स्वयमेव क्रामतीत्येके । सा च यथासंप्रियं द-
क्षिणेन प्रक्रम्य सव्येनानुप्रक्रमति न सव्येन दक्षिणमति-
क्रमति ।

2 जपति * * वर एव ।

3 अनन्तरं जपादस्या दक्षिण पादमात्मनो दक्षिणेन
पादेनावक्रम्य । यथा पुरस्तादिति मन्त्रप्राप्तये । यद्येवं
यथा पुरस्तादित्येतेनैव सिद्धत्वाद्दक्षिणेन हस्तेनेत्याद्यनर्थ-
कम् । नानर्थकम् । मन्त्रमात्रस्यातिदेश इत्याशङ्कानिवृत्त्यर्थ-
त्वात् ।

5 * यथागृहीतं प्रतिमन्त्रं प्रोक्षणम् । एकमन्त्रत्वा-
त्कर्मणामेकदृष्टाभावाच्च कर्मबहुत्वम् ।

6 अत्रासिन्काले धौल्यादीनामोषधीनां बीजानि ज्ञा-
तयो वपन्ति जायापत्योः शिरसि क्षिपन्ति । अथेति वच-
नमाचारत एव सिद्धस्य कर्मणः कालविधानार्थम् । तेना-

येषामपि यामकुलजनपदधर्माणां पुरस्तादुपरिष्ठाच्च कर्त-
व्यानां संग्रहः सिद्धो भवति । बहुचानामप्युक्तमथ^० (Āṣṭ I,
7, 4) ।

Khanda 22

1 पितुर्गृहे यत्कर्तव्यं तत्परिसमाप्येदानीं पत्युर्गृहे कर्तव्यं
वक्ष्यते । तां भार्यां ततः पितुर्गृहात्प्रवाहयन्ति शकटेन रथेन
वा नयन्ति ज्ञातयः प्रहारयन्ति वा पुरुषाश्चहस्तिभिर्नयन्ति
वेत्यर्थः ।

2 समीप्य तत एतं विवाहाग्निमुहरन्ति जायापत्योः
पृष्ठतो हरन्तीत्यर्थः ।

3 नित्यो यावज्जीविकः । . .

4 . . विनिवेशविकल्प एषः । यद्यादौ मथितोयं समा-
हितो मथितव्यो यदि लौकिक आदतः श्रोत्रियागारादाहर-
णीयः । एतस्मादेव ज्ञायते । उपनयनादौ लौकिकहरणं श्रो-
त्रियागारादेवेति ।

5 . . अहन्यनुगत आ सायमाहुतेरनश्नमुपवासः । रा-
त्रौ चानुगत आ प्रातराहुतेरिति । आ[अनु]गमन एकरात्रमु-
भयवेत्यपरे ।

6 . . अथशब्दः प्राप्यैव स्वगृहमुत्तरं कर्म कार्यं न स्वगृह
एव सर्वं विवाहकार्यमित्येतदर्थम् । . . यथासंप्रियं सा दक्षिणं
पादमये विदित्यानुहत्य पूर्वं देहलिमनधिष्ठाय प्रविशत्यये ।
देहलिमिति च्छान्दसं ह्रस्वत्वम् ।

7 . . कृत्वा देशसंस्कारं न्युप्य विवाहाग्निमुपसमादधाति ।

8 अपरेण तमग्निम् . . आस्तृणाति वरः ।

9 ॥ मन्त्र उभयोः । अपरस्यां तु दिशि पत्युर्भार्योप-
विशति यद्युदङ्मुखौ स्याताम् । प्राङ्मुखत्वे दक्षिणतः । एवं
पुनरुपविशतिग्रहणमनन्तरेण पक्षेण संबन्धार्थम् ।

10 ॥ उदितेषु नक्षत्रेष्विति सिद्ध आ नक्षत्राणामुद-
यादिति वचनमहन्त्येव प्रवेशनमुपवेशनं च भवेतामित्येत-
दर्थम् ।

11 ॥ चध्वा सह निर्गत्यागारात् । उपनिष्क्रम्य यव
नक्षत्रादीनि द्रष्टुं शक्नुते देवीरित्यर्धर्चन सकृदुक्ता दिश उप-
तिष्ठते । उदितेषु नक्षत्रेष्विति वचनं सर्वोपस्थानस्य का-
लार्थम् । तेन पूर्वपक्ष एव विवाहो नापरपक्ष इति चन्द्र-
मसस्तदानुपलम्भात् । केचिदा नक्षत्राणामित्यस्य भर्त्यादाव-
चननिवृत्त्यर्थं मन्यन्ते । तद्वास्थानतः सिध्यति । सर्वान्युप-
स्थानानि पत्या कार्यण्येकवचनोपदेशात् । भार्या च समीपे
तिष्ठतीत्येके । अन्ये पुरुरूपसंस्कारत्वाद्भार्यया कर्तव्यमविवक्षि-
तमेकवचनमिति ।

Khanda 23

1 ॥ उपतिष्ठत इत्यनुवर्तमाने पुनरुपस्थायेति (चो)
[स्थायेत्यु]पतिष्ठत इति वचनं पूर्वोपस्थानैरतुल्यत्वख्याप-
नार्थम् । तेनादर्शनकालेपि तेषामुपस्थानं तस्यां दिशि कर्त-
व्यम् । तत्राप्येकेनोपस्थानवचनेन सिद्धे द्विरुपस्थानवच-
नमुभयस्याप्यतुल्यत्वख्यापनार्थम् । तेनारूढ्यष्टमानां सप्त-
र्षीणामुपस्थानं ध्रुवस्य केवलस्यैव ।

2 अचाम्मिचेयोपस्थानदेशे । मनोज्ञेन मनोहरेण मनमः

वर्तयामोधिकारमिति चेत् । तत्र । उत्तरच प्रयोजनसद्भा-
वात् । उक्तं च बहुचानां पाणि० (Aśv I, 9, 1) । अथवा-
चापि नित्यग्रहणं यावज्जीविकत्वार्थम् । अग्निहोत्रदर्शना-
त्सायंप्रातर्होमस्य जीर्णस्य वा विरमणमित्याशङ्कोत हि तन्मा
भूदिति । एतेन च ज्ञायतेग्निहोत्रस्य कालोऽस्यापि काल
इति । तेन प्रथमास्तमिते नक्षत्रं दृष्ट्वा प्रदोषे वा सायं हो-
तव्यम् । प्रातरुपसि पुरोदयमुदिते यर्हि वाक् प्रवदेत्तर्हि हो-
तव्यम् । सायं चारम्भो न प्रातः । हस्तेनेति दर्शनि-
वृत्त्यर्थम् । एते इति वचनमाहुत्योर्नियमार्थम् । तेन द्रव्यं
नियतमग्निहोत्रद्रव्याणां दशानामेकं स्यात् । तदुक्तं बहुचा-
नाम् (Aśv I, 9, 5, 6) ।

० सौर्यी सूर्यदेवत्याम् । सूर्याय स्वाहेति ...

10 अत ऊर्ध्वमित्यनुवृत्तेरूर्ध्वं गृहप्रवेशनीयादेव चि-
राचं व्रतम् । यद्येवं प्राग्व्रताभावः प्राप्नोति । एवं तर्हि यो-
गविभागं करिष्ये । अष्टारा० वसत इति तेन विवाहादार-
भ्येतद्धृतं ततस्त्रिराचमन्तर्हितमिति । तेन प्राक् चोर्ध्वं च
सिद्धं व्रतम् । पुनरेवमपि त्रिराचमहणमनर्थकं चतुर्थ्यां जेप-
मिति वचनादेव सिद्धत्वात् । नैष दोषो नियमार्थत्वात् ।
बहुचानामप्युक्तं चि० (Aśv I, 8, 10, 11) ।

Khanda 21

1 एतस्यां रणेरारभ्य चतुर्थ्यां रात्र्यां तृतीयस्याहो रा-
त्र्यामित्यर्थः । अमरात्रे चिभागावशेषायां रात्र्याम् । ...
प्रायश्चित्तिपर्यन्तं कृत्वा स त्वं नो अग्र द्रव्येतदन्तं कृत्वा । ...

नव प्रायश्चित्तीः प्रधानाहुतयस्तासामिष्टदेशादुत्कर्षः । तस्मा-
द्वाहतिपर्यन्तं कृत्वा । इमं मे वरुणेति चतस्रो हुवैता जुहो-
ति । हुत्वा हुत्वा तासां संपातं पाचान्तरेवनयति ।

2 * * संस्त्रावं पाचान्तरस्थं निहितं दर्भ्या जुहोति ।
अभेत्यानन्तर्यार्थं कर्मशेषसमापनात्प्रागेव संस्त्रावहोमा भ-
वेयुरिति ।

3 अथ त्वमग्ने अयासीत्येतदादिकर्मशेषं परिसमाप्यैवा-
स्मिन्नेवाग्निसमीपदेश उदपाचं निधाय प्रदक्षिणमग्निं सो-
दपाचं परिक्रम्यापरणाग्निं परिधित्य पर्यङ्के स्वास्तरणे प्राक्-
गिरसमुदक्गिरसं वा बधूं संवेश्य शाययित्वानन्तरमस्या
योनिमभिमृशति दक्षिणेन हस्तेन । * *

4 * * उपयच्छतेवकिरते मिथुनीभवति * *

6 ईप्सत आप्नुमिच्छति पोषयतीत्यर्थः । * * अथगच्छः
कर्मान्तरप्रतिषेधार्थः । द्यौतयोनिर्हृत्यन्तस्वीकृता भवत्यद्या-
तयोन्त्याः पत्युर्मरणोत्तरकालं पुनः संस्कृत्य परिणेतव्येति
स्मरणात् ।

7 सर्वा स्त्री मलयद्वासा रजस्वली [sic] । तिस्रा राक्षीस्त-
स्मान्मलयद्वाससा न सवदेतेति प्रकृते यानि ब्राह्मणोक्तानि
प्रतानि तानि चरति (T b 2, 5, 1, 5—7) ।

Khanda 25

1 * * अलंकृतां माल्यानुलेपनभूषणैर्ब्राह्मणसभाया वि-
शिष्टेन ब्राह्मणेन प्रथम सभापणं कृतवती भर्ता प्रयतोपि * *
मैथुनार्थमुपहृत्यते । समीपमाहृत्यते ।

२ भूः प्रजापतिना । इत्येतैस्त्रिरूपगच्छेदेतोवस्कन्दयेत् ।
वीरं ह्येवंविधमीरयितारं क्षिप्रं प्रारममिवाणामभिमुख्येन
वामिवाणां हन्तारं विक्रान्तं वा पुत्रं जनयति । . . .
प्रतिमन्त्रं स्कन्दयितव्यम् । अत्रासाविति भार्यायाः संवुद्ध्या
नामग्रहणम् । . . . अत्र स्त्रीरित्यङ्गुलीरिति (I, 20, 1) वृच-
नात्स्त्रीजननार्थमुपगमने लिङ्गवाक्यशेषविरोधान्मन्त्राभाव
इत्येके । तच्च । जातिनिर्देशाल्लिङ्गस्याविवक्षितत्वाद्बहिर्द्विपु-
चाद्यं [र्थं] पुंजननस्य विद्यमानत्वाद्वा । . . . अत्र निवीतं
मनुष्याणामित्यनुवाददर्शनाच्छास्त्रान्तरदर्शनाच्च निवीतिना
भवितव्यम् ।

। वादरायणः पुनराचार्यो यच्चादौ चतुर्थ्यामुपगमनं
यच्चतौ चतुर्थ्यादिषु रात्रिपूषगमनं तदेव मन्त्रवदिति म-
न्यते । . .

Khanda 26

एतस्य खण्डस्य नोक्ता व्याख्या ।

Khanda 27

१ . . . त्रिषु फल्गुन्यपादाप्रोष्ठपदेषु नद्यचेषु । . . .
परिलिखितमित्यनेन परिलिख्य प्रत्यवटं सकृन्मन्त्रमुक्त्वा
त्रिः प्रदक्षिणं यावद्विरवटैः प्रयोजनं तावत्तः स्वात्मा । याव-
त्प्रमाणैर्वा रात्रैः प्रयोजनं तावत्प्रमाणं वा स्वात्मा । अभ्य-
न्तरं पांसून्करोति । यथा स्वात्मानां पांसवः शलायामभ्यन्तरे
भवन्ति तेभ्यन्तरं पांसवः । अभ्यन्तराः पांसवोभ्यन्तरपांसव
इति समानाधिकरणसमासं मन्यन्ते । गर्तानामवटानां

पांसवः [sic] शालायामभ्यन्तरे प्रकीर्णं [sic] करोतीत्यर्थः ।
मन्त्रवतीनामेव स्थूणानां मन्त्रवन्तोवटाः । सर्वासामपी-
त्येके । उच्छ्रयणक्रमोवटानां क्रमः ।

2 ° ° उच्छ्रयति । उच्छ्रित्यावटे स्थापयतीत्यर्थः ।

4 ° ° संमितौ [B समितौ] सम्यगितौ समयत्यौ [?] वा । प्रत्येकं मन्त्रमुक्त्वा द्वारस्थूणावभिमृशति । स्थूणाशब्दः पुंसिद्भोष्यस्ति । ऋतेन स्थूणाविति दर्शनादिति संमिता-
वित्याह (BII 7) ।

5 एवमेव दक्षिणीत्तरौ स्थूणाराजौ दीर्घस्थूणावुच्छ्र-
यति स्वेन स्वेन मन्त्रेण ।

6 ° ° आ तेत्यनेन ।

7. ° ° पृष्ठवंशं मध्यमं वंशम् ° °

8 ततः शालायामुपरि सर्वतश्छन्नां शालाम् ° ° अभि-
मृशति । ° ° ° °

9 ° ° अनूराधैरनूराधामु नक्षत्रेष्वप्यधिकरण एषा तृ-
तीया । वास्तुगमनं गृहशान्तिकर्म कर्तव्यम् ।

Khanda 29

1. ° ° सकुटुम्बो गृहानभ्येति गृहसीमं गच्छतीत्यर्थः ।

2 ° ° अत्र न तदहरागतः कलहं करोतीति । प्रविष्ट-
दिवसे कलहं न कुर्यादित्यर्थः । अथवैतद्वचनं यामान्तरादा-
गतस्यानाहिताघोरपेतप्रवेशनविधानमिति स्थापनार्थम् ।
तस्मान्नवगृहप्रवेशने यामान्तरादागमने चेदं विधानं
स्यात् । केचिन्नवगृहप्रवेशन एवेच्छन्ति । तन्न । गृहानीक्षे-

ताप्यनाहिताग्निरिति बहुचानामनाहिताग्नेरपि यामान्त-
रादागतस्यैव प्रवेशनदर्शनात् (Asi Sm S 2,5,17) । अपरे या-
मान्तरादागमन एवेच्छन्ति । तदपि न । इहापि बहुचाना-
मप्युक्तं गृहप्रवेशपदमित्युक्तत्वात् [?] । तस्मात्सूक्तमु[च उ]क्तो-
भयार्थेतेति । . .

Prasna II, Khanda 1

1 . . अतः शब्दो हेतौ यतोनेन कर्मणा संस्कृतायामु-
त्पन्ना प्रजा ब्राह्मण्यं लभते न जातिमात्रेण । तत इदमधि-
क्रियत इति । . .

2 . . प्रथमगर्भे इति वाच्ये प्रथमगर्भाया इति
वचन स्त्रीप्राधान्यव्यापनार्थम् । . . अथ किमर्थं क्रमवि-
पर्यासेन प्राक् पुंसवनात्सीमन्तोन्नयनमुच्यते । तच्चैक आहुः ।
सकृत्कृतस्य सीमन्तोन्नयनस्य विवाहादर्वाक् पुंसवनादीना
प्रतिगर्भमावृत्तावतुल्यत्वादिति । अपरे प्रथमगर्भ[र्भे] पुंसव-
नस्य भावार्थमिति । तथा केचिच्छब्दोगा गृह्येषु व्याचक्षते ।
अन्येषु [न्ये तु] पुंसवनस्य कालानित्यत्वरव्यापनार्थम् । तथा
स्योकेषां व्यक्ते गर्भे इति वचनम् (Ap 14 9) । अपरेषां किल
पष्ठ इति ।

3 . . चेष्टया चिःश्वेतया शलत्या श्वाचित्कट[ण्ट]-
केन सह शलालुपसमुदुधरफलस्तवकमुपसंगृह्य । न्ययोध-
फलस्तवकमित्येके । तस्य च युग्मफलत्वं बहुचानामुक्तम्

(Asv 1, 14, 4) । ०० सकृदेव तस्याः सीमन्तं शलालुपस-
या[?]शलल्या च प्रत्यगपवर्गमुन्नीय विभज्य केशान् ००

Khanda 2

2 ०००० परिमण्डलशाला मण्डलागारम् । ००

3 आशडौ स्थ इत्यनेन सकृदुक्तेन यवमभितो दक्षिण-
तश्चोत्तरतश्च सर्पयौ द्वौ धान्यमाषौ वादधाति । धान्यग्रहणं
परिमाणमाषनिवृत्त्यर्थम् ।

4 ०० गावं दधिद्रुप्तमादधाति । तत्समुदितमेनां प्रा-
णयति तूष्णीम् ।

5 ०० अभिमृशति ०० उभाभ्यां हस्ताभ्यां मन्त्रलिङ्गात् ।
प्राशनानन्तरं मा भूदित्याचान्ताया इति वचनम् ।

6 न्ययोधशृङ्गं न्ययोधशाखायं तद्वा पिष्ट्वा प्रपीड्य च
रसं गृहीत्वा घृतेन मिश्रयित्वा । कोशकारी कौशेयार्घस्य
कोशस्य कर्ता कुमिस्तं वा पिष्ट्वा । प्रियद्रवेण प्रियङ्गुवि-
कारेण संयावेनौदनादिनावसावितेन द्रव्येण मिश्रयित्वा ।
यूपशकलं चोत्तरपूर्वस्याभिष्टेयमे गृहीतं चूर्णीकृतम् । वच-
नात्संस्पर्शः प्राग्वा समाप्तेर्यहणम् । अग्निं निमन्थ्य मपितं
निर्वाप्य तूष्णीं कृतमग्निमेव वा यथा न दहेत्तथा । ०० उदु-
श्चरमूरुमूलमित्यर्थः । तदुपधानं यस्याः शिरसः सोदुश्चरोप-
धाना । तस्या दक्षिणे नासिकाछिद्रे प्रणयेत्प्रवेशयेत्तूष्णीम् ।

7 यदि गर्भो गर्भिण्याः सवेत् ० स्वेन पाणिना ००
सकृन्मन्त्रमुक्त्वा चिरुन्मार्ष्टि । ऊर्ध्वापवर्गं संस्पृशते । ००

Khanda 3

1 ... तूर्यन्तीमवकाम् । केचित्ताविमि।मामौषधवि-
शेषमाहुः । तां निधायानन्तरमस्या उदरमभिमृशति । क-
थम् । यथैवेत्यनेनावाङ्धोपवर्गमवमार्ष्टि सुतरामा योनिं
निमार्ष्टि । यद्येवमस्या उदरं यथैवेत्यवाङ्धवमार्ष्टीयेतावता
सिध्यति । एवं तर्हि । अथास्या उदरमभिमृशति यथैवेत्य-
नेन ततस्तूष्णीमवाङ्धवमार्ष्टीति । अथवा तूष्णीमभिमृशति
मन्त्रेणावाङ्धवमार्ष्टीति । एवमवसर्पत्विति लिङ्गोपपत्तिः ।
अत्राप्यशब्दो नित्यत्वख्यापनार्थः । तेन कास्यमिदं न पुंसव-
नवन्नित्यम् । अत्रमनुभाषुभयोरपेक्षया कार्यमिति । नित्यत्व-
ख्यापनार्थमित्यपरे ।

2 जाते कुमारे । तेपूजराधरेषु । उत्तरमधरं येषामिति
बहुव्रीहिः । यथावस्थितं विपर्यस्य यथाधस्ताद्विरण्यमुपरि-
ष्टाच्चाश्मा तथा कृतेषु । उपरिष्टात्तेषां कुमारं हस्ताभ्यां
धारयति ।

3 यद्यपरा जरायुः सूतायां[या] न पतेच्च निर्गच्छति ।
... अस्या मूर्धानमवसिञ्चेत्प्रक्षालयेन्मूर्ध्नि सिञ्चेदित्यर्थः ।

4 उपनिर्हरन्ति समीपादस्य कर्मणो निर्गमयन्त्यौपा-
सनमग्निं तमतिहाये[यै]दं[मं] सूतिकाग्निं हरन्ति । सूतिका-
ग्रेरभिहरणादन्यस्याग्रेरप्रसङ्गः । अथौपासनस्याग्नेर्निर्हरणव-
चनं पूर्ववत् पुंसवनसीमन्तोन्नयनयोरौपासन एव क्रियेति
ज्ञापनार्थम् । ननु तस्मिन्गृहाणि क्रियन्त इति वचनादेव
तत्सिद्धम् (s. Buddh II, 10) । न सिध्यति । जायापती-

कर्माथै [१८] तद्वचनमिति । प्रतसमावर्तनादिष्वेव संस्कारेषु
न प्राप्नोति । हि [तर्हि] तत्रापि प्राप्तिज्ञापनार्थमिदम् ।
उक्तं च वौधायनेन तस्मिन्नजासंस्कार इति (Baudh II, 10) ।
केचिदुपनिर्हरणवचनं सूतिकादिवसेष्वौपासने कर्तव्यानां
पार्वणसायंप्रातर्होमाणां निवृत्त्यर्थं मन्यन्ते । तद्धर्मशास्त्रादेव
सिद्ध्यति मरण इव । उभयत्र दशाहानि कुलस्यायं न भुज्यते
दानं प्रतियहो यज्ञः स्वाध्यायश्च निवर्तत इति । वैतानिक-
निवृत्त्यर्थं नियम इति चेत् । तदपि न । विप्रतिषेधे श्रुति-
लक्षणं बलीय इत्येव सिद्धत्वात् । अपर आहुः प्रयोजने-
ष्वौपासने कर्तव्यानां सूतिकाद्यौ संक्रमणार्थमिति । ततः
पार्वणवैश्वदेवादिष्वतिप्रसङ्ग इति चेत् । नेत्युत्तरत्र वक्ष्यामः ।

३ स एष सूतिकाग्निरुत्तपनीय एव कपालसंतापामि-
रेय स्यात् । अग्नरीपमुत्तपनीयमित्येके । तथा त्वर्थवक्ता श-
ब्दस्य न स्यात् । एवकारकरणं केषांचिन्निर्मन्थस्यौपासनस्य
वा वचनान्वयमार्थम् ।

४ असिन्सूतिकाग्नौ । . . प्रथमार्थं चल् । इतराभ्योपि
दृश्यन्त इति (Pan V, 3, 14) । समित्परिषेकनिवृत्त्यर्थमि-
दम् । परिस्तरणं कुर्वन्ति परिषेकवन्नूष्णीम् । सर्वस्याभावो
न्याय्योन्यत्रोद्गूपादित्यनर्थकम् । विधानसामर्थ्याच्चिवृत्ते ना-
नर्थकम् । रक्षामाचार्योयमग्निरिति कृत्वा लौकिकेणै तस्य
प्रसङ्गात् । ये त्वौपासने कार्याणामिहोपसंक्रमणार्थमुपनिर्ह-
रणवचनं मन्यन्ते त आहुः पार्वणवैश्वदेवसायंप्रातर्होमाणा-
मिहोपसंक्रान्तानां प्रतिषेधवचनमिति । अन्यत्रोद्गूपादि-
ति वचनं तुल्यजातीयस्य(१) पक्षद्रव्यस्य होमस्य स्थानेस्य

प्रवृत्त्यर्थम् । तेनान्वहं सायंप्रातरुद्भूयनं सिद्धं भवति । तत्रापिपरिस्तरणपरिपेकौ मन्त्रवन्तौ च स्याताम् ।

7 अथैनं कुमारम् . . क्रमणार्थं रक्षसामुद्भूययति । . . .
प्रतिमन्त्रमङ्गारेषु तान्सर्पपमिंश्रान्कणानावपति ।
उद्भूयनं पुरुषसंस्कार एव । तेन सायं प्रातरपि क्रियमाणं
रक्षार्थमेव कुमारस्य । अङ्गारेष्विति वचनं ज्वालाकाष्ठव-
त्तानिवृत्त्यर्थम् । आवपतीति वचनं हस्तेन प्रक्षेपार्थमुद्भूय-
नार्थमप्येतत् । स्वाहाकारवस्वाद्योमकर्मैव । तेन परिस्तर-
णपरिपेकभावः सायंप्रातःपक्ष उक्तः । परिस्तरणादिप्रति-
षेधपक्षे सकृदिहैवोद्भूयनम् । आपस्तम्बस्तु प्रत्यहं सकृदाह
(Ap 16, 7) । केचित्परिस्तीर्य तूष्णीं परिषिच्य प्रातः कुर्व-
न्तोपि दृश्यन्ते ।

8 . . तत इति वचनमुद्भूयनेन संबन्धार्थम् । तस्मा-
दन्वहं सायंप्रातः क्रियायामप्येतदन्तं कार्यम् ।

9 स्था[त्त्रा]पनोपस्था(ना)धानकुम्भनिधानेषु चाद्यश-
ष्टः कालनियमार्थः कालान्तरेषु शास्त्रान्तरे दर्शनात् । . .
धार्यमाणं घृतं प्राशयति । धार्यमाणेन घृतं प्राशयति[यति]
. . प्रतिमन्त्रम् ।

Khanda 4

2 . . आघायेति वचनं पुत्रस्यैवाभिमन्त्रणम् । अथा-
स्याः संबोध्यमानायाः स्त्रिया मा भूदिति । अथवाधिका-
त्पुत्रस्यैव मा भूदिति । लिङ्गात्स्त्रिया एवाभिमन्त्रणमित्येत-
दर्थम् । अथवोभयोरपि[भि]मन्त्रणार्थमेतदुभयोरुपधाने सं-
बन्धान्मन्त्रसंकीर्तनोक्तम् ।

3. तूष्णीं प्रक्ष्वात्य .. आधापयति । आदरेण पाययति ।

5 .. उभौ स्तनावावर्त्य मन्त्रेणाभिमृश्य ... । पूर्वः कुम्भः प्रसवादनन्तरमुपनीतः कुम्भान्तरमिदम् । समाप्तं जातकर्म । तत्पुंस एव स्यान्न स्त्रियाः । कुतः । जाते कुमारे-
श्मनीत्येतेषु पुँल्लिङ्गस्य विवक्षितत्वान्मन्त्राणां च पुंस एवा-
भिधानात् ।

6. द्वादश्याम् । द्वादशे दिवसे । माता च पुत्रश्च माता-
पुत्रौ तौ स्नात इत्येके । तत्र । जातिनिर्देशात्पुँल्लिङ्गस्याविव-
क्षितत्वाद्बुहितपुत्रार्थे पुंसवनस्य विद्यमानत्वाद्वा ।

8 .. उत्सृजन्ति सूतिकाग्निं प्रयोजनाभावात्तत्संवन्धा-
नि च पात्राणि । अन्येषां च पात्राणां यथोक्तं शौचं कार्यम् ।
.. अतः प्रभृति नित्यानि कर्माणि प्रवर्तन्ते ।

9 तमौपासनम् । .. धाता दादातु नो रश्मिर्मित्येवमादि
या सुपाणिरित्येवमन्ता द्वादशाधिकाः प्रधानाहुतीर्जुहोति ।
कुहूमित्येतया सह त्रयोदश जुहोतीत्येकेषां मतम् । उपनिर्ह-
रन्ति सूतिकाग्निमग्निमुपसमाधायेत्येव सिद्धेतिहरन्त्यौपास-
नमिति वचनमेवौपासने[न] सूतिकाग्नावेव समारोप्य म-
थिते केषांचिद्धोम इह विहितस्तत्त्वित्यर्थम् । एवमथौ-
पासनमुपसमाधायेत्येव सिद्धेतिहरन्त्यौपासनमिति वचन-
मित ऊर्ध्वं प्रागुपनयनाद्ये प्रजासंस्कारस्तेष्वौपासन एव
भवेयुरित्येतदर्थम् । केषांचित्सूतिकाग्निमेव समारोप्य नि-
धान[ने] मथित्वा । तस्मिन्नक्रिया लुक्ता ।

10 वारुणीहोमादिपरिपेकविसर्गान्ते कृते न होमा-
दिवास्त्यन्तर्पणान्तं कृत्वा । .. नाम संज्ञाभिधानमित्यर्था-

न्तरम् । कीदृशम् । द्वे अक्षरे परिमाणं यस्य तद् द्वाक्षरम् ।
 चत्वार्यक्षराणि परिमाणं यस्य तच्चतुरक्षरम् । अक्षरगण्ठो व
 स्वरेषु वर्तते । यथा चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री । यत्र द्वाक्षरं
 वा चतुरक्षरं वा । घोषवत्सर्ववर्गप्रथमद्वितीयेभ्योन्यद्वयजन-
 मादिर्यस्य तद्घोषवदादि । अन्तर्मध्ये । अन्तस्था यरलवाना-
 मेको यस्य तदन्तरन्तस्थम् । अभिनिष्ठान्तः [?] । अभिनि-
 ष्ठानान्तः [?] प्रमादपाठ इत्येके । विसर्जनीय इत्यर्थः । दीर्घ-
 आभिनिष्ठानश्च दीर्घाभिनिष्ठानौ तावन्ते यस्य तस्य दीर्घा-
 भिनिष्ठानान्तत्वम् । यौगपद्येनाम्नातत्वाद्दीर्घान्तं विसर्जनी-
 यान्तं वेत्यर्थः । कौचद्दीर्घात्परं विसर्जनीयं मन्यन्ते । यस्मि-
 न्स्वित्युपसर्गः स्यात्तद्वा दध्यादनादृत्य घोषवदादिकं लक्ष-
 णम् । कुतः । तद्व्यतिष्ठितं लोक इति । विज्ञायते हि । प्रतिष्ठा
 नासौ नामवतो दीर्घायुष्म । उपसर्गग्रहणं (प्रति) तच्छ-
 ष्ठोपसंग्रहणार्थं सुपुत्राणादिषु मा भूदिति । क्रियायोगस्य
 नास्ति विवक्षा । तत्रोदाहरणानि । धावा । धन्वा । यावा ।
 दाधा [?] । मयो[यः ।] द्रोणः । बलः । देवः । निर्णीः । द्यूः ।
 निलूः । नीवीः । वीर्यदायी । भूरिदामा । मालभारी । बहु-
 दावा । जयसेनः । विश्वामिचः । बलदेवः । देवदत्तः । महा-
 यशः । भूरिदावा । विशालदा[ः] । बहुश्रवाः । सुथीः । सु-
 दाः । सुविगासः । भुवसुथीः [?] । इत्येवमादीनि ।

11 . . अभिप्राहरेयातामुच्चारयेयाताम् । कर्चमिप्राय-
 त्वादात्मनेपदार्थतापि (Pm 1, 3, 72) । पुत्रनामकरणे हि
 जातेष्टिप्रत्ययायेन श्रुतावात्मनेपदवदिति । कुतः । विज्ञा-
 यते हि मम नामेत्येतस्मिन्मन्त्रवर्णे पिता माता च दधतुर्यदय

इति । तस्मादादितस्ताभ्यामुच्चारयितव्यम् । यथा देवदत्तोयं
यज्ञदत्तोयमिति । ततः पुण्याहादिवाचने ब्राह्मणैरभिध्याहा-
रयितव्यम् ।

12. . . विज्ञायते हि । तस्माद् द्विनामौ ब्राह्मणोर्धुक
इति धिप्रत्ययव्याघारणवाक्यशेषेषु । अर्धुको वर्धनशील इ-
त्यर्थः । अस्यानुवादत्वाद्ब्राह्मणग्रहणं त्रैवर्णिकप्रदर्शनार्थम् ।
नामाधिकारे पुनर्नामग्रहणं नामेदमनित्यमुक्तलक्षणमिति ।
तेन (यदक्षरमक्षरत्वयोपवदाद्यनियम)संस्थाद्यनियमेन च
चतुर्णां वर्णानां क्रमेण शर्मवर्मभूतिदासान्ततां [सान्त-
ता] पूर्वपुरुषनामक्रियार्थमूक[यर्पणूकात्वं देवतारूपत्वं]¹⁾
कृदन्ततानियमो वृद्धितद्धितप्रतिषेधः] स्त्रीणामयुगाक्षरत्व-
मिति सिद्धानि भवन्ति । (एवं) कुर्यादिति किमयम् । द-
ध्यादित्यधिकाराद्भवत इति बाध्याहारात्सिद्धेर्नानर्थकम् ।
तस्येदं प्रयोजनम् । द्वयोरेवावांलक्षणयोर्नाम्नोः क्रिया
स्यादिति । यद्येवं पूर्वैव नामनी दध्यादिति वाच्यम् ।
नैवं शक्यम् । एवमुच्यमाने द्वयोर्नाम्नोः पुण्याहादिवा-
चनकाल एव क्रिया वाचनं च प्रसज्येत । इह पुनः क्रिय-
माणेन्यस्मिन्काले गुह्यनाम्नः क्रिया वाचनाभावश्च सिद्धो
भवति ।

13. . . नक्षत्रनाम किम् । तज्जन्मनश्च प्रकृतिकं तच्च-
जाततदितान्तम् । यथा रौहिणः । अविष्टः । आर्द्रकः । श-
तभिषक् । इति . . . तथा कृत्रिमयोर्नाम्नोरन्यतरत्वात् गुह्य-

1) See note to Ap. Gr. vi 15, 9 comm

मन्यैरविदितं स्यात् । मातापितरावेव तज्जानीतः । उपन-
यनात्प्रभृति कुमारोपि जानीतेत्येके ।

14 अन्यतरेण गुह्यादन्येन नाम्नैनं कुमारं लौकिकेषु वै-
दिकेषु च कर्मस्वामन्त्रयीरन् । संवोधनादिना व्यवहरेयुः ।
येन व्यवहरेयुस्तस्य नक्षत्रनाम द्वितीयं स्यात् । अथ तद्वा-
क्यत्रयमेकं वा वाक्यं व्यत्ययेन च संबन्धः । तयोः कर्तृकयोर्ना-
मोऽन्यतरन्नाम गुह्यं स्यादन्यतरेण गुह्यादन्येन नाम्नैनं कुमारं
लौकिकेनैवमामन्त्रयीरन् । तस्य वामन्त्रणीयस्य नक्षत्रनाम
द्वितीयं स्यादिति ।

16 सोमेनेष्टवान्स सोमयाजी स एतयोस्तृतीयं नाम
सोमयाजीत्येतन्कुर्वीतेति विज्ञायते । तृतीयं सोमयाजिन
इत्यत्र केपांचिद्वाख्या । दिनास्त्री[?]कुर्यादित्युक्तम् । तयोः
पुत्रस्य नाम दध्यादित्येकं लक्षणं तदुक्तम् । अथ किं द्वितीयं
नामेति । उच्यते । नक्षत्रनाम द्वितीयं स्यान्नयोश्चान्यतरन्नाम
कृत्रिमं नक्षत्रनाम वा गुह्यं स्यादिति । अन्यतरेण गुह्याद-
न्येनैनं लौकिकेषु व्यवहारेष्वामन्त्रयीरन् । सोमयाजी तृती-
यमिति तुल्यं तेषां कुर्यादित्यनुपपन्नमकृत्रिमत्वात् । नक्षत्र-
नाम्नो गुह्यत्वं च कस्यचिन्न स्यात्प्रयोगकाले व्यक्तभावाद्वि-
रोधश्च शास्तान्तरेणागमेन स्यात् । वेदूचानां च व्यक्तं नाम
चास्मै दध्युर्घोषवदादीत्येवमादिना लक्षणेनैकं नाम विधा-
याभिवादनीयं च समीक्षेत[तेति] द्वितीयं नाम विहितं
(Asv I, 15, 4—8) । तथा कौपीतकानां नामास्य दधातीति
जातकर्मानन्तरमेकस्य क्रियामुक्ता दशम्यां व्यावहारिकमि-
ति द्वितीयस्य क्रियोक्ता (Sankh I, 24, 4, 6) । तस्मात्पूर्वोक्त

एवार्थः । तत्र जातकर्मानन्तरमेव गुह्यं नाम कर्तव्यमिति
 केषांचित्तत्र दर्शनादिहैवार्वाक् पुण्याहादिवाचनादत्र वच-
 नसामर्थ्यात् । तत्र प्रयोगः । अनन्यसकाशे मातापितरौ दे-
 वोयं देवदत्तोयमिति यथानाम गुह्यमभिव्याहृत्य प्राक् स्व-
 स्तिवाचनात्कृत्वा पूर्ववद्वावहारिकं मातापितरौ प्रथममभि-
 व्याहृत्य प्राक्षणेणैरप्यभिव्याहारयतो नक्षत्रनाम्ना सह । कथम् ।
 देवदत्ताय कार्त्तिकाय स्वस्तिं भवन्तो ब्रुवन्तित्वयं ब्रूते ते
 च यथार्थं ब्रूयुः । तच्चर्चिवाचनम् । नक्षत्रनामापि माता-
 पितरौ व्यावहारिकादनन्तरं कार्त्तिको रौहिण इति प्रथमया
 विभक्त्या व्याहारयतः । पुण्याहादिवाचन एव कृचिमेपी-
 त्येके (?) । तदपि न । विरुध्यत एव । स्त्रियाश्चार्थप्राप्तवान्ना-
 मकरणं कर्तव्यम् । तदर्थत्वात्पुण्याहादिवाचनं च नान्यदस्ति ।
 जातकर्मादि प्रागुपनयनात्सर्वं कर्म तूष्णीं कर्तव्यम् । बहु-
 चानामप्युक्तमावृ० (Āsv I 15, 10) । जातकर्मणस्तूष्णीं क्रि-
 यापि नास्तीत्येके । तत्र स्त्रिया एकाक्षरादीन्यासप्राक्षराणि
 नामानि । यथा । श्रीः । सुभद्रा । माधवदत्ता । स्कन्दविशाख-
 दत्ता । इति । नक्षत्रनामान्यपि स्त्रीपुंसयोरुद्ययोर्वोधायानु-
 क्रमिथ्यामः । कार्त्तिकः कार्त्तिकी । रौहिणो रौहिणी । मार्ग-
 शीर्षो मार्गशीर्षी । आर्द्रक आर्द्रिका । पुनर्वसुः पुनर्वसूः ।
 तिष्यस्तिष्या । आश्लेष आश्लेषी । माघो माघी । फाल्गुनः
 फाल्गुनी । हस्तो हस्ता । चैत्रश्चैत्री । स्वातिः स्वाती । वैशा-
 खो वैशाखी । आनूराध आनूराधी । ज्येष्ठो ज्येष्ठा । मूलको
 मूलका । आषाढ आषाढी । आभिजित आभिजिता । आ-
 वणः आवणी । अविष्टः अविष्टी(या) । शतभिषः शतभि-

पका [यो] । शतभिषजः शतभिषजी । प्रौष्ठपदः प्रौष्ठपदा ।
रेवतो रेवती । आश्वयुज आश्वयुजी । अपभरणीपभरणी ।
इति यथार्थविभक्तयः । . .

16 प्रवासात्पुत्रसकाशमागत्य प्रवासादात्मसकाशमा-
गतं च पुत्रम् . . अभिमृशति । वाशब्दः समुच्चये ।

17. . . असाविति संवृद्ध्या नामयहणम् । अभिजिघ्रा-
येति [sic] वाच्ये ऽभिजिघ्रेति वचनम् । प्रमाद-
पादो वा ।

19 आयुषे । आयुर्देति सानुपङ्गं यथा पुरस्ताद्वक्षिणो-
त्तरयोः कर्णयोर्जपति तत्र ब्रह्मचारिणश्चो भाविनि वर्तते ।
उपनयनेपि भूतेन संभवतीति हि । प्रागुपनयनादेतत्कुर्यादि-
त्येके । यावज्जीवमित्यपरे । तूष्णीं स्यादुहितुरपीह केचित् । . .

Khanda 5.

1 यसिन्कर्मण्यन्नं प्राशयति। कुमारस्तदन्न-
प्राशनम् । अथशब्द आनन्तर्ये चतुर्थे मास्युपनिष्क्रमणं
निर्वर्त्य ततोऽनन्तरमिति । प्रागस्मादुपनिष्क्रमणस्य भा-
वार्थम् ।

2 . . . अथेत्यानन्तर्यवचनं पूर्वस्थैतदङ्गत्वायेदं प्रधान-
कमेति । तेनेदमर्थप्राप्तत्वात्स्त्रिया अप्यस्ति न मन्त्रपूर्वम् ।
एनमिति वचनं स्त्रिया मन्त्रनिवृत्त्यर्थम् ।

3. . . अन्नं मांसादि यन्नसहितमोदनम् । . . अचा-
यशब्दस्त्रिवृदन्वप्राशनयोः परस्परसंवन्धार्थः । तेन स्त्रिया अ-
पि त्रिवृत्प्राशनम् । अचाप्येनमिति स्त्रिया मन्त्रनिवृत्त्यर्थम् ।

Khanda 6

2 . . उदगयनमण्यचाचाराद्ग्राह्यम् । . . संस्कार्यस्य कुमारस्य हेतुकर्तृकत्वात्कर्तृत्वं परिवेषणादेरपि कुमारस्येति समानकर्तृत्वेन निर्दिष्टम् । होमकाले प्रवे [ल उपविश्या-
न्वारभ्यासीनः पुण्याहादिवाचनार्थमुत्थितः पुनरुपविशति ।

3 उत्तरतोयेर्माता कुमारस्य ब्रह्मचारी वा कश्चित्तद-
भावे . . धारयन्नु[ति धारयन्नुपविशति । अथवोत्तरेणेति
वक्तव्य उत्तरत इति वचनमपिसंबन्धार्थनिवृत्त्यर्थम् । तेनोत्त-
रतः कुमारस्योपविशति । सौकर्याच्चैवं केशप्रतियहणं स्यात् ।

4 शकृत्पिशडेन . . केशान्वभ्रान्प्रतिगृह्णाति [sic] । उत्त-
रत इत्येतदादि प्रतिगृह्णातीत्येतदन्तं वा सूचं धारयंस्तेनास्य
केशान्प्रति [गृह्णातीति] पठितव्यम् ।

॥ . . अथशब्दो विधेयाधिकारार्थः । इदं प्रवक्ष्यमाणं
प्रधानं कर्म पूर्वं तदङ्गं कुमार्याश्च तूष्णीं कर्तव्यमिति । शी-
तासूणा आनीयेत्येव सिद्ध उष्णशीता आपः संसृजतीति
वचनमन्यचापि वचने शीतोष्णाभिरेवोद्दनमिति । तेन शी-
तोष्णाः समावर्तने दीक्षायां चोद्दनीयाः शीतोष्णा एव स्युः ।

6 . . भूतोपदेशात्पुरुषार्थत्वाच्च समयास्तीक्ष्णिकायां परि-
तपनम् ।

9 . . प्रच्छिन्नान्केशान्मात्रे ब्रह्मचारिणे वा प्रयच्छति ।
प्रज्ञान्गोमये निदधाति ।

10 एचमितरान्यर्यन्तान्यथादारभ्य प्रदक्षिणमुद्दनादि-
ना विधानेन प्रच्छिन्नन्ति । तत्र येनावपत् । येन पूषा । यथा

ज्योगिति क्रमेण देवयूयस्यस्य प्रत्याश्वायः। प्रच्छिद्य प्रच्छिद्य
शकृत्पिण्डे निधानार्थं प्रयच्छति । तच्चासाविति संबुद्ध्या
नामग्रहणम् । पश्चादुत्तरतः पुरस्तादिति वचनादेव प्राद-
क्षिण्ये सिद्धे प्रदक्षिणमिति वचनं वपनमपि दक्षिणादा-
रभ्य प्रादक्षिण्येन वेदितव्यमित्यर्थम् ।

11 उपत्वा वपनादनन्तरं मुण्डयित्वा यथोचितं यथा
कुलस्योचितं यथाकुलधर्ममित्येकां द्वे तिस्रः पञ्च वा शिखा
यथाप्रदेशं कारयन्ति [sic] । यथा । एकार्षेयस्यैका । द्वार्षेयस्य
द्वे । त्र्यार्षेयस्य तिस्रः । पञ्चार्षेयस्य पञ्चेति । तच्चैका चेन्मध्ये ।
द्वे चेन्मध्ये पुरस्ताच्च । तिस्रश्चेत्पश्चान्मध्ये पुरस्ताच्च दक्षिणतो
मध्ये उत्तरतो वा । पञ्च चेन्नतिदिशं मध्ये च । उपत्वेति व-
चनं छेदनमात्रं मा भूदिति । स्वातन्त्र्यविवक्षया कुमारस्य
वपनैककर्तृत्वं शिखाक्रियायां च हेतुत्वं चेति कारयतीत्यु-
च्यते । अथवा कारं करोतीति कारयतीति शुद्धः कर्ता ना-
पित एवोच्यते ।

12 संयम्य गृहीत्वा .. निखनति योस्य कुमारस्य रा-
तिर्भवति सः ।

13 यथाश्रद्धं यथाशक्ति ब्राह्मणाय ब्राह्मणेभ्यः । जाति-
निर्देशो वायम् । ब्राह्मणेभ्यो वा यैः पुण्याहादि वाचितं
तेभ्योविशेषेण वाचकेभ्यश्च दक्षिणां ददाति ।

14 .. समाप्तं चूडाकर्म । अस्यादौ नान्दीमुखं थाङ्-
मप्याचक्षते ।

16 .. मध्यमामपि शिखां नावग्निशीत्यर्थः ।

17 शिखामेकां मध्यमाम् ..

18 अग्निकार्यमेव गोदानकर्म यस्य सोमिगोदान-
कर्मा । अग्निगोदानो वा कुमारे भवति । उपसमाधाना-
दिपुण्याहवाचनान्तमग्निकार्यमिव वा भवतीत्यर्थः ।

19 गुरव आचार्याय गामस्य कर्मणीन्ते ददाति । अ-
ग्निगोदान एवं गोदानमित्येके । तन्न । उभयवैव स्थानेन
हीदं कर्म गोदानमिति समाख्यायते । अस्माकमिदं संस्का-
रकर्म प्रागूर्ध्वं चोपनयनात्पौडशे वर्षे कार्यम् । बहुचानां तु
सांवत्सरिकमिदं व्रतं चैलवदस्मिन्नेव काल उपाकृत्य चरि-
तव्यम् (Aṣṭ I, 18, 9) ।

Khanda 7

1 .. श्वपहोपस्मारः । उन्मत्तः सारमेय इत्येके । ..

2 समुपसृजत [sic] आविष्टे । .. आचान्तः कर्ता । कर्मा-
ङ्गमिदमाचमनं प्रयतस्यापि । यज्ञोपवीतं चाभ्यधिकमजिनं
वासो वा । अनाप्रीतेन नवेन शरावेणोदकमभ्युक्षणार्चना-
द्वय । सभायां कितवसभायाम् । मध्य उपरि । यच्च दीव्यन्ति
सोधिदेवनो देशः । अस्यावृदित्यर्थः [?] । अक्षान्विभीतका-
न्ययार्थान्युष्य । व्यूह्य प्रतिदिशं विभज्य । समूह्य समूहाने-
कधाकृत्य । पुनस्ताव्रथयित्वा यथा तेषु गा[य]यितुं शक्यते
तथा विस्तार्य । सभाया उपरिष्ठादाच्छादनतृणानि तानि
व्यूह्य मार्गे कृत्वा । तेन मार्गेण कुमारं सहगृहीतमवदत्त्य
सभां प्रवेश्य । तेष्वक्षेपूतानं निपात्य शययित्वा । .. कर्ता-
भ्युष्टाति कांस्यं च ताडयति । कुमारस्य दक्षिणतो घ्नन्ति
तस्मिन्काले बहुवचनमनियतकर्तृकार्थम् । कुमारस्याभ्युष्टा

एते मन्त्रा न कांस्यघातार्थाः संस्कारार्थत्वात्कुमारस्य संनि-
पत्योपकारकत्वाच्च । प्रधानमभ्युद्यणम् । तदर्थः कांस्यघातो
गुणभूत आरादुपकारकत्वाद् घातः । प्रधानेन संबन्धो मन्त्रा-
णां न्यायो न गुणेनेति । केचिदानन्तर्यात्कांस्यघातार्थता-
मेपां मन्यन्ते तूष्णीं चाभ्युद्यणम् । ..

३ अथ कर्ता द्रूयाद्धरं वृणीष्वेति । अथेत्यभ्युद्यणेनास्य
संबन्धः । तेनोक्तकर्तेति ।

४ कुमारसंबन्धी पिता भ्रातान्यो वा वदतीति । स
चातो[तः] सर्वचायशब्दात् । केचिज्ज्ञाहुः । एतस्मात्त्रायश्चि-
त्तकरणेन एवाविष्टो यदो व्रवीति वरं वृणीष्वेति । त
प्रतिद्रूयात्कर्ता कुमारमेवाहं वृणु इति । तयोर्यु[तपयो]क्तेन
कृत एवमेवावश्यं भवतीति तेषां दर्शनम् । तदक्षरेण वा-
क्येन विरुध्यते ।

५ एवं समुपमृते च यहे .. कुर्याद्यदद्यायचा[द्यदि च
यावद्या] गतोनिती न स्यातावत्कुर्यात् । अथवा यदभयाद्य-
पि [वा यद्यपि] सकृत्करणेनागदः स्यात्तथाप्येकस्मिन्नहनि
प्रातरादिषु कालेषु कुर्यादेवेति । अस्मिन्प्राख्याने षडुप[य-
दप] चागतः स्यादिति पाठः । अपरे व्याचष्टाते । एवं समु-
पमृतेपि यदपागतो यदा यस्मिन्वापि काले यत् आदिष्टम्
टा च कुर्यात् । एकस्मिन्नेवाहनि प्रत्यहं वा यावद्गृहोपशम-
न्नायदिति । तेषां यदचा[पा]गतः स्यादिति पाठः । अपरे
व्याचष्टाते । तत्र समुपमृत इत्यतिरिक्तमिवोपलक्ष्यते । तत्प-
रितारार्थमन्ये यर्णयन्ति । प्रथमं कृत्स्नस्मिन्वाहनि समुपमृते
च कुर्यात्प्रातरादिषु पिप्परपि । समुपमृतेपि द्वितीयादिप्रातः ..

स्वादिष्टमेव कुर्यान्न प्रातरादिष्वहःसु। अत्र तपोयुक्तः कुर्या-
दित्यापस्तम्बेनोक्तम् (Ap 18, 1)

Khanda 8

1 शूल(गवा) इव गवां भवतीति शूलगवो रुद्रः । स
यस्य देवता तच्छूलगवं कर्म । तस्माच्छूलगवेन शान्तो
रुद्रः पशून् हन्यात् । ०० गवामुपतापे शान्त्यर्थमिदं कर्मो-
त्तरत्र शिवो हैव भवतीति दर्शनात् (II, 9, 7) । ०

2 ०० अथयित्वा । पार्वणवत्स्वयमेवावहत्य ०० द्वे कुटी
कृत्वा दक्षिणोत्तरे प्राग्द्वारे वा कृत्वा दक्षिणस्यां कुट्यां शू-
लगवं देवमावाहयेत् । ०० संपरिस्तीर्येत्येतदर्थमथवा यथा
संगता दर्भा भवेयुस्तथा परिस्तीर्येति । प्रागुदग्यपक्षेणेत्यर्थः ।

3 उत्तरस्यां कुट्यां मीदुपीं तस्य शूलगवस्य पत्नीमा-
वाहयति ।

4 तयोः कुट्योर्मध्येवकाश एव जयन्तं तस्य पुत्रमा-
वाहयति । मीदुपीमावाहयामि । जयन्तमावाहयामि [मी-
ति] । लौकिक्यायां वेद्या वाचोत्तरयोरावाहनमित्येके ।
अन्ये तु । आ त्वा वहन्वित्यनेनैव शर्वेत्येतस्य मीदुपी [पि]
जयन्तेत्येतत्पदद्वयं कृतेति । कंचित्प्रदेशमायतनं कल्पयित्वा
तत्रागमनं संकल्प्य मन्त्र(1)वचनमावाहनम् । प्रतिकृतिम-
प्येके कुर्वन्ति ।

5 यथोक्तमावाहनक्रमेणायतनेषु ताभ्यो देवताभ्य उ-
दकाञ्जलीस्तूष्णीं प्रदाय । उपस्तीर्णाश्चाभिघारितांश्चोप-
स्तीर्णाभिघारितांस्तीनोदनान्स्थालीपाकेन कल्पयित्वा त्रिषु

पाचेपूपस्तीर्य तेषु स्थालीपाकं त्रिधा शुद्ध्याभिघार्येत्यर्थः ।
 .. उपस्पर्शयति । ताभ्यो देवताभ्यस्तीनोदनांस्ताभ्यः संक-
 ल्पायतनेपूपहरति । ..

6 .. कुटिभ्य ओदनादेकैकस्यादृत्य जुहोति । आघार-
 वत्त्वादचास्त्यवदानधर्मः । .. अष्टाहुतीः शूलगवौदनस्य
 जुहोति । उत्तरचेतरयोः । ...

7 अथ पान्योदनस्य मीढुषा ओदनस्यावदाय जुहो-
 ति । .. अथशब्दो व्याहरणस्याप्ययमेव काल इत्येतदर्थः ।
 अन्ये व्याहरणं पूर्ववैव कृतमिति ज्ञापनार्थमिति ।

8 मध्यम ओदनो मध्यमौदनो जयन्तौदन इत्यर्थः ।
 तस्यावदाय जुहोति जयन्ताय स्वाहा । जयन्ताय स्वाहेति ।
 विवर्चनान्नन्त्रस्य पूर्वाभ्यामोदनाभ्यां साहचर्याच्चाष्टावेता
 आहुतीर्जुहोतीत्युपदिशन्ति । द्वे एवेत्येके मन्त्रद्वित्वात्स्कन्द-
 विंशत्यापेक्षत्वाच्च । अथशब्द उक्तप्रयोजनोपवा पूर्वनेह
 चाथशब्दस्त्वयाणामोदनानां तुल्यत्वरथापनार्थम् । तेनेहाथ-
 ष्टावाहुतयः स्युः ।

9 सर्वेभ्यस्ती[स्त्रि]भ्यः । * अत्राथशब्दः प्रधानाहुत्यान-
 न्तर्यार्थः । तेन वारुण्यादीनामभावः । केचित्ता अपीच्छन्ति
 राष्ट्रभृत्यन्ताः प्रागस्याज्येन । तत्प्रतिषेधादथशब्दोन्तर्यकः
 स्यात् ।

10 अभित एतमग्निमस्यापेर्दक्षिणत उत्तरतश्च । सम-
 न्तत इत्येके । अभितः परित इत्युपसंख्यानान्द्वितीया (P. II,
 1, 11 Saddh. k.) .. दूयमानस्य हविषो गन्धमाग्रातुं
 शक्रुमुस्तथासत्रा इध्माधानादारभ्य स्थाप्याः ।

11. स्विष्टकृदन्ते परिपेकविसर्गादि कृत्वा ०० सर्वत इदं
कर्म देवैः सह गवापिकुटिकं प्रदक्षिणं परिक्रम्य नमस्त
इत्येतैरेकादशभिरनुवाकैः शूलगवमुपतिष्ठते । ००

Khanda 9

1. ०० वौढ्यानि पलाशपर्णानि । तेषां विहारो विहरणं
नानादेशेषु स्थापनं वौढ्यविहारः कर्मनाम वा । अथशब्दो-
वधारणायामनन्तरमुपस्थानात् । पर्णपुटार्थत्वाद्देतौ वौढ्य-
विहार एव वक्ष्यते । आनन्तर्यवचनसोदनपिण्डव्यापसावुप-
स्थानवक्षित्यत्वार्थम् । प्रमाणमथेषां कर्म न पिण्डधारणमा-
चमित्यनुवचनम् । पर्णान्तरपुटकारणप्रतिषेधार्थमेवकारकर-
णम् । विहरणमेव देवताभ्यः प्रधानाच्चा[नं ना]यौ होम इत्ये-
तदर्थम् । अन्ये वौढ्यानि विकीर्यन्ते यव स(1) वौढ्यविहार
इति । आसन्नानां कर्म वौढ्यविहारः सोनन्तरमुपस्थाना-
च्चविःशेषप्रतिपादनार्थत्वादुच्यते । स एव नात्र स्वाहाकार-
त्वेपि होम इत्येतदर्थमेवकारकरणम् । आनन्तर्यवचनं पूर्वा-
ङ्गत्वाय । तेनेदं प्रतिपत्तिकर्म न कर्मान्तरं फलहेतुकमित्ये-
तदर्थमिति ।

2. ०० चत्वारि पलाशानि ददाति । देशान्तरे पृथग्बच-
नसामर्थ्याद्द्वैतानि पर्णानि दत्तानि ।

3. ०० ददाति ०० प्रतिपर्णमावृत्य [sic] देशान्तरे ।

4. ०० ददाति ०० आवृत्य मन्त्रं देशान्तरे । ००

5. अथ तैरेव सादितैः पर्णैः कण्टकादिभिः संतृद्य पर्ण-
पुटं कृत्वा तस्मिन्नुपस्थीर्योदनशेषादेकं पिण्डं कृत्वावदाय-

भिर्धार्य तमादाय परंरो गव्यूतोति गोर्ध्यानं रात्रौर्वावा
गोः संचारभूमिं गत्वा कस्मिंश्चिद्दृष्ट्वा आसजति । निपङ्क्ति-
न्नित्येके । अथेति वचनमेतैरेव पुटक्रियार्थम् ।

6 अथैनमासक्तमुपतिष्ठते । ०० अथैके [अत्रैके] यावदु-
क्तेनैतेनोपतिष्ठते[न्ते] । कल्पजं मन्त्रान्तरं मन्यमाना अनु-
वाकशेषेण तृतीयस्य शतरुद्रीयानुवाकस्य तृतीयेन पर्यायेण
सह चतुर्थादेर्नामकारस्य प्रतीकत्वेन ग्रहणं मन्यमानाः । तत्र ।
अन्येनुवाकशेषेणावचनान्मन्त्रान्तरं मन्यमानाः । प्रमाणा-
भावान्मन्त्रैकदेशोपादानस्य न्याय्यत्वाच्चान्यो नमस्कारोसन्नेव
प्रक्षिप्त इति यावदुक्तेनैवैकेन नमस्कारान्तेनोपतिष्ठते[न्ते] ।
अथशब्द आसक्तस्यैवोपस्थानार्थम् ।

7 अथ प्रतिनिवृत्य ततो देशात् । चन्दनस्येदं चान्दन-
मनुलेपनम् । सुरोदकं वर्णमुदकम् । आतपवर्णमित्येके ।
अक्षतानि तरुणुलाः । अखण्डितान्यक्षताक्षतानि । ० उदुम्ब-
रादय एकदेशे समुदायशब्दाः शाखाभिधानाः । पलाशाभि-
धायिन इत्येके । लुवनैः शब्दैरभिधानं मुख्यमेवेति । द्वन्द्वै-
कवज्जावादेकवचनमेव(कारेण च) । गोचालैर्जातिनिर्देशादे-
कवचनम् । पूर्वं मिथीकृत्य गाः प्रोक्षति । ० शिवो भव
शिवो भवेत्येव प्रोक्षणमन्त्रः । प्रतिद्रव्यमावृत्य [etc] वीप्सा-
संभवात् । वृषाणमेवेत्येवकारकरणं पुंवहुत्वे च प्रधानस्यैक-
प्राथम्यार्थम् । सर्वेषामेवेत्येके । शिवो ह्येव सुखहेतुर्गर्गावां
शूलगवो देवोवश्यमेव तस्मिन्कृते भवतीत्यर्थवादः । अनेने-
ति शान्त्यर्थं गवां शूलगवमिति प्रतिपादितं भवति । ००

॥ ०० द्यौचपत्यं द्यौचपतिदेवताकं पयसि स्थालीपाक-

मौपासन एवापूर्विकेन विधानेन श्रपयित्वा -- तमादायो-
पनिष्क्रम्य । गवां मार्गे तासामेव साधारणपथि । अनग्नौ
भूमावेव । ... एनमिति पूर्वापेक्षं पूर्ववदौपासन एवा-
स्यापि श्रपणार्थमनग्नौ यागादन्यथ श्रपणं मा भूदिति ।
अनयाविति वचनं प्राचीनप्रवणदेवयजनचोदनेति कृत्वा
तथौपासनं नीत्वा होमो मा भूदिति । श्वेचस्य पतिमिति
वचनमसमासेन बालुकसमासेन वा देवतेति स्थापनार्थम् ।

9. -- पलाशेष्वपरेण होमदेशं स्थापितेष्वायतनभूतेषु
कुटीस्थानीयेषु वा । तं श्वेचस्य पतिं । तथैवावाहयति यथा
शूलगर्वमा त्वा वहन्वित्यनेन मन्त्रेणेत्यर्थः । उपस्पर्शनोदक-
दानेन वावाहनातिदेशेनैवातिनिर्दिश्यते । दृष्टार्थत्वायावा-
हनस्य चेत्यपरे । केचिच्चतुर्षु सप्तसु वा पलाशेष्विति पूर्वाङ्गं
मन्यन्ते । तेषां पर्येषु होमः । तच्चानयाविति वचनमनर्थकं
स्यात् । तस्मादुत्तराङ्गमेव ।

10. नूर्ते शीघ्रं यजते । कुतः । यतः स देवः पाकः पच-
नशीलस्तीक्ष्णस्तस्मात् । तच्च प्रयोगः । परिस्तीर्य होमदेशं
तमपरेण कुटी कृत्वा तच्च यथोक्तं पलाशानि स्थापयित्वा
तेष्वावाहयत्या त्वेति । श[श]र्वत्येतस्य श्वेचस्य पति इत्यूहः ।
तचोदकं प्रदाय कृत्स्नमेव चरुमुपस्पर्शयत्युपस्पृशतु श्वेचस्य
पतिः श्वेचस्य पतये स्वाहेति । ततोभ्यादृत्य चरुमावाहन-
मात्रमेव वा कृत्वा परिधिच्य होमदेशं दर्व्योपहत्य श्वेचस्य
पतये स्वाहेति हुत्वा पुनरप्ये स्विष्टकृते स्वाहेति सौविष्ट-
कृती जुहोति । ततः परिषेकविसर्गः ।

12. ... सनाभयो ज्ञातयः । ... किमुक्तं भवति । सकु-

त्यानामेव ज्ञातीनां प्राशनं नान्येषाम् । कुलान्तरसंक्रान्तानां
प्रदानां स्त्रीणां नास्तीति । आयाथैवैषां ज्ञातीनामात्मीये
कुले प्राशनधर्मः प्रवर्तते तथा प्राश्नीयुरिति । अथेति वचनं
तदानीमेवाराण्ये प्राशनार्थं च यामं प्रविश्य मा भूदिति ।
एतस्येति याम्यनिर्देशार्थः । सैवपत्यस्येति शूलगवस्याति-
रिक्तस्यापि प्राशननिवृत्त्यर्थम् । पूर्वेषां प्रतिषिद्धं हि ।

Khanda 10

1 मासे भवं आद्यं मासिकम् । ... अत्र कालनियम-
निमित्ता द्रव्यनिमित्ताश्च फलविशेषा देशविधयो धर्मेषूक्ताः
(Dh II, 16, 8, 23 17, 17) ।

2 अथ पितृभ्यो होमभोजनार्थमन्नं संस्कृत्य । दक्षिणा-
यान्दर्भाम्याहणानामासनार्थं कल्पयित्वा । ब्राह्मणाञ्जुची-
नागन्तुकसहजदीपरहितान्नियमवतश्च । मन्त्रवन्तो विद्या-
वन्तः । नियमवन्त इत्येकेषाम् । ... अयुजस्विप्रभृतीनयुक्त-
संख्याकान् । योनिगोचमन्त्रैरात्मनोसंबन्धान् । योनिसंबन्धा
मातुलमातामहप्रभृतयः । गोचसंबन्धाः सगीचाः । मन्त्रसं-
बन्धा ऋत्विक्किश्याचार्याः ।

3 अर्थापेक्षः प्रयोजनापेक्षः प्रयोजनमपेक्षमाणः ।
असिन्भोजने ममेदं कार्यं भविष्यतीति न भोजयेत् ।

4 यज्ञोपवीत्यग्निसौपासनमुपसमाधाय । तं दक्षिणा-
प्राग्यैर्देभैः परिस्तीर्य प्रागुदगत्यपक्षवत्यश्वात्पुरस्ताच्च दक्षि-
णायान्कृत्वा । ... दर्वीमुपस्तरणाभिधारणार्थं सुवं मेष्टार्यं
चाधिकं प्रयुनक्ति । पूर्ववदेव परिधयः । ... एकपवित्रेणार्ज्यं

संस्कृत्येति वाच्ये गुरुनिर्देशः प्रदर्शनार्थः । तेन प्रणीतादि-
पवित्रकार्ये तेनैव स्यात् । ततः प्राचीनावीतिना [sic] वा-
सणान्कृतपादशैचानाचान्तान्दत्तेष्वासनेषूदङ्मुखाग्रागप-
वर्गान्निचे पितामहाय प्रपितामहायेति संकल्प्यैकैकस्य त्री-
स्त्रीग्रागपवर्गमुपवेजयेत् । प्राप्नोतु भगवानिति कर्ता ब्रू-
यात् । प्राप्नवानितीतरे प्रत्याहुः । परिषेककाले देव
सवितरित्यनेन यः परिषेकस्तं प्रसव्यं परिषिच्य । . . औदु-
म्बरा दूर्या जुहोत्याघारादिहोमान् ।

० एतामेव दिशं दक्षिणां प्रत्ययः प्रसिञ्चति । यथा
दूरं गच्छन्ति तथाञ्जलिना सिञ्चति । . . दक्षिणाः पितरो
दक्षिणा वृद्धिः] पितृणामिति दर्शनादेवेति दिशं दक्षिणा-
मिति गम्यते । एवकारकरणमावाहनमपि तामेव दिग्भा-
भिमुख्येन क्रियत इति ज्ञापनार्थम् ।

Khanda 11.

1. . . आज्येनैव जुहोति सोमाय पितृमत इति यथोक्तं
षोडशज्याहुतीः स्वधानमस्कारस्य प्रधानार्थत्वात् । सर्वत्र
तद्वत्सु नास्ति स्वाहाकारः । अत्रापि नामधेयैर्जुहोति । इहा-
यशश्चः पूर्वसंवन्धार्थः । तेन पितृपितामहप्रपितामहनाम-
धेयैश्चतुर्थ्यन्तैर्होतव्यम् । जुहोतिवचनं द्विपितृकस्यापि हो-
माभ्यावृत्तिनिवृत्त्यर्थं न तस्य द्वाभ्यां नामधेयाभ्यां यथाल-
क्षणं समस्तद्विचतुर्थ्यन्ताभ्यां होतव्यम् । यन्मे माता । यन्मे
पितामही । यन्मे प्रपितामहीत्यत्रोहप्रदर्शनार्थत्वात्पितृशब्द-

स्यापि पितामहप्रपितामह इति शब्दाभ्यामूहः [पितामह । प्रपितामह इत्यूहः] कार्यः पितामहो वृद्धास् । प्रपितामहो वृद्धामिति । ब्रह्मज्यमित्यत्रापि पितामहेभ्यो यच्चैतानि-
[तान् । प्रपितामहेभ्यो यच्चैतानि]ति संनामः ।

2 अत्रापि प्रदर्शनार्थत्वादन्नस्य कूल्या इत्यूहः । केचित्तन्न मृष्यन्ति श्राद्धस्योदनस्य कूल्यास्तीति [?] नार्थवा-
दत्वात्तपाया भेदस इति शब्दान्तरदर्शनादुपस्तरणाभिधा-
रणार्थेनाज्येन द्रव्यत्वस्य विद्यमानत्वञ्च । अत्रैके वर्णयन्ति
पूर्वानुक्रान्ताः षोडशाज्याहुतीरन्नस्य जुहोतीति । अपर आ-
नन्तर्यामिब्रह्मज्यमित्येतास्सामेव तिसृणाम् । इत्युदीच्यानामपि
पाठः । एव ते पठन्त्यथाज्यस्य जुहोति ब्रह्मज्यं ज्ञातवेद इति ।
तत्राथशब्द आज्यस्य ग्रहणं च । एवमन्नस्य जुहोतीत्यत्र ता-
सामेव सप्रत्ययार्थम् ।

3 अत्रापि पूर्ववदण्यशब्दो वारुण्यादिनिवृत्त्यर्थः ।
एवमन्नस्येत्यनुवर्तनादन्नेनैव सौविष्टकृतीम् । आज्येनेत्येके ।
ततो यज्ञोपवीती परिपेकादिकर्मशेषं समापयेत् ।

4 अथ प्राचीनावीती ब्राह्मणभोजनार्थमन्नमभिमृण-
ति । यदग्नौ हुतशेषमभिमृणतीति बहुचानां हुतशेषादपि
किञ्चित्प्रश्लिष्यावमृजेत् । अथशब्दो होमार्थादच्चादस्यान्यत्वं
संस्थापनार्थः ।

5 अथ पूर्ववद् ब्राह्मणेभ्यस्तिलोदकं प्रदाय शुद्धोदकं
च ततोन्नं प्रदायाहुष्टेनोपस्पृश्याति प्राणे निविश्येत्यनेन
प्रतिपुरुषमाचर्य मन्त्रम् ।

Khanda 12

1 .. नृभान्ब्राह्मणान्मधु वाता इत्येतं नृचं यज्ञोपवीती
प्राययेदक्षत्रमीमदन्तेत्येतां स्वधामुक्त्वा न्यानि च ब्राह्मणानि
शस्त्रान्तरे दर्शितानि ।

2 भुक्तवत्सु शेषौदनात्किंचित्किंचिदुपादाय निहितशे-
पेण सह पिण्डान्निधाय वागिष्टमाचान्तेष्वाशयेष्वन्नं प्रकीर्य
तेभ्यस्तिलोदकं पूर्ववत्प्रदाय शुद्धोदकं च ततो दद्यात्प्रदाय
यथाशक्ति दक्षिणां दत्त्वा शस्यमस्त्विति वाचयित्वा तिलोद-
कशेषं निनीय स्वधास्त्विति ब्रूयात् । अस्तु स्वधेतीतरे । तत
उत्थाय प्रसाद्योपसंगृह्य तान्भुक्तवती गच्छतो नुप्रव्रज्य शेष-
मनुज्ञाप्यानुगतः प्रदक्षिणीकृत्य प्रत्येत्योदकुम्भं^{१)} गत्वा ता-
न्दर्भादक्षिणपूर्वतो गमिं दक्षिणायान्संस्तीर्य । दक्षिणपूर्वम-
वान्तरदेजं गत्वेत्युदीच्यानां पाठात् । तेषु दर्भेषु । अथार्चीन-
पाणिस्थं आवृत्तपाणिः पित्र्येण तीर्थेन । दक्षिणांस्तीनुद-
काञ्जलींस्त्रिषु देशेषु निनीय मार्जयन्तामित्येतैः । प्रतिमन्त्र-
मसाववने निष्कृष्येत्येतैर्नामग्रहणम् ।

3 तेषु नियतस्थानेषु .. एतत्ते ततासाविति पितुर्नाम
गृहीत्वा पित्रे पिण्डं ददाति । एवम् .. पितामहाय .. प्र-
पितामहाय । सर्वेषु ये च त्वामित्यनुपङ्गः^{२)} । सर्वेषु चेहानु-
क्तान्तानुक्तक्रांस्यमानेषु संबुद्धा नामग्रहणम् । .. स कृता-
कृतो वैकल्पिक इत्यर्थः । तूष्णीयग्रहणं मन्त्रनिवृत्त्यर्थम् ।
अवचनादेव सिद्धिरिति चेत् । तच्च । निनयनादीनामवि-

शेषोपदेशान्मन्त्रप्रसङ्गात्प्रधानस्य तूष्णीवचनात्तद्वशवर्ति-
त्वात्तेषामपि तूष्णीकत्वात् ।

4 * नामधेयानीत्येकशेषनिर्देशः । तेनैकस्य द्वयोस्त्रया-
णां वा नाम्नां विस्मरण एतैरेव दानम् । अथशब्देन च पृ-
थगधिकारः । पूर्वेषां मन्त्राणां व्यतिषज्य क्रिया मा भूदि-
त्येतदर्थम् । कुतः । असिन्पक्षे मार्जयन्तामित्येव निनयन-
मन्त्रा भवेयुरर्थात् ।

5 * अथेति वचनं कालनियमार्थं कालान्तरे पिण्ड-
पितृयज्ञे दर्शनात् । तेन ज्ञायते तथोक्तं पिण्डदानोपायो
द्विपितृकादीनामिहापि भवतीति । आञ्जनाभ्यञ्जनयोरेव
समासवचनं क्रमनियमार्थं तयोः । अनुपिण्डमिति वचना-
च्चतुर्थस्याप्राप्तिराशङ्कोत तन्निवृत्त्यर्थं ददातीत्युच्यते ।

6 अनुपिण्ड ददाति । तूष्णीं चतुर्थम् । चिर्यहणं प्रति-
पिण्डं तृतीयार्थम् ।

7 अनुपिण्डं दद्यात् । तूष्णीं चतुर्थम् । तैलमभ्य-
ञ्जनमस्त्वित्येके । अविदितनामधेयानि लुप्यन्ते तदादिभिर्वा
शब्दैरुपलक्ष्येत् ।

8 * आत्मनो वाससो दशमूर्णस्तु कान्वा कञ्चलस्य
च्छिन्नानुपिण्डं न्यस्यति । पूर्वं आत्मनो वयसि [स्या] पञ्चा
शद्वर्षतायाः । तूष्णीं चतुर्थम् ।

9 उत्तरे वयसि पञ्चाशद्वर्षताया ऊर्ध्वं मन्त्रेणैव
न्यस्यति । अन्यतरवचनादेव सिद्धे पूर्वोत्तरपहणं वय-
स्त्वित्रं केपाचिदिहोक्तं तन्मा भूदिहोत्तर आयुषी[ति] त
योर्द्वित्वविषयत्वादिति ।

10. अथ यत्र पिण्डार्थमोदन उद्धृतस्तत्पात्रं संक्षाल्यो-
दकेन सम्यक् प्रक्षाल्य । पुत्रानित्यनेन तेनोदकेन सर्वान्पि-
ण्डानुपगम्य । प्रसव्यं परिपिच्य । तत्पात्रं न्युञ्जं निवीतं कृ-
त्वा । पाणी च्यत्यस्य पाण्योरङ्गुलीनां व्यतिपङ्गं कृत्वा । . .
वहिर्भूतपृष्ठौ पाणी कृत्वेत्येके । एवंभूतेन नमस्कारेणाञ्जलि-
ना नमो वः पितर इत्येतैर्नमस्कारैः पितृनुपतिष्ठते । पठेते
नमस्काराश्चतुर्थ्यन्ताः । तेषु सर्वेषु पितरो नमो व इत्यादेर-
नुपङ्गः प्राक् प्राजापत्याया इत्येके । यथापाठमेव प्राक् प्रा-
जापत्याया नमस्कारोन्त्य इत्यपरे । अथशब्दः पिण्डाधिकार-
निवृत्त्यर्थः । तेनोक्तं तन्त्रेण सर्वेषां सकृत्परिषेक इति । प्रति-
पिण्डमपि केचिदिच्छन्ति । इह पिण्डपितृयज्ञपटले च
'तुल्ययन्त्रेषु तत्रोक्तं व्याख्यानमिह द्रष्टव्यमिहोक्तं च तत्रापि ।

Khanda 13.

1. . . प्रतिमन्त्रं त्रीनुदकाञ्जलीन्दक्षिणापवर्गोन्निय-
ति पित्रादिभ्यः । तत इति वचनं तूष्णीं चतुर्थमित्याशङ्का-
निवृत्त्यर्थम् ।

2. प्रत्येत्योदकान्तात् । प्रतिष्ठितं स्थालीनिष्कासम् ।
उदपात्रेण सहोदकमासिच्य सकृन्निष्कासः । तस्य सोदकं
पात्रं पूरयित्वा . . उपप्रवर्तयति । पिण्डानां समीपे दक्षि-
णापवर्गे निनयतीत्यर्थः । प्रत्येत्येति वचनमुदकाञ्जलिदेश
एवापां प्रवर्तनं भा भूदिति । एतावत्कृत्वा सर्वेषु दत्तेषु सर्वा-
त्मनः जेषं समवदायाग्नीयादित्येतत्कर्तव्यम् । . .

3. . . माध्यावर्षः प्रौ[षौ]ष्ठपदो मासस्तत्र भवं माध्या-
वर्षम् । अत्रापां प्रसेक उदपात्रोपप्रवर्तनं च न स्तः । . .

Khanda 14

1 अएका नाम नित्यः पितृकार्यसमुदायः । . .

॥ . . . एका प्रधानाएका यथैकपुरुष इति प्रधानपुरुष उच्यते । किमपेक्ष्य प्राधान्यम् । हेमन्तशिगिरयोश्चतुर्णामप-
रपष्टाणां याश्चतस्रोष्टम्यस्ताः सर्वा अएकास्ता अपेक्ष्य ।
किमर्थमेतद्वचनम् । तस्याः] पूर्वद्युत्तरेद्युश्च कर्मविधा-
नार्थम् । यद्येवं तस्य सप्तम्यामनूराधैरित्येव वक्तव्यम् । एवं
तर्हि । कालसंयोगादएकाशब्दः कर्मणीदं चाएकादीनां प्रा-
धान्यमिति ज्ञापनार्थम् । किमेतस्य ज्ञापने प्रयोजनम् । स-
माख्यासामर्थ्यात्सर्वास्त्वष्टकेष्वातः कार्या स्यादस्यास्तु प्रा-
धान्यान्नियतौ । किं चैकाएकायां दीदोरेन् (T S 7, 4, 9, 1)
एकाएकायां क्रयः संपद्यते (T S 7, 4, 8, 2) इत्यचापस्याः
संप्रत्ययः ।

. . . अनूराधेष्विति वचनं माससंदेहनिर्णयार्थं प्रा-
यिकं वां [वा] ततो विशाखायां ज्येष्ठायां सत्यां भवत्येव ।
. . . पाचप्रयोगकाले चत्वारि कपालान्यन्यानि च पुरोडा-
शार्घ्यानि द्रव्याणि पात्राण्यधिकानि प्रयुज्य प्राक् पाचप्रो-
ष्टाणादेकपवि० ० निर्वपति । इममपूपमित्यनेन प्रतिश्रावं
मन्त्रावृत्तिश्चत्वारि श्रावाणीति भेदेन निदर्शनात् । द्रव्यपृ-
थक्त्वादित्येके । तेषां मन्त्रे चतुःश्रावशब्दोपूपापेष्टान्त्र
विरुध्यते । अन्ये चतुःश्रावपरिमाणान्धीहीन्सकृदेव निर्व-
पन्ति भेदलिङ्गविरोधं मन्यमानाः ।

। एतेनैव । . . एवकारकरणं प्रागूर्ध्वं च पवित्रकार्यं

यत्तदनेनैवेत्येतदर्थम् । तान्द्रीहीसूणी विः प्रोक्ष्य पात्रा-
णि चतुः प्रोक्ष्य कृष्णाजिनास्तरणादिना दर्शपौर्णमासिकेन
विधिना तूष्णीं ग्रीहीनवहत्य चिष्फलीकरणान्ते प्रक्षा-
लनं निनीय पेयणादिना यथापुरोडाशमेवं चतुर्षु कपा-
लेषु तूष्णीं श्रपयित्वा सुवं दर्वीं च संमृज्याज्यं संस्कृत्य
पुरोडाशं च तूष्णीमभिघार्योडास्य । . . ततोनुप्रवेणिताश्वे-
ब्राह्मणा इहोपवेशनाद्युद्धरणान्तं कृत्वा परिधाय परिधीन-
सत्यं ० अभ्याधाय । इध्माधानलिङ्गादाधारवत्ता स्यात् । आ-
ज्यभागान्तं कृत्वा मासिकातिदेशपक्षे पितृनावात्त्र निनी-
त्वापः [sic] प्रसिञ्चति मासीमामिति । लिङ्गविरोधादितर-
स्मिन्पक्षे नास्त्यावाहनम् । व्यादतिपर्यन्तं कुर्वौदुस्वर्यां दर्व्या-
मुपस्तीर्य मध्यादारभ्यापूपस्य दक्षिणाप्रागपवर्गाण्यवदा-
नानि यथा भवेयुस्तथा पूर्वण पूर्वणावदानद्वयेन संततम-
विच्छिन्नं परंपरमवदानद्वयमभिघार्य । तथा दर्व्याग्नौ होम-
प्रदेगे प्रत्यगुदगारभ्य । . . पूर्वचापीयमेव दर्वी ।

५ अथान्नं पूर्वमुद्धृत्य तस्यावदाय जुहोतीयमेवेत्येता-
भिः । स्वधानमस्कारेण सर्ववाष्टकायामनादिष्टेषु होमकृत्सु
पठितेषु दर्शनम् । प्रायेण स्वधानमस्कारो हि पितृणामिति
दर्शनात् । पितृभ्यः स्वधाकार ओदपात्रादिति श्रुतेः । स्वो-
हावचनास्वाहाकारेण वेति केचित् । अथशब्दः पूर्वाहुति-
[भि]रासां संबन्धार्थः । तेनावापि दक्षिणाप्राचीत्येवमादि
स्यात्स्वधानमस्कारप्रधानता चास्य प्रयोजनम् ।

६ . . . सर्पिर्मिश्रस्येति वचनमाज्यम[स्या]प्यावेद-
नार्थम् । उपस्तरणाभिघारणार्थत्वमो[त्वा]नर्थक्यान्मन्त्रवचनं

Khandā 1

२ अत्रापि ब्राह्मणनिवेदनादिस्थापनान्तमत्तिसर्जनानं कृत्वापराहेत् । ०० पाचसंसादनकाले चतुरः शूलान्य[न]धिकां स्वधितिं च प्रयुज्य मासिकवदाज्यसंस्कारान्तं कृत्वेमां ० उपाकरोति । ००

३ अथैनामुपाकृतामसंस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षति । ००० एनामिति वचनं कात्कर्येनास्याः प्रोक्षणार्थम् । तेनोपरिष्टादधस्ताच्च प्रोक्षितथम् । ०००

४ तां प्रोक्षितामुत्सुकेन विः पर्यप्ति कृतामपरेण तमपि प्रत्यक्षशस्त्रं दक्षिणपादां निपात्य संज्ञा[ज्ञा]पयन्ति । ००००

० ०० अथयत उपर्याज्यमासिच । ००००००

७ तानि वपादीनि अथयित्वा प्रत्येकमभिघार्योद्वास्य । ततोनुप्रवेगिताश्चेद्वाहणा इहोपवेशनविसर्जनानं कृत्वा परिधाय परिधीमसव्यं ० भ्याधाय पूर्वद्वयं द्वाहतिपर्यन्तं कृत्वौदुम्बर्या ०० ।

८ सर्वहुतां वपां जुहोति जेषं वा तस्यो [स्या उ]त्कृष्यात्येव किञ्चिदवशिष्य [यत्] ब्राह्मणान्नाशयेद्भोजनकाले । उपस्तीर्णाभिधारितां वपामित्येव सर्वहुतत्वे सिद्धे सर्वहुतां वपां जुहोतीति वचनं यथान्यत्र सर्वं हूयते तथैव होमार्थम् । तेन हिरण्यशकलयोरण्वधानमपि स्यात्सर्वोत्तरविधित्वा-र्थम् । एवं पुनर्वचनं हिरण्यशल्कावधानस्य प्रमाणाभावात् । जेषं वा कुर्यादित्येव सिद्धे ब्राह्मणान्नाशयेदिति वचनं तेन होमनिवृत्त्यर्थम् । जेषां च्याकृत्येत्युदीच्यानां पाठः । तेषां

सर्वहुतत्वमेव वपायाः प्रयोजनं च सर्वहुतवचनस्य हिरण्य-
गल्कावधानमेव । अयं च सूचार्थः । शेषं वपाहृदयमतज्ञे-
भ्योवशिष्टं व्याकृत्य विभज्य वाञ्छिद्य द्वयोरेषौ श्रपयित्वा
ब्राह्मणान्भोजयेत् । ब्राह्मणभोजने व्यञ्जनं कुर्यादित्यर्थः ।

१ उपस्थिते ब्राह्मणभोजनार्थेने तस्यौदनस्य मांसस्य
हृदयादीनां समवदाय । उपस्थितवचनात्पृथग्घोमार्थस्य
श्रपणमिह नास्ति । सर्पिर्मिश्रस्येत्यस्यावदानार्थम् । अथ-
वा पात्रान्तर उभयं प्रक्षिप्याज्येन संयुज्य पुनरवदाय जुहुया-
दित्येतदर्थम् ।

10 हुवेति वचनं पूर्वास्तामाहुतीनां तुल्यत्वव्या-
पनार्थं वारुण्यादिनिवृत्त्यर्थम् । तेन संबत्सरस्य प्रतिमा-
मित्येतस्यापि स्वधानमस्कारप्रधानता । औदनस्येति [अब-
स्येति] वचनं सर्वत्र होमेन्यहण औदनस्यैव ग्रहणं व्यञ्ज-
नस्येति स्थापनार्थम् ।

13 शोभूतेन्वष्टका नाम कर्म । संस्कृत्य निवेदनादि
मासिकवद्वाहतिपर्यन्तं कृत्वा प्राचीनावीती त्वमपे अया-
सि । प्रजापत इत्येताभ्यां स्वधानमस्कारप्रधानाभ्याम्
जुहोति । स्विष्टकृदादि मासिकवद्दुदकाञ्जलिदानान्तं कर्त-
व्यम् ।

14 इह सर्वातिदेश एवम् । आवाहनमन्त्रस्य नियतत्वं
नास्ति । अपां प्रसेकं पूर्वयोरेवावाहनतुल्यत्वादेपां कर्म-
णाम् । मन्त्रापि [न्त्रा अपि] यथाकालं मासिकवत्कर्तव्याः
प्रतिपेधाभावात् ।

Khanda 16

२. तच्च या पौर्णमासी श्रवणेन नक्षत्रेण संयुज्यते श्रवणेन योगमर्हतीति श्रावणी पौर्णमासीत्यर्थः । . . अनाहिताग्निरौपासनं श्रावण्यां पौर्णमास्यामिति लघुना सिद्धे तद्या पौर्णमासीत्यादिगुरुनिर्देशस्य [किं] प्रयोजनम् । यथावस्थितायामेव पौर्णमास्यामन्वाहितेऽप्यग्निष्विदं कार्यं न पौर्णमास्या उक्तर्पापकर्षे सामर्थ्यादित्येतदर्थम् । औपासनमनाहिताग्निरिति दक्षिणाग्नौ विधानात् । अन्यथापि विधीयत औपासनस्याशुपरिष्ठात्तायंहोमस्योपसमाधानमग्निहोत्रस्य स्थानीयत्वात् ।

३ . . अक्षता लाजाः । तथा यवानां ता भवेयुग्मौहीणां लाजास्तथान्यत्र दृष्टत्वात् । सक्तवो व्रीहीणां यवानां वा । किंशुकानि पलाशपुष्पाणि । . . आज्यमसंस्कृतमेव । उपकल्पवचनं लौकिकोपादानार्थं [र्य]तामेति । उत्तरत्र प्रयोजनवतो राज्ञनाभ्यञ्जनमोरण्यश्चैव संनिधानार्थम् ।

४ औपासनं परिस्तीर्य । परिस्तीर्यत्वाद(पः)परिस्तीर्य दक्षिणाग्निम् । दवीमाज्यं चोपस्तरणाभिधारणार्थं संस्कृत्यौपासनं परिषिच्य तूष्णीं च दक्षिणाग्निं सर्वतः परिषिच्य । इयामुपस्तीर्य तेषामेव धानादीनां श्रयाणामन्नानां समवशाय सर्षिर्मिथस्य लौकिकेन सर्षिणा मिश्रितस्याभिधारितस्य जुहोति । . . प्रतिमन्त्रं पात्रान्तरे वान्नचयं संप्रक्षिप्य तेनाज्येन मिश्रयित्वा पुनरवदाय जुहोति । अन्नग्रहणं किंशुकाज्जनाभ्यञ्जननिवृत्त्यर्थम् । एवकारकरणं बलिहरणमप्येतरेवात्रैः सर्षिर्मिथस्य स्यादित्येतदर्थम् ।

5 . . आज्येन लौकिकेन . . प्रतिमन्त्रं जुहोति । यत्र चयस्त्रयः पर्याया एकैको मन्त्रः । पूर्वचेह च प्रतिमन्त्रं समिदभ्याधानम् ।

6 पूर्ववत्परिषेकविसर्गे कृत्वोदकुम्भं ०दाय प्राग्वहारादौपासनप्रदेशाद्वोपनिष्क्रम्य गृहेष्वेव प्रागप्यान्दर्भानुपस्तीर्य तेषु तैरेवाचैः चतुरः सर्पेभ्यो बलीन्हरन्ति[ति]ये ० इत्येतैर्वलिहरणधर्मेण । तेषु सर्पास्तेभ्य इमं वलिं हरामीत्यनुपह्नः ।

7. अचैषु बलिषु सकृदाञ्जनाभ्यञ्जने दत्त्वा सर्वा[र्पा]नुपतिष्ठते । . .

8 . . आवसथं स्वगृहम् । . . यावतो[ता] देशेन कामयेत तावता मम समीपे सर्पा नापा[य]क्रामेयुर्न गच्छेयुरिति तावता देशेन सह परिक्रामेदप्येत्येतैर्मन्त्रैः सकृदुक्त्वा ।

9 अथ सर्पानुपतिष्ठते समीचीत्येतैः षड्भिः पर्यायैः प्रतिमन्त्रं प्रतिदिशम् । सर्पबलिस्थानस्य पुरस्तात्स्थित्वा दक्षिणतः पश्चादुत्तरतश्चावस्थाय । अष्टैश्चतुर्भिर्मन्त्रैस्तमेव देशमभिमुख उपस्थाय । प्रतिनिवृत्य पश्चात्प्राङ्मुख उन्नमाभ्यामूर्ध्वाभिमुखोधोमुखश्चोपतिष्ठते । अथशब्दो बलिदेश एवोपस्थानम् ।

10 नित्यं प्रतिदिवसमत ऊर्ध्वमेतेन गम्यते विधिनैतान्सर्पबलीन्हरत्या मार्गशीर्षा[ः] पौर्णमास्याः । मर्यादायामयम् । आपहायणीकर्मण इत्यर्थः ।

11 अस्मिन्नित्येव बलिहरणे किंशुकहोमो न स्यात् । अनेन गम्यते पूर्वहोमाः स्युः ।

12. उदकुम्भेन परिपेकश्चात्र न विद्यते । अथबोभय-
मेकं वाक्यम् । किंशुकहोमोत्र विद्यते परिपेचनं न विद्यते
इति पूर्वत्र क्रियापद[दे] नाध्याहर्तव्यम् । एवं किमर्थम् ।
इयोर्नचो [योरत्र] प्रतिषेधयोरनुत्यत्वख्यापनार्थम् । तेन प्रा-
प्तप्रतिषेधो वा होमप्रतिषेधश्च स्यात् । तेन सर्वेषां होमा-
नामिह प्राप्तिर्वलिहरणमात्रं वा कर्तव्यमिति गम्यते ।
तत्र प्रयोगः । अन्नहोमान्हुत्वा वा बलीन्दस्वाज्ञनाभ्यञ्जने
दत्त्वोपस्थातव्यम् ।

13. मार्गशीर्षीं चतुर्दश्यां रात्रावन्ततो बलिहरणं तेभ्य
इमं बलिं निरवदास्यन्निरवदास्यन्नित्येतेनैवमुदाहरति । के-
चित्तु यावदुक्तेन हरणमिच्छन्ति । ..

Khanda 17.

1. आयहायणी मार्गशीर्षी पौर्णमासी, तस्यां या क्रिया
सापि तद्योगादायहायणीत्युच्यते । प्रत्ययरोहिणीति वास्या
नामधेयम् । ..

2. .. आहर्तव्येन कृत्वा ततः स्थालीपाकस्यावदाय
चतस्र आहुतीर्जुहोति । ..

3. .. अथशब्द आनन्तर्यार्थः पूर्वसंयन्धार्थश्च । आन-
न्तर्यादाख्यादिनिवृत्त्यर्थः संयन्धात्स्थालीपाकादेव स्विष्ट-
कृतम् ।

4. ततः स कृत्वा परिपेकविसर्गादि .. आलभते । ..
तत इति वचनं पूर्वस्य वक्ष्यमाणैश्च संयन्धार्थम् । तेन रा-
त्रावेव होम इति गम्यते । अथवालम्बनस्यैव होमान-

नयैर्यथम् । तेनालम्भनान्तं कृत्वा व्यापारान्तरमप्यवश्यं कार्यं कृतोपवेशनादि कर्तुं लभ्यते । अन्य आहुः । आदावेव होमस्तदनन्तरमेवाल्मो रात्रावुपवेशनादि ततश्च प्राक् सायहोमान[मादन]न्तरं निरवदास्यन्बलिहरणमित्यन्वाहुर्मा[न्वहर्मा]र्गशीर्यामित्यादिविधि च मन्थन्ते । तत्र दिवा होमो विरुध्यतेस्तमिते पायसस्य जुहुयुरिति शास्त्रान्तरे दर्शनात् (AṢṬ II, 3 3) कर्ममध्ये कर्मक्रिया च विरुध्यते सत्या गतौ । तस्मात्त्वानविधिनादिति [न स्यादिति] ।

5 तेषां गृह्याणाममात्यानां यो गृहपतिः स दक्षिणत उपविशति । तेषामपि प्रकृतवाचिना समर्थनात्वा निर्देशात्पूर्वमपि होमकालाद्गृह्या सनिहिता इति गम्यते । शास्त्रान्तरे दृष्टत्वादिव प्रसिद्धत्वादपरेणापिमुपवेशनम् (AṢṬ II, 3, 7) ।

6 ततो गृहपतेरुत्तरत उपविशन्ति ।

7 जननक्रमेणेत्यर्थः । पत्युरुत्तरतो भार्या । ततो वृद्धक्रमेण पुत्रपौत्राः । तत्र यथावृद्धमिति सिद्धे प्रजोत्पत्त्यानुपूर्व्येति वचनं गृह्या सर्वे पुत्रपौत्रादय एवेत्येतदर्थम् ।

8 तेषाममात्यानां ये मन्त्रविद उपनीतास्ते मन्त्रान्वयोनादीन्वक्ष्यमाणा अपन्ति । अनुपनीताः स्त्रियश्च तूष्णीमेव कर्म कुर्वन्ति ।

9 ते सर्वे यथासन दक्षिणै पार्श्वं प्राक्किंरास(I) उदङ्मुखाः सविशन्ति ।

10 ततः शयनात् उत्तिष्ठन्ते ।

11. उत्थायानन्तरमुदस्थामेति जपन्ति । उत्थायेति वचनमुत्थानाद्गत्वाय । तेनोत्तरयोरुत्थानयोर्भवति ।

12 एवमस्यां रात्रौ त्रिः संविशन्ति त्रिःस्वाश्चसंजु-
होति [संजिहते] । उत्तिष्ठन्त्येवं विरित्येव सिद्धे रात्रेरिति
वचनं पूर्वाभ्यां संवेशनोत्थानाभ्यां सहैव चित्तं न तत ऊर्ध्व-
त्वमित्येतदर्थमिदं च प्रयोजनं न धर्ममाचम् [नार्धराचम्] ।
अपयित्वानन्तरमुपतिष्ठन्ति । उत्थाय, जपत्वाचम्य संवि-
शन्ति ।

13 . . स्त्रिय उचिरुत्थायाचम्य परिवेषणाच्चेनान्न
उपस्थितेषिहोमादिपुण्याहादिवाचनान्तं कृत्वा रात्रिं सर्वे
वसन्ति । अथेत्युपरिशय्याप्रतिषेधो नास्तरणप्रतिषेधः । एता-
मिति द्वितीयानिर्देशान्न पूर्वधर्ममाचं [वार्धराचं] स्वपनमिति
गम्यते । समाप्तमायहायणीकर्म समाप्तानि च गृह्यकर्माणि ।

Khanda 18

1. . . अभ्यर्हितत्वादुपाकरणस्य पूर्वनिपातः । किमर्थं
युगपत्प्रतिज्ञानं क्रियते । श्रवणापद्ये तैषीपद्यत्येति पृथ-
ग्वचनादेव सिद्ध उभयोः संयुक्तत्वरूपपनार्थम् । तेनासंभ-
वादकृत उपाकरण उत्सर्गस्याप्यभावः । पारायणे चोत्सर्गस्य
भावादुपाकरणमपि स्यात् । केचिदपूर्वाध्ययनार्थं उपाकर-
णोत्सर्जने मन्यन्ते । तेषां गृहीतस्यापि स्मरणार्थं अभ्यासेन
स्यातामुपाकरणोत्सर्जने । तत्र कारणं प्रथममुपाकृत्याध्यय-
नमुपाकुर्यात् । असमाप्ते कारण उत्सर्गकाल आगत उत्सृ-
ज्याध्यायं विरम्य पुनरुपाकृत्याध्यायं कारणं यथाकालमुपा-

कृत्याधीत्य कारऽ यथाकालमुत्सृज्य विरमितव्यमर्थात् । प्र-
थम उपाकरणेध्यायमुपाकृत्य कारऽमुपाकर्तव्यमर्थात् ।

॥ आवस्याः पौर्णमास्याः पक्षः आवखपूर्वपक्ष इ-
त्यर्थः । तस्मिन्वृष्टे देवे जातास्वोषधीषु हस्तेन पौर्णमास्यां
वा आवस्याम् । यथाध्यायः क्रियत आरभ्यते तदध्या-
योपाकर्म । जातास्वोषधीष्विति सदिग्धे काले लिङ्गेन
निर्णयः । अथवा जातास्वेवोक्तृषाव[प]कृषास्विति प्रो-
[प्रौ]ष्ठपदे वापाढे वा मासि क्रियार्थम् ।

३ शिष्यैरान्वारज्यो व्या० ण्त्वा चतुर' पञ्च वा का-
रुषीं जुहोति । कारऽनामानि चत्वारि पञ्च वा प्राजा-
पत्यं सौम्यमाग्नेयं वैश्वदेवं स्वायंभुवम् । सावित्र्यादिपदैः
सर्वैश्चतुर्थ्यनैर्होमः । सदसस्पतिमिति । इतिकरणान्तत्वात्का-
रुषोपाकरणविसर्गयोश्च दर्शनात्प्रतीकग्रहणं वा स्यात् । सा-
वित्रीमिति चैकामृचं मन्यन्ते । तेषामृग्वेदादिभिरपि सर्वे
वोच्यन्ते । तन्नास्माकम् ।

४ श्रीग्वेदस्यादितीनुवाकानधीयत आचार्यशिष्या
बहुवचनात् । वाचयन्त्यनारथवेदानकृतारम्भांश्च । होमाधि-
कारे पुनर्हुत्वेति वचनमध्येतृणां सर्वेषां होमेऽप्यधिकार इति
ख्यापनार्थम् । तेनोक्तमग्वारम्भणं सर्वेषां शिष्याणाम् ।

५ ' ' अधीयते सर्वांश्चतुरः पञ्च वा ।

६ आदिगन्धः प्रकाश्याची । तेन वास्तुशयदि प्रति-
पद्य प्राक् स्विष्टकृदन्त कृत्वा जयाभ्यातानान्नाष्टभृतो जुहोति ।

७ ' ' दाम्याध्ययनाहिरस्य । यथाध्यायं यथाधीत्याध्या-
मौ प्ययस्थितस्तथा कृतान्तादारभ्याध्ययनमध्येतप्यमिति च-

दत्ताचार्याः । अहानध्यायवचनमेकाहविकल्पनार्थं तस्य धर्मेष्ववचनात् । यथाध्यायमिति वचनमधीया[ता]नां पुनरादित आरम्भनिवृत्त्यर्थम् ।

8 तैषीपक्षस्य तैषमासपूर्वपक्षस्य । . . . माघ्यामपि पौर्णमास्यामेके विदधिरे । तदप्येतेन विकल्प[स्य]ते ।

9 . . सुखा निर्मलाः सुखस्पर्शाः । सुखावगाहाः सुखेनावगाह्या रक्षोयाहरहिताः । दित्सन्त इवेति दातुमिच्छन्त इवान्योन्यं प्रति । अथवादित्सन्त इवेति घाठः । आदित्सन्तो मुणन्त इवान्योन्यम् ।

Khanda 19

1 . . त्रयोविंशत्यासनानि कल्पयन्ति । . ब्रह्मणे कल्पयामि । प्रजापतये कल्पयामीत्येवं सर्वत्र । . . देवगणमहणं दैवेन तीर्थेन तर्पणार्थम् ।

2 . . किमर्थमिदम् । एतेषां वचनमासनकल्पनार्थमासनं कल्पयामीति । यद्येवं नार्थं उत्तरत्रैषां संकीर्तनादेव सिद्धत्वात् । एवं तर्हि । सप्तर्षीनुपस्थायेत्यत्रैतेषां संप्रत्ययार्थं मानयेन तीर्थेन तर्पणार्थं च ।

3 दक्षिणतो देवगणानाम् . . . वसिष्ठान्तराले . . कल्पयन्ति ।

6 ततो गस्त्यासनादारभ्योदगपर्वगं प्रागर्थिर्देविकवेद्यान्तेभ्य आसनानि कल्पयन्ति । के पुनस्ते । कृष्णद्वैपायनादय इतिहासपुराणान्ता एकपञ्चाशत् [?] । तेभ्योपि निवीतिनः कल्पयन्त्यधिकारादथवा पराशरान्तेभ्यो निवीतिव-

ज्ञानिनीय कृष्णद्वैपायनादिभ्यो यज्ञोपवीतिनः कल्पय-
न्ति । देवत्वादेकस्यां च वेद्यां देवगणैस्तेभ्यः कल्पनं । तेनै-
कवेदय एतदन्तत्वादेकवेद्यत्वादिति [?] सर्वत्रान्यत्र । अत्रान्ये
वसिष्ठा देवेनैव ।

Khanda 20

1 दक्षिणत एकवेद्यान्तानाम् । . . . चतुर्दशभ्यः [?] कल्पयन्ति ।

3 . . पित्रादिभ्यः कल्पयित्वा भ्रात्रादिभ्यः . . कल्पयन्ति ।

4 . . कल्पयन्ति । तेष्व्वासनेषूदकमासिञ्चतीत्यर्थः [?] ।
एवमुत्तरषापि ।

5 . . अर्चयन्ति । दूष्यपृषत्केभ्यावृत्तिः ।

6 अर्चयन्ति ।

7 . . तर्पयन्ति ।

■ अपरेण वेदिं तर्पणदेशम् । असिसुषसमाधायेत्यादि
व्याख्यातम् ।

10 . . रोषयन्ति । तेन ख[न]निन स्थापयन्ति । ए-
कवचनादेकैकदूर्वा सर्वेषां मन्त्रेण निर्देशादेव बह्वृची वा
दूर्वाः ।

11 उदधिं जलाग्न्यं विलोडनादूर्मिमन्तं कृत्वा ।
आजिं शीघ्रगमनं धावन्ति ।

12 तत आजिसरणात्प्रत्येत्यान्त्रहोमानुत्वापूपैः . . . । अ-
थवोत्सर्गदेशात्प्रत्येत्य यामं प्रविश्य कृत्वेवान्त्रहोममपूपादि-

भिर्वा०० । अपूपादियहणात्पुण्याहादिवाचनाभावाच्चाना-
भावाच्च नास्त्यन्नहोम इत्येके ।

13 विसर्जनस्य भावादुपाकरणमयादावस्तीत्युक्तम् ।

14 ब्रह्मयज्ञादनन्तरमेतानेव देवानृषीन्पितृश्चोदकेन
तर्पयन्ति । एकवेद्यान्तानामृषित्वाहमपि देवेषु वान्तर्भावा-
दस्त्येव तर्पणम् ॥

INDEX OF WORDS.

अत II, 7, 2 -
 अतधना II, 16, 3
 अतलना II, 16, 3
 अहार I 8, 2.
 अहारानयनाग्नि I, 23, 10
 अक्ष I, 17, 2 — II, 3, 7
 अक्षित I, 13, 4. — II, 11, 4 13 1
 15, 8
 अक्षय I, 16 17.
 अक्षय II, 19, 5
 अक्षर II, 4, 7
 अग्नि I, 1, 10, 11, 14, 15, 16, 21, 23,
 28, 27 2 2, 3, 4, 5, 16, 18 3 5,
 6, 7, 10 4, 9, 11, 5, 1, 9, 10, 11,
 14 6, 2, 3, 9 7, 2, 3, 4, 8, 11,
 18 9, 3, 4, 6, 7, 18 9, 4, 7, 8, 10
 10 6, 6 15, 1, 5, 8 16, 20 17,
 4, 6 18 5, 6 19 4, 7, 8, 9 20,
 2, 3, 4, 5, 9 21, 5 22, 2, 8 23,
 4, 8, 11 24, 1, 3 26, 1, 7, 9, 10,
 11, 12, 14, 20, 22 27, 1, 10 28 1 —
 II, 1, 2, 3 2, 2, 6 3 7, 10
 4, 9, 10, 16, 18 5, 2 6, 2, 10, 12
 8, 2, 9, 10 10, 4, 6 11, 1, 3, 4
 13, 1 14, 3, 4, 6 15, 2, 4, 10, 11
 16, 4 17, 2, 3 18, 3 19, 1 20, 8

अग्निभा I 25, 1
 अग्निगोदान II 6 18
 अग्निहोत्र II, 16, 2
 अक्ष I 3 14 6 11 7, 13 9, 17 12,
 18 20 22 6 27, 8 — II, 4
 11 7 2 9 7
 अक्षतम I 20 1
 अक्ष I, 19, 7 — II, 3, 8
 अक्षमर्षण II, 16 9
 अक्षोर I, 6, 5
 अक्षोरचक्षुस् I, 20, 2
 अक्षु I, 12 2
 अक्ष I, 15 8 — II, 3 2 11, 1 17, 4
 अक्षर I, 1, 27 — II, 3 7
 अक्षिस् I, 22 14 26 11 — II, 19, 1
 अक्षिरस्थान् II, 10 7
 अक्षुनि I 1, 1, 8 20, 1
 अक्षुष्ट I, 13, 8 20 1
 अक्षेष्ट I, 21 1
 अक्षिद्र I, 13 4
 अक्षुत I 16, 3 22 14 23 1
 अक्षर I, 28, 1 — II, 17 3
 अक्षयि I, 20, 1
 अक्षित I, 7, 10
 अक्षिन् I 1 17 4, 6 9 12
 अक्षु I, 2, 11

अञ्जलि I 6 10 10 4 20 3 4 —
II 3 3

अनम I 7 14 8 8 14 6 8 10 ०
4 18 5 23 — II 1 1 2 1
3 6 7 1 8 1 9 1 12 8 16
1 10 18 1

अतिक्रम I, 1 ०2 20 10

अतिगाह I 20 5 29 २ — II 1 3

अतिदृ II 10 9

अतिमन I 14 4

अतिरिच I 3 7 6 16 9 7 17 6
18 8 26 14 2 1 28 1 —
II 1 2 ० 4 10 5 2 6 2

अतिसारिणि II, 4 2

अतिदृ I 22 6 — II 3 4 4 8

अत्यु I 29 1

अत्युषम I 20 ०

अथ I 3 8 ९ 6 5 ० 8 16 9 7
10 8 17 8 18 6 20 8 21 ९
23 2 24 3 25 1 26 14 16
29 2 1 26 1 — II 1 3 2 ०
4 10 ० ० 1 ० 17 12 5 10
1० 11 11

अथ II 1 1 2 3

अथ I 1 2 7 12 4 ० 4
6 8 9 9 11 14 ९ 5 10
11 7 1 5 1 9 5 10 1
10 2 12 8 11 13 ० 5 10
14 1 14 5 6 8 15 4 6
16 ० ० 1 1 4 5 11 4 2 ०
3 10 21 3 22 6 23 24
3 4 5 6 21 9 27 2 1 —
II 1 1 2 1 8 7 7 9 10 11
4 5 19 1 1 ० 3 ९ 5 7 1 3
8 1 7 8 9 1 1 3 4 5 6 7
8 11 1 10 11 3 8 12 4

II 13 ० 14 5 15 ० 16 1 3
9 17 13 18 1 19 ०

अथ I, 19 1

अथ I, 18 3 19 6 20 ०

अथ I, 18 3 ०

(अथ I, 18 3 ०)

अथ I 13 1 1 4 — II 13 ०

अथ I 3 3 ० 6 7 ० 9 14 13
13 20 ० — II 1 ० 10 11
4 12 10 20 3 4 5 6 9

अथ I 2 8 4 6 13 1०

अथ I, 1 2

अथ I ९ 16

अथ I, 1 5

अथ I 9 10

अथ I 1 13 1 3 6 19

अथ I 1 6

अथ I 1 6

अथ I 8 ० 23 10

अथ I 11 11 13 6

अथ I 1 3 5

अथ I 1 ०

अथ I 4 8

अथ I 7 ०

अथ I 4 3

अथ I 3 10 13 3 — II 1 4

अथ I 27 7

अथ I 1 ० 21 ९

अथ I 22 6

अथ I ९ 10 1 1 29 1 — II 1 1
4 7 20 9

अथ I 11 ०

अथ I 1 ०

अथ I 1 ०

अथ I 11 6

अथ I 1 ०

अथ I 2 18

अनुग्रहा II 10 7
 अनुन्ता II 10 7
 अनुन्त I 20 1
 अनुपायिन I 14 2
 अनुभिषेत् I 10 18 17 4
 अनुभिषन्ती I 26 13
 अनुमोदा II, 5 3
 (अनुन्त) I 11 13
 (अनुन्त) I 29 1
 अनुपपत्त II 9 4
 अनुपगत II 3 10
 अनुपा I 13 12
 अनुपदिष्टदयत् I 7 19
 अनुपायीत II 7 2
 अनुपदनस्य I 4 6
 अनुपहितान्ति II 16 0
 अनुपुज I 14 3
 अनुमिषन्त II 3
 अनुपित II 15 10
 अनिराजया I 4 6
 अनुपूत I 11 1
 (अनु) I 14 4
 अनुपम I 22 4 5
 (अनुपम) I 11 0
 अनुपान I 7 17
 अनुका I 15 0 — II 12 0
 अनुट्ट I 3 13 21 14
 अनुपतिषा I 12 1
 अनुपदन्त II 13 1
 अनुपारप्नु I 10 7
 अनुपर I 29 1
 (अनुपारयत्) I 14 4
 अनुपियद्म II 12 5
 अनुपत I 1 7
 अनुपक्रम I 20 10
 अनुपयज II 12 0
 अनुप I 1 10

अनुमति I 2 9
 अनुमन I 2 8 9 7 6 1) 20
 अनुमन्त्रय I 13 4 15 1
 अनुमज्ज I 1 3
 अनुनिष I 10 4
 अनुपछ I 4 6
 अनुप्राज I 10 10 21 21 5 —
 II 8 1 15 4 9 20 0
 अनुपता I 24
 अनुपज्ज I 7 1 1
 अनुमस्य I 1 3 2
 अनुमस्य I 1 11
 अनुमरुज्जि I 12 1
 अनुमरुज्जि I 11 16
 अनुट्ट I 22
 अनुधीन I 12 14
 अनु I 2 1
 अनुराध I 2 9 — II 13 1
 अनुपरा II 1 0
 अनु I 4 2
 अनुत I 4 3
 अनुतम II 10 1
 अनुत I 10 5 17 4 6 2 1 27
 10 — II 10
 अनुतमस्य II 4 10
 अनुतरा II 1 1
 अनुतरान II 13 4
 अनुतरि I 11 3 11 1 1 1
 II 3 10 11 4 11 1
 अनुतरिद I 10 11 — II 12 4
 अनुतरे I 9 10 10 5
 अनुतरा I 2 1
 अनुतर्धा I 1 13 — II 3 1 1 7
 अनुति I 4 13
 अनुतोयामि I 14 4
 अनु I 1 6 7 18 11 0 4 9 8
 13 14 1 11 17 4 6 22 11

2^c 1^a 27 1 28 1 29 1 —
 II 1 3 2 4 10 5 6 3 6
 2 10 2 11 2 4 14 6 9 15
 9 10 13 16 4 17 13 20 6
 અવધનદાન II 1 10
 અવપતિ I 7 18
 અવપ્રાજ્ઞન II 5 1
 અવદન્ત II 14 7
 (અવત) II 10 9
 અજાદ I 7 18 10 1 13 9
 અજાદ્ય I 2 11 7 2 10 1 13 8 22 14
 અજ્ઞ I 1 23 7 14 9 10 13 14
 14 7 16 5 20 22 — II 10 7 12 8
 અજ્ઞાત II 4 13 14
 અજ્ઞાત I 14 7 10 7 — II 3 6
 અજ્ઞાત્ય II 18 9
 અજ્ઞાત I 12 15
 અ-અજ્ઞાત I 5 11 21 3
 અ-અજ્ઞાત I 2 13 14
 અ-અજ્ઞાત I 1 11
 અજ્ઞાત્ય I 2 6 3 8
 અજ્ઞાત્ય I 10 18
 અ-અજ્ઞાત્ય II 10 9
 અજ્ઞાત I 18 1 21 1
 અજ્ઞાત I 3 11
 અજ I 1 2 3 5 7 10 11 3 5 9
 4 10 11 12 10 2 5 12 12 13
 6 9 11 1 5 6 7 10 18 5 21
 5 2^c 1 — II 7 10 4 5 5 3
 6 5 8 12 10 6 7 12 10 15 5
 18 9 20 14
 અજ I 13 13 — II 11 8
 અજાત I 21 1
 અજાતિ I 12 5
 અજાતિ I 20 9
 અજાત II 10 7
 અજાત I 13 8 — II 3 3 9 3 4 10 8

અજાત II 10 1 14 2
 અજાત I 23 11
 અજાત II 17 2
 અજાત I 19 3 — II 10 1 14 3
 અજાત I 1 20 2 2 5 9 6 9 9 10
 10 5 19 9 20 9 21 5 22 8
 24 3 — II 1 3 2 4 1 9
 8 2 15 4 20 9
 અજાતિ I 2^c 7
 અજાતિ I 17 10
 અજાત I 18 6
 અજાત I 14 9
 અજાત I 11 3
 અજાત I 1 12 22 9
 અજાત I 17 4
 અજાત I 1 13 12 14 — II 4 5
 અજાત II 11 4
 અજાતિ I 20 1
 અજાત I 7 18 — II 14 3 4 6 20 10
 અજાત I 28 1 — II 7 7 7 2
 અજાતિ I 1 23 7 1
 અજાત I 10 7
 અજાત I 15 6
 અજાત II 11 4
 અજાત I 8 4 10 4
 અજાત I 16 10
 અજાત I 18 5
 અજાત I 22 14 28 1
 અજાત I 15 8 10 1 24 3 29 1 —
 II, 4 1 10 6 17 3
 અજાત I 10 4
 અજાતિ I 10 4
 અજાત I 20 4 21 4 — II 8 9
 9 8 13 7 17 9
 અજાત II 4 17
 અજાત I 10 6
 અજાત I 1 4

प्रभितम् I, 10, 3
 प्रभितयन्ती II, 12, 10
 प्रभितम् I, 4, 2 12, 2 — II, 2 :
 8, 10.
 प्रभितम् I, 12, 2
 प्रभितम् I, 9, 14 — II, 6, 8
 प्रभितम् I, 16, 6, 7
 प्रभितम् I, 19 7
 प्रभितम् I, 16, 17
 प्रभितम् I, 4 3, 13 5 1, 13 0 11
 15, 3 20, 2 — II, 1 3 4, 2
 प्रभितम् I, 1, 22
 प्रभितम् I, 5 11 9, 11 13 1 21 3
 24, 9, 27, 4, 6, 8 — II, 2, 5
 8 4, 5, 16 11, 4 14 7
 प्रभितम् I, 5, 10 18, 1, 19 7 — II
 17, 2
 प्रभितम् I, 12, 4.
 प्रभितम् I, 15 8
 प्रभितम् I, 5 2 — II, 4, 11
 प्रभितम् I, 4, 2, 3
 प्रभितम् II, 17, 3
 प्रभितम् I, 5 7 11, 1 — II, 2, 6
 प्रभितम् I, 5 7 12, 6
 प्रभितम् I, 10 8
 प्रभितम् I, 12, 6 29, 1
 प्रभितम् II, 12, 7
 प्रभितम् II, 12 7
 प्रभितम् I, 27 1.
 प्रभितम् I, 12 7
 प्रभितम् II, 16, 8
 प्रभितम् I, 3 10 11
 (प्रभितम्) I 5 8
 प्रभितम् I, 2 11 7 1 2, 4 26 7 —
 II 10 4 14, 4 15 7
 प्रभितम् I, 26, 11.
 प्रभितम् I, 20, 2

प्रभितम् II, 7, 2 8, 6
 प्रभितम् I 1 26 10 4 5 — II 7, 2
 प्रभितम् I 12 4
 प्रभितम् I 27 1
 प्रभितम् I 17 2 — II, 4 5
 प्रभितम् I 7 11
 प्रभितम् I 8 2
 प्रभितम् I 3 1
 प्रभितम् I 14 2 4
 प्रभितम् II 10 1
 प्रभितम् II, 10 4
 प्रभितम् I 3 13 12 17 4 28 1 —
 II 11 12 10 17 11
 प्रभितम् II, 3 8 12 1
 प्रभितम् I 13 9
 प्रभितम् I 13 6
 प्रभितम् I 8 2
 प्रभितम् I, 18 2
 प्रभितम् I, 2 11 3, 7, 11 4, 6 5, 6,
 8, 9, 11, 14 6, 11 7, 17 8, 10
 9, 4, 7, 18, 10, 4, 5, 6 11, 11
 12, 1, 2, 5, 7, 8, 10, 19, 19 13
 1, 2, 3, 7, 8, 10, 14, 16, 18 10
 20, 17, 6 18, 6 19 4, 7 20 2,
 3 21, 3 22 14 23, 1 24 1, 2,
 3, 6 26, 14 27, 1 29, 1. — II,
 1, 1 2, 2 5, 5, 8 3, 3, 6, 4
 3, 5, 10, 18 5 8 6, 2, 4, 10,
 12 11 1 13 1 14 4 15 9
 प्रभितम् I 3 6 8 16 9 2, 17 4, 18
 4 19 8 26, 13, 14 27, 1 28
 1 — II, 1, 1 2, 2 4 10 5 2,
 6 2 15 13
 प्रभितम् II, 10 1, 2.
 प्रभितम् I 25 1 26 17, 10
 प्रभितम् I 5 1 12 2 29 1 — II 11, 1.
 प्रभितम् I 27, 2

अष्टाक्षरार्थत् 1 8 14

अम 1 अस्ति 1 2 18 3 6 5 4 10

11 12 19 6 9 7 10 8 11 10

16 9 8 7 10 10 2 5 11 (9) 5

7 9 10 12 2 3 4 7 17 13 1 6

13 14 6 16 3 18 9 17 6

18 3 6 19 3 7 8 20 1 6 4

21 4 5 22 13 24 1 5 26 13

14 27 1 8 28 1 23 1 — 13

1 3 2 6 3 3 2 9 10 3 10

13 5 6 3 6 10 7 6 11

1 4 14 4 10 7 9 10 16 9

17 2 18 8

अमगाचा 1 19 9

अममला 1 3 7

अना 1 4 6 5 8 10 13 6 8

13 17 10 5 20 6 — II 3

1 6 10 12 3 13 1

अन 1 19 4

अनन्त 11 3 6

अनन्त 1 1 10 2 11 3 6 4 4 13

3 7 0 11 8 4 16 9 4 10

11 16 11 1 6 12 6 16 18 19

17 1 3 4 6 18 1 5 6 10 8

20 5 22 14 23 1 25 1 26

13 14 27 1 7 8 28 1 29 1 2 —

II 1 6 3 2 6 3 3 4 5 9

10 5 6 6 8 11 9 11 10

6 13 6 14 4 17 2 3 8

अन्यादानार 1 10 7

आ 1 6 10 7 12 13 15 — II

1 3 7 3

आन 1 1 8 17 4 2 10 5 27 1

आन 1 8 2 10 3 15 3 16 11

19 3 29 6 — II 7 10 1

आनान्त 1 14 3 17 6

अति 11 16 6

अहाराज 11 10 7

अग 1 16 1

अम 1 5 8 11 20 21 3

आ 1 5 1 8 4 13 9 14 5 15 6

16 1 19 7 22 10 23 1 27

4 — II 8 6 14 10 11 31

13 10 1 20 11

आनन्त 1 14 5

आनन्त 1 17 4

आनन्त 1 11

आनन्त 11 1 4

आनन्त 1 1 4

आनन्त 1 16 11 18 3 23 1 25

1 21 2 — II 4 10 7 8

आना 1 4 4 5 16 6 17 4

आना 1 1 17 6 21 6 (23 6)

27 10

आनन्त 1 23 6 26 1

आनन्त 11 17 1

आनन्त 1 2 15

आन 1 2 15

आन 11 8 10

आन 1 3 5 26 1 — II 14 2

आन 1 1 2 6 1 17 13 6 9

16 16 1 24 6 — II 2 5 7 6

आनन्त 1 12 14 13 6

आनन्त 1 19 6

आनन्त 1 5 10 6 10 — II 20 1

आनन्त 1 19 1

आनन्त 1 8 9

आनन्त 1 6 9 12 17

आनन्त 1 16 4

आनन्त 11 20 11

आनन्त 1 1 7 20 1 — II 10 4

11 1 16 3

आनन्त 1 2 1

आञ्जभगान्त II 10 5
 आञ्जमिथ I 15 5 17 4
 आञ्जम्यान्ते I 1 20 27 — II 10 4
 आञ्ज I 11 8 — II 12 8
 आञ्जन I 11 5 — II 12 8
 आञ्जनाभ्यञ्जन II 12 5 16 3, 7
 आञ्ज II 2 3
 आत्मन I 1 15 2 11 13 1 17 4
 26 9 17 — II 3 2 12 1
 17 4
 आत्मे I 20 3 — II 20 1
 आत्म I 11 6
 आत्मा I 7 17 11 11 12 14 15 6
 27 1 — II 3 2 12 1 16 6 8
 आदि I 25 4
 आदितस II 18 4
 आदित्य I 6 7 10 7 8 10 11 11
 9 10 10 3 13 12 16 1 24
 1 — II 11 4 13 1 10 1
 आदिष्टदेवत I 7 20
 आदोप I 16 20
 आधा I 1 10 17 5 10 6 4 7 11
 8 4 9 4 14 8 15 1 20 1
 20 1 26 4 10 2 — II 2
 3 11 4 1 1
 आधे II 4 3
 आनहुत I 9 18 22 11 — II 11 7
 आनष्ट I 19
 आनी I 1 13 12 1 13 14 19
 4 — II 6 6
 आन्तरिष्ठ II 10 4 6
 (आन्तरीमुथ) II 3 7
 आपि I 4 3
 आपुयमाणपठ I 1 5 9 3 27 1 —
 II 1 1 2 5 1 6 2 8 2
 आप्ये I 11 1 — II 15 5
 आपु II 10 7

आमन्त्रय II 4 14 10 2
 आमुष्याय I 9 18
 (आयम) I 14 7
 आय I 8 2 10 5 13 17 2
 आयुर्दा I 3 5 6 2
 आयुष्मन्त I 4 2 5 14 — II 4 18
 आयुष्य I 10 6
 आयुष I 4 11 11 11 11 11 11
 10 11 9 15 10 6 11 2 11 11
 1 17 4 19 7 20 5 21 14 —
 II 4 3, 17 19 10 10 17 3 10
 आयु I 11 4 27 7
 आयु I 11 2
 आय I 7 1 — II 2 7
 आयम I 15 7 — II 3 8 15 1 17 4
 आयुष्य II 3 7
 आयुध I 19 7
 आयुष I 20 7 4 5, 6 — II 3 7
 आयुष्य I 12 8 14 2 — II 10 8
 आयु I 4 4 18 5 — II 8
 9 9 10 5
 आयुष I 10 4 5 6 — II 11 1
 आयुष्य I 1 17
 आयुष II 14 7
 आयुष I 11 1 15 7
 आयुष्य I 26 10
 आय I 15 7 22 10 — II 1 7
 आयुष्य II 9 3
 आयुष II 10 2 18 10 11 3, 7
 20 7
 आयुष I 2, 1
 आयुष I 22 8
 आयुष I 4 1 12 2 19 8
 आयुष I 15 6
 आयुष II 7 2
 आयुष्य I 26 3
 आयु I 21 6

घातुति : त्ति I, 3, 7, 13 23 8 — II
4 9 14 4

घातुतिपरिमाण I 4, 18

घाट् I 1, 10, 27 7 2 15 8 2 10
4, 5, 6 11, 4 13, 16 22 1 28
7, 30 — II, 7 2

घ I, 25 1 27 4 29 1 — II 3
7 4, 1, 3

घडा I 13, 8 — II 17 2

घटर I, 2 17 3 7 12 10 24 1 —
II, 6, 10 15 6

घटम् I, 24 1 — II 3 7 7 2

घति I, 1 6, 15 2 8, 9, 10, 11, 13,
14, 16, 18 3 3, 4, 5, 6, 7, 8 9
10, 11, 12, 13 4 1 2, 3, 4, 5, 8,
9, 11, 13 5 1, 2, 4, 5 6 7, 8, 9,
10, 11, 12, 13, 14, 15 6 2 3, 4,
5, 9 10 11 7, 2, 3 4, 4, 8 10,
11, 12, 15, 16 17, 18, 20, 21, 22
8 2, 3 4, 6 7, 9, 10 9 4, 7, 9,
9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 19
10 1, 2 3, 4 5, 6 11 1, 2, 3 4
5 6, 7, 8 9 10, 11 12, 2 3 4,
6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 16 17, 18
13 1, 2, 3, 4, 5 6, 7 8 9 10
12, 13, 14, 15, 17, 18, 19 14 2,
4, 5, 7 15, 1, 3, 5, 6, 7, 8 16
1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 9, 10 11, 12
13, 16, 17 18, 19, 20, 21 17, 1,
2, 3, 4, 5, 6 18 1, 2, 3, 4, 5, 6
19 4, 7, 8 20, 1, 2 3 4 5, 6
8, 10 21 1, 2, 4, 5 22 8, 9, 11,
12, 13, 14 23 1, 6 24 1, 2, 3,
4, 5, 6 25 1, 2 3 4 26 1, 3,
8, 9, 10, 11, 13, 14, 20 27, 1 2
3, 4, 7 8 28, 1, 2 29 1, 2 —

II 1, 2 3 2 2, 4, 4, 5, 7 3 1,
3 3, 7, 8 9 10 4, 1 2 7 5 9
10, 11, 12, 15 16 17 18 19 5
2, 3 6, 2 4 7 8 9 10 12 17
7 2 3 4 8 2, 5 6, 7 8 9 11
9 2 3 4 5 6 7 11 10 1
7 11 1 2 3, 4 5, 12 1, 2 3 4
6, 7 8 10 13 1, 2 14 2 3, 4,
5 6 15 2 3 7 9 10, 13 16 3
4 5 6 7 8 9 13 17 2 3, 4 9,
10 11, 12 18 3 7, 9 19 1, 2,
6 20 1 3 4, 5 6, 7 8, 9 10, 10

घतिदासपुराण II 19 8

(हलम्) II 7 2

घत्या II 17 9

घट I 4 13 26 13

घटम् I, 2 16 3 5 6 4 1, 2, 3, 4,
8, 8, 11 5 13 8 16 9 4, 7, 18
10, 11 11 3 4, 11 15 6, 8 17
6 18 2, 5 6 19 4, 7, 8 20 1,
2, 3, 4 22 14 24 6 26 14 27
1 28, 1 — II 1 3 2 2 1 7,
10 4, 10 5 2 6, 2, 10 9 12
10 4 11 1 12, 10 14, 1 5
15 2, 7 16 6, 8 17 2

घष I 2 11

घष I, 1 16 19, 21 2 11 — II
10 4 14 4 15 7

घट्ट I, 28 1

घट्ट I 2, 14 4 5 6, 4 7, 11 8
4, 16 11, 7 12 4 13 4, 7 15
1, 8 20 2 25 1 — II, 1, 7
6 10 10 1, 6

घट्टाणि I 13 18 17 1 18 1

घट्टिय I 11 1 16 6 17 4

घटा I, 29 2

हराजन्त I 29 1	उत्तरतप्त I 2 9 4 5 — II 0 3
हर I 3 5 4 1 9 4 10 3 6 11	10 10 7 19 3
8 15 3 6 8 16 18 18 2 19	उत्तरपूर्व II 2 6
7 8 20 1 5 25 1 27 4 28	उत्तरलामन I 22 8
1 29 2 — II 1 3 7 2 17 2	उत्तराधर II 3 *
18 9	उत्तरार्धपूर्वार्ध I 11 16 3 7
हर I 21 1	उत्तरार्ध I 4 6 9 10 10 5
हर I दृक्कति I 5 13 15 1 — II	उत्तान I 1 24 — II 7 *
3 7	उत्था I 7 10 19 7 20 3 — II
हर I ज्यति I 17 1	17 10 11
हरुधि I 25 1	उत्पु I 1 23 7
हरुधिमन्त II 9 6	उत्पद I 9 19
हर I हर I 3 7 5 1 7 11 10 4	उत्सर्ग I 13 11 1° 14 — II 18 8
12 2 13 19 14 2 17 2 4 22	उत्सर्ज I 13 1° — II 7 2
8 27 2 3 20 1 — II 11 1	उद I 7 10 9 9 10 15 3 20
17 2	5 — II 17 10
हृत्त I 21 8 — II 3 7	उदज I 13 12 — II 3 3 7 *
हृत्तान I 15 1 — II 3 8 8 6 7	8 3 20 4
ह I 4 ° 9 9 10 ° — II 11 1	उदमाज्जनि II 12 ° 11
उत्त I 27 2	उदमाज्जनिदान II 14 10 15 11 14
उत्त II 20 1	उदमान्त II 12 11 20 10
उत्त II 8 6 7	उदगुम्भ I 8 2 — II 2 8 4 5
उत्तर I 7 10	12 ° 16 6 6
उत्तरार्धजनि I 10 8	उदगण I 1 1° 27 0 9 19
(उत्तरार्धजनि) II 1 *	9 — II 14 3
उत्तरिष्ट I 11 8 18	उदगणार्ध II 14 10
उत्तरिष्ट I 27 2 3 3	उदगण I 9 3 27 1
उत्त I 11 7 20 3 28 1 20 ° —	उदगुम्भ I 22 *
11 1 2 10 8	उदगुम्भ I 1 27 II 14 4 9 20 *
उत्तर II 15 8	22 11 24 3 — II 14 9 20 11
उत्तर II 7 3	उदधि I 20 11
उत्तर I 9 10	उदन्या I 20 3 21 2 — II 1 3
उत्तर I 1 13 18 23 2 4 13 1 27	उदन्यतो I 16 1° — II 12 10
14 II ° 4 3 15 3 20 ° 27	उदपान I 10 7 24 3 — II 13 *
1 1 3 — II 4 4 8 3 12 9 10	उदम II 19 6
17 6	उदप I 10 3 III 10
	उदर II 2 3 8

उदात्त I, 14, 4 18 1
 उदात्त I, 24, 4
 उदि I, 22, 11
 उदीचीन I, 2, 11
 उदीचीनकुम्भा I, 2, 2
 उदीचीनप्रयत्न I, 1, 9 — II, 10 3
 उदुम्बर I, 9 18 — II, 6, 12
 उदुम्बरपाला I, 20, 7
 उदुम् I, 5, 6
 (उदीचीन) I, 17, 5
 उद्गातृ I, 10 18
 उक्तोष् I, 18, 5
 उक्त I, 14 4
 उक्तं I, 1, 9 20 6 — II, 7 2
 उक्तपन II, 7, 6
 उक्तपत् II 3 7
 उक्त II, 15 5
 उक्त I 26 10, 20
 उक्त I, 1 27 23, 4 — II, 8 2 9
 15 7 17, 2
 उक्त I 9 11, 12 16 5 — II 6 6
 उक्त II, 1 3
 उक्त I 10 7
 उक्त I, 11, 7 — II, 2 7
 उक्त I, 5, 2 — II, 11, 1 12, 10
 15, 7
 (उपकृतिनी) II, 3 7
 उपकृत् II, 16 3
 उपकामन I, 25, 3
 उपक्रीत् II, 13, 1 15 9
 उपकृत् II 11, 4
 उपधाय I, 24 1
 उपनयन I 1 1
 उपनिर्द् II, 1, 4 4 8
 उपनिर्द् I, 22 11 — II 18, 9
 उपनी I, 1, 2 5 8
 उपपद I, 9, 11

उपपद्यत् II 13 11
 उपचिन्तम् I, 1 23
 उपद्रु I 20 4
 उपमध्यमा I, 13 11
 उपपद्य I 19 2 24 4
 उपरि I 5 11 10 6 11 5 6 21 3
 उपरिष्टात् II 3 2 9 7, 2 10 2
 उपपद्य I 14 7
 उपपद्य I, 22 5
 उपरिष्ट I 1 20 2 5, 6 4 5 6 9,
 10 9 10 10 5 12 17 17, 5
 19 5 20 3 21 2 22 9 — II
 1, 3 2 2, 7 6 2 17 5 4
 उपपद्य II 3 7
 उपपद्य II, 3 7
 उपपद्य I, 1, 10 9 4 15, 5 17
 18 19 5 19 4 22 7 23 11 26
 27, 1, 10 — II, 1 2 2, 2
 3 2 5, 2 6, 2 8, 2 10 4
 14, 2 15 2 16 2 17 2 18, 3
 20 2
 उपपद्य II, 4, 10
 उपपद्य I, 6, 10 — II 6, 3
 उपपद्य I, 1, 10
 उपपद्य I, 4*2
 उपपद्य I, 8, 5 9 5 14
 4 15 7
 उपपद्य I 20 3 — II 16 4
 उपपद्य II, 1 11
 उपपद्य I, 3, 12 7, 7, 10, 12 8, 6
 9, 9 12 6 16 1, 21 22, 11,
 14 — II 8 11 9 4, 11 12 10
 15 9 16 7, 9 20 2
 उपपद्य I 1, 22 4 13 10 5 16, 16,
 20 27 1 — II 8 5 9 2, 3, 4,
 5 11, 4

- उपद्रु I 3 6 9 16 9 7 17 6 18 | (कन) I 14 ०
 6 20 8 26 14 27 1 28 1 — | ऊ I 3 6 26 13,
 II 1 3 2 2 4 10 5 ० 6 2 |
- उपहृते I 24 १ 23 1
 उपारुखात्मज्ञेन II 16 1
 उपाक II 15 2
 उपाना I 11 ०
 (उपाहृते) II 7 2
 उपे I 6 6 8 13
 उभ I 5 7 6 4 5 2 4 13 १ 25 1 |
 II 3 10 4 ०
 उभय I 10 6 20 1 — II 12 10
 उभयतस्त I 16 ०
 उभयश्च I 6 ०
 उरम I 19 7
 (उरस्थेन) II 3 7
 उर I 22 11 — II 17 १
 (उनुमत्ता) II 7 2
 उन्नयन II 3 7 14 4
 उन्मुक्त I 16 23
 उष्ण II 4 6
 उज्ज्वलीता I 10 ० — II 1 11 6 ०
- ऊ I 23 1
 ऊर्ध्व I 18 3 19 6 20 ०
 ऊर्ध्व I 5 13 20 2 — II 3 6 13 1
 ऊर्ध्व I 2 13 14
 ऊर्ध्वनय II 19 6
 ऊर्ध्व I 27 ० — II 3 10
 ऊर्ध्वधामन I 1 13
 ऊर्ध्वज्ञय II 19 6
 ऊर्ध्वधर I 3 13
 ऊर्ध्व I 11 ० 25 4 26 3 — II
 2 ० 10 ०
 ऊर्ध्व I 1 6 7 ० ८ ० 9 ० 10 6
 17 6 26 1 27 1 28 1 —
 II 1 3 2 2 4 1 5 2 6 2
 17 13
 ऊर्ध्व II 19 1
 ऊर्ध्व I 23 6 25 1
 ऊर्ध्व II 20 1 14

कनक I, 29 2
 कन्या I, 3 1 26, 19
 कण्ठपादन II, 11 3 14, 6 15 10
 कण्ठप I, 9 6 — II, 19 2, 3
 कण्ठ I, 6, 5
 कर्म I, 12 13 22 14 — II, 7 2
 काण्ड II, 20 10
 काण्डनामन् II, 18 3 20 9
 काण्डार्प I 8 16 — II, 18 3 20 9
 काण्डविमर्ग I, 8 16
 काण्डादि II, 18, 5 20, 9
 काण्डोपाकरण I, 8 16
 काम I, 3, 7 12, 6 24, 4 — II,
 11, 1 15, 7 19 8
 कामप I, 13, 19 14 2 20, 1 — II
 16 8
 (कामायास्य) I, 11 4
 काम्य I, 8 16
 कान I 1, 22 8 2 12 4 10 3
 काम II, 7, 2
 काशीश्वर II, 10 6
 काश I, 8 12
 काष्ठ I, 20 7
 काष्ठकनक I 8 2
 किम् I, 5 6 — II 7, 2
 किञ्चन I 17, 2 — II, 3 6 16 4
 किञ्चित् I, 11 8
 किञ्चन II, 3 7
 किङ्क I 16 1, 2
 किङ्करा I 16 11
 कीर्ति I 11 1 22 16 — II, 4 7
 कीर्तन I 29 1
 कुटी II, 1 2
 कुरा I, 10 6 II 3, 2
 कुपु I 17 5
 कुपार I 1 7 2 6 4 1 6 10 27 1 —
 II, 3 8, 9 4 2 6 2 7 2, 4

कुमिन् II, 3 7
 कुम्भ II, 7, 2
 कुल II, 3 7
 कुनधर्म II, 9 12
 कूट I, 15, 6
 कूटदन्त II 3 7
 कुर्त्त I, 1, 20 6, 9 12 14, 16
 कूत्या II, 11, 1 15 7
 क I, 1, 13, 22, 23, 24, 27 2 16 3
 7 4, 2, 5, 6, 11, 13 5 10 6 10
 7, 11, 21 9, 4 10 3, 4, 6 11, 7,
 4 12 5, 7, 9, 10 13, 3, 13, 16
 14, 7 15, 3 16 6 17 1, 1, 6
 18 5 19 3, 4, 7 20 2 21, 11
 24, 3, 6 25, 1 26, 2, 7, 9 27,
 1, 10 28 1 29, 2 — II, 1, 2
 2, 2 3, 6, 10 4, 7, 9, 12, 13
 5, 2 6 2, 11 7 5 8 2, 6 9 5
 10 5, 7 14, 4 15, 4 17, 2
 18 3, 7 9 20 8, 11
 कम् ० कनाति I 4 2
 कर्त्तव्य II 19 1
 कर्त्तव्य II 12 2
 कर्त्तव्य I 22 14
 कर्त्त I, 4 2
 कर्त्तव्य II, 19 6
 कर्त्तव्य II 3 7
 कर्त्तव्य I 4, 7 10 10
 कर्त्त I, 12 1 17 4 10 7 25 1 —
 II 8 5 10 1 14, 10 10 3, 4,
 7 20 2, 5
 कर्त्त I 17, 4
 कर्त्तव्य II 16 2
 कर्त्त I 1 7 9 17 — II 6 4 14
 कर्त्तव्य I 10 16
 कर्त्तव्यकर्त्तव्य I 19 10
 कर्त्तव्य II, 3 7

कोशकाशे II, 2, 6
 कोपिदण्ड II, 20, 1
 कोपेरक II, 3, 7
 कोपिज I, 17, 3
 क्रम् I, 20, 9
 क्रव्याद् I, 19, 7 — II, 11, 1
 कुध I, 15, 3
 क्रोध I, 15, 3 — II, 19, 6
 क्रोधधनदन I, 15, 2
 (क्रोधाग्रह) II, 14, 3
 क्रोधासि I, 14, 2
 क्रोमन् II, 3, 7
 क्ष I, 3, 11 — II, 17, 4
 क्षम् II, 18, 7, 20, 9
 क्षर् II, 11, 1, 12, 10, 15, 7
 क्षार I 8, 9
 क्षि । क्षिणाति I, 13, 15 — II, 11, 4
 क्षिप्रप्रलयन II, 2, 8
 क्षुध I, 17, 4
 क्षुर I, 10, 14, 10 — II, 6, 8, 10
 क्षुरपात्र I, 24, 5
 क्षत्र II, 9, 8, 11
 क्षत्रिय II, 3, 10
 क्षेत्रे II, 3, 10
 क्षेम I, 27, 2, 20, 2
 क्षेपणस्य II, 9, 8, 12

क्षन् I, 27, 1
 क्षादिर I, 26, 19

मङ्गा II, 1, 3
 मया I, 6, 11
 मयापति I, 6, 11
 मट I, 6, 5
 मन्थ I, 10, 4 — II, 8, 10
 मन्थपुष्पभूषण II, 20, 5
 मन्थन I, 8, 4, 10, 4, 20, 11

मम् I, 4, 2, 13, 9, 4, 12, 3, 1, 13, 3
 14, 2, 21, 2 — II, 3, 7, 9, 5
 12, 2, 11

मम्भोर II, 10, 5, 13, 2
 मयस्कान I, 28, 1
 मर्मे I, 15, 2, 25, 1 — II, 2, 7, 3, 1
 मर्मिषो I, 25, 1

मय्य I, 3, 5
 मय्यति II, 9, 5
 माह्वस्य I, 19, 7, 20, 1
 मारि I, 14, 2

मुष् I, 16, 6
 मुष् I, 7, 9, 15, 26, 10 — II, 6, 19
 मुष् II, 4, 13
 मृत् I, 5, 1, 14, 1, 17, 1, 19, 7, 20
 1, 2 — II, 4, 5, 13, 2

मृष्ट I, 11, 9, 2
 मृष्टति II, 17, 3
 मृष्ट I, 26, 2
 मृ । मृणाति I, 3, 5
 मृ I, 16, 19

मृ I, 2, 18, 13, 10, 12, 13, 17, 5
 18, 1, 2, 5, 22, 9, 24, 1, 20,
 1 — II, 6, 19, 8, 10, 9, 7, 6
 15, 1, 2, 17, 4

मोक्षित् I, 24, 1.
 मोक्षन् I, 9, 12 — II, 6, 8
 मोक्षानकर्मन् II, 6, 15

मोषात् I, 18, 1
 मोषतो I, 27, 3
 मोषान् II, 9, 7
 मोष्ट I, 9, 13, 10, 3 — II, 6, 12
 मोष्टाग्रा I, 18, 4
 मोक्षम II, 19, 2, 3, 6

मोर II, 16, 4
 मोरौ I, 8, 3
 मन्य I, 4, 5, 12, 21, 4

घट I 1 13 5 6 9 14 10 6 14
1 20 1 25 1 — II 4 18

घट I III 4

गम I 17 3 — II 3 7

गम्य II 17 2

गायन II 14 4

गादि II 3 10

गीता I 11 3

गीष्म I 1 4

घन I 2 18 3 5 12 11 10 27
— II 2 6 3 9 5 2

घनपट I 3 5

घनमतीत I 3 5

घनवस्तु II 14 4 7 15 2 9 17 0

घनान्वक्ता I 7 1

घार I 24 1

घोष I 10 7 — II 11 4

घोषवदादि II 4 10

घातिन II 9 2

घा(1) I 1 10 2 11 3 4 1 4
" 3 5 8 13 7 10 8 4 6 11

9 7 10 10 2 3 4 11 1 4 11

13 3 8 13 19 17 1 7 8 16

17 17 2, 8 18 1 4 5 8

10 7 20 0 3 21 5 22 8

23 1 23 1 4 26 3 10 13

14, 19 27 1 28 1 — II

1 5 2 2 4 10 11 12 5

2 6 2 10 7 2 5 9 4 10 3

7 11 1 12 2 4 10 11 1 14

4 9 15 0 16 6 8 18 9 19 6

20 2 14

(घटिनि) II 7 2

घटुम I, 4 6 5 13 7 10 20 9

घटु I 7 4 10 0 16 1 21 1
5 26 11 — II 1 2 11 2

3 10 4 1 9 2 9 14 3 4 16 8

18 9

घटुवर II 4 10

घटुर्धः ॥ १० I 23 11 24 8 — II 1 0
12 3

घटुविजति I 11 14

घटुपय I 16 8

घटुपद I 20 0 27 8

घटु शरण II 14 3 4

घन्दन I 10 4

घन्दमस I 6 3 16 1 22 13 —
II 3 8 19 1

घर I 5 1 7 8 12 8 1 7 9 8
15 1 24 7 — II 10 7

घरावर II 17 2

घर I 20 4

घर्मेन I 22 8

घातव्याज I 24 0 25 1

घान्दममणि I 10 6 "

घान्दमसुरोदकासतासतगामयूपास्तम्यादु
श्वरपनागशर्माजिगुताभ्यास II 9 7

(घाया) I 3 3

घास I 1 5

विहित्यम I 11 12

विम I 1 8 5 11

विनि I 3 9

वित्र I 9 9 16 13

विवा I 9 7

वृद्धा II 6 11

वृष्टाकर्म II 6 1

वृष्टा I 14 7

वेष्ट I 23 1

व्ययन II 1

व्यु I 18 3 21 1

3, 8, 11, 15, 16 17, 18; 19 14, 2,
 4 15 1, 3, 6 16, 4 5, 7, 17, 19,
 20 17, 1, 4, 8 18 6 19 2, 7, 8,
 11 20, 1, 2, 3, 4, 9 21, 5 22 1,
 9 23, 1, 5, 6 24, 1, 6, 25, 1
 26, 1, 2, 3, 14 26, 22 27, 1, 2
 28 1 29, 1, 2 — II, 1, 3 2,
 2, 4 3, 2, 7, 8 9 4, 1, 3, 9
 10, 12 5 2 6, 2, 4, 10, 12 7,
 11 9, 4 5, 9, 12 10, 6, 7 11, 1
 4 12 2, 1 13 1 14, 2, 7, 8, 9
 15, 2 4, 7, 9 16, 2, 6 17, 2, 3
 5 8 18 9
 तन् I 3, 2 15 1 26, 10
 तनु I तनु I, 4 13 10 5 15 3 16
 7 24, 1, 5
 तन्ता I 23 1
 तन्तु I, 16 4 26, 10
 तन्तुमती I, 26 10
 तप् I, 10, 3 — II, 14 5 15 9
 तपस् II, 14 5 15 9
 तम् II, 20 11
 तमम II 3 10
 तमस II, 19 6
 तमसा I, 27 4
 तपसा II 14 4
 तपस्य I 4 11
 तपत्र I, 11 8. — II, 11 6
 तपयन् II 13 1
 तित्तिर II 20 1
 तिगच्छी I, 2 10
 तिर परिचय I 1 21
 तिम I, 17 4
 तिमदेय II, 3 1
 तिष्य I 11 9
 तीर II, 1, 1
 तु I 6 15 24 5 — II, 15 1

तुरीय I, 20, 2
 तुर्यम्ती II, 2, 8
 त्वम् II, 7 2
 तूष्णीम् I, 26, 7 — II, 12, 3 14 4
 15 5
 वृण I, 1, 22 13, 12 27, 8 — II,
 7, 2
 वृणयिष्यु II, 19 6
 वृत्तौ I, 20 2, 7 — II, 2 2 4, 15
 6 1 7, 2 10 7 11 1
 वृत् I 12 10 20 4, 7, 12, 14
 तेजम् I, 8 6 10, 3 13, 1, 3, 8 16
 5 — II, 4 16
 तेजोपगम्यन् I 4 6
 तेषोपस II, 18 8
 त्व I, 9, 9
 त्रय II 17 4
 त्रयस्त्रिंश I, 22, 14 — II, 17, 4
 त्रयस्त्रिंशत् I 26 10
 त्रयोदशम् II, 4 9
 त्रि I, 10 2 21, 1, 2 26, 10 27, 1
 II, 8 6 12 2, 11, 16 8 18 4, 9
 त्रिधातु II, 19 6
 त्रिरात्र I, 23 10 24 7
 त्रिघर्ष II, 19 1
 त्रिहस्त I, 4, 7, 22 8, 7 12 10, 1
 11 — II, 5 2
 त्रिहस्ता I, 1, 12
 त्रिम् I, 1 21, 21, 27 4, 4 10 7 11
 7 8 13, 8 14 2 27, 1 —
 II, 2, 7 7, 5 12, 6, 7 16 8,
 17, 12
 त्रयो II, 1, 1
 त्रै I, 9 15 10, 6 11, 3 19, 7 —
 II 6 7
 त्रैकुट I 11
 त्रयम् II, 19 6

अट I 6 7 8 — II 19 20 3

अट्यत I 8 1

अयुष I 9 6

एव I 24 4

एव I 2 11 12 3 6 4 1

8 9 10 11 1 12 1 4 9

11 7 10 11 1 8 4 6 1

9 4 10 11 4 8 12 4

7 1 13 8 1 19 14 7 10 3

6 10 1 3 16 17 6 18 6

6 10 8 20 1 2 3 21 1

22 14 21 1 21 1 2 4

25 1 26 10 14 27 1 2 4

8 24 1 23 — II 1 1

2 2 3 1 7 8 9 10

4 1 2 1 1 1 19 2

6 6 11 7 8 9 11 11

7 4 12 1 13 1 14 2 13

3 1

एव I 7 9 23 1 — II 2

10 6

एव I 24 6

एव I 10

एव I 1 13 14 2 3 14 3 14 3

8 9 11 14 6 1 9 1 11 1

12 19 14 1 20 2 1 21 3

22 6 27 2 — II 2 2 6

4 3 18 19 4 8 9 12 1

17 6

एव I 2 4 6 10 11

— II 19 3

एव I 12

एव I 1 — II 1

एव I 11

एव I 10 12 19

एव I 13 4

एव I 12

एव I 11

एव I 10 4 14 17

एव I 14 4

एव I 2 13

एव I 2 16

एव I 1 7 11 9 10 11 8

11

एव I 8 10

एव I 12 11 1 13 27 4 — II

5 7 6

एव I 2 4

एव I 24 6

एव I 1 1

एव I 11 14 14 1 7 1 10 6

11 0 — II 7 9 10 6 4 12

2 14 3 1 2 10 6 18 9 10

11 3

एव I 1 6

एव I 12 2 10 6

एव I 9 18 — II 1 1

एव I 1 9 2 2 10 13 — II

10 4 14 4 13 — II 3

एव I 10 1

एव I 20 2 2 1 1 — II 2 5

7 9 3 6

एव I 20 2 2 1 1 — II 2 5

7 9 3 6

एव I 20 2 2 1 1 — II 2 5

एव I 20 14

एव I 12 2

एव I 11 1

एव I 4 2 3 13 4 4 7 6 8 4

17 1 17 1 11 4 20 1 23

6 20 6 18 27 — II 1

2 2 4 ५ ८ 13 19 १० 10 5	27 1 8 — II 3 10 4 5 11
11 4 12 3 4 5 13 1 14 7 9	6 7 9 10 14 १ 4 17 3 4
II 18 9	18 11 19 1 20 14
दार II 17 2	देवस्त I 19
दारगुप्ति I 14 6	दत्तगु II 19 1
द्वि I 5 10 13 6 3 16 6 17 4	दत्तगुप्त I 24 8
II 3 8 7 ० 10 7 1 2	देवता I 6 ० 7 18 10 4 11 ०
द्विजिपट II 12 4	19
द्विज I 15 8 — II 1८ 4 6	दत्तगुप्त I 16 13
द्विज I 12 6 1८ १० 18 3 22 11	देवयान I 28 1
2० 1 — II 10 6 7 1८ ० 18	देवयू I 9 1० — II 1 ०
० 20 11	दत्तगुप्त II 9 3 4
द्विज I द्विजति I 18 5	देवहित I 7 10
द्विज II 1८ 4 6	द्विज I 2 18 4 ० ० ८ 4 8
द्विज I 2 13 4 ० 13	4 22 11 — II 10 6 12 10
द्विजगुप्तिगुप्तिगुप्ति II 4 10	द्विज I 1 9 16 14 — II 18 10
द्विजगुप्ति I 10 1 20 4	देवहि I 22 6
द्विजगुप्ति I 10 1 10 1 — II 10 ०	द्विज I 8 4 1८ 1० — II 4 1
द्विजगुप्ति I 4 1 10 8	द्विज I 10 4
द्विजगुप्ति I 4 4	द्विज I 13 1 — II 1५ ०
द्विजगुप्ति I 1८ 1८	द्विज I 1० 3
(द्विजगुप्ति) II ० ०	द्विजगुप्तिगुप्तिगुप्ति I ८ 3 — II 3 10 ८
द्विज II 12 10 1 9	1० 17 4
द्विजगुप्ति I 13 1०	द्विज II 4 16
द्विजगुप्ति I 12 ०	द्विज I 13 12 1५ १ 14 20 ०
द्विज II 1	2० १ — II 11 4 11 1
(द्विजगुप्ति) II 7 ०	द्विजगुप्ति I 17 4
द्विजगुप्ति II 20 10	द्विजगुप्ति I 1 18
द्विजगुप्तिगुप्तिगुप्तिगुप्तिगुप्ति II 20 13	द्विज II 3 10
द्विजगुप्ति I 14	द्विज I 1 ०
द्विज I 7 10 1८ 1 1 4 18 4 13	द्विजगुप्ति II 4 6
4 — II ८ 10 1	द्विजगुप्ति I 8 14 — II 4 9
द्विज I 2 10 7 4 4 13 5 ०	द्विजगुप्तिगुप्ति I 1 1
6 8 10 ८ 11 7 1 18 9	द्विजगुप्तिगुप्ति I 2८ 4
८ 10 4 6 11 1 1 3	द्विजगुप्तिगुप्ति II 9 ०
17 19 20 1 22 14	द्विजगुप्तिगुप्ति I 2०

द्वि I, 1, 13 4, 11 7, 3 9 9 11, 4
 16, 10 21, 1 26, 9, 20, 22 28,
 1 — II, 1, 3 4, 12 8, 2
 17, 9 20 10
 द्वितीय I, 8, 16 20 6 — II, 4, 11
 10 7 11, 1
 द्विनामन् II, 4, 12
 द्विषद् I, 20, 2 27, 8
 द्विष I, 20 6 29, 2 — II, 1, 3
 द्विष I द्वेष्टि I, 11, 8 13 15 16, 17,
 10 19, 7 22 13 23, 1
 द्विष् I, 4, 4 20, 3
 द्वार II, 4 10

धन I, 15 1 — II, 4 2 14 6
 धनजित I, 24, 1
 धनजय I, 10 8 — II 10 6
 धन्यन् I, 15 3
 धर्तृषद् I 4, 6
 धन्य I, 4 6
 धर्म II, 10 7 19 7
 धर्म II, 10 6
 धर्मन् I 5 10
 धा I, 3 8 4 2, 6, 8 11 15 11, 11
 7, 11 13, 17 20 2 25 1, 2
 26, 13 — II 3 4 4, 10, 19
 5, 2 10 7 17, 1
 धातु I, 5, 9 25 1 — II, 1 2 2 2
 4 6 19 8
 धात्री II, 1 2 2, 2
 धाव्यमात्र II, 2, 3
 धापम् I, 11 2
 धारा I 2 12 20 2 29 2 — III 1
 धाय II 7 2 20 11
 धि II, 15 2
 धिनिधय I, 17, 4
 धो I, 6, 11

ध I, 10, 6 16 1 22 3 26, 13 —
 II, 3, 2, 9 6, 3
 धति I, 12 2
 धे I, 17 3 19 7 — II, 4 3
 धेनु I, 13, 12 26, 11 — II, 4 2
 17, 2
 (धेनुता) I, 25, 1
 धी I, 2 13
 ध्रुव I, 14, 2 22 14 23 1 27, 1, 8
 ध्रुवति I 22 14
 (ध्रुवता) I, 22 14
 ध्रुवता I, 22, 14
 ध्रुवयोनि I 22 14

म। जो I, 8, 13, 15 10 3 17 14 16 3
 14, 10 17 4 19 7 29 2 —
 II, 2 7 3, 3, 4 5 7 2 10
 1 11 1 12 4, 8 16 4, 11, 12
 मत्त II, 17, 2
 मत्तवारिणी II 3 7
 मत्त I 1, 7 22 10 11, 12, 14 —
 II, 1 2 2 2 3 2 6, 2 8 2
 19 1
 मत्तनामन् II, 4 17
 मय I, 1, 21 9 17
 मयिका I 10 2
 मदी I 16 12 14 2 21 6 — II
 12, 10
 मन्द I 7 10
 मय I 23 1
 मयम् I, 9, 10 10 4 16, 3, 5, 5,
 10, 11, 12, 13 14 3 22, 14 —
 II, 7, 2 11 9 6 10 7 11
 1, 4 12, 10 14 4, 6 15 2, 7,
 9, 10 16 4, 7, 8 20, 5, 8
 मयम्बर II 12 10
 मय I, 16, 1

नयन I 23 11	निरुह I 1 2
नय I 24 1 — II 3 7	निर्गति I 16 7 18 5 — II 3
नाथनाम I 24 1	10 4 1
नाथित II 1 14	निर्दत्त II 3 7
नाभि I 4 11 8 1 21 1 21 4	निर्मय I 20 1 — II 2 6
II 2 7	निर्यय I 1 10 — II 14 1
नाभिद्वय I 4 4 10 21 1	निरय I 1 10 22 — II 1 2
नामध्व II 10 12 4	निरस्त I 14 4
नामन I 3 4 6 9 10 10 6 (24	निर्विण II 11 5
4 20 1) — II 4 10 11 12	निर्गोपित II 11 3
1 2 10 9	निरयनो II 17 9
नारी I 20 4	निज I 11 7
नाय I 21 2	निजा I 14 2 10 27 10
नाशिनो I 1 1	निपद्म II 9 6
नासिकाद्वि II 2 6	निष्ठ I 22 9
निखन I 9 18 — II 1 12	निषिक्त I 18 2
निज I 10 6	निष्क II 7
(निजिह्वित) I 10 3	निष्कम II 16 8
नित्य I 3 22 1 23 7 8 — II	निष्ठ I 1 10
10 10 20 14	नो I 3 4 8 1 15 1 10 1
निधा I 1 25 2 3 14 4 1 1	11 7 22 14
9 9 10 14 3 1 6 24 3 21	(नीलचन्द्र) II 1
1 — II 2 3 4 5 11 1	नीलगिरिवर I 10 6
1)	नु I 4 13 13 1 16 1 21 1
निधान II 1 10	(नूतन) II 1 10
निनी I 11 4 — II 12 1 11	नैयताथ I 1 1
निन्द I 24 1	न्यायध्व II 2 6
निपत II 1 10	नृक I 12
निपद् I 2 1	न्यायन I 10 5
(निपुण) II 1	(न्यायोद्भव) I 14 4
(निपदि) I 1 10	न्याय II 12 4
निमि I 2 1	न्युत्थापन II 12 1
निमग्न I 5 11 — II 10 6	न्यून I 7 7
11 4	
निपुण I 5 11	
निश्चय II 10 1	पतिन I 11 3
निरा I 1 10 10	पक्षम I 1 11

परिह II 3 7
 परिहृ I 1 11 — II 10 4 14 3
 15 °
 परिकृत I 16 17
 पण I 28 1
 पण्यपुट II 9 5
 पण्यनि I 1 ° — II 1 4
 पण्यज I 1 8
 पण्य I 3 13 5 14 — II 4 18
 पण्य II 10 17 9
 पण्यपुरुष I 11 5
 पण्य I 23 7
 पण्य II 1 9
 पण्य II 20 1
 पण्य I 1 13 — II 14 4
 पण्यचान्तरित I 1 3
 पण्य I 2 11 7 13 1 14 5 20
 " 21 1 — II 4 1 17
 पण्यपति II 8 6
 पण्यपट I 1 10
 पण्यपति I 1 1 2 1 1 22 4 —
 II 1 10
 पा I पति L 10 1 11 22 14
 पा I पति I 3 5 13 1 17
 पा II 1 10
 पा I 1 12 10 3
 पा II 2 7 3 8 12 10 1"
 4 18 9
 पाणिपटपादि I 21 1
 पा I 1 3 — II 11 4 12 10
 पाण्यपति II 1 7
 (पाण्यपति) I 21
 पाट I 3 14 12 17 11 1 21 3
 22 6
 पाट I 12 11 10
 पाट I 1 1
 पाण्य I 1 3 13 13 13 23 1

पाण्यपति II 20 13
 पाण्य II 16 4 6
 पाण्य I 26 3 °
 पाण्य II 1 9
 पाण्य I 1 1 7 1 10 4 26 19
 पाण्य I 10 1 21 3 — II 18 9
 पाण्य I 9 10 14 4 — II 3 10
 पाण्य I 17 3
 पाण्य II 12 3 4 14
 पाण्य I 3 10 — II 10
 11 1 4 12 3 4 13 1
 14 3
 पाण्य I 7 3 10 4 13 9 10 10 6
 28 1 — II 7 7 4 11 7
 10 1 11 1 4 12 3
 4 8 10 13 1 2 14 3 4 17
 1 1 7 13 20 14
 पाण्य II 10 7
 पाण्य I 1 4 27 3
 पाण्य I 2 1
 (पाण्य) II 1
 पाण्य I 11 8 11
 पाण्य I 10 4
 पाण्य I 1
 पाण्य I 1 3 21 1 — II 1 2 2
 1 3 4 8
 पाण्य I 1 6 7 8 9 17
 1 1 1 21 15 21 1 21 1 —
 11 1 3 2 4 10 5 1 1
 1 13
 पाण्य I 3 5 4 2 10 11 20
 22 14 23 1 24 1 — II 1
 4 1 14 12 10 11 4
 पाण्य II 3
 पाण्य I 22 14
 पाण्य I 1 11 13 14 1 1 4 14
 1 20 6 9 11 — II 11 13

- पुम I 20 1 25 1
 पुस्तक I 1 10 2 18 3 8 6
 8 7 5, 10 8 3 2 16 9 5
 17 6 18 6 19 6 20 8 21 3
 3 20 14 27 1 28 1 — II
 1 3 2 2 4 10 19 5 6
 2 10
 पुधि I 20 1
 पु I 10 3
 पु I पु I 2 18 14 7 18 2
 22 9
 पु I 4 3
 पु I 18 4 — II 17 6
 पु I 6 6
 पु I 6 4 8 4 20 1
 पु I 7 11 — II 17 7
 पु I 14 4
 पु I 1 3
 पु I 2 1
 पु I 4 4 10 2 21 6 — II 3 1
 18 1
 पु I 10 6 11 3
 पु I 11 8 11
 पु I 3 11 4 23 9 — II 3
 12 8 10 8
 पु I 10 9
 पु I 22 7
 पु I 14 17 6
 पु I 14 1
 पु I 10 11 3
 पु I 5 8 9 18 1 20 2 22
 9 — II 6 10 11 14 3
 पु I 17 3
 पु I 4 1 19 8
 पु I 10 8
 पु I 22 14
 पु I 12 14 — II 15 6 19 6
 पु I 12 4
 पु I 5 13 6 3 13 9 17
 15 3, 8 20 2 25 1 — II
 10 7 11 4 13 1 17 9
 पु I 4 10
 पु I 19 7
 पु I 27 7
 पु I 1 25 1 — II 17 3
 पु I 4 2 8 5 13
 पु I 10 7 22 14 — II 1 8
 12 10
 पु I 19 7
 पु I 14 8
 पु I 14 2 16 17 1
 18 1 8
 (पु I 14 4
 पु I 8 4 16 1
 पु I 5 1 13 1 20 1 22 1 —
 II 4 1
 पु I 20 10
 पु I 9 19 12 13 1 16
 3 — II 3 8 4 3 17 4
 पु I 11
 पु I 20 7
 पु I 5 3
 पु I 2 11 4 5 1 7 8 8
 13 3 4 19 (20 1) 22 1
 25 1 — II 1 3 40 1
 पु I 2 13 3 6 5 7 18
 8 16 9 7 11 10 17 18 1
 19 8 22 14 23 8 25 1 21
 14 27 1 29 1 — II 1 3 2
 2 4 10 5 1 15 13 18
 3 19 1
 पु I 17 7
 पु I 7 1

प्रज्वल I 26 7
 प्रज्वा II 2 6 11 1
 प्रजोताप्रत्यय I 1 20
 प्रतरण I 28 1
 प्रतराम I 7 11
 प्रति I 16 20 22 1 28 1 — II
 17 4
 प्रतिपद I 11 7 10 13 3 8 17 20
 — II 6 4
 प्रतिज्ञाप I 16 10
 प्रतिविशस II 16 9
 प्रतिनन्द II 14 4 17 2
 प्रतिपद II 18 6 20 9
 प्रतिमन्त्रम II 3 7
 प्रतिमा II 15 9
 प्रतिमुच I 11 3 4 16 18 13 7
 प्रतिष्ठा I 11 9
 प्रतिष्ठा : प्रतिष्ठति I 6 8 13 8 27
 3 — II 4 10 13 2 17 4
 प्रतिसंख्या I 21 3
 प्रतिपद्यदिन I 15 6
 प्रतर्हि I 11 1 8
 प्रतीच I 18 2
 प्रत्यक्षित II 15 4
 प्रत्यगप्यर्था II 19 7
 प्रत्यङ्मुखा I 20 1
 प्रत्यज्य I 20 2 21 3 — II 1 3
 प्रत्यभिज्ञा I 13 1
 प्रत्यय I 1 27
 प्रत्यह I 12 4
 प्रत्यह I 1 27
 प्रत्य II 13 20 20 17
 प्रच II 7 2
 प्रचम I 19 7 20 2 22 14 — II
 4 11 14 20 20 9
 प्रचमगर्भ I 1
 प्रचमगर्भ I 7 17

प्रथमात्म II 8 11
 प्रदक्षिणम I 2 10 4 4 5 1 8 8
 10 7 11 8 13 8 14 2 17 3
 20 5 24 3 27 1 — II 11 10
 8 11 16 8
 प्रदा I 7 11 9 11 — II 8 5 11 1
 प्रदिश II 3 10 4 1
 प्रदिश : दिशति II 17 3
 प्रध्वस I 16 4
 प्रध्व I 15 1
 प्रपद I 29 2
 प्रपितामह : ह्ये II 10 7 11 1 4
 12 2 3 4 13 1 14 3
 प्रप्ये II 4 3 15 9
 प्रप्य I 10 6 — II 3 9
 प्रपु I 7 10
 प्रपु I 20 1
 प्रमति I 9 4
 प्रमुप I 9 16
 प्रमज्ज I 16 5
 प्रमज्ज II 3 7
 प्रमृ I 4 1 19 8
 प्रपतन्म I 14 2 17 6 24 8 —
 II 1 3 2 2
 प्रपम I 4 2 7 11 13 8 18
 प्रवा I 26 17
 प्रवृत्त I 1 16
 प्रवृत्त II 3 2
 प्रमुभ II 10 2
 प्रयत्नः II 20 1
 प्रयत्न I 9 15 — II 6 9
 प्रयस I 21 1
 प्रया I 22 1
 प्रयास II 4 16
 प्रयास I 16 21
 प्रजिह्व II 11 1
 प्रजिह्व I 9 10 10 1 12 2 14 21 2

प्रसन्न I 5 8 — II 14 3
 प्रसज्यम II 10 4 12 10 14 4 15 7
 प्रसाधनी I 2 18
 प्रसिद्ध II 10 6
 प्रसिद्ध I 26 15 — II 14 10 15
 11 14
 प्रसू I 25 1
 प्रसू I सुवर्ति I 2 10 5 2 10 7 6 —
 II 14 3
 प्रसू I 17 6
 प्रसू I 18 1 26 8
 प्रसू I 14 6
 प्रसू I 13 4 — II 10 6
 प्रसू I 20 6
 प्रागप I 1 11 7 91 — II 18 10
 प्रागपयम II 19 3
 प्रागुदरप्रथम I 1 9
 प्रागुत्पद्य I 1 13
 प्राहसुर I 20 I 2 6 9 9 10
 10 12 1 20 1 22 9 — II
 1 2 11 6
 प्राचीन I 2 8 9 10 4
 प्राचीनकुम्भ्या I 2 3 4
 प्राचीनसौध I 22 8
 प्राचीनप्रदण I 1 8 — II 18 10
 19 8
 प्राचीनसौधिन I 3 12 — II, 10
 7 19
 प्राज्ञापत्य I 25 1 26 14
 प्राज्ञ I 2 14 20 9 21 22 11
 24 3 — II 1 3 2 6 3 6 9
 10 7 16 6 9 19 9 20 11
 प्राण I 5 10 13 6 3 II 17 17
 4 21 4 23 1 — II 11 15
 17 4
 प्राणायाम I 4 4 — II 11 4
 प्राणायाम II 18 9

प्रातर I 17 4 19 3 23 8 9 —
 II 7 5
 प्रादेशमात्र I 1 23 7 1
 प्राप I 22 6 23 6
 प्रायश्चित्ति I 23 11 24 1
 प्रायश्चित्तिपर्यन्त I 23 11
 प्राज्ञ I 4 9 10 11 1 13 8 9 18
 — II 2 4 3 9 5 6 3 9 10
 प्राज्ञ I 7 1 12 8 15 13 13 6
 5 10 14
 प्रिय I 5 13 16 10 6 11 3 12
 6 13 3 — II 4 2
 प्रेत् II 3 7
 प्रेत् व्यति II 3
 प्रेय I 14 3 4
 प्रेयान्तेप्राग्नि I 22 14
 प्रेयद्र I 2 6
 प्रोद्य I 1 24 21 3 — II 9 7 14
 4 15 1 4
 प्रोद्यो I 1 6 — II 14 4
 प्रोद्यो I 26
 प्रम I 16
 प्रमादक II 20
 प्रमृणो I 9 3
 (प्रमाद्योत्र) II 7 7
 प्रमृ II 1 1
 प्रमृ I 4 6 — II 2 3
 प्रमृ II 2 7
 (प्रमृ) I 21 1
 प्रमृ II 19 6
 प्रमृ II 15 6
 प्रमृ I 4 4 11 11 13 1 8 22
 14 — II 4 3
 प्रमृ II 8 2
 प्रमृ I 7 61 — II 16 6 10 13

वस्ताजिन I 4 7
 धनु I 7 17 16 16 26 22
 धनुषा II 6 12
 धनुष्यरी I 18 2
 धाण I 20 1
 धादर I 10 6
 धादरायण I 25 4
 धाप I 16 7
 धाहु I 5 8 — II 14 3
 दिनचल I 1 24
 धीज I 20 2 21 6
 द्यदुन्य II 19 6
 द्यन्त I 7 2 12 2 16 6
 द्यत्यति I 4 2 5 9 10 11 15 1
 18 1 10 — II 3 7 1 10
 12 19 1
 द्यत्यतिपुराहित II 17 4
 द्येन्य I 1 17
 द्याद्यिहार II 9 1
 द्यत्यद्ये I 5 2
 द्यत्यद्यि I 5 2 10 13 1 3 15
 2 10 23 10 — II 1 3
 द्यत्यद्यिदास I 9 10
 द्यत्य I 1 20 1 11 4 6 8 5
 13 10 8 11 10 13 19 16
 8 17 3 22 14 21 1 —
 11 1 7 10 1 10 11 4 12 1
 1 1
 द्यत्यद्यु I 16 18
 द्यत्यद्यु I 2 11 4 6 1 3 2 2
 10 1 22 14
 द्यत्यद्युमिन I 10 1 6 11 3
 द्यत्यद्यु I 1
 द्यत्यद्युतन I 1 14
 द्यत्यद्यु I 1 1 4 10 17 4 7
 2 7 8 1 12 19 13 15
 17 4 6 1 21 21 1 21

15 27 1 28 1 — II 1 3 2 2
 3 7 4 10 12 5 2 6 2 13 10
 2 11 4 14 8 15 8 9 17 13
 20 19
 द्यत्यद्युतन I 21 7
 द्यत्यद्युतन I 14 2 17 5 21 3 —
 II 1 3 2 2
 द्य I 15 8 10 14 28 1
 द्य I 11 4 5 17 4 20 1 24 2
 द्य II 10 6
 द्य I, 9 4
 द्य I 11 8
 द्य I 17 1
 द्य II 19 2 3
 द्य I 6 11
 द्य II 8 6 7
 द्य I 18 3
 द्य I 13 2 22 5 9 20 2
 द्य I 7 13
 द्य I 12 8 2
 द्य I 2 10
 द्य I, 10 5 (17) 21 1
 द्य II 8 6 7
 द्य I 8 2 13 15 16 14 1 —
 11 10 3 12 1 15 8
 द्य II 10 7
 द्य I 3 4 5 13 1 11 21
 22 2 26 2 — II 3 5 5 2
 द्य I 1 1 1 10 4 1 2 11 5
 2 10 13 1 1 8 7 10
 9 11 10 10 1 12 4 5 17
 4 8 12 13 10 10 1 14 14
 17 2 18 2 19 2 20 1 21
 22 18 21 1 6 21 2 1 3
 20 2 — II 7 1 4 2 3
 1 1 1 9 5 1 13 1 1 2 11

भूमि I 11 11 15 6 — II 3 8
17 4

भूरिख्य I 23 1

भूयस I 11 4 23 1

भूम I 3 4 5 13 6 11 24 25
2 26 8 — II 3 9 5 2

भ I 10 1 20 1 29 1 — II
7 2

भसु II 10 1

भेद I 2 18 3 6 26 15

भित्त I 7 15

भा I 6 10

भाज I 22 14

भात I 7 17 14 2

भातृष्य I 23 1

मण I 6 5

मण्य I 11 8

मणि I 11 3

मण्डनागार II 1 3 2 2

मण्डाकन II 7 2

मतस्य II 15 2

मघ I 1 10 22 4 26 7

मद I 1 15 2 18 3 6 7 10 5 2

6 11 7 8 8 4 6 16 9 8 7

10 18 10 1 4 5 6 11 (1)

3 4 5 6 7 9 11 12 4 6 7

13 1 3 4 8 13 15 18 19 14

2 4 7 15 6 8 16 2 3

2 6 17 4 6 18 3 4 5 6

19 8 20 1 3 4 21 2

22 14 23 1 24 5 6 26 9

28 27 1 28 1 29 2 — II

1 3 2 2 3 8 10 4 10

11 5 3 6 2 10 7 4 8 10

11 1 12 1 13 1 14 4 15

2 4 16 8 17 4

मद I मदति II 11 1

मधय I 13 8

मधु I 12 11 12 13 13 8 21
6 — II 5 2

मधुपुत्र I 12 14 13 7

मधुमन्त II 12 10 13 1 14 7

मधुमादिनी I 24 6

मध्य I 15 7 18 5 23 1 — II
7 2 8 4

मध्यम I 2 2 3 4 9 10

मध्यमादन II 8 8

मध्यदिन I 19 3 — II 7

मध्या I 4 13

मध्यागार I 17 5

मन I 15 3

मनस् I 2 13 3 6 8 4 11 6 16
6 17 4 20 13 14 29 1 —
II 3 7

मनस्या I 15 6

मनस्वती I 26 13

मनोषा I 9 4

मनु I 2 13

मनुष्य I 20 2

मनुष्यता I 8 4 20 2

मनीजस्य II 8 2

मनीज I 23 2

मन्त्र I 8 6 — II 10 7 11 1 2
16 2 9 17 8

मन्त्रवन्त I 2 3 — II 10 2

मन्त्रप्रद II 17 6

मन्त्रान्त I 3 2 7 6

मन्यु I 15 3 — II 11 11

मघ I 12 1

मघीय I 10 2 21 — II 18 9

मघत I 7 11 — II 19 1

मग्न II 3 7

ममलहाम I 24 7

मयङ्ग II 10 5
 मट I 4 8
 महन्त I 27 3 — II 8 6
 महिम्न II 13 1
 महो I 15 8 — II 13
 मा I 4 13 5 10 1* 6 9 9 4 10
 14 16 11 9 12 * 17 13 4 1*
 14 16 3 17 * 4 18 3 5 IV
 7 20 10 21 * 4 22 6 12
 13 23 1 (27 8) 28 1 29
 1 — II 3 8 4 * 6 8 11 4
 12 8
 माघी II 13 2
 मातापितृ I 19 1
 मातापुत्र II 4 6
 मातामह II 20 *
 मातृ I 7 18 13 1* 19 2* 1
 II 3 11 3 11 6 3 7 *
 10 7
 मात्रा II 13 1
 माध्याह्न II 17 3
 मानुष I 10 4 — II 16 8
 मायावद्य I 14 4
 मायाभय I 21 1
 मार्ग II 9 8
 मार्गशीर्ष II 16 1 17 *
 मास I 25 1 — II 1 * 2 2
 5 1 10 4 11 *
 मास II 10
 मासार्धमास II 17 *
 मासिक II 10 1 14 10 15 11 14
 मास I 17 14 — II 1 1 17 4
 15 6 10
 मासवन्त II 15 9
 मासशेष II 15 13
 मासभाष्य II 17
 मित्र I 4 6 5 9 10

मिन्दा I 26 9
 मिन्दानुति I 26 *
 मोक्षणी II 8 3 5
 मोक्ष्यन्त I 20 2 — II 8 5
 मुख I 6 4 9 10 10 3 11 1 4
 15 3 24 6 — II 11 4
 मुखजाल I 16 4
 मुच I 19 7 — II 3 10
 मुट I 7 10 20 1
 मुमुक्षुभावधना II 2, 6
 मूर्धन I 24 * — II 7 3 4 17
 मय I 16 1
 मयगिरन्त I 9 3
 मय I 9 16
 मय I 5 7 — II 12 *
 मयतु I 5 1 10 10 * 10 7 29 1
 II 19 4
 मतुपाश I 19
 (मट) I 15 9
 मयना I 1 1 4 4 9 10
 मयनिव I 8 10
 मेघी I 22 14 23 1
 मदन II 15
 मेदस्थतो II 10 *
 मध I 4 6 * 5 13 6 4 7 8
 4 8 11
 मधजिनन II 7 6
 मोक्ष I 1 17
 यक्ष II 3
 यत्न II 4 1
 यज्ञ I 11 10 13 11 23 * 26
 1 * — II 9 8 10
 ययुर्दे II 18 3 10 6 20 9
 यक्ष्म I 5 13 — II 7 * 17 1
 यज्ञ I 11 10 — II 10 4 17 4
 यज्ञावधीन I 1 *

यज्ञाद्योनिन I 2 6 — II 7 10 7

यत्कारिन I 19 3

यज्ञ(I) I 4 13 9 4 12 5 15 6
16 7 26 10 — II 4 3 10
C 12 11 1 15 7 18 9

यद्यपि II 6 11

यथा I 1 24 2 18 7 2 5 8 3 5
18 9 3 7 15 5 17 6 18 6
10 6 7 20 1 8 21 3 23 1
24 1 26 14 27 1 28 1 —
II 1 3 2 3 1 4 10 19
5 2 C 2 10 8 10 9 9 1* 13
1 14 10 15 11 14

यथातथम् II 14 4

यथादत्तम् I 3 3 7 10

यथाध्यायम् II 18 7 20 9

यथानाम्न I 5 5

यथापुरोडाशम् II 14 4

यथायतनम् I 20 3

यथार्थम् I 1 16 27 1

यथानात्म I 26

यथायत्नम् II 6 13 14 9

यथान्यायम् I 17 4

यथाल्पम् II 20 1

यथाचितम् II 6 11

यथोदम् II 8 5

यथोपपदम् I 1 21

यद् I, 1 1 10 2 18 3 7 4 1 4
0 3 11 7 17 8 4 6 16 9 6
7 11 18 10 3 4 11 1 4, 5 6
11 12 13 1 8 11 19 14 1
4 15 1 3 6 10 1 5 1 19
17 4 6 18 1 6 20 1 22 14
23 1 6 24 1 5 6 25 1 4
26 9 14 10 27 1 28 1 29 1 —
II 1 3 2 2 3 8 1 4 1

10 5 1 6 1 10 12 7 1 9 4

11 10 6 7 11 1 14 1 5 17

2 8 17 1 8 20 10

यदि I 1 13 6 6 7 11 11 12 2

3 4 16 6 7 11 16 17 1 20

1 26 12 10 — II 2 7 3 3

7 5 11 1 12 4

(यदिति) I 14 4

यम् II 17 9

यम् I 6 5 — II 10 7 19 1

यम् I 23 8 — II 2 1 3

यम् I 10 4 12 7 13 1 3 8

22 14 24 2 — II 4 3

यशस्विन I 24 3

यः I 3 6 8 16 9 7 17 6 18 6

19 8 20 14 27 1 28 1 —

II 1 3 2 2 4 10 5 2 1 1

यज्ञिक I 26 7

यायत्नात्म I 13 18

यायद्वयम् I 8 14

यायन्त II 13 1 10 8

यु I 5 1 6 9 12 17 21 1 1 —

II 12 6

युष्म I 1 6

युक्त I 2 16 24 4 6 — II 10 2

युष्मद I 11 3 12 2 14 4 14 4

15 1 18 1 3 4 23 2 — II

7 2 11 1 12 8 10 14 3

युव I 10 11

युपयक्त II 2 6

(यु) I 14 4

युक्त I 24 4

याम I 4 11

यानि I 13 4 14 7 21 3 22 1

यानिगोत्रमन्त्रासन्ध II 10 1

यानिषद I 11 7

याम I 5 23 2

रक्ष I, 11, 8, 19, 7
 रक्षस् I, 11, 8 — II, 4, 2
 रक्षोयज्ञ II, 3 7
 रक्ष्य I, 9, 4 12, 1, 2
 रक्षेत् I, 12, 2
 रक्ष् I, 22, 13
 रक्षित II, 17, 2
 रक्ष् I, 12, 2
 रक्ष् I, 12, 2
 रक्षि I, 26, 11 27, 7 28 1 — II,
 1, 2 2, 2 4, 9 6, 10 10, 5, 6
 14, 4
 रक्षिन् II 14, 4
 रक्षा I, 15 3
 रक्षाया I, 15 3
 रक्षि I, 17 4
 रक्ष II 5 3 12 10
 रक्षा II, 1, 7
 रक्षन् I, 4, 2 10, 6 19 7 22 13,
 14 — II, 1, 3 6 10 19, 1
 रक्षन् I, 1, 3, 4, 17 4, 7, 8
 रक्षन् I, 16 8
 रक्षि I, 9 18 13 8, 18 — II 6 12
 रक्षि I, 7, 14
 रक्षि I 16 15 — II, 17 2, 12, 11
 रक्ष्यो I, 10 2 20 2 21, 1
 रक्ष् I 4 8 11, 1 — II, 17, 4
 रक्ष् I, 3 8, 15 6 8 16 9 7
 12 17 17, 6 18 2 20 8 20
 14 27, 1 28 1 — II, 1, 3 2
 2 4 10 5 2 6 2
 रक्षि I, 4 13 9 6 12 2 28 1
 रक्ष् II, 7, 2
 रक्ष I, 15 1
 रक्ष् I 16 17 19 7 — II 3 4 5
 रक्ष I, 19 12 15 6 16 8, 9, 10, 11,
 12, 13 — II, 8 6, 7, 11 19 8, 6

रक्ष् II, 20, 10
 रक्ष I, 13, 8 25, 1
 रक्ष् I, 20, 2 25, 1 — II, 10 7
 रक्ष् I, 10, 3
 रक्ष I, 4, 2
 रक्षि I, 9, 3 27, 1 — II, 18 8
 रक्षित II, 7, 2 16, 4.
 रक्ष् I, 4, 7.
 रक्ष्यो I, 11, 1
 (रक्ष्यस्तन) II, 3, 7
 रक्ष्य I 8 9
 रक्ष्योदरक्षिन् II, 7, 2
 रक्ष् I, 20 3, 4, 5, 6
 रक्ष् I, 13, 19 23 1 — II, 11, 1,
 4 12 10
 रक्ष् I, 9, 17 20, 1 — II, 12 9
 रक्षित I, 22, 8 — II, 7, 2
 रक्षित I 4, 10 20, 7
 रक्ष् I, 4, 6 6, 10 7, 16, 22 8 7, 9
 8 13, 12, 13 15, 7 17, 6 20
 17 27, 1 29 1 — II, 1, 3 2
 2 4, 10 5, 2 6 2 17, 13
 रक्ष I, 11, 7 12, 4 16 3
 रक्ष् I, 27, 4.
 रक्ष I 15 5, 6 16 17 17, 9, 1 —
 II 4 5 18 7 20 2
 रक्ष I, 13 12
 रक्ष् I, 19 4
 रक्ष्य I, 6 5 16 13 25 1 28 1
 रक्ष I, 1, 7 9 16, 17 20 7 — II
 II 10, 11 14
 रक्ष II, 15 5, 6, 7, 8
 रक्ष्यो I, 15 2, 6
 रक्ष् I, 9 11, 19
 रक्ष् I, 16 3 — II, 12 8

धर I 7, 9 26 III — II 7 3 4
 धन्व I 3 6 5 9 10 10 10
 17 6 18 6 19 7, 8 26 18 27
 † 25 1 — II 1 3 2 2 3 10
 4 10 5 9 6 9 10 19 1
 धर्मादिन II 19 6
 धर्मोप I 6 11
 धर्मस I 4 11 5 13 9 10 10 6
 11 2 4 5 13 1 3 18 16 6
 22 14 — II 1 3 16 17 6 10
 धर्मस्य I 10 6
 धर्मन I 14 5
 धर्मिन II 19 6
 धर्म I 8 14 — II 6 1, 15
 धर्मोप I 12 14
 धर्मोक्त I 17 5
 धर्म I 20
 धर्म I 4 2
 धर्मा I 23 1
 धर्मिनी I 6 5
 धर्म। धर्मात् I 5 13 23 10 — II 17 13
 धर्म। धर्मात् I 5 13 8 10 27 9 28 1
 धर्मसिद्धि I 17 8
 धर्म I 4 6 22 14
 धर्मन्त I 1 4
 धर्मिष्ठ II 19 2 3 6
 धर्मिष्ठः II 19 4
 धर्म I 4 3 7 11 8 3 13 12 —
 II 19 1
 धर्मवर्ति I 20 1
 धर्म I 2 18 12 4 22 11 21, —
 II 8 9 11 1 = 14 4 15 7
 धर्म I 27
 धर्म I 1 9 10 1 12 18 21 3 7
 9 12 8 11 1 14 9 3 18
 10 3 4 6 12 1 10 19 13 8
 11 14 9 4 10 1 17 1

19 3 7 20 1 9 22 1 4 5 9
 11 23 8 24 3 26 5 7 16 17
 III 9 — II 2 3 6 4 5, 10
 16 6 8 11, 12 13 III 11 9 9
 10 1 12 2 8 18 = 3, 5 7, 8,
 9 20 9 11
 धान्य I 16 14
 धान्य I 5 11 13 12 15 15 5 16
 10 17 1
 धान्यनियम I 11 10
 धान्यनियम II 19 8
 धान्यनियम I 4 6 — II 19 6
 धान्यनियम I 20 1
 धान्यनियम II 19 6
 धान्य II 3 10
 धान्यनियम II 4 1
 धान्यनियम II 8 2
 धान्यनियम I 16 8 9 10 11 10 13
 धान्यनियम II 20 1
 धान्यनियम II 19 6
 धान्यनियम I 12 8
 धान्य I 5 13 6 3 7 8 10 7 18
 19 7 24 1 25 1 — II 3 1
 11 4 13 1 16 4 19 1
 धान्य I 1 8 17 4 3 10 5 10
 10 20 16 27 1 — II
 12 9 8
 धान्य I 28 1
 धान्यनियम I 7 9
 धान्यनियम I 27 20
 धर्म I 9 10
 धर्म II 1
 धर्मिणी I 19 2
 धर्मिणी II 3 8
 धर्मिणी II 4 1
 धर्मिणी II 10 5
 धर्मिणी II 9

विच्छिद्य I 13 19 2^c 4 2°
 विज्ञ I 11 8
 विज्ञान II 3 7
 विज्ञाननकाल II 2 8
 विज्ञा II 4 10 11 1° 15
 (विज्ञान) II 7 2
 विद्व I 2 18 20 ° 22 14 23 1 —
 II 3 1 9 11 1 12 4 15 7 16 1°
 विद्वान्त I 11 5 — II 14 6
 विद्वत् I 3 — II 6 10
 विधायी I 2 18
 विधा I 28 ° — II 6 16
 विधति I 12
 (विधे) I 15 9
 विभाग I 26 °
 विनी I 15 3
 विपरी I 1 4
 विभज I 4 8 — II 17
 विभा II 17 3
 विभुसन्त II 1° 4
 विभू I 1° 1
 (विभि) I 27 8
 विराज I 13 1 1
 विराज I राजति I 1 2° 7
 (विराज) I 11, 1
 विना I 17
 विनिव्य II 1
 विनी I 1 7
 विद्रम I उच्छति II 14
 विविघ्न I 12 °
 विघ्नचक्र II 1 3
 विगमय I 9 3
 विगय I 1
 विगय I 10 8
 विगय I 6 — 1 18 11 11, 1
 20 1 21 — II 1 3, 10
 7 1° 7 18 3 1 1

विग्रस्त I 5 15 — II 4 19
 विग्रस्त I 8 4 — II 17 2
 (विग्रस्त) II 3
 विश्वामित्र II 19 2 3
 विपुयन्त I 23 1
 विषो I 1 11
 विष्णु I 5 9 21 1 2° 1 — II
 16 4 19 6
 विष्णुसन्त I 20 9
 (विष्) I 20 °
 विपुज I 8 9 8 °
 विपुज I 5 1° 21 4
 विहायस I 11 11
 वीर I 5 13 15 6 2° 1 2 28 1
 वीरसन्त I 2° 1 29 °
 वीरसन्त II 14 4
 वीरस I 20 °
 वीर्य I 13 1 2° 1
 वीर्य I उच्छति II 6 1°
 वृ II 7 3 4
 वृत्त I 15 8 — II 9 3
 वृक्षाद्य I 1° 7
 वृत्त I 9 16
 वृत्त II 10
 वृत्त I 14
 वृत्तिकार II 20 1
 वृत्त I 2 11 7 1 8 4 1° 4
 वृत्त II 2 2 (7 2) 9
 वे I 4 °
 वेग I 11 8
 वेतस्थितो II 12 10
 वद I 4 6 9 1 — II 3 ° 10 °
 वदि II 20 1
 वेप I 2 1
 वेहन I 2 1
 वे I 10 3 — II 1 ° 1° 8
 वेपय I 11

येदत्त II, 16, 8
 येयस्यत् I, 28, 1.
 येगध्यायन II, 20, 1.
 येय I, 1, 3, 4; 17, 4, 7, 8.
 येययण II, 10, 1.
 येयानर I, 17, 4.
 (येयानरपाचिरुत्त) I, 26, 22.
 येयत् II, 12, 10.
 येय I, 23, 1.
 येय I, 15, 3.
 येय II, 16, 5.
 येय्या I, 1, 1, 9, 2, 26, 17; 21. —
 II, 13, 3, 14, 1, 17, 1, 18, 1.
 येयत्ति I, 3, 4, 5, 8, 8, 4, 9.
 5, 26, 12. — II, 1, 3.
 येयत्तिपर्यन्त I, 9, 4, 15, 5, 17, 6, 18,
 8, 10, 7, 26, 9, 27, 1, 10. — II,
 1, 2, 2, 4, 8, 5, 2, 6, 2, 8, 8,
 10, 7, 17, 2, 18, 3, 20, 9.
 येय I, 10, 1. — II, 7, 2.
 येयन् II, 3, 10.
 येय I, 7, 8, 8, 7, 9, 9; 9, 10, 21, 1.
 24, 7.
 येयपति I, 7, 8, 8, 7, 9, 8.
 येय I, 23, 8.
 येयद्वाराय II, 14, 8.

 येयुन I, 16, 17, 18.
 येयुनि I, 16, 18, 17, 2, 2.
 येयुत्तिपद I, 9, 18. — II, 6, 3.
 येयुत्तु I, 16, 9.
 येय I, 16, 5, 29, 2.
 येयपति I, 28, 1.
 येय II, 3, 7.
 येय I, 4, 2, 3; 13, 7, 10. — II, 3,
 2, 20, 10.
 येयगारय II, 10, 3.

येयुय I, 4, 2.
 येयु I, 27, 7. — II, 3, 7.
 येयुय I, 11, 8.
 येय I, 5, 7, 20, 2, 27, 8, 29, 2. —
 II, 3, 10.
 येयोधाय I, 8, 9.
 (येयुत्त) II, 7, 2.
 येय I, 1, 19, 2, 1.
 येय I, 11, 10, 27, 8.
 येय I, 1, 4, 4, 2, 3, 13, 7, 10. —
 II, 3, 2.
 येय II, 7, 2.
 येय II, 17, 9.
 येय I, 4, 4.
 येय II, 8, 3, 4, 7.
 येय II, 1, 3.
 येयुत्त II, 4, 3.
 (येयुत्तिपद) I, 14, 2.
 येय I, 16, 18.
 येय II, 13, 8.
 येयुत्त I, 10, 4.
 (येयुत्तिपद) II, 3, 7.
 येय I, 29, 2.
 येय I, 22, 7, 27, 1, 2; 3.
 येय II, 6, 13.
 येयुत्त I, 8, 11.
 (येयुत्ति) II, 7, 2.
 येयुत्त II, 19, 8.
 येय I, 11, 8.
 येयुत्त II, 2, 3, 1, 2.
 येय I, 9, 11, 10, 5, 16, 5, 6, 13,
 17, 1, 20, 2, 24, 3, 5, 29, 2. —
 II, 3, 10, 5, 3, 9, 7, 17, 2.
 येयुत्त I, 20, 2.
 येय I, 28, 1.
 येय II, 8, 2.
 येय II, 6, 6.

गोपेन् I, 19 7
 गुह I 7, 10
 गुचि I, 10, 2 21, 5 — II 4, 7
 10 2 18, 9, 10
 गुन I, 10 6
 गुनक II 7 2
 गुभ I 11 4
 गुभ I, 11 4
 गुभिका I 11 4
 गुह I, 10, 6 12 19
 गुन II, 15 6
 गुनक II 8 1, 2 9 3
 गुनक II, 3 7
 (गुन) I 16 17
 गोप I, 20 2
 गोप I, 14, 7
 गोप I 13 4 — II, 12 2 15 8
 गोपिन् I 18, 5
 गोपु I 9 17
 गोप I, 4, 6 11, 4
 गोप I, 23, 4 — II, 8 2 9, 8 14,
 4 15, 6, 7 17 2
 गोप II, 16 2
 गोपानाम् II 16, 1
 गोपानाम् II, 18, 2
 गोपानाम् II, 14 2
 गो I, 13, 10 — II, 3, 8
 गो I 12, 4 13 6 18, 5 24, 2
 गो I, 7, 10 28 1
 गोपम् I, 28 1
 गोप I, 4, 8
 गोपिनाम् I, 22 4 26 20.
 गोपिनाम् II, 7, 1
 गोप II, 7, 2
 गोपिनी II 3 2
 गोप I, 11, 8
 (गोप) II, 2, 4

गोप II, 8, 2 16, 8
 गोप II, 15, 1, 13
 गोपिकामुख्ययोग I, 22 14
 गोप I, 21, 1 22, 11
 गोप II, 5, 1
 गोप II, 6, 15
 गो(I) I, 3, 6, 10 5, 1, 12 7, 13 8,
 4, 16 9, 7 10, 4, 6 11, 8 12
 13, 2, 3 17, 6 18 9 10, 7,
 8 20, 2 21, 4 22 14 25, 1 26
 14 27, 1 28, 1 — II, 1, 3 2
 3, 7 3, 2, 5 4, 10 5, 2 6, 2
 12 3 14 5 15, 2 17, 2
 गोप I, 1, 21
 गोप I, 7, 18 12, 12 — II, 16, 3
 20, 12
 गोप I, 17, 2
 गोप I, 21, 2 20 1
 गोप I, 9, 4 21, 2 28, 1
 गोप II, 18, 6
 गोप I, 26 14
 गोप I, 28, 1
 गोप II, 8, 2
 गोप I 19 2
 गोप II, 3, 7
 (गोप) I, 26 7
 गोप I, 15, 6 26 13 — II, 11 1
 15, 7
 गोप II, 10 6
 गोप II, 20 1
 गोप II 19 6
 गोप I, 1, 23 13, 8
 गोप I, 8 — II, 18, 3 20 9
 गोप I, 6 8
 गोप I, 2, 18

सनाभि II 9 17
 सनि I 8 16
 (सप) I 11 2
 सपवहन I 11 8
 (सपव) I 27 8
 सपयित्र II 18 0
 सपुत्र I 22 14
 सपात्र I 22 14
 सप्तत I 7 1 21 1 — II 9 0
 10 8 17 0
 सप्तपत्र I 21 2
 सप्तम I 21 2
 सप्तसिं I 22 14 — II 10
 सप्तततो I 26 14
 सप्ततर्ष I 1 0
 (सप्तपाल) II 17 0
 सभा I 13 7 — II 7 0
 सभासाह I 10 8
 सम I 10 1 6 24 4 20 1
 सम I 1 0 23 — II 11 4
 समय I 10 6
 समङ्ग II 10 2
 समन्त I 11 8
 समर्पयिष्यु I 3 7
 समग्रदा I 7 18 21 — II 8 9 14
 6 III 8 10 16 4
 समग्रन्त II 9 0
 (समग्र) II 7 2
 समस्ता I 3 4 8 4 20 1
 समागम I 12 6
 समाह I 10 6
 समाश्रय I 27 9
 समाहृ I 20 18 20
 समारापय I 21 17
 समावप I 22 0
 समारुत I 11 1
 (समिष्ट) I 4 0

समिध I 10 7 1 0 3 4 8 2
 4 9 4 14 0 20 18
 समिध I दन्ते I 7 0
 समोल I 1 11 9 16 12 7 19 4
 20 — II 12 1
 समोली II 10 9
 समुद्र I 13 4 18 2 — II 3 1
 7
 समुपस II 7 2 5
 समुद्र II 7 2
 समुद्रिज्जरा I 20 0
 सम I 19 4 — II 10
 समथ I 2 11 0 2
 (सरस्यक) II 7 2
 सरस्यति I तो I 2 0 5 9 0 4 8
 4 20 1 20 1
 सरस्यन्त II 13 1
 सरोमप I 11 8
 सपे II 10 6 7 8
 सपेसद I 10 10
 सपमल I 10 10
 सर्पिर्मिष I 7 18 — II 14 6 10
 9 10 16 4
 सर्पिण्यन्त II 6 14
 सस्य I 1 0 1 0 4 7 7 6 5 7 18
 10 3 6 8 12 6 13 9 19 14
 = 17 4 22 14 21 1 20 3
 20 5 — II 4 3 8 9 11 1
 18 5 20 9
 सस्यस I 2 10 11 8 — II 8 11
 सस्य I 7 19
 सस्यसिद्ध I 3 1
 सस्य I 14 4 21 1
 सस्यस्य I 21 1
 सस्य I 21 1 — II 10 6
 सस्यस्य I 11 8
 सस्यस्य I 10 4

मयहुत् I, 3, 7.
 मयहुत् II, 15, 8
 मयप II, 2, 3.
 मयपमिष II, 3, 7
 मयपारुण II, 3, 7
 मनायुको I, 17, 1
 मय II, 17, 4
 मयन I, 16, 18
 मयिन् I, 2, 10, 5, 2, 6, 8, 9, 10, 6,
 11, 19, 7, 20, 1 — II, 6, 10, 12
 14, 3, 17, 4, 19, 6
 मयप्रदानर I, 6, 5.
 मय I, 5, 8, 11, 1, 12, 10, 17, 2
 20, 10
 मयिष II, 6, 16
 (मसरमट्ट) II, 7, 2.
 मट्ट I, 4, 1, 10, 6, 11, 3, 10, 8.
 मट्ट I, 11, 4, 3 (10, 5) 20, 1, 2, 20,
 11, 27, 4 — II, 3, 1, 10, 8, 2, 13, 1
 (मट्टचर्चा) I, 24, 5
 मट्टोत्त I, 21, 7
 मट्टवर्णिष I, 22, 9
 मट्टमपीष I, 18, 4
 मट्टस्यती I, 10, 6, 11, 3
 मट्टाम I, 14, 2.
 मट्टन् II, 12, 10
 मगम् I, 5, 1
 मगय I, 19, 3
 मगत् I, 14, 2
 मगर् I, 5, 1
 मग्रा II, 15, 4, 5
 (मंतवा) II, 7, 2
 मंतत I, 2, 13, 6, 11
 मंतप् I, 11, 9
 मपि II, 3, 7.
 मंनम् I, 4, 9, 7, 8, 8, 7. — II, 10,
 7, 11, 1, 2

मंनत् I, 1, 18
 मंनिधा I, 6, 4
 मंनिधि I, 15, 6
 मपरिधि I, 10, 3
 मपरिस्तु II, 8, 2, 17, 2
 मंघ्रयम् II, 18, 9
 मंभार I, 26, 7
 मंभाप् I, 23, 2
 मंभू I, 20, 2 — II, 3, 2, 10, 7
 11, 8
 मंभ I, 26, 7
 मंभत् I, 9, 4
 मंभार्ग I, 1, 26
 (मंभ) I, 27, 4
 मंभृत् I, 1, 23
 मंभृत् I, 9, 10
 मंभृत् I, 9, 11 — II, 6, 13
 मंभाव II, 2, 6
 मंभृत् I, 13, 8 — II, 16, 5
 मंभृत्पत्नी I, 2, 18
 मंभृत्वर I, 11, 2, 28, 2 — II, 15, 9
 17, 2
 मंभृत् I, 16, 20
 मंभृत्त I, 20, 3, 24, 6
 मंभृत्तन् I, 24, 6
 मंभृत्तवात I, 16, 11
 मंभृत्ताभिज्ञान I, 15, 4
 मंभृत्तान I, 17, 1 — II, 14, 4, 15, 9
 मंभृत्त I, 19, 7, 24, 3, 29, 2 — II
 17, 9
 मंभृत् I, 4, 8
 मंभृत्त I, 5, 10, 13, 1, 20, 10, 22, 6.
 मंभृत् I, 9, 4
 मंभृत् I, 11, 1, 13, 3, 26, 22 — II,
 6, 5, 10
 मंभृत् I, 1, 24, 13, 14 — II, 10, 1,
 4, 14, 4, 15, 13

- समु I 1 14 16 19 १ — II 12 2 10 6
 सस्या I 18 3
 सस्या । *तिष्ठति I 18 3
 सस्या I 2 3 4 9 11
 ससाय I 24 ०
 समु I 12 6
 सदा । *ब्रिहति II 17 1०
 साहुष्य I 5 9 14 — II 4 18
 साध I 15 8
 साध्य II 19 1
 सामन I 5 13 16 18 20 2 — II
 3 9 13 1
 सामवेद II 18 3 19 6 20 9
 सामोद्य I 5 11
 सायन I 8 ० 17 4 19 3 23 8 —
 II 7 १ 1० 2
 सारथ I 24 6
 सारथेय II 7 ०
 सावित्र I 13 8
 सावित्री I 5 8 6 8 10 — II 18
 3 19 6 20 9
 साहस I 24 9
 साधराय II 14 3 15 ०
 सिकतोषोण I 2० 6
 (सित्या) I 14 4
 सिध I 1० 3
 सिनीशानो I 25 1
 सोमन्त II 1
 सोमन्तोत्पन्न II 1 1
 सोमर II 7 ०
 सोमरम II 7 ०
 (सोमरितन्त) II 7 ०
 सु II 4 10
 सुकुल II ० 2
 सुकल I 16 6
 सुय I 12 ० — II 14 9
 सुयाप्रसाद II 18 9
 सुजात I 7 17
 सुतप्रजस II 19 6
 सुतीर्था II 12 10
 सुपुत्रा I 20 2 — II 4 १
 सुप्रेषस I 9 16
 सुपोष I 5 13
 सुप्रज II 14 4
 सुप्रजस I 5 13 — II 13 2
 सुप्रजास्य I 20 1 2 24 1
 सुप्रतीका I 8 4
 सुप्रदान I 5 11
 सुभया I 4 4 15 7 20 1 2
 सुभूत I 6 13 15
 सुभित I ० 14
 सुमङ्गलो I 10 4 — II 17 ०
 सुमनस I 16 18 20 ० 27 8 21
 ० — II ० 10
 सुमनसमान I 19 7 20 ०
 सुमधन् I 5 13 15 3 23 1
 सुरभि I 8 4
 सुराधम II 17 4
 सुवर I 3 4 5 13 ० 11 24 2 2)
 2 26 8 — II 3 9 5 ० ० 1
 सुवर्चस I 4 ० 5 13 20 ०
 सुवर्चन I 10 2 21 5 — II 18 9
 सुदर्शोभित्वादन I 10 ०
 सुतीर I 5 13 27 2 — II 13 9
 (सुदीर्घ) II 7 ०
 सुवीर्य I 20
 सुशय I 2) 2
 सुश्रम II 10 6
 सुमधि II 10
 सुसौमा II 3 8
 सुहृत् I 3 — II 14 4 15
 सुहृत्सुत I 3
 सुहृत् I 7 1
 सु I 2) 1 — II 2 5

मृत्तिकाग्नि II 3 4 4 8
 मूत्रकार II 20 1
 मूदत I 12 8
 मूदतायतो I 27 8
 मूर्ध I 5 13 6 3 7 10 — II 3
 10 4 1 16 6 10 16 4 19 1
 मूर्धाभिनिमुक्त I 16 15
 मूर्धाभ्युदित I 16 14
 मृज II 3 10 7 2
 मृष II 17 9
 मैधरौ I 14 5
 . मौम I 2 16 1 9 5 9 7 18 10
 5 15 1 20 9 22 13 — II 1
 3 4 18 6 10 10 10 18 3
 10 1
 मामवाजिन II 4 10
 मौममुष्माद्य II 19 6
 माप्य II 10 5 12 13 2
 माभग I 27 3 4
 माभाय I 19 4
 मापुनस I 21 1
 भारी I 21 9
 माविष्टकती I 20 — II 8 9 11
 1 1 3
 मयन्द I 21
 मयन्द II 11 6
 मतन I 11 — II 4 3
 मतर I 16 6
 मताम I 9 4
 म्यौ I 4 13 11 20 1 22 14
 म्यथि I 4 6
 म्या I II 14 1 6 21 22 18
 27 — II 1 8 1
 म्यामोपाक I 23 21 1 — II
 8 9 8 17
 म्यार I 4 1 11 8
 म्युता(I) I 17 27

म्युतागम I 27 5
 म्युता I 14 7
 म्या I 1 7 9 3 19 10 2 3 14 9
 17 6 21 8 — II 1 3 2 2
 3 10 4 6 18 9
 म्यासक I 10 3
 म्यान I 9 1
 म्योना I 20 2 27 8 — II 17 9
 म्यज I 11 4 19 7
 म्यु I 18 9 — II 2
 म्य I 10 5 13 4 25 1 28 1 —
 II 4 9 12 9
 म्यतामिन I 1 1
 (म्यज) I 24 6
 म्यधा II 10 7 11 1 3 12 4 10
 13 1 14 4 6 15 9 9 10
 म्यधावन्त II 14 4 15 9 9
 म्यधिति I 9 10 14 — II 6 8
 म्यध I 5 10 14 — II 3
 म्यधय II 7
 म्यधन I 17 4
 म्यधु II 18 3
 (म्यराज) I 11 1
 म्यम I 4 4 11 1 14 — II
 3
 म्यस्ति I 4 3 5 1 6 6 3 12
 11 18 17 3 — II 8 11
 म्यस्त्वयन I 1 6 7 8 9 8
 17 6 21 1 27 1 28 1 — II
 1 2 2 4 1 5 9 4 9 1 12
 म्यगार I 14
 म्यगुतामुत I 21 1
 म्यहा I 2 11 1 14 16 18 1
 8 9 12 7 18 1 5
 4 18 9 4 6 10 4 12 1
 7 1 4 14 11 21 4
 23 8 21 1 24 17 25 1 —

II, 3, 7, 9 8, 5, 6, 7, 8, 9 9, 2,
 3, 4, 5 16 4 17, 2 18 3 20, 6
 स्वात्कार I, 3, 2
 स्थिष्ट I, 3, 7 — II, 14, 4 15, 9
 17, 3
 स्थिष्टकम् I, 3 7, 8 7, 18 21 4 —
 II, 8, 9 11, 3 14, 6 15, 10
 स्थिष्टकदन्त II, 18, 7, 20, 9
 र I, 8, 3 22, 14 25, 2 — II, 7,
 2 9 7
 रन् I, 11, 6 13 13 15 6 19, 7 —
 II, 3 7 (7, 2) 10, 6
 रय I, 12, 3
 रम् I, 18, 5
 ररि II, 8 2
 रयञ्जयन् II, 19, 6
 रयिस् I, 15, 5 — II, 13, 2 14, 4
 17, 2
 रय्य I, 3, 6 26, 13 — II, 8, 2
 14, 4
 रयामुद्र I, 20, 1
 रत्न I, 5, 8, 9, 11, 14 9 3 II, 11
 13, 1, 8 14 1 16 5 20, 1 21,
 3 23, 8 24, 3 — II, 4 18 14,
 3 18, 2
 रस्तिन् I, 12, 1, 4
 रस्तिपयस I, 12, 4
 रस्तिपयसिहस्तिपयसिन् I, 12 4
 रस्तिप्रवस I, 12, 4
 रा I, 22, 12
 रि I, 9, 4 10, 2 17, 4 24, 3. —
 II, 4, 10 18, 9
 रिमयन्त् I, 11, 5

रिष्यमय I, 27, 4
 रिष्य I, 10, 6 22, 14 — II, 3, 2, 9
 रिष्यपथ I, 17, 3
 रिष्यपयत्तु I, 15, 7
 रिष्यपयो I, 23, 1
 रिष्यपयचम I, 10 8 11, 3
 रिष्यपयर्ण I, 8, 4 10, 2 21, 5 —
 II, 18, 9
 रिस् I, 9, 10, 14 16, 3 17, 4 18,
 5 — II, 4, 2 6, 8
 र् I, 2 12, 13, 15, 17 3 4, 7, 9, 12,
 13 7, 18 9, 5 14, 3, 9 15, 5
 17, 4, 6 18, 5 19, 7 8 20 4,
 7 23, 4, 8, 11 24, 2 20, 5,
 9, 10, 11, 13, 14 27, 1, 10 —
 II, 1, 2 2, 2 3, 9 4, 9 5, 2
 6, 2 8, 6, 7, 8, 9, 10 10, 4, 7
 11, 2, 3, 4, 5 14, 4, 5 6 15 2,
 7, 8, 9, 10, 14 16, 4, 5 17, 2, 3
 18, 3, 4 20 9
 र्त्तोच्छेप्य I, 4, 9
 रुम् II, 4, 17
 रुकार II, 4, 17
 रु I, 7, 17 22 1 — II, 1
 रु I, 15, 3
 रुदय I, 5, 11 15, 6 2-
 3, 2, 7, 8 15, 5
 रुदयदेव I, 5, 11, 21, 3
 रु I, 24, 6
 रुषा I, 21, 1
 रुम I, 26 5
 रुमरूप्य I, 26, 21
 रुमोयस् I, 12 10
 रुये I, 6, 11, 23, 1.

